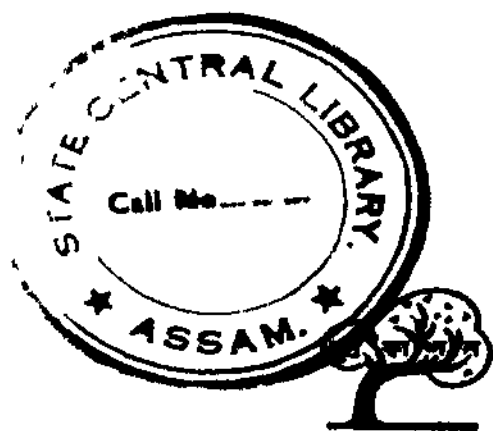

আনন্দ
আৰু
বেদনাৰ সন্ধানত

আনন্দ
আৰু
বেদনাৰ সন্ধানত

হোমেন বৰগোহাঞি

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

প্রকাশক
চন্দ্রপ্রসাদ শইকীয়া
সচিব
অসম প্রকাশন পৰিষদ
কড়াহাটি-৭৮১০২১

প্রথম সংস্করণ
আহুয়াৰী, ১৯৮১

মূল্য : নহু টকা

মুদ্রক
শ্রীকালীচৰণ পাল
নবজীৱন প্ৰেছ
৩৩ গ্ৰে ইট, কলিকতা-৭০০ ০০৬

You :wakened this book in my mind, you:
gave it to me ; for the words I spoke in
delight| and from a full heart were echoed
back from your sweet life.....

Goethe : West-Eastern Divan

পাতনি

এই গ্ৰন্থখনত সন্নিবিষ্ট কেইবাটাও প্ৰবন্ধ অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত মাহেকীয়া আলোচনী 'প্ৰকাশ'ত ছোৱা-ছোৱাকৈ ইতিমধ্যে প্ৰকাশ কৰা হৈছিল, যদিও ইয়াত সেইবোৰৰ উপৰিও কিছুমান অপ্ৰকাশিত ৰচনাও সংযোজন কৰা হৈছে। যশস্বী লেখক শ্ৰীহোমেন বৰগোহাঞিয়ে তেওঁৰ সারলীল গঞ্জেৰে এই গ্ৰন্থত বিশ্বৰ কেইবাগৰাকী বিবল প্ৰতিভাদেৱ ব্যক্তিক জীৱনৰ বিচিত্ৰ কাহিনীৰ পটভূমিত তেওঁলোকৰ অসাধাৰণ সৃষ্টিৰ সোৱাদ পাঠকক দিবলৈ বহু কৰিছে। তেওঁ বাছি লোৱা ব্যক্তি কেইগৰাকী হ'ল, আৰ্জেন্টিনাৰ কবি-গল্পকাৰ জৰ্জ লুই বৰ্কেছ, আমেৰিকাৰ কবি এড্‌গাৰ লী মাষ্টাৰছ, জাৰ্মানীৰ বিশ্ববিখ্যাত কবি-প্ৰতিভা গ্যেটে, জাৰ্মানীৰে আন এগৰাকী মহৎ কবি হাইনৰিখ্ হাইনে, ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ প্ৰাক্তন সচিব-প্ৰধান চুইডেনৰ ডাগ্ হেমাৰ্শ্বল্ড আৰু ফ্ৰান্সৰ অতি-বাস্তৱবাদী কবি আথাৰ ৰাঁবো—এওঁলোকৰ প্ৰত্যেকৰে জীৱনত লেখকে লক্ষ্য কৰিছে আনন্দ আৰু বেদনাৰ অপকণ সমাবেশ : কেতিয়াবা জীৱনৰ চৰম চৰ্শা আৰু বেদনাৰ অভিজ্ঞতাই তেওঁলোকৰ মহৎ প্ৰতিভাৰ বলত কাব্য সৃষ্টিৰ পৰম আনন্দৰ ৰূপ লাভ কৰিছে; কেতিয়াবা অসাধাৰণ কৃতকাৰ্যতাৰ আনন্দৰ মাজতো কাৰোবাৰ গোপন অন্তৰ্জীৱন ৰচিত হৈছে মৃত্যু-চিন্তাৰে পূৰ্ণ ডায়েৰীৰ পাতত। ব্যক্তি-জীৱনৰ অসম্পূৰ্ণতা, বহুগা, হতাশাই কবি-শিল্পীৰ মহন্তৰ স্পৰ্শ আৰু সৃষ্টিৰ মাজেদি শাশ্বত, চিন্ময় ৰূপ লাভ কৰিছে। জীৱনৰ এই দ্বিমুখী ৰূপটোকে লেখকে এই গ্ৰন্থত সন্নিবিষ্ট ভাবোদ্দীপক প্ৰবন্ধ কেইটাত আঁকিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে।

এই গ্ৰন্থখনৰ আন এটা মূল্যবান দিশ হ'ল—'পৰিশিষ্ট'ত সংযোজিত আলোচ্য ব্যক্তি কেইজনৰ ৰচনাৰ নিৰ্বাচিত মূল ৰচনা নাইবা ৰচনা-ভাগৰ অসমীয়া অনুবাদ। শ্ৰীবৰগোহাঞিয়ে তেওঁৰ স্বাভাৱিক দক্ষতাৰে এই ভাঙনিবোৰ কবি বিশ্বৰ খ্যাতনামা কেইগৰাকীমান কবি-সাহিত্যিকৰ ৰচনাৰ সোৱাদ পাঠকলৈ আগবঢ়াব পাৰিছে বুলি আমাৰ বিশ্বাস।

গ্ৰন্থখনে সহৃদয় পঢ়ুৱৈ সমাজৰপৰা উপযুক্ত সমাদৰ লাভ কৰিব বুলি আমি আশা কৰোঁ।

গুৱাহাটী

জানুৱাৰী, ১৯৮১

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া

হুচীপত্ৰ

পাতনি	...
জৰ্জ্ লুই বৰ্কেছ্	১
এড্‌গাৰ লী মাষ্টাৰছ্	২২
গোটে আৰু চাৰ্জট্ ফন্ ষ্টেইন্	৪৬
গোটেৰ সৰ্বশেষ প্ৰেমৰ কবিতা	৭৮
হাইন্‌বিখ্ হাইনে	১০৫
ডাগ্ হেমাৰ্‌স্বল্ড	১১৯
অৰ্ধ-পশু অৰ্ধ-দেৱতা	১৩৬
পৰিশিষ্ট	
গোটে (কাউণ্ট্‌বপৰা)	১৫১
কেইটামান কবিতা	১৬২
হাইন্‌বিখ্ হাইনে	১৭০
জৰ্জ্ লুই বৰ্কেছ্	১৭৩
এড্‌গাৰ লী মাষ্টাৰছ্	১৭৯

জৰ্জ্ লুই বৰ্কেছ্

Shakespeare led a life of allegory ; his works are the comments on it. —Keats

প্ৰত্যেক লেখকেই জীৱনৰ এটা নহয় এটা সময়ত ভাবে : মই যদি অমুক লেখকৰ নিচিনাকৈ লেখিব পাৰিলোহেঁতেন ! সম্প্ৰতি মই নিজৰ কাৰণে তেনে এজন লেখক আবিষ্কাৰ কৰিছোঁ। তেওঁ হ'ল আৰ্জেণ্টিনাৰ কবি আৰু গল্পকাৰ জৰ্জ্ লুই বৰ্কেছ্। বৰ্কেছ্ নিজে এজন ইবাণীয়ান পদাৰ্থ-বিজ্ঞানীৰ 'বৃত্তাকাৰ সময়' সম্পৰ্কীয় তত্ত্বৰ উল্লেখ কৰি তেওঁৰ এখন আত্মজীৱনীমূলক বচনাত লেখিছে,—
I do not quite understand it but hope someday to plagiarise—অৰ্থাৎ তত্ত্বটো মই ভালকৈ বুজি নাপালেও কোনোবা এদিন তাক নকল কৰিবলৈ আশা বাধিছোঁ। পৰা হ'লে ময়ো বৰ্কেছক নকল কৰিলোহেঁতেন ; কিন্তু সেইটো সম্পূৰ্ণ অসম্ভৱ। প্ৰত্যেক মহৎ লেখকেই অননুকৰণীয়। বৰ্কেছ্ আৰু বেছি অননুকৰণীয়।

১৮৯৯ চনত বুয়েনছ্ আয়াৰ্ছৰ এটা সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়ালত বৰ্কেছৰ জন্ম হয়। দেউতাকৰ ফালৰপৰা তেওঁ স্পেনিশ্ বংশোদ্ভূত হ'লেও তেওঁৰ মাকৰ ঠালটো সম্পূৰ্ণৰূপে ইংৰাজ। তেওঁ নিজে স্পেনিশ ভাষাত লেখে যদিও কোলাৰ কেচুৱা হৈ থকাৰ দিন ধৰি ইংৰাজী ভাষা-সাহিত্যৰ লগত তেওঁৰ পৰিচয় অতি নিবিড়। তেওঁ ইংৰাজী সাহিত্যক পৃথিবীৰ ভিতৰত আটাইতকৈ চহকী সাহিত্য বুলি ভাবে আৰু কেইবাজনো ইংৰাজ লেখকে তেওঁক গভীৰভাৱে প্ৰভাৱিত কৰিছে। অৱশ্যে উদাসিনী বুদ্ধিজীৱী মহলত তেওঁক প্ৰভাৱিত কৰা

এই ইংৰাজ লেখক কেইজনৰ বব বেছি কদম নাই। তেওঁলোক হ'ল ববাৰ্ট্, লুই ষ্টিভেনছন, কুডিয়াৰ্ড্, কিপলিং আৰু জি. কে. চেষ্টাৰটন। বৰে'ছৰ আত্মজীৱনীমূলক বচনা আৰু নিজৰ গল্পৰ ওপৰত কৰা টিকা-টিপ্পনীবোৰত অতি সঘনাই কিপ্লিং আৰু ষ্টিভেনছনৰ উল্লেখ পোৱা যায়। মাহুহ হিচাপে বৰে'ছৰ চৰিত্ৰ ইমান মধুৰ আৰু সবল যে যেতিয়াই তেওঁ কোনো লেখকৰপৰা প্ৰেৰণা বা সমল বা আৰ্হি গ্ৰহণ কৰিছে, তেতিয়াই তেওঁ স্বতঃ-প্ৰণোদিত ভাৱে আৰু অকুণ্ঠচিত্তে সেই ঋণ স্বীকাৰ কৰিছে। সি যি কি নহওক, ইংৰাজী ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰতি তেওঁৰ অহুবাগ ইমান গভীৰ যে কোনো কোনো উগ্ৰ জাতীয়তাবাদী স্বদেশীয় লোকৰপৰা তাৰ কাৰণে তেওঁ বক্তোক্তিও শুনিব লগা হৈছে। এই লোকসকলে তেওঁক 'ইংৰাজ' বুলি বিদ্ৰূপ কৰে। তাৰ উত্তৰত বৰে'ছে কেৱল কয় যে ইংৰাজ-চৰিত্ৰৰ বহুতো বৈশিষ্ট্য কিন্তু তেওঁৰ গাত সমূলি নাই। চাহ, বাজ-পৰিয়াল বা 'পুকমশুলভ' খেল-ধেমালিৰ প্ৰতি তেওঁৰ সমূলি আসক্তি নাই, আৰু 'অসতৰ্ক' স্বল্পপীয়েবে লেখা প্ৰতি শাৰী কথাকে ইংৰাজসকলে যেনেকৈ পূজা কৰে, তেওঁ কিন্তু তেনেকৈ নকৰে।

ইংৰাজী ভাষাত বৰে'ছৰ অসামান্য দখল আছে যদিও তেওঁ কিন্তু নিজে সেই ভাষাত কেতিয়াও নেলখে। তেওঁৰ প্ৰায়বোৰ বচনা নবমান্ টমাছ ডি. গিয়ভ্ৰাণি নামৰ এজন আমেৰিকান লেখকে ইংৰাজী ভাষালৈ অহুবাদ কৰিছে। বৰে'ছে যোৱা প্ৰায় অৰ্দ্ধ-শতাব্দীকাল ধৰি সাহিত্য-সৃষ্টিত লাগি আছে যদিও স্পেনিশ্ ভাষী জগতৰ বাহিৰৰ মাহুহে তেওঁৰ খবৰ পোৱা বব বেছি দিন হোৱা নাই। ষাঠিৰ দশকৰ আৰম্ভণিতহে য়ুৰোপ আৰু আমেৰিকাই তেওঁক আবিষ্কাৰ কৰে, আৰু সেই আবিষ্কাৰ সম্ভৱ হয় ষাইকৈ গিয়ভ্ৰাণিৰ অহুবাদৰ যোগেদি। এই ডেকা আমেৰিকান লেখকজন বৰে'ছৰ বচনাৰ ইমান বেছি অহুবক্ত যে তেওঁ যোৱা কেইবাবছৰ

ধৰি বৰ্কেছৰ বুয়েনছ্, আয়াৰ্ছৰ ধবত তেওঁৰ একে পৰিয়ালভুক্ত হৈ বাস কৰিছে আৰু বৰ্কেছৰ বচনীৰ ইংৰাজী-অনুবাদৰ কামতেই গোটেই জীৱন উছৰ্গা কৰিছে। এই ইংৰাজী-অনুবাদৰ কামত বৰ্কেছে তেওঁক সক্ৰিয়ভাৱে সহায় কৰে। অনুবাদ সম্পৰ্কে নিজৰ মন্তব্য দি বৰ্কেছে এনে এঘাৰ কথা কৈছে—যিঘাৰ কথা প্ৰত্যেক লেখকেই, আৰু লগতে অনুবাদকেও, জপ-মন্ত্ৰৰ দৰে ধ্যান কৰা উচিত। তেওঁ কৈছে: “আমি এই গল্পবোৰ এনেভাৱে ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছোঁ, যাতে সেইবোৰ মূল ইংৰাজীত লেখাৰ দৰেই হয়। আমি ইংৰাজী আৰু স্পেনিশ্ ভাষাক সহজে পৰস্পৰৰ লগত সলনি কৰিব পৰা সমাৰ্থক শব্দ-সমষ্টি বুলি নাভাৱোঁ। দৰাচলতে ছয়োটা ভাষাই বিশ্ব-বীক্ষাৰ দুটা নুকীয়া মাধ্যম, আৰু প্ৰত্যেকটো ভাষাবে একোটা নিজস্ব চৰিত্ৰ আছে। উদাহৰণ স্বৰূপে, ইংৰাজী ভাষা স্পেনিশতকৈ বেছি পৰিমাণে শৰীৰ-বিশিষ্ট……।”

ভাষাৰ প্ৰসংগ ওলাওঁতেই আৰু এঘাৰ কথা কৈ ধোৱা উচিত। যোৱা কেইবাবছৰ ধৰি বৰ্কেছে বুয়েনছ্, আয়াৰ্ছ, বিশ্ববিদ্যালয়ত ইংৰাজী আৰু আমেৰিকান সাহিত্যৰ অধ্যাপনা কৰি আছে। এই পদৰ কাৰণে বৰ্কেছৰ বাহিৰেও অগ্ৰাণ্য বহুতো প্ৰাৰ্থী আছিল, আৰু তেওঁলোকে নিজৰ প্ৰাৰ্থীত্বৰ সমৰ্থনত নানা প্ৰশংসাপত্ৰ আৰু কৃতিত্বৰ তালিকা দাখিল কৰিছিল। বৰ্কেছে তেওঁৰ আবেদন-পত্ৰত মাত্ৰ এঘাৰ কথা লেখিছিল: “বিশেষ নভবা-নিচিন্তাকৈয়ে গোটেই জীৱন ধৰি মই কেৱল এই পদটোৰ কাৰণেই যোগ্যতা অৰ্জন কৰিছোঁ।” অধ্যাপকৰ পদটো তেৱেঁই পালে। যি হওক, অধ্যাপনাৰ জীৱন আৰম্ভ কৰি তেওঁ প্ৰাচীন ইংৰাজী মহাকাব্য ‘বিওৱালফ্’ পঢ়াৰ লগা হ’ল, আৰু তাকে কৰিবলৈ যাওঁতে প্ৰাচীন ইংৰাজী ভাষাৰ গোপন ঐশ্বৰ্য-ভাণ্ডাৰে তেওঁৰ মন প্ৰবলভাৱে আলোড়িত কৰি তুলিলে। সেই তেতিয়াৰেপৰা যোৱা ১৫ বছৰ ধৰি তেওঁ পৰম মনোযোগেৰে প্ৰাচীন ইংৰাজী ভাষা অধ্যয়ন কৰি আছে।

“মই জানো যে এই অভিযানৰ ক’তো অন্ত নাই আৰু জীৱনৰ বাকী থকা দিনকেইটা মই কেৱল ‘প্ৰাচীন ইংৰাজী’ অধ্যয়ন কৰিয়েই কটাই দিব পাৰো।”—শব্দৰ জন্ম-বৃদ্ধি-মৃত্যুৰ ইতিহাস বা তাৰ অন্তৰ্নিহিত বহুশই বৰে’ছৰ মন কিভাবে আবিষ্ট কৰি ৰাখিছে—তেওঁৰ এই উক্তিৱেই তাৰ প্ৰমাণ। ভাষাৰ অধ্যয়নে তেওঁৰ কল্পনাক এনেভাৱে উদ্দীপিত কৰি তুলিছে যে সেই বিষয়ে তেওঁ কেইবাটাও কবিতাও লেখিছে। তাৰে এটাৰ নাম—Embarking on the study of Anglo-Saxon Grammar—ব্যাকৰণ পঢ়িও কোনোবাই কবিতা লেখিবলৈ উদ্বুদ্ধ হ’ব পাৰেনে? এই প্ৰশ্ন কেৱল আমাৰ মনতে নহয়, তেওঁৰ এজন সতীৰ্থ অধ্যাপকৰ মনতো উদয় হৈছিল। তেওঁ বৰে’ছক প্ৰশ্ন কৰিছিল—“তোমাৰ মতলব কি? Embarking on the study of Anglo-saxon Grammar—এনে এটা নামৰ কবিতা প্ৰকাশ কৰি তুমি কি বুজাব খুজিছা?” বৰে’ছে উত্তৰ দিছিল—“মোৰ কাৰণে এংলো-ছেক্সনৰ অধ্যয়ন সূৰ্যাস্তৰ দৃশ্য উপভোগ কৰা বা প্ৰেমত পৰাৰ নিচিনাই এটা অতি অন্তৰংগ অভিজ্ঞতা।”

বৰে’ছৰ জীৱন আৰু জগত বুজাত সহায় হ’ব বুলি ভাবিয়েই এই কথাখিনি ইমান সবিস্তাবে উল্লেখ কৰা হ’ল।

অনুবাদ সম্পৰ্কে ওপৰত উল্লেখ কৰা বৰে’ছৰ মন্তব্যৰ পিছত তেওঁৰ কোনো বচনাবে ভাষান্তৰ কৰাৰ দুঃসাহস নহয়। তথাপি, বৰে’ছৰ এই কবিতাটোৰ ভাবাৰ্থ হ’ল : “প্ৰায় পঞ্চাশ পুৰুষৰ পিছত মই এখন বিশাল নদীৰ সূদূৰ পাৰলৈ ঘূৰি আহিছো। নৰ্ছমেনৰ দীঘলীয়া জাহাজবোৰে এই পাৰ কেতিয়াও স্পৰ্শ কৰা নাছিল। মই ঘূৰি আহিছো সেই কঠোৰ আৰু শ্ৰম-ক্লান্ত শব্দবোৰলৈ—যিবোৰ শব্দ মই বৰে’ছ বা হাছলাম্ হোৱাৰ আগতে মোৰ নৰ্ডাম্ব্ৰিয়া আৰু নাচিয়াৰ দিনবোৰত এতিয়া ধূলিত পৰিণত হোৱা এখন জিভাৰে মই ব্যৱহাৰ কৰিছিলো।...মোৰ চকুত এই শব্দবোৰ যেন অশ্ৰাস্ত

প্ৰতীকৰ প্ৰতীক, ইংৰাজী বা তাৰ বংশোদ্ভূত জাৰ্মানবেই ভিন্ন ৰূপ, কিন্তু তথাপি কোনো এক বিশেষ সময়ত সিহঁত আছিল নতুন সতেজ ভাব-মূৰ্তি, আৰু এজন মানুহে সিহঁতক ব্যৱহাৰ কৰিছিল সাগৰক বা তবোৱালক প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ। অহা কালিলৈ সিহঁত আকৌ জীৱন্ত হৈ উঠিব; অহা কালিলৈ fyr পুনৰ fire নহ'ব, বৰং সি হ'ব কোনো পোহ-মনা পৰিবৰ্তনক্ৰম দেৱতাৰ স্মৃতি-অৱশেষ, আৰু এটা প্ৰাচীন ভয় অনুভৱ নকৰাকৈ কোনেও তাৰ সন্মুখীন হ'ব নোৱাৰিব। কাৰ্য-কাৰণৰ অন্তৰ্হীন চূৰ্ণকা-নিৰ্গম আৰওঁক প্ৰণিপাত, যিখন দাপোণত মই কাকো নেদেখিম বা মোৰ বাহিৰে আন কাৰোবাক দেখিম, সেই দাপোণ মোৰ চকুৰ আগত উন্মোচিত কৰাৰ আগতে সি মোক দান কৰিছে এটা ভাষাক তাৰ উষা-লগ্নতে ধান কৰাৰ স্মৃষ্টি।”

সমগ্ৰ জীৱন ধৰি বৰ্কেছ ভাষাৰ ধান কৰিছে, শব্দৰ ধান কৰিছে। যদিও তেওঁ পঞ্চাশ বছৰ ধৰি একাগ্ৰপ্ৰতিভাভাৱে কেৱল সাহিত্য-সৃষ্টিতেই লাগি আছে, তথাপি সেই অল্পপাতে তেওঁৰ ৰচনাৰ পৰিমাণ বিপুল নহয়। তেওঁৰ ৰচনাৰ পৰিমাণ অতি সামান্য। মাত্ৰ কেইখনমান ক্ষুদ্ৰকায় গল্প আৰু কবিতাৰ কিতাপ —এয়েই হ'ল তেওঁৰ অৰ্দ্ধশতাব্দীজোৰা সাহিত্য-সাধনাৰ ফল আৰু প্ৰভাৱৰ ভিত্তি। কিন্তু ছকহ শব্দ-সাধনাৰ দ্বাৰা তেওঁ তেওঁৰ এই সামান্য ৰচনাৱলীকে এনে এক অনিৰ্বচনীয় গুণেৰে অধিত কৰি তুলিছে যে তাৰ মাজতে মানুহৰ আধ্যাত্মিক অভিজ্ঞতাৰ এখন সমস্ত জগত আলোকিত হৈ উঠিছে। বৰ্কেছ চুটি-গল্প আৰু কবিতাৰ বাহিৰে বিশেষ আন একো নেলখে। তেওঁ উপন্যাস কিয় নেলখে বুলি সোধা এটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰত এবাৰ বৰ্কেছ কৈছিল : “মোৰ পক্ষে উপন্যাস লেখা সম্ভৱ নহয়, কাৰণ মই ভীষণ এলেহুৱা। তত্পৰি উপন্যাসে গল্পৰ সমান মোক আকৃষ্ট কৰিব নোৱাৰে। কিপ্ৰলিং মোৰ খুব প্ৰিয় লেখক, কিন্তু তেওঁৰ উপন্যাসতকৈ গল্পবোৰ মই

বেছি ভাল পাওঁ। এটা কলাৰূপ হিচাপে উপস্থাপন চিবকাল নাধাৰ্জিবও পাৰে, নিঃসন্দেহে ই নাধাৰ্জিব; কিন্তু গল্প সদায় ধাৰ্জিব। মানুহে কেতিয়াবা যদি গল্প লেখিবলৈ এবিধ দিয়ে, তথাপি গল্প কোৱাটো কেতিয়াও নিশ্চয় বন্ধ নহ'ব। এখন উপস্থাপন হয়তো কেইবাবাৰো পঢ়িব পাৰি, কিন্তু মুখেৰে তাক ক'ব নোৱাৰি। কিন্তু গল্প মুখেৰে কৈ ধাৰ্জিব পাৰি……।”

অতএব, বৰ্কেছে কেৱল গল্পহে লেখে। আৰু মাজে মাজে কবিতা। যোৱা কেইবছৰমান তেওঁ ঘাইকৈ কবিতা লেখাতেই মনোনিবেশ কৰিছে। তাৰো এটা কাৰণ আছে। বৰ্কেছৰ পৰিয়ালত বংশানুক্ৰমিকভাৱে চকুৰ বেমাৰ আছে। ফলত তেওঁৰ পৰিয়ালৰ বহুতো মানুহ জীৱনৰ আধা বয়সতেই অন্ধ হৈ পৰে। বৰ্কেছেও প্ৰায় জন্মৰপৰাই চকুৰ বেমাৰত ভুগিছে। জীৱনৰ বিভিন্ন সময়ত প্ৰায় আঠবাৰমান চকুত অস্ত্ৰোপচাৰ কৰাৰ পিছত কেইবছৰমানৰ আগতে তেওঁ সম্পূৰ্ণ অন্ধ হৈ পৰে। লগতে কাণ এখনো কলা হয়। বৰ্কেছৰ চুটি-গল্পবোৰ আক্ষৰিক অৰ্থতেই অতি চুটি। একো একোটা গল্প প্ৰায় ত্ৰিশটামান বাক্যতেই সীমাবদ্ধ। কিন্তু তাৰ একমাত্ৰ কাৰণ কঠোৰ সংযম বা শব্দৰ আত্যন্তিক পৰিমিত ব্যৱহাৰেই নহয়; তাৰ আন এটা প্ৰধান কাৰণ হ'ল তেওঁৰ অন্ধতা। সম্পূৰ্ণ অন্ধ হৈ যোৱাৰ আগতে দুৰ্বল দৃষ্টিশক্তিৰ বেছি পীড়ন নকৰিবলৈ তেওঁ গল্পবোৰ যিমান পাৰে চুটি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল; ফলত শাপেই বৰ হোৱাৰ দৰে তেওঁৰ শাৰীৰিক অন্ধতাই জন্ম দিলে এক অসামান্য গুণবিশিষ্ট ঘন-সন্নিবদ্ধ চুটি-গল্পৰ। বৰ্কেছৰ গল্পৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যবোৰ হ'ল কল্পনাভীত সংক্ষিপ্ততা, শব্দ-প্ৰয়োগত অসাধাৰণ পৰিমিত্তি, প্ৰতীক-ধৰ্মিতা আৰু স্পষ্টতা। তাৰ লগতে এক প্ৰবণ বস-বোধ। যি হওক, যোৱা কেইবছৰমান তেওঁ ঘাইকৈ কবিতা ৰচনাতেই মনোনিবেশ কৰাৰ কাৰণ হ'ল এই যে দৃষ্টি-হীনতাৰ কাৰণে তেওঁ কাগজ-কলম লৈ লেখিবলৈ বহিব নোৱাৰে

যদিও ছন্দোবদ্ধ কবিতা মনে মনে বচনা কৰাও সম্ভৱ, সেই কাৰণে সম্প্ৰতি তেওঁ গল্পভকৈ কবিতাহে বেছিকৈ লেখে।

বৰ্ষেছৰ কবিতাও বিপুলভাৱে সমাদৃত হৈছে, তথাপি তেওঁ আজি বিশ্ব-বিখ্যাত হাইকৈ তেওঁৰ চুটি-গল্পবোৰৰ কাৰণেহে।

তেওঁনো কেনে ধৰণৰ চুটি-গল্প লেখে ?

বৰ্ষেছৰ বহুশতময় জগতখনৰ সঁচাৰ-কাঠী বিচাৰি পাবলৈ কেৱল এঘাৰ কথা উল্লেখ কৰিলেই যথেষ্ট হ'ব। ১৯৬০ চনত প্ৰকাশিত তেওঁৰ 'The Maker' বা 'নিৰ্মাতা' নামৰ গল্প-গ্ৰন্থখনৰ শেষৰ পৃষ্ঠাত তেওঁ এজন মানুহৰ কথা লেখিছে : সেই মানুহজনে সমগ্ৰ বিশ্বজগতৰ এখন ছবি আঁকিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। বহুত বছৰ ধৰি তেওঁ জাহাজ, গুপ্ত, ধোঁবা, অস্ত্ৰ আৰু মানুহৰ ছবি আঁকি এখন শূণ্য দেৱাল ভৰাই পেলালে। কিন্তু মৃত্যুৰ সময়ত তেওঁ দেখিলে যে দেৱালখনত ফুটি উঠিছে কেৱল তেওঁৰ নিজৰ মুখৰ অবিৰল প্ৰতিকৃতি। বৰ্ষেছ কৈছে—“সকলো কিতাপৰ বিষয়েই বোধহয় এই কথা ক'ব পাৰি; মোৰ এই বিশেষ কিতাপখনৰ বিষয়েতো এই কথা নিশ্চয় ক'ব পাৰি।”

অৱশ্যে ইয়াৰপৰা এনে ধাৰণা কৰা উচিত নহ'ব যে বৰ্ষেছ সম্পূৰ্ণৰূপে আজ্ঞ-কেন্দ্ৰিক বা আজ্ঞ-নিমগ্ন। বৰং তেওঁ সকলো সময়তে সমগ্ৰ মানৱজাতিৰ লগত আৰু লগতে মানুহৰ সমস্ত ইতিহাসৰ লগত এক অবিচ্ছেদ্য ঐক্য বা আত্মীয়তাৰ বন্ধন অনুভৱ কৰে। আৰু তেওঁৰ ক্ষেত্ৰত এই বন্ধনৰ যোগসূত্ৰ হ'ল ব্যক্তিগত ভাগ আৰু যত্নাৰ মাজেদি সমগ্ৰ দুঃস্থ মানৱতাৰ লগত সহমৰ্মিতা-বোধ। ওপৰত উল্লেখ কৰা 'The Maker' বা 'নিৰ্মাতা' গল্পটো বৰ্ষেছ লেখিছিল তেওঁ সম্পূৰ্ণ অন্ধ হৈ বোৱাৰ কিছুদিনৰ পিছতে, ১৯৫৮ চনত। ইলিয়াদ আৰু ওডিছিব কবি হোমাবো আছিল অন্ধ। কিন্তু গল্পটোত শতাব্দীৰ ব্যৱধান নোহোৱা হৈছে, একেটা গল্পতে ফুটি উঠিছে বৰ্ষেছ আৰু হোমাৰ উভয়ৰে কণ্ঠস্বৰ। মাত্ৰ সাত

শতকৈয়ো কম শব্দৰ ভিতৰতে অস্তিত্ব-পীড়া, যত্না আৰু নৈবাশ্বৰ অন্ধকাৰৰ মাজত বাট হেৰুৱাই নেপেলোৱা অপৰাধেয় মানৱাত্মাৰ উজ্বল গৰিমা কি আশ্চৰ্য দক্ষতাৰে ফুটাই তোলা হৈছে—গল্পটো নিজে নপঢ়িলে তাৰ কোনো ধাৰণা কৰিব নোৱাৰি। দৃষ্টিশক্তি থকালৈকে তেওঁৰ (বৰ্কেছৰ বা হোমাৰৰ) স্মৃতিৰপৰা আনন্দ আহৰণ কৰাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাছিল। জীৱনৰ বিভিন্ন অভিজ্ঞতা—কুমাৰৰ নম্বা, ডবা-বছা আকাশ, জোন—ব'ৰপৰা এটা সিংহ খহি পৰিছিল, আঙুলিৰ আগেয়ে হাত বুলাই অহুভৱ কৰা মাৰ্বলৰ মসৃণতা, গাহৰিৰ মাংসৰ জুতি, এটা ফীনিশিয় শব্দ, হালধীয়া বালিৰ ওপৰত জাঠিৰ ক'লা ছাঁ, সাগৰ বা তিবোতাৰ সান্নিধ্য, মৌ-জোলাব লগত মিহলাই থোৱা চোকা মদৰ জুতি—এই সকলোবোৰকে তেওঁ উপভোগ কৰিছিল আৰু লগে লগে পাহৰি গৈছিল।...কিন্তু এই সুন্দৰ পৃথিবীখনে অকণ-অকণকৈ তেওঁক পৰিত্যাগ কৰিবলৈ ধৰিলে। চিৰস্থায়ী কুঁৱলীয়ে তেওঁৰ হাতৰ বেথাবোৰ মচি পেলালে, বাতিয়ে তাৰ তৰাবোৰ হেৰুৱাই পেলালে, তেওঁৰ ভবিষ খোজৰ তলত মাটিৰ স্তিৰতা নোহোৱা হ'ল। তেওঁ বুজিলে যে তেওঁ অন্ধ হৈ গৈছে, তেওঁ চিঞৰি উঠিল। কিন্তু সকলো শেষ হৈ গ'লেও থাকি গ'ল স্মৃতি। কেৱল সেয়েই নহয়, স্মৃতিৰ পোহৰত জীৱনৰ আটাইতকৈ অৰ্থপূৰ্ণ মুহূৰ্তবোৰ এতিয়াহে উজ্বলতম ৰূপত দেখা দিলে। “মহুৰ বিস্ময়েৰে তেওঁ সকলো কথা বুজি পালে। তেওঁৰ পাৰ্থিৱ চকুৰ যি বাতিৰ মাজলৈ তেওঁ নামি গৈছিল, তাত প্ৰেম আৰু বিপদেও, আবেছ, আৰু আক্ৰমণেও তেওঁৰ কাৰণে অপেক্ষা কৰি আছে, কাৰণ তেওঁৰ কাণত ইতিমধ্যেই বাজি থকাৰ কাৰণে তেওঁ প্ৰত্যক্ষ কৰিলে ষষ্ঠপদী ছন্দ আৰু গৰিমাৰ অস্তিত্ব, তেওঁ শুনিবলৈ পালে দেৱতাসকলে ৰক্ষা কৰিব নোখোজা এখন পুণ্যপীঠক মাহুৰে ৰক্ষা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰাৰ জনশ্ৰুতি, প্ৰিয় এক দ্বীপৰ সন্ধানত সাগৰত যুৰি-কুৰা ক'লা জাহাজবোৰৰ গল্প। তেওঁ শুনিবলৈ

পালে ইলিয়াদ আৰু ওডিছিব জনশ্ৰুতি। সেইবোৰৰ গান গোৱা আৰু মানৱজাতিৰ শূল্যগৰ্ভ স্মৃতিৰ মাজত চিবকালৰ কাৰণে তাক বন্ধনজনাই থাকিবলৈ এৰি যোৱাটোৱেই আছিল তেওঁৰ ভাগ্যলিপি। এই সকলোবোৰ কথা আমি জানো, কেৱল নাজানো অস্তিম অন্ধকাৰৰ মাজলৈ সোমাই যোৱাৰ আগতে তেওঁ কি অনুভৱ কৰিছিল সেই কথা।”

বৰ্কেছৰ কিছুমান গল্প আত্মজীৱনীমূলক—যিবোৰৰ নায়ক তেওঁ নিজে। কিছুমান গল্প দাৰ্শনিক পেৰাবল্ (parable)। আন কিছুমান গল্পত তেওঁ স্বদেশ আৰ্জেণ্টিনাৰ অতীত আৰু বৰ্তমানৰ জীৱনধাৰাক চিত্ৰিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। এই শেষোক্ত শ্ৰেণীৰ গল্পবোৰৰ পটভূমি আঞ্চলিক হলেও সেইবোৰৰ আবেদন কিন্তু বিশ্ব-জনীন আৰু চিবকালীন, কাৰণ বৰ্কেছৰ অধিষ্ট সদায় জীৱনৰ কেতবোৰ মৌলিক প্ৰত্যয় আৰু অভিজ্ঞতা। আৰ্জেণ্টিনাৰ ‘গ’চো’ (Gaucho—যুবোপীয় আৰু বেড্-ইণ্ডিয়ানসকলৰ সংমিশ্ৰণত সৃষ্টি হোৱা এবিধ বৰ্ণসঙ্কৰ লোক)-সকলক লৈ বৰ্কেছে কেইবাটাও স্মৰণীয় গল্প লেখিছে। হিংসা, হত্যা আৰু বক্তৃপাত এইসকল লোকৰ জীৱনত প্ৰায় নিত্য-নৈমিত্তিক ঘটনা। কিন্তু বৰ্কেছে হিংসাক এটা নতুন ৰূপত চাবলৈ চেষ্টা কৰিছে। ‘ডেগাৰ’ নামৰ এটা কবিতাত তেওঁ লেখিছে :

“ডেবাজত এখন ডেগাৰ পৰি আছে।

যোৱা শতাব্দীৰ শেষ ভাগত টলেডোত এই ডেগাৰখন গঢ়া হৈছিল। লুই মেলিয়ান লাফিহুবে উৰুগুৱেৰপৰা আনি।

সেই ডেগাৰখন দিছিল মোৰ দেউতাক।

সেই ডেগাৰখন এদিন হাতত তুলি লৈছিল এভাবিষ্ট’ কেবিয়েগ’ই।

ডেগাৰখনৰ ওপৰত যাৰেই চকু পৰে—

ভেৰেই তাক এবাৰ হাতত তুলি লৈ লিৰিকি-বিদাৰি চাবলৈ

বাধ্য হয়।

যেন চিৰকাল তেওঁ সেই ডেগাৰখনৰ সন্ধানতহে আছিল।

ডেগাৰখনৰ অপেক্ষমান হাতলটো মুঠি মাৰি ধৰিবলৈ

হাতখন নিজে নিজেই জোৰেবে আগবাঢ়ি যায়—

আৰু শক্তিমান বাধা ছুবীধনে

থাপৰপৰা সশব্দে ওলোৱা-সোমোৱা কৰে।

কিন্তু ডেগাৰখনে যিটো বিচাবে, সি এইটো নহয়।

ই কেৱল ধাতুৰে নিৰ্মিত সজুলি মাত্ৰ নহয় ;

এটা মাত্ৰ লক্ষ্য মনত ৰাখি।

মানুহে তাৰ কল্পনা কৰিছিল আৰু তাক গঢ় দিছিল।

যিখন ডেগাৰে মাত্ৰ যোৱা নিশা টেকুৱাবেশ্ব'ত এজন

মানুহৰ বুকু ফালিছিল আৰু যিবোৰ ডেগাৰ চীজাবৰ

গাৰ ওপৰত বৰষুণৰ দৰে পৰিছিল—

কিবা এটা শাস্তৰ উপায়েৰে সি আছিল একেখনেই ডেগাৰ।

ডেগাৰে হত্যা কৰিব বিচাবে, ই বিচাবে চকুৰ পচাবতে

ৰক্তপাত ঘটাবলৈ।

মোৰ লেখা টেবুলৰ ডেৰাজত, পাণ্ডুলিপি আৰু পুৰণি চিঠিৰ

মাজত।

ডেগাৰখনে ঘূৰি ঘূৰি কেৱল একেটাই সপোন দেখে :

তাৰ সবল-মতি বাৰৰ সপোন। তাক হাতত ধামুচি ধৰি হাতখন

জীৱন্ত হৈ উঠে, কাৰণ স্থিমানবাৰ তাক ধৰা যায় সিমানবাবেই

সেই খুনীৰ স্পৰ্শ অহুত্তৰ কৰি জীৱন্ত হৈ উঠে ধাতু-পিণ্ড

যি খুনীৰ কাৰণে গঢ়া হৈছিল ডেগাৰখন।

মাজে মাজে মই তাৰ কাৰণে ছুখ অহুত্তৰ কৰো। ইমান তাৰ

শক্তি।

আৰু একাগ্ৰতা, নিজৰ অহংকাৰত সি ইমান নিৰ্বিকার

আৰু নিস্পাপ।

অথচ তাৰ প্ৰতি জ্বৰুপ নকৰাকৈয়ে পাৰ হৈ যায় বহুবোৰ।”

বৰ্ষে'ছৰ ধাৰণা—মানুহে নিজৰ চিন্তা বা চেতনাত হিংসাব
 তাড়না অনুভব কৰে বুলিহে যে হিংসা কৰে এনে নহয়; বৰং
 মানবিক ইচ্ছাৰ বাহিৰত হিংসাব যেন এটা স্বয়ংনিৰ্ভৰ স্বতন্ত্ৰ অস্তিত্ব
 আছে। হিংসাই নিজে নিজেই মানুহৰ চেতনাৰ ওপৰত নিজকে
 আৰোপ কৰে। ওপৰৰ কবিতাৰ 'ডেগাৰ'খন এই মানব-চেতনা
 বহিৰ্ভূত স্বয়ংনিৰ্ভৰ হিংসাব প্ৰতীক। বৰ্ষে'ছৰ বেছিভাগ গল্পতে এই
 ধৰণৰ হিংসাব প্ৰকাশ দেখা যায়। তেওঁ যেন ক'ব খোজে যে
 ডেগাৰখন বা পিষ্টলটো মানুহৰ হাতত হাতিয়াৰ নহয়, বৰং মানুহহে
 ডেগাৰ বা পিষ্টলৰ হাতত হাতিয়াৰ। 'The Meeting' নামৰ এটা
 গল্পত জুৱা খেলি থাকোতে ছুজন ডেকা মানুহৰ কাজিয়া লাগিল।
 ওচৰবে এটা কোঠা প্ৰাচীন কালৰ বিখ্যাত দ্বন্দ্ব-যোদ্ধাসকলৰ
 ভৰোৱালেৰে পৰিপূৰ্ণ হৈ আছিল। কোঠাটোৱে ডেকা ছুজনক টানি
 নিয়াৰ দৰে নিলে আৰু ছয়ো গৈ তাত যুদ্ধ কৰিবলৈ আবদ্ধ কৰিলে।
 এজন খিতাতে মৰিল, আনজন তেতিয়া এই অৰ্থহীন হত্যাकाণ্ড
 কাৰণে অনুতাপ কৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। গল্পটোৰ বিষয়ে মন্তব্য
 কৰি বৰ্ষে'ছে নিজে লেখিছে : "এই একেটা গল্পকে মই বাৰে বাৰে
 কৈ থকা যেন লাগিছে। একাধিক গল্প আৰু কবিতাত মই এই
 একেটা কাহিনীকে কৈছো। স্পীনোজাৰ মতে বস্তুবোৰৰ নিজস্ব
 একোটা জীৱন আছে আৰু সিহঁতে নিজৰ সেই সত্তা অব্যাহত
 ৰাখিব বিচাৰে। একোটা বিশেষ উদ্দেশ্যত নিৰ্মিত অস্ত্ৰ আদিৰ
 নিচিনা বস্তুৰ ক্ষেত্ৰত স্পীনোজাৰ এই মত মোৰ অতি সঁচা যেন
 লাগে। উদাহৰণ স্বৰূপে, এখন ডেগাৰে তাৰ বিধি-লিপিক মানি
 চলিবই লাগিব। গল্পটোত (The Meeting) ডেগাৰ ছখনৰ
 নিজস্ব একোটা জীৱন আছে; যদিও ডেকাছুজনে ডেগাৰ ছখন
 চলোৱা বুলি ভাবিছে, আচলতে কিন্তু ডেগাৰ ছখনেহে তেওঁলোকক
 পৰিচালনা কৰিছে। ডানকান্ আৰু উৰিয়েট ছুজন ভদ্ৰলোক,
 কিন্তু ডেগাৰে তেওঁলোকক 'গ'চো'ত পৰিণত কৰিছে। এই

কথাটো স্পষ্ট কৰি দেখুৱাবৰ কাৰণেই মই তেওঁলোক দুজনৰ ভিতৰত যিজন কাপুৰুষ তেওঁকেই অৰ্থাৎ উবিয়টেকেই বিজয়ীৰ সন্মান দিছো।”

বৰ্ণেছৰ বেছিভাগ পাঠকৰ মতে তেওঁৰ ‘The Circular Ruins’ অৰ্থাৎ ‘বৃত্তাকাৰ ধ্বংস’ নামৰ গল্পটোৱেই তেওঁৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গল্প। কিন্তু বৰ্ণেছ নিজে এই বিষয়ত একমত নহয়। এই গল্পটো ১৯৪০ চনত লেখা হৈছিল। বৰ্ণেছৰ প্ৰকৃতিত এটা আচৰিত কথা লক্ষ্য কৰা যায় যে তেওঁ নিজৰ অতীতৰ লেখক বিশেষ একো মূল্য দিব নোখোজে; তেওঁ সদায় নিজৰপৰা আৰু নিজৰ সৃষ্টিৰপৰা আঁতৰি পলাব খোজে; তেওঁ সদায় এখন জগতৰপৰা পলাই আহি নতুন নতুন জগতৰ সন্ধান কৰিব খোজে। তেওঁৰ যিবোৰ বচনা আধুনিক সাহিত্যৰ মহৎ সৃষ্টি বুলি পৰিকীৰ্তিত হৈছে— তেনেবোৰ আগবয়সৰ বচনাৰ বিষয়েও তেওঁ ইমান লজ্জিত যে ধন থাকিলে তেওঁ বোলে সেই আটাইবোৰ কিতাপ কিম্বা পুথিয়েই পেলালেহেঁতেন! বৰ্ণেছৰ ধাৰণা যে কোনো মানুহেই গোটেই জীৱন ধৰি একেজন মানুহ হৈ নাথাকে; প্ৰত্যেক মানুহেই, অন্ততঃ বৰ্ণেছে, নিজকে সদায় ন ন ৰূপত সৃষ্টি কৰে। এবাৰ এজন লেখকে এটা সাক্ষাৎ-প্ৰসংগত তেওঁক সুধিছিল: “১৯৪৫ চনত আপুনি এটা বক্তৃতাত কৈছিল যে……।” বৰ্ণেছে বাক্যটো শেষ কৰিবলৈ নিদি টপবাই উত্তৰ দিলে: “হয়, কৈছিলো, কিন্তু ১৯৪৫ চনত মই এজন বেলেগ মানুহ আছিলো। সেই কাৰণে মই তেতিয়া কোৱা কথাৰ কাৰণে এতিয়া দায়ী হ’ব নোৱাৰো। ১৯৪৫ চনৰ বৰ্ণেছৰ লগত মই কাকিয়াও কৰিব পাৰো। অৱশ্যে তেওঁৰ লগত মই একমত হ’বও পাৰো।”

বহুজন-প্ৰিয় এই গল্পটো বৰ্ণেছে নিজে ভাল নোপোৱাৰ আন এটা কাৰণ দেখুৱাই তেওঁ কৈছে যে fine writing হ’ল মানুহে লেখক-জীৱনৰ আবশ্যগণিতে কৰা এটা ভুল, আৰু এই গল্পটো fine writingৰ এটি চানেকি। Fine writing-ৰ প্ৰতি বৰ্ণেছৰ

ইমানেই অনীহা যে তেওঁ তাক এটা সাহিত্যিক পাপ বুলি গণ্য কৰে। তেওঁৰ মতে আন আন সাহিত্যিক পাপকেইটা হ'ল সাহিত্য-সৃষ্টিত স্থানীয় বং সনাৰ চেষ্টা, অপ্ৰত্যাশিত বা অভাৱনীয়ৰ সন্ধান আৰু সপ্তদশ-শতকীয় ষ্টাইল। এই 'পাপ'কেইটা থকাৰ কাৰণেই তেওঁ নিজৰ আগবয়সৰ কেইবাখনো কিতাপক কঠোৰ ভাষাৰে নিন্দা কৰিছে। প্ৰসংগতঃ উল্লেখযোগ্য যে বৰ্বেৰ্ছ, নিজেই নিজৰ কঠোৰতম সমালোচক। আন বহুতো লেখকেও হয়তো নিজৰ স্বভাবত এই গুণ থকা বুলি দাবী কৰিব পাৰে, কিন্তু তেনে দাবী বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতেই অস্বঃসাবশূন্য আৰু অনাস্তবিক বুলি প্ৰমাণিত হয়। কিন্তু বৰ্বেৰ্ছৰ সত্যতা ইমান স্বচ্ছ, প্ৰজ্ঞা ইমান গভীৰ, স্বভাৱ ইমান মধুৰ যে তেওঁৰ আন্তৰিকতাৰ বিষয়ে কোনো প্ৰশ্নই উঠিব নোৱাৰে। তেওঁ নিজে এঠাইত লিখিছে : “মানুহে মোক অহেতুক-ভাৱে অপবিসীম মৰম দেখুৱাই আহিছে। মোৰ কোনো শত্ৰু নাই। যদি কোনোবাই শত্ৰুৰ ভাও ধৰিছেও, তেওঁলোকৰ স্বভাৱ ইমান ভাল যে আজিলৈকে কোনেও মোক মনোকষ্ট দিয়া নাই। যেতিয়াই কোনোবাই মোৰ বিৰুদ্ধে লেখা কথা মই পঢ়ো, তেতিয়া মই যে কেৱল তেওঁৰ লগত সম্পূৰ্ণ একমতেই হওঁ সেইটো নহয়; মই অনুভৱ কৰো যে মই মোৰ বিৰুদ্ধে তেওঁতকৈ আৰু বেছিকৈহে লেখিব পাৰিলোহেঁতেন। ভৱিষ্যতে হ'ব পৰা মোৰ শত্ৰুসকলক মই উপদেশ দিব খোজো যে তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ অভিযোগ বা আপত্তিবোৰ যেন মোটল আগতীয়াকৈ পঠাই দিয়ে; মই তেওঁলোকক সম্পূৰ্ণ আশ্বাস দিব পাৰো যে মোৰপৰা তেওঁলোকে সকলো সহায়-সমৰ্থন পাব। মই আনকি এটা ছদ্মনামত মোৰ নিজৰ বিৰুদ্ধে এটা নিৰ্মম নিন্দাসূচক সমালোচনা লেখিবলৈকে এটা গোপন আশা পুহি ৰাখিছো।”

‘বৃষ্টাকাৰ ধ্বংস’ নামৰ গল্পটো বৰ্বেৰ্ছে নিজে ভাল পাওক বা নাপাওক, মাত্ৰ ছহাজাৰ শব্দৰ এই গল্পটো লেখিবলৈ তেওঁক পুৰা

এসপ্তাহ সময় লাগিছিল। তেওঁৰ নিজ স্বীকাৰোক্তি মতেই গল্পটোৰ ৰচনাকাৰ্যই তেওঁৰ চেতনাক এনেভাৱে আচ্ছন্ন কৰি পেলাইছিল যে তেওঁৰ শূদীৰ্ঘ লেখক-জীৱনত তাৰ আগতে বা পিছতো দ্বিতীয় ভেনে এটা অভিজ্ঞতা তেওঁৰ হোৱা নাছিল। গল্পটোৰ বিষয়-বস্তু হ'ল এটা স্বপ্ন; কিন্তু বৰো'ছে লেখিছে যে এসপ্তাহ ধৰি গল্পটো লেখিবৰ সময়ত একমাত্ৰ গল্পটোৱেই আছিল তেওঁৰ জীৱনত বাস্তৱ সত্য; দৈনন্দিন জীৱনৰ বাকীবোৰ কাম-কাজ—লাইব্ৰেৰীত তেওঁৰ চাকৰিৰ কাম, চিনেমা চোৱা, বন্ধু-বান্ধবৰ লগত বাতিব আহাৰ খোৱা—এই সকলো-বোৰ কামেই হৈ পৰিছিল স্বপ্ন-সদৃশ।

“And if he left off dreaming about you...” লিখিছ, কেবলৰ ‘Through the Looking-glass’ কিতাপৰ এই কথা-ফাকি পঢ়িয়েই বৰো'ছে তেওঁৰ ‘বৃন্তাকাৰ ধ্বংস’ গল্পটো লেখিবলৈ প্ৰেৰণা পাইছিল। বৰো'ছ প্ৰায় আক্ষৰিক অৰ্থতেই কিতাপৰ পোক। জ্ঞান হ'বৰ দিন ধৰি এতিয়ালৈকে তেওঁ কেৱল কিতাপৰ মাজতেই দিন কটাইছে। তেওঁৰ দেউতাকৰ এটা ডাঙৰ গ্ৰন্থাগাৰ আছিল, মাক আৰু আইতাক দুয়ো কিতাপ পঢ়ি খুব ভাল পাইছিল, বৰো'ছেও বৰ্ণ-পৰিচয় হবৰ দিন ধৰি কেৱল কিতাপৰ মাজতেই জীৱন কটাইছে। তেওঁ কৰ্ম-জীৱনো আৰম্ভ কৰিছিল মিউনিচিপেল লাইব্ৰেৰীৰ গ্ৰন্থাগাৰিক হৈ, আৰু প্ৰায় গোটেই জীৱন সেই চাকৰিতে থাকি অৱশেষত তেওঁ আৰ্জেণ্টিনাৰ জাতীয় গ্ৰন্থাগাৰৰ পৰিচালক নিযুক্ত হৈছিল। মাজতে কেৱল প্ৰেৰণ আৰ্জেণ্টিনাৰ ডিক্টেটৰ হোৱাৰ সময়ত বৰো'ছক কুকুৰা-পামৰ পৰিদৰ্শক হিছাপে তেওঁৰ প্ৰাণাধিক প্ৰিয় লাইব্ৰেৰী-পৰা আঁতৰাই পঠোৱা হৈছিল। প্ৰেৰণ ক্ষমতা-চ্যুত হোৱাৰ পিছত বৰো'ছ আকৌ তেওঁৰ লাইব্ৰেৰীলৈ ঘূৰি আহিল, কিন্তু ইতিমধ্যে তেওঁ দৃষ্টিশক্তি সম্পূৰ্ণৰূপে হেৰুৱাই পেলাইছে। এই সময়তে লেখা তেওঁৰ ‘উপহাৰ কবিতা’ নামৰ কবিতাত বৰো'ছে ঈশ্বৰৰ চমৎকাৰ পৰিহাসৰ কথা উল্লেখ কৰি লেখিছে যে ঈশ্বৰে একেসময়তে তেওঁক

দিলে আঠালাখ কিতাপ আৰু অন্ধত্ব ! বৰ্কেছ তেওঁৰ একান্ত গ্ৰন্থ-নিৰ্ভৰতাৰ কথা উল্লেখ কৰি এঠাইত নিজেই লেখিছে যে কিতাপৰ যোগেদিহে জীৱনৰ সকলো অভিজ্ঞতাৰ লগত তেওঁৰ প্ৰথম পৰিচয় ঘটিছে (I have always come to things after coming to books)। বৰ্কেছৰ বহুতো গল্পৰে ভূমিকা হিচাপে কোনো নহয় কোনো এখন কিতাপৰ একোটা বাক্যৰ উদ্ধৃতি দেখা যায়। কোনোবা এখন কিতাপত তেওঁ হয়তো কিবা এযাৰ মনত লগা কথা পঢ়ি পালে, লগে লগে তেওঁৰ কল্পনাৰ পাখি গজিল। লিৱিঙ্ কেবলৰ ওপৰত উল্লেখ কৰা কথাফাকিয়েও তেওঁক 'বৃন্তাকাৰ ধ্বংস' গল্পটো লেখিবলৈ প্ৰেৰণা যোগালে। অৱশ্যে তেওঁ নিজেই কৈছে— লিৱিঙ্ কেবলৰ ওপৰোক্ত কথাফাকি তেওঁৰ গল্পটোৰ বীজ মাত্ৰ ; অন্যান্য লাখ লাখ মানুহেও হয়তো সেই কথাফাকি পঢ়িছে, কিন্তু অঞ্চলত পৰাৰ কাৰণে তাৰপৰা গজালি ওলাব পৰা নাই।

বৰ্কেছৰ কাৰণে জীৱনটো এটা স্বপ্ন মাত্ৰ। কিন্তু এই স্বপ্ন কোনে দেখে ? স্পীনোজা প্ৰমুখো বহুতো দাৰ্শনিকে কব খোজে যে যি কোনো এটা বস্তু বা সত্তা নিজেই নিজৰ সৃষ্টিৰ বা অস্তিত্বৰ কাৰণ হ'ব পাৰে। কিন্তু বৰ্কেছ এই মত মানি নলয়। তেওঁৰ মতে কথা থাকিলেই তাৰ এজন বক্তা থাকিব লাগিব, স্বপ্ন থাকিলেই তাৰ এজন স্ৰষ্টা থাকিব লাগিব। ডবাথেলৰ গুটিবোৰে নাজানে যে সিহঁতক চলাইছে এজন খেলোতাই ; খেলোতাজনে নাজানে যে তেওঁক চলাইছে হয়তো কোনোবা দেবতাই ; দেৱতাই নাজানে যে তেওঁক চলাইছে হয়তো আন কোনোবা দেৱতাই।এই প্ৰক্ৰিয়া অন্তৰ্হীন। বৰ্কেছৰ 'বৃন্তাকাৰ ধ্বংস' নামৰ গল্পটো সৃষ্টিৰ এই বহুস্ত-সম্বন্ধৰ চেষ্টা। ".....এদিন হঠাৎ ক'ববাৰপৰা এজন যাতুকৰ আহি ওলালহি আৰু এটা পৰিত্যক্ত মল্লিবত শুই শুই তেওঁ এজন মানুহৰ স্বপ্ন দেখিবলৈ চেষ্টা কৰিলে; He wanted to dream a man ; he wanted to dream him down to the last

detail and project him into the world of reality. ...

“বহুদিন চেষ্টা কৰি কৰি অৱশেষত তেওঁ এজন ডেকা মানুহৰ সপোন দেখা সম্পূৰ্ণ কৰিলে, অৰ্থাৎ সপোনতে গোটেই মানুহজনক ভাবি উলিয়ালে, কিন্তু তেওঁৰ সপোনৰ সেই মানুহজনে থিয় হোৱা, কথা কোৱা বা চকু মেলা আদি কোনো এটা কাম কৰাৰে শক্তি অৰ্জন কৰিব নোৱাৰিলে। মানুহজনক সেইবোৰ শক্তি দিবলৈ পৃথিৱী আৰু নদীৰ সকলোবোৰ দেৱতাকে প্ৰাৰ্থনা কৰি কৰি তেওঁ ভাগবি পৰিল, অৱশেষত হতাশাৰ শেষ সীমাত উপনীত হৈ তেওঁ এটা শিলৰ মূৰ্তিৰ সমুখত দীঘল দি পৰি তাৰ অন্ধ সাহায্যৰ কাৰণে প্ৰাৰ্থনা কৰিলে। সেই বাতিলৈকে তেওঁ শিলৰ মূৰ্তিটোৰ সপোন দেখিলে আৰু জানিব পাবিলে যে তেওঁ এজন দেৱতা আৰু তেওঁৰ পাৰ্থিৱ নাম অগ্নি। দেৱতাই যাতুকৰজনক আদেশ দিলে যে তেওঁ তেওঁৰ স্বপ্নজ শিশুজনক নদীৰ ভাটিলৈ থকা এটা ভগ্নপ্ৰায় মন্দিৰলৈ পঠাই দিব লাগে যাতে সেই পবিত্ৰস্থানত কোনোবা মানুহৰ কণ্ঠস্বৰে তেওঁক আনন্দৰ শিহৰণেৰে জগাই তুলিব পাবে। “সপোন দেখোঁতাজনৰ সপোনত সপোনত-পোৱা মানুহজন সাৰ পাই উঠিল।”

যাতুকৰে দেৱতাৰ আদেশ আখৰে আখৰে পালন কৰিলে। তেওঁৰ জীৱনৰ উদ্দেশ্য সফল হ'ল, আনন্দৰ উল্লাসৰ মাজত তেওঁ জীৱন কটাবলৈ ধৰিলে। কেইবছৰমানৰ পিছত এদিন ছুজন নাৱবীয়া আহি মাজবাতি তেওঁক জগাই ক'লে যে উত্তৰৰ এটা মন্দিৰত এজন যাতুকৰে জুইৰ ওপৰত খোজ কাঢ়ি ফুৰিছে, কিন্তু জুইয়ে তেওঁক নোপোৱে। বুঢ়া যাতুকৰজনৰ হঠাতে দেৱতাই কোৱা কথা এয়াৰ মনত পৰিল; দেৱতাই তেওঁক কৈছিল যে সকলো পাৰ্থিৱ সৃষ্টিৰ ভিতৰত একমাত্ৰ অগ্নিয়ে জানে যে তেওঁৰ পুত্ৰ এটা বাস্তৱ সত্তা নহয়, সি এটা মায়াৰী ভৌতিক অস্তিত্ব মাত্ৰ। ভেঙিয়াৰেপৰা যাতুকৰজনৰ মনত ভীষণ ছন্দিত্ব হ'বলৈ ধৰিলে: জানোচা তেওঁৰ সন্তানে আবিষ্কাৰ কৰে যে তেওঁ প্ৰকৃততে এটা সং-বস্তু (Reality)

নহয়, এটা বাস্তব সত্তা নহয়, তেওঁ আচলতে এটা প্ৰতিভাসহে (appearance) মাত্ৰ! Not to be a man but to be the projection of another man's dreams—what an unparalleled humiliation, how bewildering!

“অকস্মাতে এইবোৰ দুশ্চিন্তাৰ অবসান ঘটিল, কিন্তু তাৰ কিছুমান নিৰ্ভুল আগজাননী পোৱা গৈছিল। প্ৰথমতে (এটা দীঘলীয়া খবাং বতৰৰ পিছত) দুবগিৰ পাহাৰৰ ওপৰত চবাইনদৰে আলকুলীয়া এচপৰা ডাৱৰ; পিছত, দক্ষিণৰ ফালে, নাহৰকুটীকী বাঘৰ দাঁতৰ আলুৰ গুলপীয়া বং লোৱা আকাশখন; তাৰ পিছত, আকাশৰ ধাতুবোৰ মামবত পৰিণত কৰা ধোঁৱাৰ স্তম্ভ; অৱশেষত, অবগ্যৰ জন্তুবোৰৰ উধাতু-ধোৱা সন্ত্ৰাস। বহু শতাব্দীৰ আগতে যি ঘটিছিল, সি আকৌ ঘটিবলৈ ধৰিছে। অগ্নি-দেৱতাৰ মন্দিৰৰ ভগ্নাৱশেষ অগ্নিয়েই ভস্মস্তুপত পৰিণত কৰিলে। চবাই-নোহোৱা এটা বাতিপুৱাত যাতুকবজনে দেখিলে যে ঘূৰ্ণমান অগ্নিশিখাই তেওঁক চাৰিওফালৰপৰা বেঢ়ি ধৰিছে। একমুহূৰ্তৰ কাৰণে তেওঁ নদীত আশ্ৰয় লোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিলে, কিন্তু পিছমুহূৰ্ততে তেওঁ উপলব্ধি কৰিলে যে মৃত্যু আহিছে-তেওঁৰ বছৰবোৰক শেষ গৰিমাৰে মণ্ডিত কৰিবলৈ আৰু তেওঁক জীৱন জোৰা পৰিত্ৰামৰণৰ মুক্তি দিবলৈ। তেওঁ অগ্নিশিখাৰ জপিয়াই উঠা সাতসৰীৰ মাজলৈ খোজ কাঢ়ি সোমাই গ’ল। জুইয়ে তেওঁৰ মাংসক দংশন নকৰিলে, কিন্তু তাপ নিদিয়াকৈ বা দহ নকৰাকৈ সি তেওঁক আলিঙ্গন কৰিলে আৰু প্লাবিত কৰি তুলিলে। স্বস্তি, বিনয় আৰু আতংকৰ মাজত তেওঁ উপলব্ধি কৰিলে যে তেওঁৰো কেৱল এটা প্ৰতিভাস মাত্ৰ, তেওঁকো আন কোনোবাইহে স্বপ্নত দেখিছে।”

এই গল্পটো হ’ল জীৱন আৰু সময় সম্পৰ্কে বৰে’ছৰ নিজস্ব ব্যাখ্যা।

বৰে’ছে কেইবছৰমানৰ আগতে এটা সাক্ষাৎ প্ৰসংগত তেওঁৰ

'The Intruder' নামৰ এটা গল্পৰ কথা বিশেষ সন্তোষৰ মনো-
ভাৱেৰে সৈতে উল্লেখ কৰিছে—It completely satisfies me,
more so than other stories of mine। বৰে'ছৰ কোনো
গল্পৰে সাৰাংশ দিয়া সম্ভৱ নহয়, কাৰণ তেওঁৰ বচনাৰ অসাধাৰণত্বৰ
এটা প্ৰধান কাৰণ হ'ল তেওঁৰ লেখাৰ ষ্টাইল। লেখক হিচাপে
বৰে'ছৰ কোনবোৰ গুণে অস্বাভাৱ লেখকসকলক প্ৰভাৱিত কৰিছে
বুলি সোধা এটা প্ৰশ্নৰ উত্তৰত তেওঁ নিজেই ষ্টাইলক প্ৰথম স্থান
দ্বিছে : My style, my obsessive themes, the subjects.

সি বি কি নহওক, 'The Intruder' গল্পটোৰ কাহিনী
পুলমূলকৈ হ'ল এই : (অস্বাভাৱ বহুতো গল্পৰ দৰে এই গল্পটোৰো
মুখবন্ধ হিচাপে এটা উদ্ধৃতি দিয়া হৈছে : ".....Passing the
love of women." 2 Samuel I : 26) টুবুডেবা চহৰত
এডুৱাৰ্ডো আৰু ক্ৰিষ্টিয়ান নামেৰে দুজন ভাই-ককাই আছিল।
সিহঁত দুয়ো দুয়োকে লৈ আপোনমনে আছিল ; সিহঁতেও আন
কাৰো সংগ নিবিচাৰিছিল আৰু আনেও সিহঁতৰ সংগ পৰিহাৰ কৰি
চলিছিল। প্ৰয়োজন হ'লে চকুৰ পছাৰ এটা নেপেলোৱাকৈ মানুহ
মাৰিব পাৰে বুলি সিহঁতৰ এটা কুখ্যাতি আছিল। এদিন ক্ৰিষ্টিয়ানে
জুলিয়ানা নামৰ এজনী ছোৱালীক সিহঁতৰ ঘৰলৈ আনি তাইৰ লগত
সহবাস কৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰ কিছুদিনৰ পিছতে এডুৱাৰ্ডোৱেও
বাটতে এজনী ছোৱালী পাই বুটলি আনিলে। কিন্তু সি বেছিদিন
তাইৰ লগত ঘৰ কৰিব নোৱাৰিলে, কাৰণ সি ক্ৰিষ্টিয়ানৰ তিবোতা-
জনী অৰ্থাৎ জুলিয়ানাৰ প্ৰেমত পৰিছিল। সি এদিন তাৰ নিজৰ
তিবোতাজনীক ধৰণপৰা বাহিৰ কৰি দি এটা বিষয় নিঃসংগ জীৱন
যাপন কৰিবলৈ ধৰিলে। ক্ৰিষ্টিয়ানে কথাটো লক্ষ্য কৰি আছিল।
এদিন সি ভায়েকক ক'লে—“মই ফেৰিয়াচলৈ যাওঁ, তাত মোৰ
এখন কাক্সিয়া কৰিব লগা আছে। জুলিয়ানাক বাধি গ'লো, ইচ্ছা
হ'লে ওই তাইক ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰ।” সেই দিনাৰপৰা দুয়ো

জুলিয়ানাক ভাগ কৰি ভোগ কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু কিছুদিনৰ পিছত দেখা গ'ল যে সিহঁতৰ মাজত আৰু আগৰ মিল নাই, যি কোনো তুচ্ছ অজুহাতত ছয়োৰে মাজত খিটিং-খাটাং লাগিবলৈ ধৰিলে। ছয়ো জানে যে অশাস্তিৰ মূল কাৰণ হ'ল জুলিয়ানা, কাৰণ সিহঁত ছয়ো তাইৰ প্ৰেমত পৰিছিল; কিন্তু সিহঁতৰ কোনোৱে জুলিয়ানাৰ নাম মুখলৈ নানে। অশাস্তি দূৰ কৰিবলৈ সিহঁতে এদিন তিব্বোতাজনীক ঘৰৰপৰা লৈ গৈ এটা বেঞ্চালয়ত বিক্রী কৰি দিলে। তাৰ পিছৰপৰা দেখা গ'ল যে সিহঁত ঘৰত নথকা হ'ল; যি কোনো অজুহাতত সিহঁত ঘৰৰপৰা আঁতৰি থকা হ'ল। আচলতে সিহঁত ছয়ো ইটোৱে সিটোৰ কথা নজনাটকৈ বেঞ্চালয়ত জুলিয়ানাৰ লগত সময় কটাইছিলগৈ। কিন্তু এদিন ছয়ো পৰস্পৰে পৰস্পৰক জুলিয়ানাৰ ঘৰত আবিষ্কাৰ কৰিলে। দেখা গ'ল যে এই নিৰ্মম সমাধানটোও কোনো কামত নাছিল। এদিন ক্ৰিষ্টিয়ানে এডুৱাৰ্ডেৰ আগত ঘোষণা কৰিলে—আজি মই তাইক মাৰি পেলালোঁ। তাই সালংকৃত্য হৈ ইয়াতে শুই থাকক; ভবিষ্যতলৈ যেন তাই আমাৰ একো অপকাৰ কৰিব নোৱাৰে।

“সিহঁতে প্ৰায় চকুপানী টুকি টুকি ইটোৱে সিটোক আলিঙ্গন কৰিলে। সিহঁতৰ মাজত এতিয়া এটা অতিৰিক্ত ষোগসূত্ৰ স্থাপিত হ'ল—বিষন্ন হৃদয়েৰে বলি দিয়া তিব্বোতাজনী আৰু তাইক পাহৰি যোৱাৰ অনিবাৰ্য প্ৰয়োজন।”

এইজনেনেই হ'ল লেখক বৰ্ষেছ। তেওঁৰ বচনাৰ মৌলিক বস-বিচাৰ বা সমালোচনা কৰা এই প্ৰবন্ধৰ উদ্দেশ্য নহয়; এনে সংক্ষিপ্ত পৰিসৰত সেইটো সম্ভবো নহয়। কেবল এই ভূ-খণ্ডত স্বল্প-জ্ঞাত অৰ্ধ আধুনিক কালৰ এজন অতি শক্তিশালী মহৎ লেখকৰ বচনাৰ প্ৰতি অসমীয়া পাঠকৰ মনত কৌতূহল জগাবৰ কাৰণেহে তেওঁৰ বচনাৰ সামান্য আভাস মাত্ৰ দাঙি ধৰা হ'ল। বৰ্ষেছে নিজৰ বিষয়ে নিজে এঠাইত লেখিছে:

“ঘটনাবোৰ ঘটে আনজন মাহুহ, অৰ্থাৎ বৰে’ছৰ জীৱনত। মই বুয়েনছ, আৱাৰ্ছৰ আলিবাটত খোজ কাঢ়ি কুবো, আৰু খুব সস্তৰ অভ্যাস-বশতঃ কোনো এটা প্ৰাচীন প্ৰবেশ-পথৰ ভোৰণ বা গ্ৰিল্‌ওৱৰ্কৰ গেট এখন চাবলৈ মাজে মাজে ঠমকি বওঁ। চিঠিপত্ৰৰ যোগেদি মই বৰে’ছৰ বতৰা পাওঁ আৰু অধ্যাপক সমিতি বা কোনো জীৱনী-কোষত তেওঁৰ নামটো বিচাৰি পাওঁ। আৱাৰ্ছগ্ৰাহ, মেপ্., ওঠৰ শক্তিকাৰ টাইপ’গ্ৰাফী, শব্দৰ মূল, কফিৰ গোক, ষ্টিভেনছনছনৰ গল্প—এইবোৰ বস্তু মই ভাল পাওঁ; আনজন মাহুহেও এইবোৰ বস্তু ভাল পায়, কিন্তু তেওঁ যেন আনৰ আগত জহাই কবলৈহে এইবোৰ বস্তু ভাল পায়—যাৰ ফলত সি হৈ পৰে মঞ্চৰ মুদ্ৰাদোষৰ নিচিনা। আমাৰ পবম্পৰব মাজৰ সম্পৰ্ক ভাল নহয়—তেনেকৈ কোৱাটো নিশ্চয় অতিশয়োক্তি হব; মই জীয়াই থাকো, মই নিজকে জীয়াই থাকিবলৈ দিওঁ—যাতে বৰে’ছে তেওঁৰ গল্প আৰু কবিতাবোৰ তৈয়াৰ কৰিব পাৰে। সেই গল্প আৰু কবিতাবোৰেই মোৰ সাৰ্থকতা। তেওঁ যে কেইটামান মূল্যবান পৃষ্ঠা লেখিছে সেই কথা স্বীকাৰ কৰি লোৱাটো মোৰ কাৰণে একো টান কথা নহয়, কিন্তু সেই পৃষ্ঠাবোৰে মোক বক্ষা কৰিব নোৱাৰে। কাৰণ, খুব সস্তৰ, ভাল বস্তু কাবো এজনীয়া সম্পত্তি হৈ নাথাকে, আনকি সি আনজন মাহুহৰো সম্পত্তি নহয়; সি আচলতে ভাষা বা পবম্পৰাৰ অংগীভূত হৈ পৰে। সি যি কি নহওক, মই চিৰকালৰ কাৰণে ছেবাই যাম, সেয়েই মোৰ ভাগ্যলিপি, কেৱল মোৰ কেইটামান মুহূৰ্ত্ত জীয়াই থাকিব আনজন মাহুহৰ মাজত। যদিও তেওঁ কথাবোৰ বিকৃত আৰু অতিবিকৃত কৰে বুলি মোৰ হাতত প্ৰমাণ আছে, তথাপি অকণ অকণকৈ মোৰ সকলো বস্তু মই তেওঁক এৰি দিছো। স্পীনোজাই বিশ্বাস কৰিছিল যে প্ৰত্যেক বস্তুৱেই নিজৰ অস্তিত্ব অব্যাহত ৰাখিব খোজে; এটা শিলে সদায় শিল আৰু এটা বাঘে সদায় বাঘ হৈ থাকিবলৈ বিচাৰে। মই বৰে’ছৰ মাজত থাকিম, মোৰ মাজত নহয়

(যদিহে অৱশ্যে মই কোনোবা এজন), কিন্তু মই আনৰ কিতাপতকৈ বা গীটাবৰপৰা কষ্ট কৰি উলিওৱা এটা শুবতকৈ বৰ্বেছৰ কিতাপত নিজক কমকৈ চিনি পাওঁ। বহু বছৰৰ আগতে মই তেওঁৰপৰা নিজ্জতি পাবলৈ চেষ্টা কৰিছিলো আৰু মই চহৰৰ উপকণ্ঠৰ বস্তিৰ 'মীথ'ৰপৰা সময় আৰু অনন্তৰ সৈতে কৰা খেলালৈ গতি কৰিছিলো। কিন্তু সেই খেলাবোৰ এতিয়া বৰ্বেছৰ অংশ; এতিয়া মই আন কথাত ধৰিব লাগিব। আৰু সেই কাৰণে মোৰ জীৱন এক ক্ৰমশঃ পলায়ন; মই প্ৰত্যেক বস্তুকে হেৰুৱাই পেলাওঁ, প্ৰত্যেক বস্তুকে হেৰুৱাই মই এৰি দিওঁ পাহৰণিলৈ বা আনজন মানুহলৈ।

“এওঁলোক দুজনৰ কোনজনে এই পৃষ্ঠাটো লেখিছে সেই কথা মই নাজানো।”

এড্‌গাৰ লী মাৰ্টাৰছ্

ল'ৰাকালত আইতাৰ মুখত এটা সাধুকথা শুনিছিলো। এজন মানুহৰ বহুবছৰৰ প্ৰাৰ্থনাত সন্তুষ্ট হৈ শিৱই তেওঁক এটা বৰ দিব খুজিলে। মানুহজনে কলে—“প্ৰভো, মোক এই বৰ দিয়ক—যাতে মই সকলো মানুহৰ মনৰ কথা জানিব পাৰো।” শিৱই ক'লে—“তথাস্তু !” শিৱৰ বৰত সেই দিনাৰপৰা মানুহজনে সকলো মানুহৰ মনৰ কথা জানিব পৰা হ'ল। তাৰ ফল হ'ল এয়ে যে কিছুদিনৰ ভিতৰতে জীৱনটো মানুহজনৰ কাৰণে এটা দুবিসহ অভিশাপত পৰিণত হ'ল। তেওঁ প্ৰায় উন্মাদ হৈ পৰিল। পুনৰ তেওঁ শিৱৰ প্ৰাৰ্থনাত বহিল। শিৱই তেওঁৰ আগত আকৌ দেখা দি সুধিলে—“যি বৰ বিচাৰিছিলো তাকেই দিলো। আৰু কি লাগে তোমাক?”

ভূতে-পোৱা মানুহৰ দৰে আতংকিত মুখেৰে মানুহজনে ক'লে—“প্ৰভো, এতিয়াহে বুজিছো, মানুহৰ মনৰ আচল সত্য জনাতকৈ ডাঙৰ অভিশাপ আন একো নাই। মানুহে ইজনে সিজনৰ মনৰ আচল কথা নাজানে কাৰণেই মানুহৰ কাৰণে সমাজ আৰু সংসাৰ পাতি বাস কৰা সম্ভব হৈছে। এই অজ্ঞতাই হ'ল জীৱনৰ একমাত্ৰ আশ্ৰয়-ভূমি। মোৰ নিচিনাকৈ জগতৰ আন সকলো মানুহেই যদি ইজনে সিজনৰ মনৰ আচল সত্য জনাব শক্তি লাভ কৰিলেহেঁতেন, তেন্তে স্বামী-স্ত্ৰী, পিতা-পুত্ৰ, বন্ধু-মিত্ৰ, প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাৰ সম্পৰ্ক-স্থাপন কেতিয়াও সম্ভব নহ'লহেঁতেন, আৰু জীৱনটোৱেই হ'ল-হেঁতেন মানুহৰ কাৰণে আটাইতকৈ ভয়াবহ অভিজ্ঞতা। আপোনাৰ বৰত মানুহৰ মনৰ কথা জনাব শক্তি লাভ কৰি এইকেইদিনতে মই দেখিলো যে যিজন মানুহে হাঁহি-মুখেৰে পৰম বন্ধু-পূৰ্ণ ভাবে

মোৰ লগত কথা পাতি আছে, ঠিক সেই মুহূৰ্ত্ততে তেওঁ মনৰ ভিতৰত অসুভব কৰিছে মোৰ প্ৰতি ভীত্ৰতম ঘৃণাৰ মনোভাৱ, আনকি মোক হত্যা কৰাৰ বাসনা। যিজন সৰ্বভ্যাগী সন্ন্যাসীৰ ওচৰলৈ অগণিত নব-নাৰীয়ে পৰমাৰ্থৰ সন্ধান বিচাৰি গৈছে, তেওঁৰ নিজৰ মনৰ ভিতৰতে চলিব লাগিছে কামনা-বাসনাৰ কুক্কেত্ৰ-বুদ্ধ। যিজন সজ্জন বন্ধুৱে মোৰ ঘৰলৈ আহি মোৰ পত্নীৰ লগত পৰম শ্ৰদ্ধা আৰু সৌজস্বেবে বাক্যালাপ কৰিছে, তেওঁ কিন্তু সেই মুহূৰ্ত্ততে মনৰ ভিতৰত অসুভব কৰিছে মোৰ পত্নীৰ প্ৰতি ভীত্ৰ কাম-ভাব।

.....যুঠতে মই এইকেইদিনৰ ভিতৰতে বুজিলো যে মানুহৰ মনৰ আচল সত্য জনাতকৈ ডাঙৰ অভিশাপ আন একো নাই; সেই সত্য-জ্ঞানৰ শক্তি লৈ কোনো মানুহেই শাস্তিৰে জীয়াই থাকিব নোৱাৰে। আপুনি আপোনাৰ বৰ ঘুৰাই লওক প্ৰভো, মোক শাস্তিত জীয়াই থাকিবলৈ দিয়ক। এতিয়া এইটোৱেই মোৰ একমাত্ৰ প্ৰাৰ্থনা।”

গল্পটোৰ মাজেদি জীৱনৰ এটা নিৰ্মম সত্য প্ৰকাশ পাইছে। প্ৰত্যেক মানুহেই ছটা জীৱন যাপন কৰে: এটা হ'ল তেওঁৰ একান্ত ব্যক্তিগত মনৰ জীৱন, আনটো হ'ল তেওঁৰ বাহিৰৰ সাংসাৰিক জীৱন। কোনো মানুহেই তেওঁৰ গোপন মানসিক জীৱনৰ সম্পূৰ্ণ সত্য বাহিৰত কেতিয়াও প্ৰকাশ কৰিব নোৱাৰে, সেই সত্য তেওঁ নিজৰ সমাধিলৈ কঢ়িয়াই লৈ যায়। টলষ্টয়ে যেতিয়া কৈছিল যে তেওঁ নিজৰ এখন ভৰি কবৰত থৈহে তিবোতাৰ বিষয়ে আচল সত্যটো ক'ব পাৰিব, তেওঁ ঠিক এই কথাৰেই ক'ব খুজিছিল। কিন্তু কেৱল তিবোতাৰ বিষয়েই নহয়, নিজৰ বিষয়েও কোনো মানুহেই সম্পূৰ্ণ সত্য কথা ক'ব নোৱাৰে। সমস্ত জীৱন ধৰি এজন মানুহৰ মনৰ মাজেদি যি চিন্তাৰ সোঁত বৈ থাকে, তাত যি বিক্ৰিত ভাব, অসুভূতি আৰু বাসনাৰ চাকনৈয়া উঠে, মনৰ মাজত পুৰাপুৰ যি অবিৰাম সংগ্ৰাম চলি থাকে, সেই সকলোবোৰ কথা পৰম্পৰ

মানস-গোচৰ হ'বলৈ হ'লে মানুহৰ পক্ষে সঁচাকৈয়ে সমাজ আৰু সংসাৰ পাতি বাস কৰা সম্ভৱ নহ'ব। মনৰ গোপন জীৱনত মানুহ একান্তভাৱে বিচ্ছিন্ন আৰু নিঃসংগ, আৰু সেইটোৱেই কাম্য।

কেৱল সিয়েই নহয়; মানুহে নিজৰ মনৰ ভিতৰতো, সেই গোপন ছুৰ্ভেদ্য ছুৰ্গৰ ভিতৰতো, কেতিয়াও নিৰাবৰণ সত্য বা বাস্তবতাৰ মুখামুখি হ'বলৈ সাহস কৰিব নোৱাৰে। আন কথাত ক'বলৈ গলে, জীৱনৰ নগ্ন সত্যক অবলম্বন কৰি মানুহে কেতিয়াও জীৱন কটাৰ নোৱাৰে; সত্যক সহনীয় কৰিবলৈ মানুহে সদায় তাৰ ওপৰত illusion বা মায়াৰ আৱৰণী পিন্ধাই লব লগা হয়। জোছেফ কন্বাডে সেয়েহে কৈছে যে মানুহে কেতিয়াও বাস্তবতাৰ মৰ্মস্থলীলৈ পোনে পোনে দৃষ্টি-নিষ্ক্ৰেপ কৰিব নোৱাৰে, কৰিলে মুহূৰ্ততে তেওঁ ধ্বংস হৈ যাব। Medusa of existence বা অস্তিত্বই মেছুছাৰ কাল-দৃষ্টিৰ বিৰুদ্ধে বক্ষা-কবচ হিচাপে সদায় illusion বা মায়াৰ মুখা পিন্ধি লব লগা হয়। (ভয়াল তবংগ-মুখৰ মহাসমুদ্ৰৰ মাজৰ এটা নিৰ্জন দ্বীপত তিনিজনী বাই-ভনী বাস কৰিছিল; সিহঁতৰ অৰ্ধাংগ নাৰী, বাকী অৰ্ধাংগ ড্ৰেগন। সিহঁতৰ মূৰত চুলিৰ পৰিবৰ্তে আছিল অজস্র কিলবিলিয়া বিষাক্ত সাপ। কিন্তু সিহঁতৰ আটাইতকৈ ভয়াবহ বস্তু আছিল সিহঁতৰ চকুৰ দৃষ্টি; যিয়েই সিহঁতৰ চকুলৈ চায়, সিয়েই চকুৰ পলকতে শিল হৈ যায়। গৰ্গন নামেৰে জনাজাত এই তিনি বাই-ভনীৰ ভিতৰত আটাইতকৈ ভয়ংকৰী আছিল মেছুছা। সিহঁতক হত্যা কৰিবলৈ পাৰ্ছিয়ুছ যেতিয়া আদিষ্ট হ'ল, তেতিয়া দেৱতাসকল তেওঁক সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিল। পুটোৱে তেওঁক দিলে মগ্নঃপূত শিবস্ৰাণ, মাৰ্কু'বিয়ে দিলে পাখি-লগা পাছকা, আৰু মিনাৰ্ভাই দিলে স্বচ্ছ স্বৰ্ণ-জ্যোতি বৰ্ম। মেছুছাৰ মুখ-মণ্ডল সেই বৰ্মত প্ৰতিবিম্বিত হ'ল, আৰু পাৰ্ছিয়ুছে তাইৰ মুখলৈ নোচোৱাকৈয়ে তাইক হত্যা কৰিলে। গ্ৰীক পুৰাণৰ এই ৰূপক কাহিনীৰ মাজত জোছেফ কন্বাডে জীৱনৰ

এটা ডাঙৰ সত্য আবিষ্কাৰ কৰিছে—ঠিক যেনেকৈ পাণ্ডুৰ কাহিনীৰ মাজত আলবেয়াৰ কামুৰে আবিষ্কাৰ কৰিছে আন এটা সত্য। পাণ্ডুৰ কাহিনীৰ বিষয়ে কামুৰে লেখিছে : From Pandora's box in which swarmed the evils of humanity, the Greeks let out hope after all the others, as the most terrible of all. I know of no more moving symbol. For hope, contrary to what people believe, is the equivalent of resignation.”
—*The Spirit of Algiers.*

* * *

জীৱন-কালত মানুহে সম্পূৰ্ণ সঁচা কথা কেতিয়াও ক'ব নোৱাৰে। আনকি যি সঁচা কথা ক'লে নিজৰ বা আনৰ মঙ্গল হয়, অনেক সময়ত তেনেকুৱা সঁচা কথাও মানুহে নোকোৱাকৈ থাকে—খঙত, অভিমানত, লোক-নিন্দাব ভয়ত, বা কেৱল প্ৰকাশৰ ক্ষমতাৰ অভাবত। খোলাখুলি ভাব-বিনিময়ৰ অভাবত কেতিয়াবা আনকি বহুতৰ জীৱনেই চাবখাৰ হৈ যায় ; কিন্তু মানুহ এনেকুৱাই বিচিত্ৰ জটিল প্ৰাণী যে তথাপি অস্তবৰ আচল কথা মুখেদি বাহিৰ হৈ নোলায়। গতিকে কোনো মানুহেই জীৱনৰ সম্পূৰ্ণ সত্য ইতিহাস কেতিয়াও জনা সম্ভৱ নহয়। সেই সত্য একমাত্ৰ জনা সম্ভৱ—যদিহে মৰা মানুহে কথা ক'ব পাৰে। কিন্তু মৰা মানুহে কথা নকয়।

এড্‌গাৰ লী মাষ্টাৰছে তেওঁৰ বিশ্ব-বিখ্যাত 'স্পুনু বিভাৱ এম্বলজী' নামৰ কাব্য-গ্ৰন্থত মৰা মানুহৰ মুখেদি কথা কোৱাই জীৱনৰ সত্য প্ৰকাশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে।

এড্‌গাৰ লী মাষ্টাৰছ্ আছিল এজন উকীল। ১৮৬৮ চনত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ কেন্‌ছাছত তেওঁৰ জন্ম হয়। আইন-ব্যৱসায়ত যুথেষ্ট কৃতকাৰ্যতা অৰ্জন কৰিছিল যদিও তেওঁৰ আনন্দৰ প্ৰকৃত উৎস আছিল সাহিত্য-চৰ্চা। ১৯১৫ চনত তেওঁৰ চাঞ্চল্যকাৰী কাব্য-গ্ৰন্থ 'স্পুনু বিভাৱ এম্বলজী' প্ৰকাশ হোৱাৰ আগলৈকে তেওঁ কবিতা,

নাটক আৰু প্ৰবন্ধৰ এঘাৰখন কিতাপ প্ৰকাশ কৰিছিল, কিন্তু মৌলিকভাৱে অভাবত কোনো এখন কিতাপেই পাঠক বা সমালোচকৰ বিশেষ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰিব পৰা নাছিল। কিন্তু 'স্পুন্ বিভাৰ এম্বলজী' প্ৰকাশ হোৱাৰ লগে লগে তেওঁ প্ৰায় বাতিটোৰ ভিতৰতে সমগ্ৰ আমেৰিকাত বিখ্যাত হৈ পৰিল। এতিয়া এই অদ্বিতীয় কাব্য-গ্ৰন্থ পৃথিৱীৰ বহু ভাষালৈ অনূদিত হৈছে আৰু ই বিংশ-শতাব্দীৰ আটাইতকৈ জনপ্ৰিয় গ্ৰন্থবোৰৰ ভিতৰত অন্যতম বুলি স্বীকৃত হৈছে। তৰুপৰি কাৰ্ল ছেণ্ড্বাৰ্গ আৰু ভাচেল্ লিণ্ড্‌চেৰ লগতে তেওঁ আমেৰিকাৰ কাব্যিক নব-জাগৰণৰ তৃতীয়টো স্তম্ভ বুলিও সমালোচকসকলৰ দ্বাৰা স্বীকৃত হৈছে। হুইট্‌মাৰ, এ'মাৰছন আৰু হুইট্‌মেন আদি পূৰ্ববৰ্তী কবিসকলৰ গভীৰ আবেগময় আদৰ্শ-বাদিতাৰ বিপৰীতে এই নতুন কবিসকলে আমেৰিকান কবিতাত এক নতুন বাস্তববাদৰ সূচনা কৰে। 'The man and the hoe'ৰ কবি এডুইন্ মাৰ্থামৰ মানসিকতাত পিউৰিটানিজ্‌মৰ প্ৰাবল্য কিছু বেছি। আনহাতে মাষ্টাৰছ্ আছিল পিউৰিটানিজ্‌মৰ ঘোৰ শত্ৰু। গতিকে মাৰ্থামে মাষ্টাৰছক খুব বেছি পছন্দ কৰিব বুলি আশা কৰিব নোৱাৰি। 'স্পুন্ বিভাৰ এম্বলজী'ৰ বিষয়ে মন্তব্য কৰি মাৰ্থামে এঠাইত লেখিছে :

"It is marked by a biting, vigorous satirical style, and is pervaded with a materialism that sometimes shocks the sensibilities."—কিন্তু তথাপি তেৱোঁ ক'বলৈ বাধ্য হৈছে : "It is a work that shows that he lives hard and deep and knows the extremes, the agonies."

আগতেই কোৱা হৈছে যে 'স্পুন্ বিভাৰ এম্বলজী'ত মাষ্টাৰছে মৰা মাতুহৰ মুখেদি কথা কোৱাইছে, অৰ্থাৎ তেওঁৰ চৰিত্ৰবোৰে জীৱন-কালত যিবোৰ কথা কেতিয়াও ক'ব নোৱাৰিলেহেঁতেন, সেই

কথাবোৰকে তেওঁ সেই মানুহবোৰৰ স্ব-কথিত বা স্ব-লিখিত এপিটাক্ অৰ্থাৎ সমাধি-ফলকৰ ৰূপত প্ৰকাশ কৰিছে। মাষ্টাৰছে তেওঁৰ এই অভিনব কাব্য-গ্ৰন্থ লেখিবলৈ কেনেকৈ প্ৰেৰণা পালে সেই বিষয়ে একাধিক কাহিনী প্ৰচলিত আছে। এটা কাহিনী মতে তেওঁ চেণ্ট্‌ লুইৰ Reedy's Mirror নামৰ যিখন আলোচনীৰ কাৰণে সদায় কবিতা লেখি আছিল, সেই আলোচনীৰ সম্পাদকে ১৯১৩ চনৰ কোনোবা এদিন তেওঁক Epigrams from the Greek Anthology নামৰ এখন কিতাপ পঢ়িবলৈ দিলে। সেই কিতাপখন পঢ়াৰ পিছতেই তাৰ দ্বাৰা অল্পপ্ৰাণিত হৈ মাষ্টাৰছে তেওঁৰ 'স্পুন বিভাৰ এন্থলজী'ৰ প্ৰথমটো কবিতা লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু Reedy's Mirror-ৰ ১৯১৪ চনৰ ২৯ মে'ৰ সংখ্যাত তেওঁৰ The Unknown নামৰ এই কবিতাটো প্ৰকাশ পায়। 'স্পুন বিভাৰ এন্থলজী'ত গ্ৰন্থ-বন্ধ ২৪৪টা কবিতা-মালাৰ ভিতৰত এইটোৱেই আছিল প্ৰথম লেখিত কবিতা। কিন্তু গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশ পাবৰ সময়ত এই কবিতাটোক কিতাপখনৰ আৰম্ভণিতে ঠাই নিদি সোঁ-মাজত ঠাই দিয়া হৈছে।

প্ৰসংগত, মাষ্টাৰছৰ প্ৰেৰণাৰ ঘাই উৎস গ্ৰীক এন্থলজীৰ বিষয়েও চমুকৈ কেইআঘাবমান কোৱাটো উচিত হ'ব। প্ৰাচীন গ্ৰীকসকলে তেওঁলোকৰ মৃতকৰ সমাধিত, মন্দিৰত বা ৰাজহুৱা ঘৰত সৰু সৰু কবিতা লেখিছিল আৰু এই কবিতাবোৰ ঘাইকৈ শিলত উৎকীৰ্ণ কৰা হৈছিল। খ্ৰীষ্টপূৰ্ব ৬০ চনৰপৰা খ্ৰীষ্টীয় মষ্ট শতিকালৈকে দীৰ্ঘকাল ধৰি লেখা এই কবিতাবোৰ খ্ৰীষ্টীয় দশম শতিকাত চেফালাছ নামৰ কনষ্টান্টিনোপলৰ এজন পণ্ডিতে প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে গ্ৰন্থ-বন্ধ কৰে। ১৬০৬ চনত নিতান্ত আকস্মিকভাৱে হাইডেল্‌বাৰ্গৰ পালাটাইন্ পুৰি-ভঁৰালত এই গ্ৰন্থখনি আবিষ্কৃত হয় আৰু ১৬২৩ চনত পঞ্চদশ পোপ গ্ৰেগৰীক এই গ্ৰন্থখন উপহাৰ দিয়া হয়। এই মূল গ্ৰন্থখন এভিয়াণ্ড ভেটিকান পুৰি-ভঁৰালত আছে।

গ্ৰীক এম্বলজী বিশ্ব-সাহিত্যৰ এটি অমূল্য সম্পদ। প্ৰায় সোতৰশ বছৰ ধৰি ৩২০ জন কবিয়ে লেখা ৬০০০-তকৈ বেছি কবিতা এই কবিতা-মালাত (গ্ৰীকৰপৰা অহা 'এম্বলজী' শব্দৰ অৰ্থ মালা) সন্নিবিষ্ট হৈ আছে। সমাধি-ফলক, শোক-গাথা, নীতি-বচন, প্ৰেমৰ কবিতা আদি বিভিন্ন ৰূপত লেখা এই সংক্ষিপ্ত কবিতাবোৰৰ মাজত প্ৰাচীন গ্ৰীক-জীৱনৰ পুংখানুপুংখ চিত্ৰ পোৱা যায়। কবিতাবোৰৰ অৰ্থ আৰু শব্দ-চয়ন এনে ঘন-সন্নিবদ্ধ যে সেইবোৰৰ যথার্থ অনুবাদ প্ৰায় দুৰ্ভৱ। দাৰ্শনিক প্লেটোৱে তেওঁৰ বন্ধু এষ্টাৰৰ এপিটাফ্ হিচাপে লেখা এটা কবিতাৰ শ্ৰেণীয়ে কৰা ইংৰাজী অনুবাদেই সৰ্বোত্তম বুলি কোৱা হয় :

Thou wert the morning star among the living
Ere thy fair light had fled ;
Now, having died, thou art as Hesperus giving
New splendour to the dead.

ইতিহাস-বিখ্যাত থাৰ্মপলিৰ যুদ্ধত মৃত্যু-বৰণ কৰা সৈনিকসকলৰ স্মৃতিত ছাইমনিডিছ নামৰ এজন গ্ৰীক কবিয়ে লেখা তলৰ কবিতা-টোক বাৰ্কিনে পৃথিবীৰ এটি সুন্দৰতম সৃষ্টি বুলি বৰ্ণনা কৰিছে :

Go, stranger, and at Sparta say,
Here is our grave :
The word she gave
We heard and we obey.

(এ. জে. বাটলাৰৰ অনুবাদ)

এই গ্ৰীক এম্বলজী পঢ়িয়েই মাষ্টাৰছে তেওঁৰ স্পুন বিভাৰ 'এম্বলজী' লেখিবলৈ প্ৰেৰণা পালে বুলি কোৱা হয়। স্পুন নৈ কাৰ্জনিক নৈ নহয়। ইলিঅনইৰ লুইছটাউন নামৰ যিখন স'ক চহৰত মাষ্টাৰছৰ জন্ম হৈছিল আৰু তেওঁৰ শৈশৱ অতিবাহিত হৈছিল, তাৰ কাষেদিয়ে এই স'ক নৈখন বৈ গৈ হাভানাৰ ওচৰত ইলিঅনই নৈৰ লগ লাগিছেগৈ। আমাৰ নিজৰ গাৰ্গে-ভূঞে থকাৰ দৰে স্পুন

নৈব পাৰতো আছে মাষ্টাৰছৰ স'ক চহৰখনৰ ৰাজহুৱা মৰিশালী। মাষ্টাৰছে বোলে প্ৰথমতে সেই মৰিশালীত চিৰকালৰ কাৰণে গুই থকা মানুহবোৰৰ অব্যক্ত গোপন জীৱন-কাহিনীক লৈ এখন উপন্যাস লেখাৰ পৰিকল্পনা কৰিছিল। কিন্তু পিছলৈ তেওঁ সেই পৰিকল্পনা বাদ দি গ্ৰীক এন্থলজীৰ আৰ্হিত এলানি কবিতা লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰে।

মাষ্টাৰছে 'স্পুন বিভাৰ এন্থলজী' কেনেকৈ লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে, সেই বিষয়ে আৰু এটা কাহিনী প্ৰচলিত আছে। ওকালতী কবি তেওঁ চিকাগোত স্থায়ীভাৱে বাস কৰাৰ সময়ত তেওঁৰ মাকে গাঁৱৰ ঘৰৰপৰা মাজে মাজে দুই-এদিনৰ কাৰণে তেওঁৰ লগত থাকিবলৈ আহে। তেতিয়া স্বাভাৱিকতেই মাষ্টাৰছে মাকৰ মুখৰপৰা গাঁৱৰ মানুহবোৰৰ, বিশেষকৈ তেওঁৰ সৰুকালৰ লগৰীয়াবোৰৰ বা-বাতৰি শুনিবলৈ বিচাৰে। এনেকৈ মাক এবাৰ আৰ্হোতে মাষ্টাৰছে তেওঁক সুধিলে : "Where are Elmer, Herman, Bert, Tom and Charley? Whatever became of them?" (এলমাৰ, হাৰমেন, বাৰ্ট, টম আৰু চাৰ্লি—এওঁলোক এতিয়া ক'ত আছে? কি থবৰ তেওঁলোকৰ?) মাকে বোলে উত্তৰ দিলে : "They were all 'sleeping on the hill'." (তেওঁলোক সকলো পাহাৰৰ ওপৰত গুই আছে)। মাষ্টাৰছৰ মাকৰ মাত্ৰ এই এঘাৰি কথাই জন্ম দিলে আমেৰিকান কবিতাত এটা নতুন মাইলৰ খুটি ৰূপে পৰিগণিত এটি অভিনৱ বিখ্যাত কবিতাৰ, আৰু সেই কবিতাটোৱেই হ'ল 'স্পুন বিভাৰ এন্থলজী'ৰ ৰচনাৰ সূচনা।

'পাহাৰ' নামৰ এই কবিতাটো 'স্পুন বিভাৰ এন্থলজী'ৰ মুখবন্ধ-ৰূপে ব্যবহৃত হৈছে :

এলমাৰ, হাৰমেন, বাৰ্ট, টম আৰু চাৰ্লি—

সিহঁত আছিল দুৰ্বল-চিত্ত, বাহুবলী, বহুৱা, মদাৰ্হী, খটাসুৰ,

এতিয়া সিহঁত ক'ত ?

সিহঁত আটাইবোৰ, আটাইবোৰ পাহাৰৰ ওপৰত শুই আছে ।

এটা জ্বৰ হৈ মবিল,

এটা খনিৰ তলত পুৰি মবিল,

এটাই মদ খাই কাজিয়া কৰি মবিল,

এটা ফাটেকত মবিল,

এটাই ল'ৰা-তিবোতা পুহিবৰ কাৰণে গাধাৰ দৰে খাটি

দলঙৰপৰা পৰি মবিল,—

সিহঁত আটাইবোৰ শুই আছে, শুই আছে, শুই আছে

পাহাৰৰ ওপৰত ।

এ'লা, কে'ট, মেগ, লিজি আৰু এডিথ—

কোমল-হৃদয়া, সবলা, দন্দুৰী, গৰবিনী আৰু সুখী,

এতিয়া সিহঁত ক'ত ?

সিহঁত আটাইবোৰ, আটাইবোৰ পাহাৰৰ ওপৰত শুই আছে ।

এজনী মবিল অবৈধ গৰ্ভ-ধাৰণ কৰি প্ৰসব-যন্ত্ৰণাত,

এজনী মবিল নিষ্ফল প্ৰেমৰ যন্ত্ৰণাত,

এজনী মবিল গুণ্ডাৰ হাতত বেশ্যাশয়ত,

এজনী মবিল হৃদয়ৰ বাসনাৰ পিছে পিছে দৌৰি চুণিত

অহংকাৰৰ যন্ত্ৰণাত,

এজনী গৈছিল জীৱনৰ সন্ধানত সুদূৰ পেৰিচ আৰু লণ্ডনলৈ—

এ'লা আৰু কে'ট আৰু মেগে তাইকো লৈ আহিল

তাইৰ চিৰ-নিদ্ৰাৰ অকণমানি ঠাইখিনিৰলৈ ;

সিহঁত আটাইবোৰ, আটাইবোৰ শুই আছে, শুই আছে,

শুই আছে পাহাৰৰ ওপৰত ।

স্পুন নৈৰ পাৰৰ পাহাৰৰ ওপৰত চিৰ-নিদ্ৰাত শুই থকা এই
মৰা মাসুহবোৰৰ মুখেদি মাষ্টাৰছে কথা কোৱাইছে, আৰু সিহঁতৰ
এই স্বীকাৰোক্তিৰ মাজেদি ফুটি উঠিছে জীৱনৰ চিৰন্তন ট্ৰেজেডী,

ভাগ্যৰ হাতত মানুহৰ অসহায়তা, দোষী-নিৰ্দোষী নিৰ্বিশেষে সকলোৰে প্ৰতি জীৱনৰ ব্যাখ্যাভীত আৰু বৈষম্য-মূলক শাস্তি বিধান। জীৱনে মানুহক—বিশেষকৈ কিছুমান মানুহক—কিয় নিৰ্মমভাৱে শাস্তি দিয়ে, তাৰ কোনো সন্তোষজনক ব্যাখ্যা মানুহে আজিলৈকে বিচাৰি পোৱা নাই। গ্ৰীকসকলৰ কাৰণেই আছিল দেৱতাৰ ক্ৰোধ বা অমোঘ নিয়তি; খ্ৰীষ্টপূৰ্বকালৰ ক'ব খুজিছিল—'Character is Destiny'—যদিও ব্যক্তিবিশেষৰ character-ৰ কাৰণে কোন দায়ী সেই প্ৰশ্নৰ কোনো উত্তৰ তেওঁবো নাই; আধুনিক মানুহৰ চকুত হয়তো প্ৰধান ভিলেইন হ'ল জিন (Gene)। কিন্তু কাৰণটো যিয়েই নহওক, এই সত্য অবিসংবাদিত যে As flies to wanton boys are we the gods; they kill us for their sport.

মাষ্টাৰছে জীৱনৰ ইতিহাস ৰচনা কবিতাৰ কাৰণে ২৪৪টা চবিত্ৰ বাছি লৈছে। বেছি ভাগ চবিত্ৰ লোৱা হৈছে স্পুন নৈৰ পাৰৰ মৰিশালীৰ সমাধি-ফলকৰপৰা; আন বহুতক লোৱা হৈছে গীৰ্জা আৰু ইলিঅনই ৰাজ্যৰ চৰকাৰী নথি-পত্ৰৰপৰা। অৰ্থাৎ চবিত্ৰবোৰ তেওঁৰ কল্পনাৰ সৃষ্টি নহয়, বেছিভাগেই সঁচাসঁচি তেজ-মণ্ডহৰ মানুহ। কেৱল চবিত্ৰবোৰক সহজে চিনি নোপোৱা কবিতালৈ তেওঁ ইজনৰ নাম সিজনৰ উপাধিৰ লগত বা ইজনৰ উপাধি সিজনৰ নামৰ লগত লগ লগাই পাঠকক বিভ্ৰান্ত কবিতালৈ চেষ্টা কৰিছে। কিন্তু তেওঁৰ সেই চেষ্টা সফল নহ'ল। 'স্পুন বিতাৰ এন্থলজী'ৰ কাল্পনিক স্বীকাৰোক্তিৰ মাজেদি নিজৰ জীৱনৰ অন্ধকাৰ দিশ উন্মোচিত কৰা কেইবাটাও চবিত্ৰ আছিল মাত্ৰ কিছুদিনৰ- আগতে মৃত্যু হোৱা স্থানীয় প্ৰভাবশালী মানুহ; কিতাপখন প্ৰকাশ হোৱাত পাঠকসকলে তেওঁলোকক চিনি পালে। ফল স্বৰূপে কিতাপখনে চাৰিওফালে এনে চাঞ্চল্যৰ সৃষ্টি কৰিলে যে মাত্ৰ কেইদিনমানৰ ভিতৰতে ই আমেৰিকাৰ সৰ্বাধিক বিক্ৰীত কাব্য-গ্ৰন্থত পৰিণত হ'ল।

কিতাপখনত ২৪৪ টা চৰিত্ৰই এপিটাফৰ ৰূপত নিজৰ নিজৰ অন্তৰ্জীৱনৰ গোপন বহুস্ত ব্যক্ত কৰিছে। জীৱনৰ এই চিত্ৰ-শালাত মাষ্টাৰছে পাপী আৰু পুণ্যাত্মক (sinners and saints) সমানে ঠাই দিছে। কিতাপখনৰ পৰিকল্পনাৰ বিষয়ে মাষ্টাৰছে নিজে লেখিছে : “There are nineteen stories developed by interrelated portraits.....practically every ordinary human occupation is covered.....when the book was put together in its definitive order, the fools, the drunkards and the failures came first, the people of one-birth minds got second place and the heroes and the enlightened spirits came last, a sort of Divine Comedy.”

অগত্বেই কোৱা হৈছে যে এই কবিতা-মালাৰ প্ৰথম কবিতাটো আছিল The Unknown বা ‘অজ্ঞাত’ নামৰ কবিতাটো। জীৱন-বহুস্তৰ সন্ধান কৰিবলৈ মাষ্টাৰছে কিভাৱে আগবাঢ়িছিল, এই কবিতাটোৱে আমাক তাৰ আভাস দিয়ে :

হে জীৱন-সন্ধানী, এই অজ্ঞাত মানুহজনৰ কাহিনী
শুনি লোৱা ;

তেওঁ শুই থকা ঠাইডোখৰৰ চিন দেখুৱাবলৈ

এটুকুৰা শিল পৰ্যন্ত নাই।

মই আছিলো এটা উদগু উৎপতীয়া ল’ৰা ;

আৰণ্ হেট্‌ফিল্ডৰ প্ৰাসাদৰ ওচৰৰ হাবিডবাত

হাতত বন্দুক লৈ মই ঘূৰি ফুৰিছিলো ;

এজোপা মৰা গছৰ টিং-থোপত বহি আছিল এটা

শেন চবাই,

মই তাক গুলিয়াই বগবাই দিলো।

ডিঙিবপৰা এটা অদ্ভুত শব্দ কৰি

সি মোৰ ভবিৰ কামত পৰি গ'ল,
 তাৰ ডেউকা ছখন ভাগিল।
 মই তাক এটা সজাত ভবাই থলো।
 খাবলৈ দিলেই সি খঙেৰে চিঞৰি উঠে;
 বহুত দিন সি তেনেকৈয়ে থাকিল।
 প্ৰতিদিনেই মই মৃত্যুৰ বাজাত
 সেই শেনটোৰ আত্মাক বিচাৰি ফুৰো—
 জীৱনে যাক ঘূগীয়া কৰি সজাত বন্দী কৰি ৰাখিছে,
 তাক মই দিব খোজো তেনে এজন মানুহৰ বন্ধুত্ব।

কিতাপখনৰ এক-তৃতীয়াংশ চৰিত্ৰ গুণ্ডা, বেণ্ডা, মদাহী, লম্পট,
 খুনী, ঠগ……কিন্তু সিহঁতৰ কাৰো বিৰুদ্ধে মাষ্টাৰছৰ কোনো
 অভিযোগ নাই, নিজে বিচাৰকৰ আসনত বহি তেওঁ কাৰো বিৰুদ্ধে
 নৈতিক বায় দিব খোজা নাই। তেওঁৰ চকুত জীৱনে এই মানুহ-
 বোৰক কেৱল ঘূগীয়া কৰিয়েই ক্ৰান্ত থকা নাই, জীৱনে সিহঁতক
 কেনিও পলাই সাৰিব নোৱাৰাকৈ বন্দী কৰিও ৰাখিছে; তেওঁ
 সিহঁতক দিব খোজে তেওঁৰ বন্ধুত্ব।……‘ইনডিগ্‌নেশ্যন’ জ্ঞানছ
 আছিল এজন কাঠ-মিস্ত্ৰী। বেচেৰা কিন্তু আছিল ভাল মানুহ।
 সদ্বংশত তেওঁৰ জন্ম হৈছিল, পঢ়া-শুনা কৰিছিল, এটা সং সৰল
 জীৱন যাপন কৰিবলৈ সকলো প্ৰকাৰে চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু
 হ'লে কি হব ?

Here was I, a carpenter, mired in a bog
 of life
 into which I walked, thinking it was a
 meadow....

ধাহনি বুলি ভৰি আগবঢ়াই বেচেৰা গৈ পৰিলগৈ জীৱনৰ
 পিতনিত! বুকু ভাগি যোৱা পৰম ছুখেৰে তেওঁ কৈছে : “অবিৰাম
 ধহনি খাই খাই, আঘাত পাই পাই, মানুহৰ জীৱনটোৱেই কেতিয়াবা

পৰিণত হয় কৰ্কট বোগত। মোৰ বৈশীজনী আছিল এলাইবাছ। আৰু মোৰ জী-জনী, মিনাৰ্ভা, ভোমালোকে তাইক অভ্যাচাৰ কৰি কৰি মৰণৰ মুখলৈ ঠেলি দিলা। মই এতিয়া শামুকৰ দৰে জীৱনৰ দিনবোৰৰ মাজেদি বগুৱা বাই বাই গৈ আছো।” ক'লে ?

ঘাহনি বুলি ভুল কৰি কিমান মানুহয়ে পিতৃনিত পৰেগৈ, তাৰ লেখ কোনে লয় ? মাষ্টাৰছে সেই মানুহবোৰৰে লেখ লবলৈ চেষ্টা কৰিছে। অ'লি আৰু ফ্লেংচাৰ মেৰ্গি আছিল গিবিয়েক-বৈশীয়েক। অ'লিয়ে কৈছে: “তলমুৱা হৈ ভাগকুৱা মুখেৰে গাঁৱৰ বাটেদি ঘূৰি-ফুৰা এজন মানুহক কেতিয়াবা মন কৰিছানে ? তেওঁ আছিল মোৰ স্বামী। কি গোপন নিষ্ঠুৰতাৰে তেওঁ মোৰ যৌৱন আৰু সৌন্দৰ্য হৰণ কৰিলে সেই কথা মই কাকো ক'ব নোৱাৰো। অৱশেষত মোৰ মুখ সোতোবা-সোতোব হ'ল, দাঁত হালধীয়া হ'ল, অহংকাৰ মৰিমুৰ হ'ল, মই ঠাই ললোৱাঁ মৰিখালীত। কিন্তু মোৰ স্বামীৰ হৃদয় কিহে খুলি খুলি খাব ধৰিছে ভোমালোকে জানানে ? এসময়ত মোৰ কি মুখ আছিল, আৰু সেই মুখৰ তেওঁ কি গতি কৰিলে—সেই চিন্তাই ! মই য'ত শুই আছো সেই ঠাইলৈকে তেওঁকো সেই চিন্তাই অৱশেষত টানি আনিছে। যুত্বাত তেওঁৰ ওপৰত মোৰ প্ৰতিশোধ লোৱা হৈ গ'ল।”—
এয়া হ'ল বৈশীয়েক অ'লিৰ কথা। কিন্তু ফ্লেংচাৰ মেৰ্গিয়ে বা বৈশীয়েকৰ কথা কি বুলি ভাবে ?—“তেওঁ মিনিটে মিনিটে মোৰ শক্তি হৰণ কৰিছিল, ঘণ্টাই ঘণ্টাই হৰণ কৰিছিল মোৰ জীৱন। জ্বৰ-তপ্ত চন্দ্ৰই যেনেকৈ ঘূৰ্ণায়মান পৃথিবীৰ শক্তি হৰণ কৰে, তেনেকৈ মোক নিঃশেষিত কৰিছিল তেওঁ। চাঁৰ নিচিনাকৈ দিনবোৰ পাব হৈ গৈছিল, তৰাব নিচিনাকৈ বাগবি গৈছিল মুহূৰ্ত্তবোৰ। মোৰ হৃদয়বপৰা কৰুণা বাহিব কৰি তাক তেওঁ পৰিণত কৰিছিল হাঁহিত। তেওঁ আছিল ভাস্কৰৰ হাতৰ এলডা মাটি, মোৰ গোপন চিন্তাবোৰ আছিল আঙুলি : তেওঁৰ বিষয় কপালৰ আঁৰত সেই আঙুলিবোৰে কাম কৰি কপালত আঁকি দিছিল বেদনাৰ গভীৰ বেখা। মোৰ সেই

গোপন চিন্তাৰ আঙুলিবোৰে তেওঁৰ গুঁঠুখন কঠিন কৰি তুলিছিল, গালতুখন শুকুৱাই ওলোমাই পেলাইছিল, আৰু চকু দুটা আনত কৰি তুলিছিল গভীৰ বিষাদেৰে। সাতোটা ছয়তানৰ নিচিনাকৈ বুদ্ধ কৰি মোৰ আত্মা সোমাই গৈছিল সেই বোকা-লডাৰ মাজলৈ। ই মোৰ নাছিল, ই তেওঁৰো নাছিল; তেওঁ তাক বাধা দিছিল। কিন্তু তাৰ ষুঁজ-বাগৰে তেওঁৰ মুখখনক এনে এটা কপ দিছিল, যিখন মুখক তেওঁ ঘিণ কৰিছিল আৰু যিখন মুখ চাবলৈ মোৰ ভয় লাগিছিল। ছৱাৰ-খিৰিকী বন্ধ কৰি মই এটা চুকত পলাই আছিলো, এনেতে তেওঁ মৰিল আৰু ভূত হৈ মোক খেদিবলৈ আবদ্ধ কৰিলে। গোটেই জীৱন ধৰি সেই ভূতে মোক লগ এৰা নিদিলে।”

আৰু এহাল স্বামী-স্ত্ৰীৰ কথা। লুইজি শ্বিথে কৈছে: “আনাবেল যেতিয়া পঢ়াশালীৰ শিক্ষা সাং কৰি ঘূৰি আহিল, হাৰ্বাৰ্টে মোৰ লগত আঠবছৰৰ বিবাহ-বন্ধন ছিন্ন কৰিলে। মই যদি আন একো নকৰি মোৰ হৃদয়ত তেওঁৰ প্ৰতি কেৱল প্ৰেমকেই পুহি ৰাখিলো-হেঁতেন, তেতিয়াহ’লে ই হয়তো এটা সুন্দৰ বিষাদত পৰিণত হ’ল-হেঁতেন, আৰু কোনে জানে, ই হয়তো শান্তি-দায়িনী সুৰভিবে মোৰ গোটেই জীৱন ভৰাই ৰাখিলেহেঁতেন। কিন্তু মই তাক ক্ষত-বিক্ষত কৰিলো, বিষাক্ত কৰিলো, তাৰ চকু কণা কৰি দিলো, অৱশেষত ই পৰিণত হ’ল ঘৃণাত। ……মোৰ আত্মা আশ্ৰয়-চ্যুত হ’ল, তাৰ শুংবোৰ শুকাই মৰহি গ’ল। ‘যেতিয়ালৈকে তুমি নিশ্চিত নোহোৱা যে তোমাৰ ইচ্ছা তোমাৰ আত্মাৰ স্বভাবতকৈ বেছি জ্ঞানী, তেতিয়ালৈকে সেই ইচ্ছাক তোমাৰ আত্মাৰ মালী হ’বলৈ কেতিয়াও নিদিবা।’—লুইজিয়ে তেওঁৰ জীৱন-কালত হাৰ্বাৰ্টৰ মনৰ কথা জানো গম পালে? হাৰ্বাৰ্টৰ উক্তি: ‘লুইজি, তোমাৰ বিষাদ আৰু মোৰ প্ৰতি তোমাৰ ঘৃণাৰ একমাত্ৰ উৎস হ’ল তোমাৰ ভুল ধাৰণা। তুমি ভাবি আছা যে মোৰ স্বভাবৰ লাম্পটি আৰু তোমাৰ হৃদয়ৰ অধিকাৰৰ প্ৰতি মোৰ উদাসীনতাই মোক আনাবেলৰ ওচৰলৈ ঠেলি দিছে আৰু

তোমাক পবিত্ৰ্যাগ কৰিবলৈ বাধ্য কৰিছে। মোৰ প্ৰতি প্ৰেম থকাৰ কাৰণেই তুমি মোক ঘৃণা কৰিবলৈ আবদ্ধ কৰিছা; কাৰণ মই আছিলো তোমাৰ আত্মাৰ আনন্দ। তোমাৰ জীৱনটো তোমাৰ কাৰণে সমাধান কৰি দিবলৈকে যেন মোৰ সৃষ্টি হৈছিল, কিন্তু তাকে মই নকৰিলো। কিন্তু তুমি আছিলি মোৰ চুখৰ কাৰণ। তোমাৰ-পৰা যদি মই সুখ পালোহেঁতেন, তেন্তে মই তোমাকেই সাতটি ধৰি নাধাকিলোহেঁতেননে? এইটোৱেই হ'ল জীৱনৰ বিবাদ : ছুজন মানুহ য'ত থাকে কেৱল তাতেইহে তেওঁলোক সুখী হ'ব পাৰে; কিন্তু আমাৰ হৃদয় ধাবিত হয় দু'ব নকৰলৈ—যি নকৰলৈই আমাক কেতিয়াও নিবিচাৰে।”

মানুহৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ আৰু প্ৰধান সমস্যাবোৰৰ উৎস হ'ল মানৱিক সম্পৰ্কৰ জটিলতা ব্যক্তিৰ লগত ব্যক্তিৰ আৰু ব্যক্তিৰ লগত সমাজৰ সুষম সম্পৰ্ক স্থাপনেই মানুহৰ জীৱনৰ এটা প্ৰধান সমস্যা। তাৰে ভিতৰত যিবোৰ সম্পৰ্কৰ লগত প্ৰবল হৃদয়-বৃত্তি আৰু আবেগ-অনুভূতি জড়িত হৈ থাকে, সেইবোৰ সম্পৰ্ক-জনিত সমস্যাই কেতিয়াবা জীৱনৰ ভাগ্যনিৰ্ণয়কাৰী শক্তিকৈ দেখা দিয়ে। স্বামী-স্ত্ৰী বা প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাৰ সম্পৰ্ক তেনে এটা অশনি-গৰ্ভ সমস্যা। মাষ্টাৰছে তেওঁৰ কবিতামালাত এনে বহুতো দম্পতিৰ চিত্ৰ আঁকিছে—যিসকলৰ জীৱন পাবস্পৰিক বৃজ্জ্বলিৰ অভাব বা আবেগৰ প্ৰচণ্ড তাড়নাই সম্পূৰ্ণকৈ ধ্বংস কৰি দিছে। বেঞ্জামিন পেৰ্টিয়াৰ নামৰ এজন উকীলে আপত্তি কৰিছে যে জীৱনৰ বাতি-পুৰাতে তেওঁ এটা সোণালী ভবিষ্যত আৰু গৌৰৱময় জীৱনৰ স্বপ্ন দেখিছিল; কিন্তু এজনী তিবোতাই (বৈধীয়েকে) তেওঁক ফালত পেলাই লৈ তেজু শুহি শুহি তেওঁৰ সৰ্বনাশ কৰিলে। অৱশেষত ভগ্ন-দেহ আৰু ভগ্ন হৃদয় লৈ জীৱনৰ এটা অন্ধকাৰ কোণত মৃত্যুৰ প্ৰতীক্ষা কৰি তেওঁ পৰি ব'ল, সংগী থাকিল মাত্ৰ এটা কুকুৰ। তেওঁৰ জীৱনৰ কাহিনীও চিৰ-নীৰৱতাৰ মাজত হেৰাই গ'ল। বেঞ্জামিনৰ

এই অভিযোগৰ উত্তৰত ঘৈণীয়েকবোৰ নিশ্চয় কিবা এষাৰ ক'ব লগা আছে! শ্ৰীমতী পেষ্টিয়াৰে কৈছে: “তেওঁ সকলোতে কৈ কুৰিছে যে মই তেওঁৰ হৃদয়খন ফান্দত পেলালো আৰু সেই ফান্দেই তেওঁক তেজ বমি কবাই মাৰিলে; তেওঁ যে এনেকৈ কৈ কুৰিছে সেই কথা মই জানো। কিন্তু ধৰি লোৱা, তুমি আচলতেই এগবাকী সন্মানিতা মহিলা আৰু তোমাৰ কচি মাজিত। মদ আৰু পিয়াজৰ গোল্ধ তুমি ঘিণ কবা। তোমাৰ কাণত গুঞ্জন কৰি থাকে ওৱৰ্ভছৱৰ্থৰ ‘অ’ড’ব ঝংকাৰপূৰ্ণ ছন্দই। কিন্তু তেওঁ পুৰাবপৰা ৰাতিলৈকে ঘেণ-ঘেণাই থাকে—‘মৰণশীল মানুহৰ আত্মা ইমান গৰ্বিত হ’ব লাগে কিয়?’ তুমি এগবাকী গুণৱতী তিবোতা। কিন্তু আইন আৰু নৈতিকতাই তোমাক সহবাস কৰিবলৈ অনুমতি দিছে কেৱল সেইজন মানুহৰ লগত—যাব কথা চিন্তা কৰিলেই প্ৰত্যেক বাবেই তোমাৰ অন্তৰ ঘূৰাবে পূৰ্ণ হৈ উঠে, আৰু যিমানবাব তুমি তেওঁক দেখা, সিমানবাবেই তুমি সেই কথা চিন্তা কবা। সেই কাৰণেই মই তেওঁক ধবলপৰা বাহিৰ কৰি দিলো আৰু অফিচৰ পিছফালৰ এটা ড্ৰেকা একাৰ কোঠাত তেওঁ এটা কুকুৰৰ লগত বাস কৰিবলৈ ললে।”

কিন্তু জীৱনটো সদায় ইমান ভয়াবহ আৰু স্ব-বিনাশী নহয়। বেঞ্জামিন পেষ্টিয়াৰৰ পুতেক কবেন পেষ্টিয়াৰ জাহান্নামত গৈছিল। মদ আৰু মাইকীৰ মাজত তেওঁ বিচাৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল জীৱনৰ আনন্দ। এদিন তেনেকৈ তেওঁ এগবাকী পন্যা তিবোতাৰ বন্ধ-লগ্ন হৈ থাকোঁতে হঠাতে তেওঁৰ ছুই চকু অশ্ৰুৰে ভৰি উঠিল। বেণ্যা-গবাকীয়ে ভাবিলে—ই নিশ্চয় কামোন্তেজনাৰ অশ্ৰুজল। কিন্তু কবেন পেষ্টিয়াৰে কৈছে: “এমিলি স্পাৰ্কছ, তোমাৰ স্নেহ আৰু প্ৰাৰ্থনা অথলে যোৱা নাই, সিয়েই মোক ৰক্ষা কৰিলে। মই যেতিয়া বেণ্যাৰ বাহু-বন্ধনত আছিলো, তেতিয়া মোৰ আত্মাটো আছিল তিনিহাজাৰ মাইল দূৰৰ স্পুন নৈৰ পাবত—য’ত তুমি মোক এদিন পঢ়াশালীত পঢ়াইছিল। আজি মই ইমান দূৰত যে তুমি মোক

মৰম কবিব নোৱাৰা, মোৰ কাৰণে প্ৰাৰ্থনা কৰিব নোৱাৰা, মোলৈ চিঠি লেখিব নোৱাৰা। সেইবোৰৰ পৰিবৰ্তে তোমাৰ অনন্ত নীৰবতাই মোৰ কাণত কথা কৈ আছে। এই তিবোতা গৰাকীয়ে ভাবিছে যে মই তেওঁৰ প্ৰতি কামনাৰ আবেগত চকুপানী টুকিছো। কিন্তু নহয়, হঠাতে মোৰ তোমাৰ কথা মনত পৰিল, আৰু সেই মুহূৰ্ত্তপৰাই মই এটা নতুন জীৱনৰ সপোন দেখিবলৈ ধৰিলো।”

এমিলি স্পাৰ্কচ্ আছিল কবেন পেণ্টিয়াৰৰ শিক্ষয়িত্ৰী। তেওঁ কবেনৰ কাৰণে মনে মনে প্ৰাৰ্থনা কৰিছিল : “মোৰ সোণ, য’তেই তুমি নাথাকা, সদায় আত্মাৰ মজলৰ কাৰণে কাম কৰিবা। তোমাৰ মাজত থকা জুইকুৰাই যেন তোমাৰ মাজত থকা ময়লা আৰু মামৰক পুৰি পুৰি অৱশেষত সি এটা উজ্জ্বল পোহৰত পৰিণত হয়...।”

ছাৰা ব্ৰাউন আছিল এগৰাকী বিবাহিতা তিবোতা, কিন্তু তেওঁ মৰিছ নামৰ এজন মানুহক ভাল পাইছিল। মৃত্যুৰ সিপাৰৰপৰা ছাৰা ব্ৰাউনে কৈছে : “মৰিছ, নাকান্দিবা, মই এই পাইন গছজোপাৰ তলত শুই থকা নাই। বসন্তৰ জুৰ বতাহে ঘাঁহনিৰ মাজেদি সুহুপিয়াই গৈছে, তৰাবোৰে তিববিবাইছে, চৰাইবোৰে কলকলাইছে, কিন্তু মোৰ আত্মা যেতিয়া অনন্ত পোহৰৰ পূত নিৰ্বাণত আনন্দত মগ্ন হৈ আছে, তুমি তেতিয়া বিষাদত হাহাকাৰ কৰি মৰিছা। মোৰ শূন্দৰ-হৃদয় স্বামীৰ ওচৰলৈ যোৱা ; আনন্দৰ প্ৰেমক তেওঁ পাপ বুলি ভাবে আৰু তেওঁ তাৰেই কথা চিন্তা কৰি কৰি বিমৰ্ষ হৈ আছে। তুমি তেওঁক কোৱাটৈ—তেওঁৰ প্ৰতি মোৰ প্ৰেমে যেনেকৈ মোৰ ভাগ্যক গঢ় দিছিল, তোমাৰ প্ৰতি মোৰ প্ৰেমে তাতোকৈ অকণো কম কৰা নাই। তুমি তেওঁক কোৱাটৈ—দেহৰ মাজেদি মই আত্মাক জয় কৰিছিলো আৰু আত্মাৰ মাজেদি লাভ কৰিছিলো শান্তি। স্বৰ্গত বিবাহ নাই, কিন্তু তাত আছে প্ৰেম।”

কালৰ বিনাশী-শক্তিয়ে মানুহৰ ৰূপ, যৌৱন, শক্তি তিলে তিলে হৰণ কৰি তাক এদিন ধ্বংস-স্তুপত পৰিণত কৰে, ছুকুৰা জ্বলা জুইৰ

ঠাইত পৰি থাকে ছুমুটি ছাই। অনন্ত প্ৰেমৰ কাৰণে অংগীকৃত এহাল স্বামী-স্ত্ৰীয়ে সৰ্বহৰ বান্ধকাৰ শ্ৰান্তসীমাত উপনীত হৈ পৰম্পৰৰ ফালে চাই দেখে যৌৱনৰ স্বপ্ন আৰু কামনাৰ দুখন মৰিশালী। আৰম্ভ হয় জীৱনৰ কৰুণতম আত্ম-প্ৰত্যাহাৰৰ চেষ্টা। পলিন বেৰেটে কৈছে : “কোমল শেলুৱৈ আৰু বাহনিয়ে চকা বাটেদি আমি এদিন অৰণ্যত ফুৰিবলৈ গৈছিলো। আমি কোনেও কাৰো চকুলৈ চাব পৰা নাছিলো। তোমাৰ মূৰৰ চুলি পকিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে, মোৰ দেহ শুকাই জ্বকাত পৰিগত হৈছে। গভীৰ বিষাদেৰে আমাৰ হৃদয় পৰিপূৰ্ণ। আমি কিহৰ বিষয়ে কথা পাতিছিলো? মনৰ আচল ভাব গোপন কৰিবলৈ আমি ঘাইকৈ আকাশ আৰু নদীৰ বিষয়ে কথা পাতিছিলো। বাতিৰ আহাৰ খাবৰ সময়ত তুমি টেবুলত এথোপা বনবীয়া গোলাপ থৈছিল। বেচেৰা! অতীতৰ যি আনন্দময় দিনবোৰ এতিয়া কেৱল স্মৃতিমাত্ৰ, তাকে কল্পনা কৰিবলৈ আৰু পুনৰ যাপন কৰিবলৈ তুমিহে কি প্ৰাৰ্থনা কৰিছিলি! বাতি হৈ অহাৰ লগে লগে বিষাদে মোৰ বুকুখন হেঁচি ধৰিলে। মই ন-কইনা হৈ সোমাবৰ দিনা কৰাৰ নিচিনাকৈ তুমি অলপ সময়ৰ কাৰণে মোক কোঠাটোত অকলে এৰি থৈ বাহিবলৈ ওলাই গ'লা। মই আইনাত মোৰ মুখখন চালো আৰু কোনোবাই যেন মোক কলে : ‘মানুহ যেতিয়া আধা-মৰা হয়, তেতিয়াই মানুহ মৰা উচিত। জীৱনক কেতিয়াও ভেঙুচালি নকৰিবা, প্ৰেমক কেতিয়াও প্ৰত্যাহাৰা নকৰিবা।’ আইনাৰ ফালে চাই চাই মই ঠিক তাকেই কৰিছিলো। অ’ মোৰ প্ৰিয়, তুমি বাক সেই কথা কেতিয়াবা বুজিছিলানে?”

এইসকল ভাগ্য-হত পুৰুষ-তিবোতাৰ প্ৰতি মাষ্টাৰছৰ অশেষ অনুভূতি; ‘জীৱনে ঘৃণীয়া কৰি সজাত ভবাই বন্দী কৰি ধোৱা এই মানুহবোৰক তেওঁ দিব খোজে বন্ধুত্ব।’ কিন্তু এই মানুহবোৰৰ জীৱন আদৰ্শ জীৱন বুলি তেওঁ গ্ৰহণ কৰিব পৰা নাই। তেওঁৰ

শ্ৰদ্ধা আকৰ্ষণ কৰে তেওঁৰ আইতাকৰ আনন্দময়, অকুতোভয়, বলিষ্ঠ জীৱনে—‘লুচিন্সা মেটলক’ নামৰ এটা কবিতাত তেওঁ যি আইতাকৰ হৃদয় আঁকিছে : ‘চেন্সলাৰভাইলড আমি নাচিবলৈ গৈছিলো, উইন-চেষ্টাৰত স্নেপ্-আউট খেলিছিলো। এবাৰ আমি নাচৰ সংগী সলনি কৰিছিলো। জুনৰ মাজ-ভাগৰ জোনাক বাতি এদিন গাড়ীৰে ঘৰলৈ যাওঁতে মই ডেভিছক লগ পালো। আমাৰ বিয়া হ’ল আৰু সন্তৰ বছৰ একেলগে জীৱন কটালো। আমি আনন্দ কৰিলো, কাম কৰিলো, বাবটা ল’ৰা-ছোৱালী তুলিলো আৰু মোৰ ষাঠি বছৰ হোৱাৰ আগতেই তাৰে আঠটা হেৰুৱালো। মই সূতা কাটিছিলো, তাঁত বৈছিলো, ঘৰ চলাইছিলো, বোগীৰ গুৰুত্ব কৰিছিলো, ফুলৰ বাগিছা কৰিছিলো, আৰু বন্ধৰ দিনত ভবত-পথীয়ে গান গাই ফুৰা হাবি-বননিত ঘূৰি ফুৰিছিলো, স্পুন নৈৰ পাৰত শায়ক বুটলিছিলো, বনৰীয়া ফুল আৰু বন-দেৱাই বুটলিছিলো, বননিয়ে ঢাকি ধোৱা পাহাৰবোৰলৈ চাই চিঞৰিছিলো আৰু সেউজীয়া উপত্যকাৰ ফালে চাই গান গাইছিলো। ছিয়ান্টে বছৰলৈকে মই এটা পৰিপূৰ্ণ জীৱন কটালো, যথেষ্ট হ’ল, তাৰ পিছত মই মধুৰ জিৱনৰ কোলাত ঢলি পৰিলো। এতিয়া মই কি এইবোৰ বেজাৰ, ভাগৰ, খং, অসন্তোষ আৰু নিৰাশাৰ কথা শুনো? অধঃপাতে যোৱা মোৰ ল’ৰা-ছোৱালীবোৰ, জীৱন তোমালোকৰ কাৰণে অতিশয় কঠিন। জীৱনক ভাল পাবলৈ জীৱন লাগে।”

জীৱনৰ কাকণাব তথাপি শেষ নাই। যি সময়ত মাহুহে জীৱনৰ সত্য-জ্ঞান পাব লাগে সেই সময়ত নাপায়; যেতিয়া পায়, তেতিয়া আৰু সি বিশেষ কামত নালাগে, ইতিমধ্যে জীৱনটোৱেই শেষ হৈ যায়। আলেকজেন্ডাৰ ষক্‌মটনে আমাৰ সকলোৰে হৈ জীৱনৰ এই পৰম ট্ৰেজিক সত্য ব্যক্ত কৰিছে : “যৌৱন-কালত মোৰ ডেউকা আছিল শক্তিশালী আৰু অক্লান্ত, কিন্তু তেতিয়া মই পৰ্বতবোৰ চিনি পোৱা নাছিলো। এতিয়া বুঢ়াকালত মই পৰ্বতবোৰ চিনি

পাইছো, কিন্তু মোৰ ভাগৱতা ডেউকাই মই যাব খোজা ঠাইলৈ যাব নোৱাৰে। প্ৰতিভা হ'ল জ্ঞান আৰু যৌৱনৰ সময়ৰ।”

আমাৰ সকলোৰে হৈ জৰ্জ গ্ৰে নামৰ আন এটা চৰিত্ৰয়ো কৈছে : “পাল তবি ধোৱা এখন নাও ঘাটত বান্ধি ধোৱা আছে : মাৰ্বলত খোদিত কবি মোক উপহাৰ দিয়া এই ছবিখনৰ কথা মই বছৰি ভাবিছো। দবাচলতে ই মোৰ লক্ষ্য-স্থলক চিত্ৰিত কৰা নাই, চিত্ৰিত কৰিছে মোৰ জীৱন। প্ৰেম মোৰ জীৱনলৈ আহিছিল, কিন্তু মোহ-ভংগৰ ভয়ত মই তাক গ্ৰহণ কৰাৰপৰা বিবত থাকিলো। উচ্চাকাঙ্ক্ষাই মোক আহ্বান কৰিছিল, কিন্তু ভাগ্যৰ লগত খেলা কৰিবলৈ মই ভয় কৰিলো। অথচ সকলো সময়তে জীৱনৰ অৰ্থৰ কাৰণে মোৰ অন্তৰত আছিল অন্তহীন ক্ষুধা। আজি মই জানো যে অদৃষ্টৰ বতাহৰ বিপৰীতে পাল তবি আমি নাও মেলি দিব লাগিব আৰু সেই বতাহে য'লৈকে নাওখন লৈ যায় তালৈকে আমি যাব লাগিব। জীৱনত অৰ্থ আৰোপ কৰিবলৈ কৰা চেষ্টা অৱশেষত উদ্গাদনাত পৰ্যবসিত হ'ব পাৰে, কিন্তু অৰ্থহীন জীৱন হ'ল অস্থিৰতা আৰু অস্পষ্ট বাসনাৰ নিপীড়ন। ই হ'ল এনে এখন নাও—যি সাগৰলৈ যাবলৈ বিচাৰে, অথচ যাবলৈ সাহস গোটাৰ নোৱাৰে।”

মাষ্টাৰছৰ চিত্ৰশালাত পাপী আৰু পুণ্যাত্মাই সমানেই ঠাই পাইছে, সেই কথা আগতেই কোৱা হৈছে। আমি যিহেতু বেছিভাগেই পাপী, সেই কাৰণে স্বাভাৱিকতেই পাপীসকলৰ জীৱনে আমাৰ মনোযোগ আৰু সহানুভূতি বেছিকৈ আকৰ্ষণ কৰে। বৰাট ফুলটন টেনাৰৰ নিচিনাকৈ জীৱনৰ কৰুণতম আৰু দুঃসহতম মুহূৰ্ত্ত-বোৰত আমি বহুতেই অনুভৱ কৰো : “জীৱন নামৰ নব-খাদক দৈত্যটোৰ ওপৰত আমি কেতিয়াও প্ৰতিশোধ ল'ব নোৱাৰো।” লুচিয়াছ এথাৰটনৰ নিচিনাকৈ আমি বহুতেই ক'ব পাৰো : “ইয়াত এটা শক্তিশালী ছায়ামূৰ্তি আছে, যি বিয়েত্ৰিচ্ নামৰ এগৰাকী ছোৱালীৰ বন্দনা-গান গাইছিল। এতিয়া মই দেখিছো যে যিটো

শক্তিয়ে তেওঁক মহৎ কবি তুলিছিল, সেই একেটা শক্তিয়েই মোক জীৱনৰ আৰ্জনাৰ মাজলৈ ঠেলি দিলে।” আৰু আমি বহুতেই সমস্ত জীৱন ধৰি সেই মুহূৰ্তটোলৈ অপেক্ষা কৰি নাথাকোনে—যি মুহূৰ্তত ‘বাহিয়ান ছ’নিয়া’ৰ দৰেই আমিও ক’ব পাৰো :

This oak tree near me is the favourite hunt
Of blue jays chattering, chattering all the day.
And why not ? for my very dust is laughing
For thinking of the humorous thing called life.

মাষ্টাৰছে তেওঁৰ বিচিত্ৰ চিত্ৰশালাত কেৱল অজ্ঞাত অখ্যাত লোকসকলকেই ঠাই দিয়া নাই, কেইবাজনো ইতিহাস-বিখ্যাত লোকৰো ব্যক্তিত্বৰ নিৰ্ধাস তেওঁ কেইটামান কবিতাত ফুটাই তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। সেইসকলৰ ভিতৰত বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য হ’ল টমাছ জেফাৰছন আৰু থিয়োডৰ ড্ৰাইজাৰ। মাষ্টাৰছ জেফাৰছনৰ পৰম ভক্ত আছিল। আনহাতে ড্ৰাইজাৰ আছিল তেওঁৰ অসুৰংগ বন্ধু। ‘থিয়োডৰ ডা প’য়েট’ নামৰ কবিতাটোত এই বিখ্যাত ঔপন্যাসিকজনৰ (He had only genius, no talents!) বিষয়ে মাষ্টাৰছে লেখিছে: ‘তুমি যেতিয়া ল’ৰা হৈ আছিলি, ডিয়োডৰ, ঘোলা-পানীৰ স্পুন নৈৰ পাৰত তুমি ঘণ্টাৰ পিছত ঘণ্টা ধৰি বহি আছিলি। গাঁতত সোমোৱা চকু ছটাৰে তুমি একেধৰে চাই বৈছিলি মাছবোৰৰ গাঁতৰ ছুৱাৰ-মুখলৈ; খেৰৰ নিচিনা গুং, শিলবৰণীয়া গা আৰু মুক্তাৰ নিচিনা জিলিকি থকা গভাৰ ক’লা চকুছটাৰে সৈতে সিহঁতে কেতিয়া তোমাৰ আগত গা-দেখা দিব তালৈকে তুমি বাট চাই আছিলি। আৰু তদুপৰি তুমি ভাবিবলৈ চেষ্টা কৰিছিলি—মাছটোৱে কি জানে, সি জীৱনত কি বিচাবে, সি কিহৰ কাৰণে জীয়াই থাকে। কিন্তু পিছৰ জীৱনত তোমাৰ দৃষ্টিৰ লক্ষ্য হ’ল মাহুহ—পুকুৰ আৰু তিবোতা—যিসকলে মহানগৰবোৰত ভাগ্যৰ গাঁতত আত্ম-গোপন কৰি থাকে। তেওঁলোকৰ আত্মাই

ভাগ্যৰ গাঁতৰপৰা। ওলাই আহি কেতিয়া তোমাৰ আগত গা-দেখা দিয়ে, তাকে চাবলৈ তুমি অপেক্ষা কৰিছিল। তুমি জানিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল—তেওঁলোকে কেনেকৈ জীয়াই থাকে, কিহৰ কাৰণে জীয়াই থাকে, আৰু বাৰিষা শেষ হৈ অহাৰ লগে লগে পানী যেতিয়া শুকাই যায়, তেতিয়া কিয় তেওঁলোকে বালিয়নী বাটেদি ইমান বাস্তভাৱে বগুৱাবাই গৈ থাকিবলৈ নেৰে।”

স্পুন বিভাৰ এম্বলজীৰ এটা সুন্দৰতম কবিতা হ’ল ‘এন বাটলেজ’ ; বহুতো সমালোচকৰ মতে ই আমেৰিকান সাহিত্যৰ সৰ্বোত্তম কবিতাবোৰৰ ভিতৰত অন্যতম। এন বাটলেজ আছিল আব্ৰাহাম লিংকনৰ প্ৰথম প্ৰেয়সী। এন বাটলেজৰ মুখেদি মাষ্টাৰছে কোৱাইছে :

মোৰ এই অজ্ঞাত আৰু অখ্যাত বুকুৰপৰা

স্পন্দিত হৈ উঠে মুতুহীন সংগীতৰ ঝংকাৰ :

‘কাৰো প্ৰতি অশূয়া নাৰাখি, সকলোৰে প্ৰতি প্ৰেমেৰে।’

মোৰ বুকুৰপৰা উদ্গত হয় লক্ষজনৰ প্ৰতি লক্ষজনৰ ক্ষমা,

আৰু এটা জাতিৰ মঙ্গল-মণ্ডিত মুখ

সত্য আৰু স্মায়ৰ ছাতিৰে ভাস্বৰ।

মই এন বাটলেজ। এই বাঁহনিৰ তলত শুই আছো নীৰৱে,

আব্ৰাহাম লিংকনৰ মই প্ৰেয়সী ;

তেওঁৰ লগত মই একান্ত, মিলনেৰে নহয়,

চিৰ-বিবহৰ বেদনাত।

মোৰ বুকুৰ এই ধূলিবাশিৰ মাজৰপৰা

তুমি চিৰ-প্ৰস্তুটিত হোৱা—হে সাধাৰণতন্ত্ৰ।

স্পুন বিভাৰ এম্বলজীৰ ২৪৪টা চবিত্ৰৰ মাজত মাষ্টাৰছে সৃষ্টি কৰিছে এখন সম্পূৰ্ণ জগত। সকলো ধৰণৰ মানুহ তেওঁলোকৰ মাজত আছে—উকীল, বিচাৰক, পুলিচ, ডাক্তৰ, বেংকাৰ, বেপাৰী, ধৰ্ম-যাজক, সম্পাদক, কবি, দাৰ্শনিক, শিল্পী, গুণ্ডা, খুনী, বেথ্যা,

ধুবুনী, নাচনী, মিস্ত্ৰী, খেতিয়ক, নিস্কৰ্মা ধোদ ; তেওঁলোকৰ মাজত আছে জীৱনৰ বৃদ্ধত পৰাজিত কৃত-বিকৃত মানুহ আৰু সহস্ৰ আঘাত সত্ত্বেও চিৰ-অপৰাজয়ে অকুতোভয় আত্মা ; প্ৰাত্যহিক জীৱনৰ নকল মুখা খুলি তেওঁলোকে নিজৰ নগ্ন আত্মাক আমাৰ চকুৰ আগত উদঙাই দেখুৱাইছে আৰু আমি তাৰ মাজত দেখিবলৈ পাইছো জীৱন কি কৰণ, কি ছঃসহ, কি বক্তাক্ত, কি ভীষণ সুন্দৰ ! এই মানুহবোৰ কেৱল স্পুন নৈব পাৰব মানুহ নহয়, কেৱল এটা বিশেষ যুগৰ মানুহ নহয় ; এজন সমালোচকে কবৰ দৰে—“It is small town anywhere, at any time. Ancient Greece knew Cassius Hueffer and Daisy Fraser and Dora Willams and Lucius Atherton, and so did Elizabethan England. With the rest of Master's curious stable, they are historic anonyms, members of the rabble in good standing (or bad), and their stories are the very warp and woof of life, as they are of literatur”e. (*Vincent Starret.*)

এড্‌গাৰ লী মাষ্টাৰছৰ ১৯৫০ চনত মৃত্যু হয়। মৃত্যুৰ সময়লৈকে তেওঁ প্ৰায় পঞ্চাশখন মান কিতাপ লেখিছিল, কিন্তু তেওঁ অমৰ হৈ থাকিব মাত্ৰ এই এখন কিতাপৰ কাৰণেহে। নিজেৰে পাৰ্চিভেল স্বাৰ্প নাম দি তেওঁ ‘স্পুন বিভাৰ এন্থলজী’ত নিজবো এটা এপিটাফ লেখিছে : “.....এই সকলোবোৰ কথাই বোধহয় সঁচা ; কিন্তু নিজৰ বিষয়ে মই জানো যে স্পুন নৈত মই কেইটামান খলকণি তুলিছিলো আৰু সেইবোৰেই হ'ল মোৰ আচল এপিটাফ । শিলতকৈয়ো সিহঁত বেছিদিন থাকিব।”

কবি-কল্পনাৰ মহৎ, সুন্দৰ, চিৰায়ত সৃষ্টি বুলিলে আমি যিবোৰ কিতাপৰ কথা বুজো, এড্‌গাৰ লী মাষ্টাৰছৰ ‘স্পুন বিভাৰ এন্থলজী’ তেনে এখন কিতাপ হয়তো নহয়। কিন্তু কোনোবাই যদি কেতিয়াবা লংফেলোৰ নিচিনাকৈ অনুভব কৰে :

Come, read to me some poem
 Some simple and heartfelt lay,
 That shall soothe this restless feeling
 And banish the thoughts of day.
 Not from the grand old masters
 Not from the bards sublime,
 whose distant footsteps echo
 Through the corridors of Time.
 Read from some humbler poet,
 whose songs gushed from his heart,
 As Showers from the clouds of Summer
 Or tears from the eyelids start.

তেনেহ'লে শুভ জীৱনৰ সেই বিষয় নিৰ্জন মুহূৰ্তবোৰত স্পুন্
 বিভাব এহুলজী' মেলি ল'ব পাৰে আৰু খন্তেকৰ কাৰণে জীৱনৰ
 নগ্ন স্বৰূপৰ মুখামুখি হৈ বহিব পাৰে ।

গ্যোটে আৰু চাৰ্লট্ ফন্ ফেইন্

জাৰ্মানীত গ্যোটে প্ৰায় দেৱতা ৰূপে পূজিত। তেওঁ তিনিজন 'গ্ৰেট ইউৰোপীয়ান'ৰ অন্যতম। (আন দুজন ডাণ্টে আৰু শ্বেক্সপীয়েৰ)। ডাণ্টেৰ 'ডিভাইন্ কমেডি'ৰ পিছতেই গ্যোটেৰ 'ফাউষ্ট্' পাশ্চাত্য-জগতৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গুটীয়া কবিতাকৰূপে স্বীকৃত। এ'মাব'ছনৰ মতে তেওঁ সৰ্বকালৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ লেখক। কাব্লাইলে গ্যোটেৰ বিষয়ে কৈছিল: "To that man there was given what we may call a life in the Divine Idea of the world; vision of the inward divine mystery: and strangely, out of his books, the world rises imaged once more as godlike, the workmanship and temple of a god, illuminated all, not in fierce impure fire-splendour as of Mahomet, but in mild celestial radiance; really a prophecy in these most prophetic times; to my mind by far the greatest, though one of the quietest, among all the great things that have come to pass in them.—" মেথু আৰ্ণল্ডৰ বিখ্যাত প্ৰশস্তিও এই প্ৰসংগত স্মৰণীয়:

When Goethe's death was told, we said:
Sunk then, is Europe's sagest head.
Physician of the iron age,
Goethe has done his pilgrimage.
He took the suffering human race,
He read each wound, each weakens clear;
And struck his finger on the place,
And said: Thou ailest here, and here!

He looked on Europe's dying hour
Of fitful dream and feverish power ;
His eye plunged down the weltering strife,
The termoil of expiring life—
He said : The end is everywhere ;
Art still has truth, take refuge there !
And he was happy, if to know
Causes of things, and far below
His feet to see the lurid flow
Of terror, or insane distress,
And headlong fate, be happiness.

গ্যোটেৰ পৰিচয় ইমানতেই শেষ নহয়। য়ুৰোপৰ নব-জাগৰণে যি 'পূৰ্ণ মানৱ'ৰ আদৰ্শ ডাঙি ধৰিছিল, সেই অৰ্থত গ্যোটে আছিল এজন 'পূৰ্ণ মানৱ'। তেওঁ আছিল একাধাৰে কবি, বাঙ্গ-বিষয়া, নাট্যকাৰ, ঔপন্যাসিক, বিজ্ঞানী, চিত্ৰকৰ আৰু সংগীত-বাসিক। বিশ্ব-সাহিত্যৰ ইতিহাসত কবি হিচাপে অমবত্ব অৰ্জন কৰা এই অসাধাৰণ মানুহজনে বিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰতো এনে কেইটামান যুগান্তকাৰী আবিষ্কাৰ কৰি থৈ গৈছে যে ডাৰউইনে সম্পূৰ্ণতা দান কৰা বিৱৰ্তনবাদৰ তেওঁকেই প্ৰথম জনক বুলি কোৱা হয়। তেওঁ কেৱল পূৰ্ণ মানৱেই নাছিল, তেওঁ আছিল প্ৰকৃত অৰ্থত এজন বিশ্বমানৱ। তেওঁ কোনো ভৌগোলিক, সাংস্কৃতিক আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় সীমান্ত স্বীকাৰ নকৰিছিল, সংকীৰ্ণ দেশপ্ৰেম আৰু জাতীয়তাবাদক তেওঁ ঘৃণা কৰিছিল, তেওঁৰ দূৰাভিসাৰী মনৰ বিচৰণ-ক্ষেত্ৰ আছিল সমগ্ৰ বিশ্ব আৰু সমস্ত ইতিহাস। তেৱেঁই প্ৰথম 'বিশ্ব-সাহিত্য'ৰ ধাৰণাৰ জন্ম দিছিল। কেৱল এটা জীৱনৰ গাইণ্ডটীয়া সাধনাৰে তেওঁ য়ুৰোপীয় মানসক প্ৰাচীন গ্ৰীক মানসিকতা আৰু মধ্যযুগীয় মানসিকতাবপৰা আধুনিক কালত উত্তীৰ্ণ কৰি থৈ গৈছিল।" আজিৰপৰা ছশবছৰৰ আগতেই তেওঁ কেনেকৈ বিশ্ব-নাগৰিকত্বৰ আদৰ্শ প্ৰচাৰ কৰিছিল

সেই কথা ভাবিলে আবেগত শিহৰিত নোহোৱাকৈ থাকিব নোৱাৰি। নেপোলিয়নৰ বিৰুদ্ধে জাৰ্মানীৰ সৰু সৰু ৰাষ্ট্ৰবোৰ যুদ্ধত লিপ্ত থকাৰ সময়ত তেওঁ জাৰ্মান দেশপ্ৰেমৰ গান বচনা নকৰাৰ কাৰণ দৰ্শাই কৈছিল : “নিজৰ অন্তৰত ঘৃণা অনুভব নকৰাকৈ ঘৃণাৰ গান মই কেনেকৈ বচনা কৰিব পাবো? জাতীয়তাবাদী ঘৃণা এটা অতি অনুভৱ বস্তু। নিম্নতম পৰ্যায়ৰ সংস্কৃতিহে এনে ধৰণৰ ঘৃণা প্ৰবলতম আৰু হিংস্ৰতম ৰূপত প্ৰকাশ পায়। সাংস্কৃতিক বিকাশৰ এটা বিশেষ স্তৰত এই ঘৃণাৰ ভাব সমূহ নোহোৱা হৈ যায়। তেতিয়া মানুহে জাতীয়তাৰ সীমা অতিক্ৰম কৰি তাৰ উৰ্দ্ধত ঠিয় হয় আৰু সকলো প্ৰতিবেশী মানুহৰ দুখ-বেদনা নিজৰ ব্যক্তিগত দুখ-বেদনা বুলি অনুভৱ কৰে। সাংস্কৃতিক বিকাশৰ এই স্তৰটোহে মোৰ নিজৰ প্ৰকৃতিৰ লগত খাপ খায়।”

কবি, বিজ্ঞানী, দাৰ্শনিক আৰু মানৱ-তন্ত্ৰী হিচাপে ইয়েই আছিল গ্যেটেৰ পৰিচয়। কিন্তু এই পৰিচয়ো সম্পূৰ্ণ নহয়। তেওঁ আছিল প্ৰায় অলৌকিক প্ৰতিভাৰ অধিকাৰী। মাত্ৰ সাত বছৰ বয়সতে তেওঁ ছটা বিদেশী ভাষা আয়ত্ত কৰিছিল। বিজ্ঞানৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত সমস্ত জীৱন ধৰি তেওঁ যি অক্লান্ত অমুশীলন চলাইছিল, তীব্ৰতা সূচনা হৈছিল তেওঁৰ বাল্যকালতেই। তেওঁৰ বিপুল বচনা-ৰাজি গ্ৰন্থবদ্ধ কৰিবলৈ বৃহৎ কলেবৰৰ ১৫০টা খণ্ডৰ প্ৰয়োজন হৈছে। মধ্যযুগীয় যুৰোপৰ ফাউণ্টেৰ ৰূপক কাহিনীয়ে তেওঁৰ লেখনীত এনে এক গভীৰ দাৰ্শনিক আৰু আধ্যাত্মিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিলে যে আজি সি যুৰোপীয় মানসৰ চিবস্তন প্ৰতীকত পৰিণত হৈছে। অলৌকিক প্ৰতিভাৰ যাত্ন-দণ্ডে গ্যেটেই এনে এখন বিশাল বিশ্ব নিৰ্মাণ কৰিছিল। কিন্তু তথাপিহে কোৱা হয় যে গ্যেটেৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সৃষ্টি তেওঁৰ বিপুল-বিচিত্ৰ বচনাৰাজি নহয়, তেওঁৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ সৃষ্টি হ'ল তেওঁৰ জীৱন। বস্তুতঃ শিল্প, সাহিত্য, বিজ্ঞান আদি মানৱিক সাধনাৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত অসামান্য প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিয়া

মানুহ পৃথিৱীত বহুতো ওলাইছে, কিন্তু নিজৰ জীৱনটোকে এক সুসংহত আৰু অনুপম শিল্প-কৰ্মত পৰিণত কৰিবলৈ গোটেৰ দৰে অনলস সাধনা কৰা মানুহ পৃথিৱীত বিৰল। এজন পণ্ডিতে এই বিষয়ে মন্তব্য কৰি লেখিছে : “গোটেৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ মাষ্টাৰপিছ আছিল গোটে নিজেই। তেওঁৰ চৰিত্ৰ ত্ৰুটিপূৰ্ণ আছিল, কিন্তু ই আছিল এটা শিল্প-কৰ্ম। তেওঁৰ জীৱন আছিল প্ৰায়েই অসহনীয়ভাৱে অনুৰ্বী, কিন্তু ই আছিল এক অধিতীয় সিদ্ধি। তেওঁৰ বিশাল আৰু বিচিত্ৰ প্ৰতিভাই ছবস্ত বনৰীয়া ঘোঁৰাৰ নিচিনাকৈ একেসময়তে তেওঁক চাৰিওফালে টানিছিল, প্ৰচণ্ড আবেগৰ ত্যাগাত ছিন্ন-ভিন্ন হোৱাৰ সম্ভাৱনাৰ দ্বাৰা আতঙ্কিত হৈ তেওঁ গোটেই জীৱন ধৰি নিজৰ ব্যক্তিৰ মূল কেন্দ্ৰ-বিন্দুৰ অন্বেষণ কৰিছিল। যি কেন্দ্ৰ-বিন্দু বা secret nodeত তেওঁৰ সকলো সংঘাতে সময় লাভ কৰিব, তাৰ সন্ধানই আছিল গোটেৰ জীৱনৰ ঐকান্তিক লক্ষ্য। এই লক্ষ্যৰ সন্ধানতে তেওঁ মনৰ অন্ধকাৰ মহাদেশত এনে নতুন নতুন পথ মুকলি কৰিছিল—যিবোৰ পথেদি আগবাঢ়ি এক শতাব্দীৰ পিছত ফ্ৰয়ড আৰু যুঙে তেওঁলোকৰ মহত্তম আবিষ্কাৰবোৰ কৰিব পাৰিছিল।”

সকলো সংঘাতৰ সময়ত ঘটাই জীৱনত প্ৰশান্তি আৰু ভাৰ-সাম্য বিচাৰি পাবলৈ গোটেই উপায় বিচাৰি পাইছিল দুটা : জ্ঞান আৰু কৰ্মৰ সময় আৰু দ্বিতীয়তে শিল্প-সৃষ্টি। তেওঁ বাবে বাবে নিজকে আৰু আনকো উপদেশ দিছিল : “মানুহে নিজকে কেনেকৈ জানিব পাৰে ? কেতিয়াও চিন্তাৰ দ্বাৰা নহয় ; কেৱল কামৰ দ্বাৰাহে মানুহে নিজকে জানিব পাৰে। নিজৰ কৰ্তব্য কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা, তেতিয়াই তুমি নিজৰ আচল মূল্য জানিব পাৰিবা।” তেওঁৰ মহাকাব্য কাউণ্টেৰো শেষ শিক্ষা হ’ল সেইটোৱেই ; সুদীৰ্ঘ জীৱনৰ অন্তহীন বক্তাক্ত অভিজ্ঞতাৰ মাজেদি পাব হৈ এশবছৰীয়া অন্ধ বৃদ্ধ কাউণ্টে অৱশেষত কামৰ মাজত জীৱনৰ অৰ্থ আৰু শান্তি বিচাৰি পাইছে।

ভেওঁ মখাউৰি বান্ধি সাগৰৰপৰা নতুন নতুন মাটি উলিয়াইছে আৰু সেই মাটিত মানুহৰ নতুন বসতি স্থাপন কৰিছে। (ইয়াৰ এটা প্ৰতীকী অৰ্থও আছে; সেইটো হ'ল নিশ্চেতনাৰ গৰ্ভৰপৰা অবিবতভাৱে চেতনাক উদ্ধাৰ কৰা।) সাগৰৰ উদ্দাম জলবাশিয়ে হয়তো বাবে বাবে মখাউৰি ভাঙি সেই মাটিক পুনৰ প্ৰাপ্ত কৰিব, কিন্তু মানুহেও অদম্য সাহসেৰে সাগৰৰ বিৰুদ্ধে যুঁজ কৰিয়েই থাকিব। মানুহ কোনোদিনেই নিৰাপন্ন নহয়; কিন্তু নিজৰ কামৰ মাজত মানুহ সদায় মুক্ত আৰু সুখী। এই ফাউণ্ডেিয়ান স্পিৰিটেই হ'ল ইউৰোপীয় মানসৰ অবিৰাম কৰ্মোদ্দানৰ মূল বহন। মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্ত্তত ফাউণ্ডে ঘোষণা কৰিছে :

A marshland flanks the mountainside,
 Infecting all that we have gained ;
 Our gain would reach its greatest pride.
 If all this noisome bog were drained.
 I work that millions may possess this space,
 If not secure, a free and active race.
 Here man and beast, in green and fertile fields,
 Will know the joys that new-won region
yields,
 Will settle on the firm slopes of a hill
 Raised by a bold and zealous people's skill.
 A paradise our closed-in land provides,
 Though to its margin rage the blustering tides ;
 When they eat through, in fierce devouring
flood,
 All swiftly join to make the damage good.
 Ay, in this thought I pledge my faith
unswerving,
 Here wisdom speaks its final word and true,

None is of freedom or of life deserving
 Unless he daily conquers it anew.
 With dangers thus begirt, defying fears,
 Childhood, youth, age shall strive through
 strenuous years.

Such busy, teeming throngs I long to see,
 Standing on freedom's soil, a people free.
 Then to the moment could I say :
 Linger you now, you are so fair!
 Now records of my earthly day
 No flight of aeons can impair—
 Foreknowledge comes, and fills me with such
 bliss,
 I take my joy, my highest moment this.

(ফিলিপ ওৱেইনৰ অনুবাদ)

বিজ্ঞান বা প্ৰযুক্তি-বিজ্ঞানই পাশ্চাত্য জগতৰ কৃতকাৰ্যতাৰ ঘাই কাৰণ নহয়, ঘাই কাৰণ হ'ল ইউৰোপৰ প্ৰিমিথিয়ান বা ফাউণ্ডিয়ান স্পিৰিট। প্ৰসংগত, প্ৰিমিথিউছৰ মুখেদিও গোটেই এটি সৰু কবিতাত কোৱাইছে (গিয়ৰ্গ ব্ৰাণ্ডেছৰ মতে গোটেৰ 'প্ৰিমিথিউছ' বিশ্ব-সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠতম বিপ্লবী কবিতা—ৰাজনৈতিক বা সামাজিক অৰ্থত নহয়—নৈতিক অৰ্থত) :

“জিউছ, বাস্পীয় মেঘেৰে তুমি আকাশখন ঢাকি ধৰা, আৰু সৰু ল'ৰাই জোপোহা গছবোৰৰ আগবোৰ মুচৰি পেলোৱাৰ দৰে তুমিও ওক্ গছ আৰু গিৰি-শৃংগবোৰৰ ওপৰত তোমাৰ সৰ্বশক্তি প্ৰয়োগ কৰা ; তথাপিও তুমি মোৰ পৃথিৱীখনৰ নোম এডালকে ল'ৰাৰ নোৱাৰা ; মোৰ যিটো পঁজা-নৰ তুমি সাজি দিয়া নাই সিও একেই থাকিব ; আৰু মোৰ জুইশালৰ যি মধুৰ উদ্ভাপে তোমাৰ বুকুত সঁধাৰ পোৰণি তোলে তীবো তুমি একো ক্ষতি সাধিব নোৱাৰা ।

“এই বিশ্ব-চৰাচৰত তোমালোক দেৱতাবোৰতকৈ ক্ষুদ্ৰতৰ আন

কোনো বস্তুৰ অস্তিত্ব মই নাজানো। তোমালোক দুৰ্ভগীয়া, পূজা-পাতল আৰু প্ৰাৰ্থনাৰ বজাহ খাই তোমালোকৰ মাহাত্ম্য পুষ্ট হয়, আৰু আশাপূৰ্ণ হৃদয়ৰ শিশু আৰু ভিক্ষাবীৰ নিচিনা মুৰ্খবোৰ নথকা হ'লে তোমালোক অনাহাৰত মৰিলাহেঁতেন।

“মই যেতিয়া এটা সৰু ল'ৰা হৈ আছিলো, তেতিয়া কি বিচাৰি কোনফালে মুখ ঘূৰাম সেই কথা জনা নাছিলো। মই তেতিয়া মোৰ বিপথে পৰিচালিত চকু হুটা সূৰ্যৰ ফালে তুলি ধৰিছিলো; ভাবিছিলো যে তাৰ সিপাবেই এখন কাণ আছে যি মোৰ আব্দাৰ-বোৰ শুনিব, মোৰ নিজৰ হৃদয়ৰ নিচিনাই এনে এখন হৃদয় আছে যি মোৰ বেদনাত সহানুভূতি জনাব।

“মদগৰ্বী দেৱতাবোৰৰ বিৰুদ্ধে মোক কোনে সহায় কৰিছিল? যত্ন আৰু দাসত্বৰপৰা মোক কোনে বন্ধা কৰিছিল? অ' মোৰ পবিত্ৰ উজ্জ্বল হৃদয়, তুমি নিজেই তোমাৰ নিজৰ কাৰণে এই সকলোখিনি কৰা নাছিলানে? আৰু তোমাৰ যৌৱন-শুলভ সদীচ্ছা-পূৰ্ণ ভুল-ভ্ৰান্তিৰ মাজত তোমাৰ মুক্ত বা পৰিত্ৰাণৰ কাৰণে উদ্ধৃত্ত বিৰাজ কৰা সেই চিৰশুশ্ৰূষাৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞতাত তোমাৰ হৃদয় উজ্জ্বলিত হৈ উঠা নাছিলনে?

“তোমাক সন্মান কৰো, মই? যি বেদনাই মোক পায়ণ-ভাৰৰ দৰে পিষ্ট কৰিছিল তাৰ সামান্য উপশম ঘটাবলৈ তুমি কেতিয়াবা চেষ্টা কৰিছিলানে? আতংকত যেতিয়া মোৰ চকু ফাটি পানী ওলাই-ছিল তুমি তাক কেতিয়াবা শুকুৱাই দিছিলানে? যি সৰ্বশক্তিমান কাল নিয়ন্ত্ৰী মোৰ আৰু তোমাবো প্ৰভু, একমাত্ৰ সিয়েই মোক মানুহত পৰিণত কৰা নাছিলনে?

“বোধহয় তুমি ভাবিছিলি যে মই এই জীৱনটোক ঘিণ কৰি অবগ্যলৈ পলাই যোৱা উচিত আছিল, কাৰণ মোৰ সকলোবোৰ সপোন দিঠকত পৰিণত নহ'ল!

“কিন্তু চোৱা, মই ইয়াতেই বহি আছো। নিজৰ আৰ্হিভেই মই

মানুহ সৃষ্টি কৰিছো। মই এনে মানুহ সৃষ্টি কৰিছো—যি মানুহ ঠিক মোৰেই নিচিনা হব, যি মানুহে কান্দিব আৰু যত্নগা ফুগিব, আনন্দ আৰু উল্লাস অনুভৱ কৰিব, আৰু ঠিক মোৰেই নিচিনাকৈ তোমাক অকণো পৰোৱাই নকৰিব !”

গোটেই যি মানুহৰ বন্দনা কৰিছে সেই মানুহ কেনেকুৱা ? মানুহ কেনেকুৱা হোৱাটো তেওঁ বিচাৰে ?

“মানুহ মহৎ, উদাৰ আৰু সং হওক। কাৰণ কেৱল ইয়েই আমি জনা আন সকলো প্ৰাণীৰপৰা মানুহক পৃথক কৰিছে।

“আমি বন্দনা: কৰোহক সেইসকল. উচ্চতৰ সত্ত্বাক—যিসকলক আমি নাজানো, কেৱল তেওঁলোকৰ অস্তিত্ব অনুমান কৰি ল'ব পাৰো। মানুহ তেওঁলোকৰ নিচিনাই হওক ; সেইসকল উচ্চতৰ সত্ত্বাৰ অস্তিত্বত বিশ্বাস কৰিবলৈ মানুহৰ উদাহৰণেই আমাক শিক্ষা দিয়ক।

“প্ৰকৃতিৰ কোনো অনুভৱ শক্তি নাই : সূৰ্যই ভাল-বেয়া সকলোৰে ওপৰত সমানে পোহৰ দিয়ে ; জোন আৰু তৰাৰ উজ্জলতা পাপী আৰু পুণ্যাত্মা সকলোৰে চকুত সমানে ধৰা দিয়ে।

“বতাহ-বৰষুণ, ধুমুহা-ঢেৰেকনিয়ে গৰ্জন কৰি কৰি নিজৰ বাটত আগুৱাই যায় আৰু নিৰ্বিচাৰে সকলোকে আলিঙ্গন কৰে।

“ঠিক সেইদৰে ভাগ্যয়ো কণামূনাকৈ মানুহৰ জন্মত সোমাই পৰে আৰু এবাৰ এটা নিষ্পাপ শিশুৰ কেঁকোৰা চুলিত, আন এবাৰ ছৰাত্মা পাপীৰ টপা মূৰত হাতেৰে খামুচি ধৰে।

“আমি সকলোৱেই বিশ্ব-বিধানৰ মহৎ, চিৰন্তন আৰু আমাৰ নিয়ম পালন কৰি নিজৰ অস্তিত্বৰ চক্ৰ সম্পূৰ্ণ কৰিবই লাগিব।

“একমাত্ৰ মানুহেই অসম্ভৱক সম্ভৱ কৰিব পাৰে : তেওঁ ইটোৰ পৰা সিটোক পৃথক কৰি চিনি পাব পাৰে, বাছি লব পাৰে, বিচাৰ কৰিব পাৰে। একমাত্ৰ মানুহেই মুহূৰ্তক শাশ্বত কৰিব পাৰে।

“একমাত্ৰ মানুহেই সত্তৰ্কক প্ৰবন্ধ কৰিব পাৰে, অসত্তৰ্কক শাস্তি দিব পাৰে, নিৰাময় আৰু ত্ৰাণ কৰিব পাৰে, এনি-তেনি বিক্ষিপ্ত

আৰু বিচ্ছৰিত হোৱা সকলো বস্তুকে উদ্দেশ্যপূৰ্ণভাৱে গ্ৰথিত কৰিব পাৰে।

“অমৰ দেৱতাসকলক মানুহৰ ৰূপতেই আমি পূজা কৰো; মানুহৰ ভিতৰত সৰ্বশ্ৰেষ্ঠজনক যিটো কাম অতি সামান্য ৰূপতহে কৰিব পাৰে বা কৰিব খোজে তাকো মানুহে মহৎ ৰূপত সমাধা কৰিব পাৰে।

“যি মানুহ মহৎ তেওঁ উদাৰ আৰু সৎ হওক। সৎ আৰু শুভ কাৰ্য সমাধা কৰিবলৈ তেওঁ এনে অক্লান্তভাৱে চেষ্টা কৰক—যাতে আমি কল্পনা কৰা দেৱতাসকলক আমি যেন মানুহৰ আৰ্হিতেই সৃষ্টি কৰিব পাৰো।”

* * *

মানুহক এনেভাৱে মহিমামণ্ডিত আৰু জীৱনক এনেভাৱে সৌন্দৰ্য-মণ্ডিত কৰিছিল গোট্টেই; তেওঁ আছিল মানৱ জাতিৰ মহত্তম শিক্ষক আৰু মুক্তিদাতাসকলৰ ভিতৰত অন্যতম।

সেই গোট্টেক তেওঁৰ সন্তৰবছৰ বয়সত কোনোবা এজনে প্ৰশ্ন কৰিছিল: “আপোনাৰ জীৱনৰ ওপৰত আটাইতকৈ কাৰ বেছি প্ৰভাৱ পৰিছে?” এক মুহূৰ্ত্তকৈ চিন্তা নকৰাকৈ গোট্টেই লগে লগে উত্তৰ দিছিল: “শ্বেক্সপীয়েৰ আৰু চাৰ্লট ফন্ ষ্টেইন।”

শ্বেক্সপীয়েৰ! খুব সহজেই সেই কথা বুজিব পাৰি। শ্বেক্সপীয়েৰৰ বিনিময়ত বেলি মাৰ নোযোৱা বৃটিছ সাম্ৰাজ্যকে বিসৰ্জন দিবলৈ প্ৰস্তুত আছিল কাব্লাইল। যি-কোনো শিক্ষিত আৰু সত্য মানুহেই কাব্লাইলৰ সেই অহুভূতিৰ অংশীদাৰ হ'ব পাৰিব। উইল ডুবাণ্টৰ ভাষাতে—“On every page of Shakespeare is a god-like energy of soul; and for that we will forgive a man anything. Life is beyond criticism; and Shakespeare is more alive than life.”—গোট্টেৰ চকুত শ্বেক্সপীয়েৰ আছিল দেৱতা। সমগ্ৰ জীৱন ধৰি তেওঁ শ্বেক্সপীয়েৰৰ বস-সমুদ্ৰত নিমজ্জিত হৈ আছিল। ১৭৭৩ চনত গোট্টেই তেওঁৰ

চৌবিশ বছৰ বয়সত 'গোয়েটছ্ ফ্ৰেইন্ বেলিখিঞ্জেন্' নামৰ যিখন নাটক লেখি প্ৰথম উল্লেখযোগ্য সাহিত্যিক খ্যাতি অৰ্জন কৰিছিল সেইখনো আছিল শ্বেঙ্গপীয়েবৰ দুৰ্বল অনুকৰণ মাত্ৰ।

কিন্তু চাৰ্লট ফ্ৰেইন্ ? কোন সেই তিবোতা—যিগৰাকীয়ে গোটেৰ নিচিনা মহাকবিৰ জাবন আৰু কাব্য-সাধনাত শ্বেঙ্গপীয়েবৰ সমানেই প্ৰভাব বিস্তাৰ কৰিব পাৰিছিল ? সাহিত্য আৰু শিল্পৰ ইতিহাসত আমি এনে বহুতো তিবোতাৰ নাম পাওঁ, যিসকলে প্ৰত্যক্ষভাৱে শিল্পী-সাহিত্যিকৰ জীৱনত গভীৰ প্ৰভাব পেলাইছে বা প্ৰেৰণাৰ উৎস হিচাপে কাম কৰিছে। কিন্তু শিল্প-সাহিত্যৰ ইতিহাসত এনে তিবোতা নিশ্চয় বিৰল—বোধহয় দ্বিতীয় এগৰাকী নায়েই—গোটেৰ নিচিনা বিৰাট প্ৰতিভাসম্পন্ন কবিৰ জীৱনত যাৰ প্ৰভাব শ্বেঙ্গপীয়েবৰ সমতুল্য। এই প্ৰসংগতে এই কথাও স্মৰ্ত্তব্য যে গোটেৰ আঠত্ৰিশ বছৰ বয়সতেই চাৰ্লটৰ লগত তেওঁৰ সকলো সম্পৰ্কৰ ওৰ পৰিছিল। তাৰ পিছতো গোটেৰ জীৱনলৈ বহুতো তিবোতা আহিছিল ; আনকি তেওঁ বিয়াও কৰিছিল ; তথাপি তেওঁ সত্তৰবছৰ বয়সত অৰ্থাৎ চাৰ্লটৰ লগত চিৰ-বিচ্ছেদ হোৱাৰ বিয়াল্লিখ বছৰ পিছত পৰম কৃতজ্ঞভাৱে চাৰ্লটৰ কথা স্মৰণ কৰি ক'ব লগা হৈছিল যে তেওঁৰ জীৱনত শ্বেঙ্গপীয়েবৰ লগতে একেশাবীতেই তেওঁৰ একালৰ প্ৰণয়িনী চাৰ্লট ফ্ৰেইন্ৰো স্থান। পৃথিৱীৰ খুব কম তিবোতা, খুব কম প্ৰেমিকাইহে এনে শ্ৰদ্ধা আৰু স্বীকৃতি লাভ কৰিছে।

গোটে ৮৩ বছৰ জীয়াই আছিল, আৰু এই সুদীৰ্ঘ জীৱনত তেওঁ বহুতো তিবোতাৰ প্ৰেমত পৰিছিল। সেইসকলৰ ভিতৰত অস্তুতঃ ওঠৰ গৰাকীৰ নাম, পৰিচয় আৰু আনুপূৰ্বিক ঘটনা বিশদভাবে জনা যায়। অৱশ্যে তাৰ কাৰণে কোনো গবেষণাৰ প্ৰয়োজন হোৱা নাই। গোটেই নিজেই কৈ গৈছে যে তেওঁৰ বিপুল পৰিমাণৰ সমস্ত বচনা-ৰাজি আছিল 'fragments of a great confession'। জীৱনৰ প্ৰতিটো সৰু বৰ ঘটনা আৰু অভিজ্ঞতাৰ বিবৰণ তেওঁ এনেভাৱে

লিপিবদ্ধ কৰি থৈ গৈছে যে গ্যেটেৰ বিষয়ে আমি যিমান কথা জানো, পৃথিবীৰ আন কোনো লেখকৰ বিষয়েই সিমান কথা নাজানো। গ্যেটেই তেওঁৰ প্ৰত্যেকটো প্ৰেমৰ অভিজ্ঞতাকে কাব্য-সৃষ্টিৰ উপকৰণ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তেওঁৰ নাৰী-ঘটিত অভিজ্ঞতা সকলো সময়তে সুখকৰ নাছিল; বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে সি আছিল দুঃসহভাৱে বেদনা-দায়ক। ঈৰ্ষা, বিবহ, প্ৰত্যাখ্যান, মোহভংগ—প্ৰেমৰ সমস্ত আহুসংগিক যত্নণা তেওঁ অতি তীব্ৰভাৱে অনুভৱ কৰিব লগা হৈছিল। কিন্তু এই সমস্ত যত্নণাবপৰা পৰিত্ৰাণৰ পথে তেওঁ বিচাৰি পাইছিল:

“He possessed to an exceptional, even an eccentric degree, the gift of being able to sublimate his emotions, and to rid himself of his most disturbing passions by describing them on paper. Once he had written about his own ‘sturm und drang’; it ceased to worry him and he resumed the wonderful intellectual and emotional quietude that has rendered him one of the mightiest and most comforting of human influences.”
(*The Age of Reason: Harold Nicolson*)

গ্যেটেৰ বহু বছৰৰ পিছত লুইজি পিবান্‌ডেলোৱেও জীৱনৰপৰা এই শিক্ষাই পাইছিল আৰু আনকো দিছিল: “জীৱনত মাত্ৰ চুটাই কবিবলগীয়া কাম আছে; হয় জীৱনটো যাপন কৰিবা, নহয় জীৱনৰ বিষয়ে লেখিবা।”

গ্যেটেই তেওঁৰ মহাকাব্য ‘ফাউষ্ট’ৰ সামৰণি মাৰিছে এইকেইটা বাক্যেৰে:

All that is transient
Is but reflection;
The insufficient
Here finds perfection:

What never could be said,
Here it is done ;
Eternal womanhead
Summons us on.

তিবোতাৰ প্ৰতি গ্যেটেৰ এই সপ্ৰেম সজ্জ্বক মনোভাবৰ মূলতে আছিল তেওঁৰ এই গভীৰ বিশ্বাস যে একমাত্ৰ তিবোতাৰ প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্যই মানুহক শক্তি দিয়ে, মানুহক সত্য কৰে ; তেওঁ এই কথাও বিশ্বাস কৰিছিল যে একমাত্ৰ প্ৰেমেই পৃথিৱীখনক অৰ্ধপূৰ্ণ কৰি তোলে ; অসাধাৰণ আত্ম-সংযমেৰে নিজৰ জীৱনটো কঠোৰভাৱে নিয়ন্ত্ৰিত কৰি গ্যেটেই আদৰ্শ জীৱন-যাপনৰ মহত্তম শিক্ষা মানুহক দি গৈছে, কিন্তু জীৱনৰ প্ৰায় শেষ দিন পৰ্যন্ত তেওঁ স্বেচ্ছাই প্ৰেমৰ বক্তাক্ত বেদনাৰ ওচৰত আত্ম-সমৰ্পণ কৰিছে । এই প্ৰেমেই তেওঁৰ জীৱনলৈ repeated puberty আনিছিল, তেওঁক চিবনৃষ্টিশীল কৰি ৰাখিছিল, জীৱনটোক তেওঁৰ চকুত চিব-নতুন আৰু বহুসময় কৰি ৰাখিছিল । তিবোতাৰ দ্বাৰা নিৰ্মমভাৱে প্ৰত্যাহ্বাত হৈ সমস্ত জীৱন ধৰি নীৎসেই তিবোতাক এনেভাৱে ঘিণ কৰিছিল যে অৱশেষত তেওঁ মানুহক উপদেশ দিছিল : “তিবোতাৰ ওচৰলৈ যাওঁতে হাতত এডাল সোকা নিবলৈ নাপাহৰিবা ।” সেই নীৎসেয়ো প্ৰেমৰ বিষয়ে কৈছিল : “আমি জীৱন-যাপনত অভ্যস্ত ; কেৱল সেই কাৰণেই আমি জীৱনটো ভাল নাপাওঁ । আমি জীৱনটো ভাল পাওঁ এই কাৰণেই যে আমি প্ৰেমত অভ্যস্ত । সকলো ধৰণৰ প্ৰেমতেই কিছু উন্মাদনা আছে ; কিন্তু এই কথাও সত্য যে সকলো ধৰণৰ উন্মাদনাতেই আছে কিছু যুক্তি ।” ডেভিদ লুকৰ মতে নীৎসেৰ এই উক্তিটোকেই গ্যেটেৰ এপিটাফ্ হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰি ।

গ্যেটেৰ জীৱনলৈ বহুতো তিবোতা আহিছিল । তেওঁৰ যেতিয়া মাত্ৰ পোন্ধৰ বছৰ বয়স, তেতিয়াই তেওঁ গ্ৰেৎচেन् নামৰ এজনী ছোৱালীৰ প্ৰেমত পৰিছিল । এই ছোৱালীজনীৰ স্মৃতিতেই তেওঁ

‘ফাউষ্ট’ৰ প্ৰথম খণ্ডৰ সবল-হৃদয়া মধুব স্বভাৱা নায়িকাৰ নাম বাথিছিল গ্ৰেৎচেন। সৰ্বশেষবাৰৰ কাৰণে তেওঁ প্ৰেমত পৰিছিল উল্ৰিকে ফন্ লেভেট্জউ নামৰ এজনী ঠাটবছৰীয়া ছোৱালীৰ। তেতিয়া গ্যেটেৰ বয়স ৭৪ বছৰ। সেই ছোৱালীজনীক বিয়া কৰিবলৈ তেওঁ প্ৰায় উন্মাদ হৈ পৰিছিল। গ্যেটেৰ পৃষ্ঠপোষক ৱাইমাৰৰ ডিউক কাৰ্ল আউগুস্তৰ আন্তৰিক ঘটকালি স্বত্বেও সেই বিয়া সম্ভৱ নহ’ল। নিষ্ফল প্ৰত্যাখ্যাত প্ৰেমৰ এই অভিজ্ঞতাক অৱলম্বন কৰি গ্যেটেই লেখিলে ‘মেৰিয়েনবাদ ইলিজি’ নামৰ এটা কবিতা—বিশ্ব-সাহিত্যৰ এটি সৰ্বোত্তম চম্বোন্দাদী প্ৰেমৰ কবিতা। গ্যেটেৰ পোন্ধৰ বছৰ বয়সৰ কেশাৰ-প্ৰেম গ্ৰেৎচেন আৰু চৌগুস্তৰ বছৰ বয়সৰ বৃদ্ধ-প্ৰেম উল্ৰিকে—এই দুয়োটা ঘটনাৰ মাজত তেওঁৰ জীৱনলৈ আহিল ফ্ৰিয়েড্ৰিকে ব্ৰিয়’, যাক তেওঁ বিয়া কৰিম বুলিও প্ৰত্যাৰণা কৰিলে আৰু ফলত সমস্ত জীৱন ধৰি ভোগ কৰিলে ‘guiltless guilt’ৰ যত্নণা (শ্বিলেৰৰ বিখ্যাত উক্তি এই প্ৰসংগত স্মৰ্তব্য : “The greatest tragedy of life is to be guilty without true guilt”); আনৰ বাগদস্তা চাৰ্লট বাফ—যাৰ লগত হোৱা প্ৰেমৰ অভিজ্ঞতাক কেন্দ্ৰ কৰি তেওঁ লেখিলে ‘ডেকা ভেৰ্থেৰৰ বিষাদ’ নামৰ অত্যাশ্চৰ্য উপন্যাস—‘পেকৰপৰা কেথেলৈকে’ যিখন উপন্যাসে ‘ব্লু প্লেগ’ বিয়পাই দিলে আৰু শ শ ডেকাই সেই উপন্যাস পঢ়ি প্ৰেমৰ নামত আত্মহত্যা কৰিলে ; (গ্যেটেৰ জীৱনৰ এই ঘটনাক অবলম্বন কৰি টমাছ মানে তেওঁৰ Lotte in Weimar নামৰ উপন্যাস বচনা কৰিছে); কেৎচেন্ স্ক্নকপ্‌ক্—যাৰ লগত হোৱা প্ৰেমৰ বিষয়ে গ্যেটেই বিশদ বিবৰণ আমালৈ এৰি থৈ গৈছে ; অভিজ্ঞাত বংশৰ বিদূষী গাভৰু লিলি স্কনেমান—গ্যেটেৰ জীৱনত একমাত্ৰ তিবোতা, যাৰ লগত বিয়াৰ সকলো বন্দবস্ত সম্পূৰ্ণ হৈছিল, কিন্তু শেষ মুহূৰ্ত্তত বিয়া নকৰি গ্যেটে চুইজাৰলেণ্ডলৈ পলাই গ’ল ; ৱাইমাৰত গ্যেটেৰ দ্বাৰা পৰিচালিত বঙ্গমঞ্চত তেওঁৰেই নাটকৰ

সুন্দৰী বিহুৰী নায়িকা কৰোণা স্ব'টাৰ—যাক কেন্দ্ৰ কৰি এহাতে গ্যেটেৰ প্ৰেমিকা চাৰ্লট ফ্ৰন ষ্টেইন আৰু আন হাতে তেওঁৰ পুৰ্ত্ত-পোষক কাৰ্ল আউগুস্ত ছয়ো ঈৰ্বাণিত দৃষ্টি হৈছিল ; ক্ৰিষ্টিয়ান ভুল্পিয়াছ—যাক ১৭৮৮ চনত গ্যেটেই নিজৰ প্ৰণয়িনী হিচাপে গ্ৰহণ কৰি ৱাইমাৰৰ অভিজাত মহলৰ নিশাভাজন হৈছিল, গ্যেটেৰ বন্ধু-বান্ধবে যাক 'গাহৰি-পোৱালি' আৰু মাকে গ্যেটেৰ bed-treasure বুলি অভিহিত কৰিছিল, সুদীৰ্ঘ বিশ বছৰৰ অবিবাহিত যুগ্ম-জীৱনৰ পিছত ১৮০৬ চনত যাক গ্যেটেই পুৰ্ত্তোৰ বশবৰ্তী হৈ বিয়া কৰিছিল ; মিনা হাৰ্জলিয়েৰ—গ্যেটেৰ বিস্ময়কৰ উপহাস Elective Affinitiesৰ নায়িকা, তেওঁৰ বহুতো সুন্দৰতম কবিতাৰ প্ৰেৰণাৰ উৎস, আৰু গ্যেটেৰ নামত প্ৰচলিত বহুতো কবিতাৰ ৰচয়িত্ৰী ; মেৰিয়ান্ ফ্ৰন ৱিলেমাৰ—গ্যেটেৰ The West-Eastern Divan নামৰ কবিতা-গুচ্ছৰ নায়িকা ; সৰ্বশেষত উল্ভিকে ফ্ৰন লেভেট্জউ—যাৰ কথা আগতেই কৈ অহা হৈছে । গ্যেটেৰ সমস্ত জীৱন ধৰি এগবাকীৰ পিছত এগবাকীকৈ তিবোতাৰ মিছিল, তিবোতাৰ প্ৰেমৰ অবিহনে তেওঁ জীয়াই থাকিব নোৱাৰিছিল, কবিতা লেখিব নোৱাৰিছিল । শ্যেলাৰ নিচিনাকৈ তেৱেঁ যেন বিশ্বাস কৰিছিল :

True love in this differs from gold and clay,
That to divide is not to take away.
Love is like understanding, that grows bright,
Gazing on many truths ; 'tis like the light,
Imagination, which from earth and sky,
And from the depths of human fantasy,
As from a thousand prisms and mirrors, fills
The universe with glorious beams, and kills,
Error the worm with many a sun-like arrow,
Of its reverberated lightening. Narrow,

The heart that loves, the brain that
 contemplates,
 The life that wears, the spirit that creates,
 One object and one form, and builds thereby
 A sepulchre for its eternity.

(*Epipsychidion*)

প্ৰেম আছিল গ্যেটেৰ আত্মাৰ আহাৰ। বাবদ্বাৰ তেওঁ প্ৰেমত পৰিছিল বাবদ্বাৰ তেওঁ ঘূৰাই পাইছিল জীৱনৰ বসন্ত-ঋতু। এই কথাও সত্য যে বিবাহ-বন্ধনৰ প্ৰতি তেওঁৰ আছিল নিউৰটিক আতংক; কোনো তিবোতাৰ ওচৰত স্থায়ীভাৱে থকা নিদিয়াৰ মাজতেই তেওঁ বিচাৰি পাইছিল বেদনাময় প্ৰেম আৰু লগতে মুক্তিৰ আনন্দ। তেওঁৰ জীৱনলৈ বহুবাৰ বহুতো তিবোতা আহিছিল, কিন্তু চাৰ্লট্ ফন্ ষ্টেইন আহিছিল মাত্ৰ এবাৰ। তেওঁৰ সকলো জীৱনী-লিখকেই আন সকলো তিবোতাৰ নাম একে উশাহতেই কৈ পেলায়, কিন্তু চাৰ্লট্ ফন্ ষ্টেইনৰ কাৰণে আছুতীয়াকৈ ৰাখে শূকীয়া এটা অধ্যায়। গ্যেটেই নিজেও প্ৰেমৰ অজস্ৰ বক্তান্ত অভিজ্ঞতা অতিক্ৰম কৰি জীৱনৰ শেষ প্ৰাস্তত থিয় হৈ ঘোষণা কৰে যে শ্বেল্পপীয়েবৰ সমানেই তেওঁৰ জীৱনত যাৰ প্ৰভাৱ সৰ্বগ্ৰাসী, সেই তিবোতাগৰাকী হ'ল চাৰ্লট্ ফন্ ষ্টেইন।

* * *

গ্যেটেৰ সময়ত জাৰ্মানী বহুতো ক্ষুদ্ৰ উপৰাজ্য বা জমিদাৰীত বিভক্ত আছিল, আৰু তেনে এখন জমিদাৰী ৱাইমাৰৰ ডিউক আছিল ওঠৰবছৰীয়া কাৰ্ল আউগুস্ত। কবি, পণ্ডিত আৰু বিদ্বান লোকসকলক তেওঁ নিজৰ ৰাজসভাত একত্ৰিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। ইতি-মধ্যেই গ্যেটেই 'গোয়েটছ্ ফন্ বেৰ্লিংগেন্' নাটকৰ নাট্যকাৰ আৰু তৰুণ জাৰ্মানীৰ 'ইউৰ্ম উণ্ড ডাং' (ধুমুহা আৰু বিক্ৰোভ) ভাব-বিপ্লবৰ নায়কৰূপে বিখ্যাত হৈ পৰিছে। আউগুস্তে গ্যেটেক

ৰাইমাৰলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিলে। গ্যেটেই সেই নিমন্ত্ৰণ বক্ষা কৰি ১৭৭৫ চনৰ ৭ নবেম্বৰত ৰাইমাৰত উপস্থিত হ'লগৈ। ই আছিল গ্যেটেৰ জীৱনৰ অন্ত্যতম যুগান্তকাৰী ঘটনা। বাকী সমস্ত জীৱনৰ কাৰণে ৰাইমাৰেই হ'ল তেওঁৰ ঘৰ আৰু কৰ্মক্ষেত্ৰ। ৰাইমাৰক তেওঁ আধুনিক ইউৰোপৰ এখেত পৰিগণিত কৰিলে।

গ্যেটে ৰাইমাৰত গৈ উপস্থিত হোৱাৰ আঠদিনৰ পিছতেই চাৰ্লট ফন্ ষ্টেইনৰ লগত তেওঁৰ দেখা-সাক্ষাৎ হ'ল। চাৰ্লটৰ গিৰিয়েক আছিল ডিউক কাৰ্ল আউগুস্তৰ অশ্বশালাৰ ভাৰপ্ৰাপ্ত বিষয়া। সেই সময়ত চাৰ্লটৰ বয়স হৈছিল তেজ্ৰিশ, সাতোটা ল'ৰা-ছোৱালীৰ মাতৃ, কিন্তু তেওঁলোকৰ বিবাহিত জীৱন সুখৰ নাছিল। চাৰ্লট ফন্ ষ্টেইন আছিল বিতুষী মহিলা। তেওঁ আনকি কবিতাও বচনা কৰিছিল। গিৰিয়েকৰ লগত তেওঁৰ কোনো মানসিক মিল নাছিল। অশ্বশালাৰ ৰখীয়া বেৰণ ফন্ ষ্টেইন বেছিভাগ সময় নিজৰ ঘোঁৰা, চিকাৰ আৰু আমোদ-প্ৰমোদতেই ব্যস্ত আছিল। আনহাতে চাৰ্লট আছিল বিষণ্ণ প্ৰকৃতিৰ, অন্তৰ্মুখী আৰু কাব্যদৰ্শনৰ প্ৰতি অগ্ৰবাগিনী। তেওঁ যথেষ্ট বুদ্ধিমতী আছিল, কিন্তু দেখিবলৈ মূন্দৰী নাছিল। চাৰ্লটে যে সেইসময়ৰ জাৰ্মানীৰ আটাইতকৈ বিখ্যাত আৰু প্ৰতিভাশালী তৰুণ লিখক গ্যেটেৰ নাম শুনিব সেই কথা খুবেই স্বাভাৱিক; কিন্তু ৰাইমাৰৰ বিদ্বৎ-সমাজত চাৰ্লটো ইমান সুপৰিচিত আছিল যে তেওঁক লগ পোৱাৰ আগতেই গ্যেটেয়ো তেওঁৰ নাম শুনিছিল।

গ্যেটে গৈ ৰাইমাৰ পোৱাৰ দুই-এদিনৰ ভিতৰতে ডঃ জিমাৰমান নামৰ তেওঁৰ এজন বন্ধুৱে চাৰ্লট ফন্ ষ্টেইনৰ এখন ছিলুৱেট্ (silhouette) আনি তেওঁক উপহাৰ দিলে। সেই সময়ত আলোক-চিত্ৰৰ প্ৰচলন নাছিল, তাৰ পৰিবৰ্তে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল ছিলুৱেট্। বন্ধু স্থাপন বা প্ৰেম-নিবেদনৰ কাৰণে ছিলুৱেট্ৰৰ আদান-প্ৰদান ঔৰশতিকাৰ জাৰ্মানীৰ অভিজাত মহলৰ এটা সামাজিক দস্তৰ আছিল। গ্যেটেই চাৰ্লট ফন্ ষ্টেইনৰ ছিলুৱেট্-

খনলৈ বহুতপৰ চাই ব'ল, তাৰ পিছত মন্তব্য কৰিলে: “সেই আত্মাত বিশ্ব-জগত কেনেকৈ প্ৰতিফলিত হৈছে, সেইটো চাবলৈ পোৱাটো নিশ্চয় এটা বিশ্বয়কৰ অভিজ্ঞতা হ'ব।”

গ্যেটেই ৱাইমাৰত ভবি দিয়াৰ আঠদিনৰ পিছতেই সেই বিশ্বয়কৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰিবলৈ তেওঁ সুযোগ পালে। চাৰ্লটে তেওঁৰ কচুবাৰ্গৰ ক্ষুদ্ৰ প্ৰাসাদত ল'ৰা-ছোৱালীকেইটিৰে সৈতে প্ৰায় নিঃসঙ্গ জীৱন-যাপন কৰিছিল। নিমন্ত্ৰিত হৈ গ্যেটেই তেওঁক দেখা কৰিবলৈ গ'ল, আৰু লগে লগে আৱস্তা হ'ল তেওঁলোকৰ দহবছৰীয়া বিশ্বয়কৰ বহুশ্ৰম প্ৰেম। চাৰ্লটৰ বয়স তেতিয়া তেতিয়া, গ্যেটেৰ ছাবিশ। চাৰ্লট অশুন্দবী, গভীৰা আৰু প্ৰবীণা; গ্যেটে গ্ৰীক দেৱতাৰ দৰে সুন্দৰ, ছবন্ত, প্ৰাণোচ্ছল। চাৰ্লটৰ মাজত গ্যেটেই কি দেখিলে, কি পালে, সেই কথা একমাত্ৰ তেৱেই জানে, কিন্তু প্ৰথম দৰ্শনতেই গ্যেটেই তেওঁৰ সমস্ত মন-প্ৰাণ চাৰ্লটৰ হাতত সঁপি দিলে। গ্যেটেৰ সকলো জীৱনীকাৰেই এই দেখা-সাক্ষাতক fatal meeting বুলি বৰ্ণনা কৰিছে। চাৰ্লটে গ্যেটেৰ জীৱনৰ গতি-পথ সম্পূৰ্ণভাৱে সলনি কৰি দিলে, এক কথাত কবলৈ গ'লে তেৱেই গ্যেটেক গ্যেটে কৰিলে।

গ্যেটেৰ পিছতেই জাৰ্মানীৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি বাইনাৰ মাৰিয়া বিল্কেয়ো তেওঁৰ ২৩ বছৰ বয়সত ৩৫ বছৰ বয়সীয়া আৰু আনৰ লগত বিবাহিতা লউ চালোমিক প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে লগ পায়ৈই তেওঁৰ প্ৰেমত পৰিছিল আৰু অহুভব কৰিছিল যে “She took him into her arms and gently rocked his soul”। গ্যেটেৰ নিচিনাকৈয়ে বিল্কেয়ো জীৱনলৈকো আৰু বহুতো তিবোতা আহিছিল, কিন্তু গ্যেটেই চাৰ্লটৰ বিষয়ে ভবাৰ দৰে বিল্কেয়ো জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্ত পৰ্যন্ত অহুভব কৰি থাকিল যে চালোমিয়েই আছিল তেওঁৰ চিৰ-বাহিতা আদৰ্শ নাৰীৰ প্ৰতীক। প্ৰসংগত: উল্লেখ কৰি থব পাৰি যে চালোমিৰ বিশ্ববছৰ বয়সতে নীৎসেই তেওঁক লগ পাই

উদ্ভাসৰ দৰে তেওঁৰ প্ৰেমত পৰিছিল, কিন্তু চালোমিয়ে সেই প্ৰেমৰ প্ৰতিদান দিব নোৱাৰি নীৎসেৰ লগ এৰা দিবলৈ সমগ্ৰ ইউৰোপ টহলি ফুৰিব লগা হৈছিল। চালোমিৰ দ্বাৰা নিষ্ঠুৰভাৱে প্ৰত্যাখ্যাত হৈয়েই নীৎসে ভীষণ নাৰী-বিদ্বেষী হৈ পৰিছিল আৰু পিছলৈ আন সকলোকে উপদেশ দিছিল : “ভিবোডাৰ ওচৰলৈ গ’লে হাতত সোঁকাডাল লৈ যাবলৈ নাপাহৰিবা।” সি যি কি নহওক, গোটেয়েো চাৰ্লটক লগ পালেই নিশ্চয় অহুতৰ কৰিছিল— “She took him into her arms and gently rocked his soul.”

চাৰ্লটে কিন্তু প্ৰায় আক্ষৰিকভাৱেই গোটেক নিজৰ বাহ-বন্ধনত সুমুৱাই লৈ শিশুৰ দৰে তেওঁক দোলা দিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ হৈ পৰিল গোটেৰ মাতৃ, শিক্ষয়িত্ৰী, অভিভাবিকা, প্ৰিয়া, সচিবা, সখী। গোটেৰ আছিল অফুৰন্ত প্ৰাণশক্তি আৰু প্ৰতিভা, কিন্তু বনৰীয়া বোঁৰাৰ দৰে সি আছিল অনিয়ন্ত্ৰিত। নিজৰ বিচিত্ৰ আৰু বহুমুখী প্ৰতিভাক সুসংহত আৰু সমন্বিত কৰি কেনেকৈ তাক এটা বিশেষ উদ্দেশ্যত কামত লগাব লাগে, সেই শক্তি তেতিয়াও গোটেৰ আয়ত্ত হোৱা নাছিল। চাৰ্লটে গোটেৰ সম্পূৰ্ণ দায়িত্ব নিজৰ হাতত তুলি ল’লে আৰু তেওঁৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ প্ৰতিটো খুটি-নাটিকো কঠোৰভাৱে নিয়ন্ত্ৰণ কৰি তেওঁৰ এটা উদ্দেশ্যধৰ্মী ব্যক্তিত্ব গঢ়ি তুলিলে। মফঃস্বলীয়া ফ্ৰেংকফ’ৰ্ট চহৰৰপৰা অহা গোটেই বিদ্বান অভিজাত সমাজৰ আদৰ-কায়দা ভালকৈ জনা নাছিল, চাৰ্লটে তেওঁক সামাজিক সৌজন্য আৰু সদাচাৰৰ শিক্ষা দিলে। সবাতোকৈ ডাঙৰ কথা— চাৰ্লটে অনিৰ্বচনীয় প্ৰেমৰ আবেগেৰে গোটেৰ কামনাক অপাৰ্থিব ছ্যতিবে বঞ্জিত কৰি তুলিলে। চাৰ্লটৰ শ্ৰেহচ্ছায়াত গোটেৰ জুৰ্ম অনিয়ন্ত্ৰিত ব্যক্তিত্ব শান্ত আৰু সংহত হ’ল, চাৰ্লটৰ প্ৰেমৰ প্ৰেৰণাত গোটেৰ কল্পনাৰ সোণালী পাৰ্শ্ব গজিল, চাৰ্লটৰ কঠোৰ অনুশাসনত গোটেৰ ব্যক্তিত্বই এটা নুৰম ৰূপ লাভ কৰিলে। গোটেৰ সমগ্ৰ জীৱনৰ সাধনা আছিল মানসিক উৎকৰ্ষ আৰু চৰিত্ৰ গঠনৰ

সাধনা— bildung—আৰু তেওঁৰ জীৱনলৈ অহা প্ৰত্যেক গৰাকী
 তিবোতাকেই তেওঁ এই সাধনাৰ সোপান হিছাপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল।
 তেওঁৰ এই সাধনাত আটাইতকৈ বেছি বৰঙণি যোগাইছিল যিগৰাকী
 তিবোতাই তেওঁ আছিল চাৰ্লট্ ফন্ ষ্টেইন্। সেয়েহে তেওঁৰ নিজৰ
 স্বীকাৰোক্তি মতেই চাৰ্লট্ ফন্ ষ্টেইন্ আছিল তেওঁৰ জীৱনৰ সূৰ্য,
 তেওঁৰ দেৱী, তেওঁৰ জীৱনৰ চালিকা-শক্তি।

গ্যেটে কাৰ্ল আউগুস্তৰ অন্যতম প্ৰধান সভাষদ নিযুক্ত হ'ল, কিন্তু
 তেওঁৰ আচল কাম হ'ল চাৰ্লটৰ ওচৰত শিক্ষা-নবিহী। সেইসময়ত
 ৱাইমাৰৰ অভিজাত সমাজৰ লোকসকলে ল'ৰা-ছোৱালীক পঢ়া-
 শালিলৈ নপঠাই ঘৰতে গৃহশিক্ষক বাৰ্ণি সিহঁতৰ শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা
 কৰিছিল। ওঠৰ শতিকাত জাৰ্মান সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ নব-জাগৰণ
 অনা বহুতো পণ্ডিতেই গৃহশিক্ষক হৈ নিজৰ কৰ্মজীৱন আৰম্ভ
 কৰিছিল। চাৰ্লটে কিছুদিনৰ ভিতৰতে গ্যেটেক নিজৰ ল'ৰা-ছোৱালী-
 কেইটাৰ গৃহ-শিক্ষক নিযুক্ত কৰিলে। গ্যেটেৰ বেছিভাগ সময়
 অতিবাহিত হ'বলৈ ধৰিলে চাৰ্লটৰ ঘৰত। তেওঁ এহাতে চাৰ্লটৰ
 ল'ৰা-ছোৱালীক পঢ়ায়, আনহাতে চাৰ্লটৰপৰা জীৱনৰ শিক্ষা আহৰণ
 কৰে। চাৰ্লটৰ ঘৰত বহি বহি তেওঁ কাব্য আৰু দৰ্শন আলোচনা
 কৰে, কবিতা লেখে, চাৰ্লটক কবিতাৰ শ্ৰুতলিপি দিয়ে। জীৱনৰ
 বহুতো সুলভতম কবিতা তেওঁ লেখিছিল চাৰ্লটৰ ঘৰত, চাৰ্লটৰ
 প্ৰেমৰ প্ৰেৰণাত।

সকলো সময়তেই তেওঁ চাৰ্লটক লগ পাই থাকে, কিন্তু কেৱল
 লগ পাই বা কথা পাতিয়েই তেওঁৰ মন নভৰে। তেওঁ নিজেই স্বীকাৰ
 কৰি থৈ গৈছে যে চাৰ্লটৰ চিন্তাই মাত্ৰ এৰাতিৰ ভিতৰতে তেওঁৰ
 মনত যি বিপুল আবেগ আৰু চিন্তাৰ প্ৰবাহ সৃষ্টি কৰে, সেই
 গোটেইবোৰ লিপিবদ্ধ কৰিবলৈ হ'লে এহেজাৰ পৃষ্ঠাৰ এখন কিতাপ
 লেখাৰ প্ৰয়োজন হ'ব। সেইটো সম্ভৱ নাছিল, কিন্তু তেওঁ অবিবাম-
 ভাৱে চাৰ্লটলৈ চিঠি লেখিছিল। কেতিয়াবা দিনে দুই-তিনিখনকৈ

চিঠি। দহবছৰৰ ভিতৰত গ্যেটেই চাৰ্ল'টলৈ সৰ্বমুঠ পোন্ধৰখন চিঠি লেখিছিল। চাৰ্ল'টে গ্যেটেৰ জীৱনত কি বিশ্বয়কৰ প্ৰভাৱ পেলাইছিল— এই চিঠিবোৰেই তাৰ যুগমীয়া সাক্ষী হৈ আছে। কিন্তু গ্যেটেৰ তুলনাহীন প্ৰেম আৰু আত্মগত্যই চাৰ্ল'টৰ হৃদয়ত কি ধৰণৰ ভাবৰ হেল্পোলনি তুলিছিল সেই কথা আমি কোনোদিনেই নাজানিম, কাৰণ চাৰ্ল'টে তেওঁ গ্যেটেলৈ লেখা চিঠিবোৰ পুৰি পেলালে।

আগতেই কৈ অহা হৈছে যে গ্যেটেই চাৰ্ল'টক প্ৰথম লগ পাবৰ সময়ত তেওঁৰ বয়স আছিল ২৬ বছৰ। সকলো প্ৰতিভাশালী মানুহৰ দৰেই তেওঁৰ যৌন-বাসনাও আছিল প্ৰবল। তত্পৰি ষষ্ঠৰ শতিকাৰ জাৰ্মানীত নৈতিক আৰু সামাজিক বাধা-নিষেধো খুব বেছি কটকটীয়া নাছিল। কিন্তু তথাপি চাৰ্ল'ট্ ফ্ৰেইইনে গ্যেটেৰ লগত তেওঁৰ প্ৰেমৰ সম্পৰ্কক প্লেটনিক্ পৰ্যায়তেই সীমাবদ্ধ ৰাখিলে, তাৰ চুলি এডালমানো ইফাল-সিফাল হ'বলৈ তেওঁ গ্যেটেক অহুমতি নিদিলে। তেওঁ গ্যেটেৰ ওপৰত এনে কঠোৰ আত্মাশাসন আৰু কৃষ্ণ-সাধন জাপি দিলে যে অৱশেষত ঠিক সেই কাৰণতেই গ্যেটেই মুক্তি বিচাৰি চাৰ্ল'টৰপৰা পলাবলৈ বাধ্য হ'ল। তেওঁৰ জীৱন-দৰ্শন আছিল সম্পূৰ্ণ সুকীয়া। তেওঁৰ ৰচনাৱলী পঢ়িয়েই আত্মে জ্বিদ্দে এই শিক্ষা পাইছিল যে “God can speak through senses also,” অৰ্থাৎ ইন্দ্ৰিয়ানুভূতিৰ মাজেদিও ঈশ্বৰৰ বাণী প্ৰকাশিত হ'ব পাৰে। গ্যেটেই তেওঁৰ ‘এ'গমণ্ট’ নামৰ নাটকৰ নায়িকা ক্লাৰাৰ চৰিত্ৰৰ মাজেদি free love without a bad conscience অৰ্থাৎ অপৰাধবোধে স্পৰ্শ কৰিব নোৱৰা মুক্ত প্ৰেমৰ আদৰ্শ প্ৰচাৰ কৰি সেইসময়ত জাৰ্মানীত এক নতুন ধৰণৰ বৌদ্ধ-নৈতিকতাৰ সূচনা কৰিছিল, আৰু তাকে কবি নিজৰ দেশবাসীক ফিলিপ্টাইনসকলৰ কবলৰপৰা মুক্ত কৰা বুলি দাবী কৰিছিল। কোৱা বাহুল্য মাথোন যে চাৰ্ল'টে ‘ক্লাৰা’ৰ প্ৰতি ভীত বিকৰ্ণ মনোভাব পোষণ কৰিছিল।

অঞ্চ পৰম বিশ্বয়ৰ কথা যে এনেহেন ভোগবাদী, ইন্দ্ৰিয়পৰায়ণ,

প্ৰাণবন্ত গ্যেটেই এবছৰ নহয়, দুবছৰ নহয়, শূদীৰ্ঘ দহবছৰ কাল ধৰি ইন্দ্ৰিয়ৰ সমস্ত দাবী অস্বীকাৰ কৰি চাৰ্লটৰ অতীন্দ্ৰিয় প্লেটনিক প্ৰেমত সম্পূৰ্ণভাৱে নিমগ্ন হৈ থাকিল, সমস্ত যৌৱনকাল তেওঁ চাৰ্লটৰ দেহাতীত দাবাৰ বেদীত উছৰ্গা কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল। কোনো সন্দেহ নাই যে হৃদয়ৰ এক গভীৰ অনিৰ্বচনীয় প্ৰয়োজনে তেওঁক এনে কঠোৰ আত্ম-সংযমৰ কাৰণে বল যোগাইছিল। চাৰ্লটৰ প্ৰতি তেওঁ এনে ব্যাখ্যাভীত বহুসময় প্ৰেম অশুভব কৰিছিল যে এটা কবিতাত তেওঁ লেখিছিল : “তেওঁৰ লগত মই এনে গভীৰ প্ৰেমত নিমজ্জিত যে মই যেন তেওঁৰ বক্তৃতা পান কৰিহে জীয়াই আছো।” আন এটা কবিতাত তেওঁ লেখিছে : “কোনোবা পূৰ্বজন্মত তুমি নিশ্চয় মোৰ ভনী বা পত্নী আছিল।”

‘চাৰ্লট্ ফনু ষ্টেইনলৈ’ নামৰ এটা কবিতাত গ্যেটেই লেখিছিল :

“ভবিষ্যতৰ প্ৰতি এনে গভীৰ অস্তুদৃষ্টি আৰু ভবিষ্যতক আগ-ধৰিয়েই জানিব পৰাৰ এনে শক্তি তুমি আমাক কিয় দিছা—যাব ফলত সম্পূৰ্ণ আত্ম-বিশ্বৃত হৈ আমি আনন্দৰ প্ৰতিভাসৰ মাজত আমাৰ প্ৰেম আৰু আমাৰ পাৰ্থিব মুখ উপভোগ কৰিব নোৱাৰো ? হে আমাৰ ভাগ্য, তুমি কিয় আমাক দিছা সেই প্ৰজ্ঞাদৃষ্টি, কিয় আমাক দিছা ধ্যান কৰিবৰ কাৰণে পৰম্পৰৰ হৃদয়, যাৰ ফলত আমি আমাৰ অশুভূতিৰ সমস্ত বিভ্ৰান্তিকৰ জটাজাল ভেদ কৰি আমাৰ পৰম্পৰৰ সত্তা সম্পৰ্কক অবলোকন কৰিব পাৰো ?

“এই সংসাৰত এনে হাজাৰ হাজাৰ নৰনাৰী আছে, যিসকলে নিজৰ হৃদয়ক কেতিয়াও ভালকৈ চিনি নাপায়। নিজে একো কব নোৱাৰাকৈ তেওঁলোকে জীৱনৰ মাজেদি লক্ষ্যহীনভাৱে এনি-তেনি উটি-ভাহি গৈ থাকে, অদৃষ্টপূৰ্ব যন্ত্ৰণাৰপৰা তেওঁলোকে আশাহীনভাৱে পলাবলৈ চেষ্টা কৰে, জীৱন্ত আনন্দৰ অপ্ৰত্যাশিত প্ৰভাতত তেওঁ-লোক পুনৰ উল্লসিত হৈ উঠে। কেৱল আমি ছয়ো—বেচেৰা ছখন প্ৰেমময় হৃদয়—কেৱল আমাৰহে ইজনে-সিজনক সম্পূৰ্ণকৈ বৃদ্ধি

নোপোৱাকৈ পৰস্পৰক ভাল পাবলৈ একো অধিকাৰ নাই। আমি ছয়ো পৰস্পৰৰ মাজত আবিষ্কাৰ কৰিব লাগিব এনে এক সত্তা—যি আগতে কেতিয়াও নাছিল; কেৱল আমি ছয়ো চিৰকাল নিভো নতুনকৈ যাত্ৰা কৰিব লাগিব কাল্পনিক সুখৰ সন্ধানত, কেৱল আমি ছয়ো বাৰম্বাৰ পতিত হ'ব লাগিব কাল্পনিক বিপদৰ মাজত।

“তেওঁলোকেই সুখী—যিসকলে শূন্য-গৰ্ভ স্বপ্নৰ মাজত জীৱন অতিবাহিত কৰিব পাবে। তেওঁলোকেই সুখী—যিসকলৰ কল্পনা কেতিয়াও বাস্তবত পৰিণত নহয়। কিন্তু হয়, আমাৰ প্ৰত্যেকটো মিলন আৰু প্ৰত্যেকটো দৃষ্টি-বিনিময়েই আমাৰ কল্পনা আৰু স্বপ্নৰ সত্যতা প্ৰতিপন্ন কৰে। অ', মোক কোৱাচোন এবাৰ, আমাৰ ভাগ্যত বাক কি আছে? কোৱাচোন মোক, আমাৰ ছয়োৰে মাজত এনে এটা পবিত্ৰ আৰু সূদৃঢ় বন্ধন কেনেকৈ বাক সম্ভব হ'ল? নিশ্চয় তুমি কোনোবা পূৰ্বজন্মত মোৰ ভনী বা পত্নী আছিলি?”

“তেতিয়া তুমি মোৰ স্বভাব নিশ্চয় পুংখানুপুংখভাৱে জানিছিলি, মোৰ হৃদয়-বীণাৰ পবিত্ৰতম ঝংকাৰৰ প্ৰতি তুমি উৎকৰ্ণ হৈ আছিলি, আৰু আন সকলোৰে দৃষ্টিত মই ছুৰ্ভেদ্য হ'লে তুমি চকুৰ পলকতে মোক সম্পূৰ্ণভাৱে দেখা পাইছিলি। মোৰ জ্ব-তপ্ত বক্ত-প্ৰবাহত তুমি ঢালি দিছিলি প্ৰশান্তিৰ স্নিগ্ধতা, মোৰ প্ৰত্যেকটো উদ্ভ্ৰান্ত পদক্ষেপকেই তুমি নিয়ন্ত্ৰিত কৰিছিলি, আৰু তোমাৰ প্ৰেমালিঙ্গনত মই বিশ্ৰাম লভিছিলো আৰু মোৰ ক্ষতবিক্ষত আত্মক পুনৰ সঞ্জীৱিত কৰি তুলিছিলো। মায়াবলেবে তুমি যেন তোমাৰ প্ৰেমিকক সম্পূৰ্ণভাৱে তোমাৰ বশীভূত কৰি ৰাখিছিলি, আৰু আনন্দৰ আবেশত তেওঁৰ কাৰণে দিনবোৰ বিজুলীবেগেৰে পাৰ কৰাই দিয়াইছিলি। তেওঁ যেতিয়া পবন কৃতজ্ঞতাত তোমাৰ পদ-প্ৰান্তত পৰি আছিল, আনন্দত স্ফীত হৈ তেওঁৰ বুকখন তোমাৰ বুকৰ লগত মিলি গৈছিল, তোমাৰ দৃষ্টিত কাংক্ষিত বুলি তেওঁ নিজকে অহুস্তৰ কৰিছিল, তেওঁৰ ইন্দ্ৰিয়ানুভূতি পৰিকৃত আৰু উত্তপ্ত বক্তৰাৰা প্ৰশান্ত হৈছিল, সেই

মুহূৰ্ত্তবোৰৰ লগত আন কি পৰম আনন্দাহুভূক্তিৰ তুলনা হ'ব পাৰে ?

“এই সকলোবোৰে এতিয়া যি অৱশেষ বাকী আছে সি হ'ল তেওঁৰ অনিশ্চিত হৃদয়ৰ চাৰিওফালে ভাসমান এটা স্মৃতি মাত্ৰ। প্ৰাচীন সত্য তেওঁৰ অন্তৰত এতিয়াও ধ্ৰুৱ ৰূপত বিৰাজ কৰিছে, সেই কথা তেওঁ অহুভৱ কৰে ; কিন্তু তেওঁৰ নতুন অৱস্থাই তেওঁৰ হৃদয় বিম্বাদেৰে পৰিপূৰ্ণ কৰি তোলে। আমাৰ অহুভৱ হয় যে আমি যেন আধাহে জীয়াই আছো, আৰু উজ্জলতম দিবালোকতো এতিয়া যেন আমাৰ চাৰিওফালে গধূলিৰ অন্ধকাৰ। এয়েই কেৱল আমাৰ মুখ যে ভাগ্যই আমাক নিৰ্মমভাৱে আঘাত কৰিব পাৰে, কিন্তু কেতিয়াও আমাৰ প্ৰেমৰ হানি-বিঘিনি ঘটাব নোৱাৰে !

“তুমি কেৱল মোৰেই, আৰু তুমি ইমান সুন্দৰ ! তুমি কেৱল মোৰেই, আৰু তুমি ইমান শোভন স্বভাৱা ! কেৱল এটাই জোমাৰ ক্ৰটি ; চুমা খাবৰ সময়ত তুমি ওঠ তখন এনেভাৱে জোঙা কৰি দিয়া—ঠিক যেন কপৌ চৰায়ে পানীহে খাইছে : তুমি সঁচাকৈয়ে অতি সুন্দৰ।”

চাৰ্লট ফ্ৰন্ট্ৰেইনক বন্দনা কৰি লেখা গ্যেটেৰ আৰু কেইটামান কবিতা :

পিয়লা

এটা অতি সুন্দৰ পিয়লা মই ছয়োখন হাতেৰে তুলি ধৰিছিলো, আৰু মোৰ ছুখ-বেজাৰবোৰ খুই উটুৱাই পেলাবলৈ উদগ্ৰ লোভেৰে তাৰ পৰা সুখাচ্ সুবা পান কৰিছিলো।

প্ৰেম সোমাই আহি মোক বহি থকা অৱস্থাত দেখা পালে ; বিনয়ী জ্ঞানেৰে তেওঁ মোৰ ফালে চাই হাঁহিলে যেন মোৰ মুৰ্খামিক তেওঁ পুডোহে কৰিলে।

“মই ইয়াতকৈয়ো এটা সুন্দৰতৰ পাত্ৰৰ কথা জানো—যিটো পাত্ৰ তোমাৰ সমগ্ৰ আত্মাক তাৰ মাজত নিমজ্জিত কৰিবলৈ বেছি উপযুক্ত। যদি মই সেই পাত্ৰটো তোমাক দিওঁ আৰু বেলেগ এবিধ অমৃতৰে তাক পূৰ্ণ কৰি দিওঁ, তেন্তে তুমি কি নতুন সংকল্প লবা ?”

কি গভীৰ স্নেহেৰে তেওঁ তেওঁৰ প্ৰতিশ্ৰুতি পালন কৰিলে ! কাৰণ, লিডা, মোৰ সুদীৰ্ঘ বাসনাৰ অন্ত পেলাই তেওঁ মধুৰ প্ৰেমৰ বন্ধনেৰে তোমাৰ লগত মোৰ মিলন ঘটাই দিলে।

“মই যেতিয়া তোমাৰ কাংক্ষিত দেহটো মোৰ হুই বাহিৰে সাৰিটি ধৰো আৰু তাৰ মাজত দীৰ্ঘকাল ধৰি সঞ্চিত হৈ থকা প্ৰেম-সুখা তোমাৰ অল্পপম বিশ্বস্ত অধৰণপৰা পান কৰো, তেতিয়া প্ৰথম আনন্দৰ আৱেশত মই মোৰ নিজৰ আত্মাৰ লগত এনেকৈ আলাপ কৰো—

“সঁচাকৈয়ে, প্ৰেমৰ বাহিৰে আন কোনো দেৱতাই এনে এটা পাত্ৰ কেতিয়াও নিৰ্মাণ কৰা নাছিল বা নিজৰ অধিকাৰত পোৱা নাছিল। ক্ষুধাৰ তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰ কোনো ভাল্‌কানেও তেওঁৰ সূক্ষ্ম হাতুৰীৰে এনে এটা পাত্ৰক গঢ় দিব নোৱাৰে। সেউজীয়া গছ-বনে আৱৰি থকা পাহাৰত বেক্‌কাছে তেওঁৰ আটাইতকৈ বয়সীয়া আৰু জ্ঞানী পণ্ড-দেৱতাসকলক সুন্দৰতম আঙুৰবোৰ খচকিবলৈ লগাই দিব পাৰে, আৰু তেওঁ নিজে গাৰপৰা বহুশ্ৰমৰ সুখা তৈয়াৰ কৰিব পাৰে ; কিন্তু হাজাৰ চেষ্টা কৰিলেও তেওঁ কেতিয়াও এনে আশ্চৰ্য মদিৰা নিষ্কাশন কৰিব নোৱাৰে !”

লিডালৈ

“লিডা, এজন মানুহ—যাক তুমি ভাল পাব পাবা, তেওঁক তুমি সম্পূৰ্ণভাৱে আৰু যথার্থতেই নিজৰ বুলি দাবী কৰিব পাবা। আৰু তেৱেঁ প্ৰকৃততে একমাত্ৰ তোমাৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়। কাৰণ তোমাক এৰি আহিবৰ দিন ধৰি জীৱনে তাৰ দ্ৰুততম গতি-

বেগৰ দ্বাৰা সৃষ্টি কৰা কলবব-মুখবিত উজ্জলতাও মোৰ কাৰণে এখন পাতল পৰ্দাৰ বাহিৰে আন একো নহয় ; ডাৱৰৰ মাজেদি দেখাৰ দৰে মই তাৰ মাজেদি তোমাৰ অবয়ৱটো দেখা পাওঁ । উত্তৰৰ জ্যোতিমালাৰ কম্পমান শিখাৰ মাজেদি চিবস্তন তৰাবোৰৰ জ্বলিকণিৰ দৰে তোমাৰ সেই মূৰ্তিটোৱে অবিবলভাৱে আৰু প্ৰেমেৰে মোৰ ওপৰত পোহৰ পেলাই থাকে ।

ৰাতিৰ চিন্তা

“অ’ অশুচী তৰাবোৰ, মই তোমালোকক পুতৌ কৰো, কাৰণ যদিও তোমালোক ইমান সুন্দৰ, তোমালোকৰ পোহৰ ইমান উজ্জল, সেই-পোহৰেৰে পথভ্ৰান্ত নাবিকক তোমালোকে বাট দেখুৱাই নিয়া, তথাপি মানুহ বা দেৱতা কাৰোপৰ। তোমালোকে কোনো প্ৰতিদান নোপোৱা ; তাৰ কাৰণ, তোমালোকৰ হৃদয়ত প্ৰেম নাই, প্ৰেম কি বস্তু তোমালোকে চিনি নোপোৱা । অস্তহীন কালে অবিবামভাৱে তোমালোকক বিশাল স্বৰ্গৰ চাৰিওফালে নচুৱাই ঘূৰাই লৈ ফুৰে । মই মোৰ প্ৰিয়তমাৰ দাহ-বন্ধনত পৰম প্ৰশান্তিত শুই থাকি তোমালোকৰ আৰু মাজৰাতিৰ কথা পাহৰি থাকোতেই তোমালোকে যে ইতিমধ্যেই কিমান দীঘল বাট ভ্ৰমণ কৰি আহিলা !

“মই তেওঁৰ প্ৰেমত ইমান গভীৰভাৱে নিমজ্জিত—যেন মই তেওঁৰ বক্ত পান কৰিহে জীয়াই আছো !”

গ্যেটেৰ জীৱনত এনেকুৱাই আছিল চাৰ্লট ফ্ৰন্স ষ্টেইনৰ স্থান । গ্যেটেৰ কাৰণে নাবী আছিল সৃষ্টিশীল জীৱনৰ একমাত্ৰ উৎস, হৃদয় আৰু আত্মাৰ মহত্ত্বৰ বাসনাৰ লক্ষ্য । *Eternal womanhead/ Summons us on* । চাৰ্লট ফ্ৰন্স ষ্টেইনৰ মাজত গ্যেটেই বিচাৰি পাইছিল হৃদয় আৰু আত্মাৰ এই মহত্তম বাসনাৰ লক্ষ্য । তেওঁৰ জীৱনলৈ অন্তিম বহুতো তিবোতা আহিলেও চাৰ্লট ফ্ৰন্স ষ্টেইন্

যে মাত্ৰ এগৰাকীয়েই আহিছিল আৰু তাৰ এক গভীৰ ব্যাখ্যাভীত কাৰণ আছিল, সেই কথা বাকীৰ কেয়াৰলিয়ে তেওঁৰ সৰ্বমাত্ৰ পাণ্ডিত্য-পূৰ্ণ আলোচনাত বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাইছে। গ্যেটেৰ বিচিত্ৰ জীৱন-সাধনাৰ এটা অতি সংকটপূৰ্ণ কালত চাৰ্লট কন্ ষ্টেইনৰ প্ৰয়োজন আছিল অপৰিহাৰ্য। গ্যেটেই বাবদ্বাৰ তাৰ কাৰণে কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিছে চাৰ্লটক তেওঁৰ জীৱনৰ পূৰ্ব বুলি কৈ, দেৱী বুলি কৈ, আৰু জীৱনৰ গধূলিপৰত চাৰ্লটক শ্বেল্পপীয়েৰৰ লগত একে শাৰীতে ঠাই দি।

ৱাইমাৰত গৈ পোৱাৰ প্ৰথম অৱস্থাতে অজস্ৰ ৰাজকাৰ্যৰ মাজত ব্যস্ত থাকিও গ্যেটেই “ইফিগেনী আউফ্ টাউবিছ” নামৰ এখন নাটক মাত্ৰ ছসপ্তাহৰ ভিতৰতে লেখি উলিয়ায়। গ্ৰীক পুৰাণৰ এই কাহিনীক অৱলম্বন কৰি আঢ়ৈ হাজাৰ বছৰৰ আগতে ইউৰিপাইদিছেও এখন অমৰ ট্ৰেজেডী লেখিছিল। কিন্তু গ্যেটেই গ্ৰীক জীৱন-ভাৱনা আৰু আধুনিক সংবেদনশীলতাৰ সময়ত ঘটাই আধুনিক মানুহৰ দৃষ্টিৰে এখন সম্পূৰ্ণ মৌলিক নাটক ৰচনা কৰে। অমৃতময় কবিত্ব, প্ৰশান্ত সুসংহত জীৱন-দৰ্শন, দেহক দেহাভীতলৈ উত্তীৰ্ণ কৰা গভীৰ আধ্যাত্মিকতা আৰু মহত্বম মানবীয় গুণাৱলীৰ প্ৰশস্তি—এই সকলো-বোৰ গুণৰ কাৰণে গ্যেটেৰ এই নাটকখনক ওঠৰ শতিকাৰ মানবতা-বাদৰ সৰ্বোত্তম নিদৰ্শন বুলি কোৱা হয়। নাটকৰ নায়ক অবেষ্টেছ মাতৃহত্যাৰ অপৰাধত অপৰাধী ; বিবেক-দংশনত জৰ্জৰিত অবেষ্টেছক তেওঁৰ তনৌয়েক ইফিগেনীয়ে তেওঁৰ প্ৰেম, কৰুণা আৰু সৰ্বসন্তাপ-হাৰিণী তিতিক্ষাৰে কেনেকৈ মুক্তি আৰু নব-জন্মৰ পথ দেখুৱাই অবেষ্টেছৰ আত্মাক ৰক্ষা কৰিলে, সিয়েই নাটকখনৰ বিষয়বস্তু। ইফিগেনী healer—নিৰাময়কাৰিণী। গ্যেটেই চাৰ্লটক বন্দনা কৰি লেখা তেওঁ বিখ্যাত কবিতাতো চাৰ্লটক নিৰাময়কাৰিণী বুলি বন্দনা কৰিছিল ; তেওঁ লেখিছিল : “তেওঁ (গ্যেটে) যেতিয়া পৰম কৃতজ্ঞতাত তোমাৰ পদ-প্ৰান্তত পৰি আছিল, আনন্দত স্ফীত হৈ তেওঁৰ বুকখন

তোমাৰ বুকুৰ লগত মিলি গৈছিল, তোমাৰ দৃষ্টিত কাংক্ষিত বুলি তেওঁ নিজকে অনুভৱ কৰিছিল, তেওঁৰ সমস্ত ইন্দ্ৰিয়ানুভূতি পৰিষ্কৃত আৰু উত্তপ্ত বক্তৃতাৰা প্ৰশাস্ত হৈছিল, সেই মুহূৰ্ত্তবোৰৰ লগত আন কি পৰম আনন্দানুভূতিৰ তুলনা হব পাৰে?".....ইফিগেনীৰ ক্ষমা-সুন্দৰ, প্ৰেমময়, নিৰাময়কাৰিণী চৰিত্ৰ অংকন কৰোতে চাৰ্লটৰ কথাও গ্যেটেৰ মনলৈ আহিছিল। মাতৃহত্যাৰ অপৰাধত অপৰাধী অবেষ্টেছ বিবেকৰ দংশনত জৰ্জৰিত হৈছিল। গ্যেটে জৰ্জৰিত হৈছিল চাৰ্লটৰ লগত দহবছৰ ধৰি চলা প্লেটনিক্ প্ৰেমৰ ফলত কঠোৰ ইন্দ্ৰিয়-সংযমৰ যত্নপাত। কিন্তু চাৰ্লটে তেওঁৰ ব্যক্তিত্ব, চৰিত্ৰ আৰু প্ৰেমৰ দ্বাৰাই গ্যেটেৰ “উত্তপ্ত বক্তৃতাৰাক প্ৰশাস্ত কৰি ৰাখিবলৈ” সমৰ্থ হৈছিল। চাৰ্লটৰ প্ৰেমৰ অভিজ্ঞতা নোহোৱা হ’লে গ্যেটেই ইফিগেনীৰ চৰিত্ৰ হয়তো ইমান জীৱন্তভাৱে অংকন কৰিব নোৱাৰিলেহেঁতেন।

কিন্তু তেজ-মাংসৰ মানুহৰ দুৰ্বলতা ইমানেই বেছি যে যে ইফিগেনীৰ চৰিত্ৰৰ প্ৰায় আধাভাগ আছিল চাৰ্লট্, ফন্, ষ্টেইন, সেই ‘ইফিগেনী’ প্ৰথম অভিনীত হবৰ দিনা চাৰ্লট্, অভিনয় চাবলৈ নগ’ল; কাৰণ ইফিগেনীৰ ভূমিকাত অভিনয় কৰা সুন্দৰী বিদুষী কৰোণা স্ত্ৰ’টাৰৰ লগত গ্যেটেৰ বন্ধুত্বই তেওঁক প্ৰবলভাৱে সঁধ্যিত কৰি তুলিছিল।

সুদীৰ্ঘ দহবছৰ কাল চাৰ্লট্, ফন্ ষ্টেইনৰ প্ৰেমত সম্পূৰ্ণভাৱে আত্ম-সমৰ্পিত হৈ থকাৰ পিছত অৱশেষত গ্যেটেই মুক্তিৰ পথ বিচাৰি পলাবলৈ বাধ্য হ’ল। চাৰ্লটে তেওঁৰ ওপৰত যি কঠোৰ ইন্দ্ৰিয়-সংযম জাপি দিছিল, সেইটো সহ কৰি থকা গ্যেটেৰ পক্ষে অসম্ভৱ হৈ পৰিল। এদিন কোনেও কব নোৱাৰাকৈ তেওঁ মুক্তি আৰু আত্মোপলব্ধিৰ সন্ধানত ইটালীলৈ যাত্ৰা কৰিলে—যি ইটালী-যাত্ৰা তেওঁৰ কাৰণে আছিল এক সময়তে ‘মৃত্যু আৰু নব-জন্মৰ’ সূচনা, পেগান্ স্বাস্থ্য আৰু মুক্তিৰ সন্ধান, গ্ৰীক-জগতৰ আবিষ্কাৰ, ‘চিৰন্তন

মানৱৰ আবিষ্কাৰ, 'সম্পূৰ্ণ মাহুহ' হোৱাৰ সাধনাৰ সূচনা। উত্তৰৰ কঠোৰ, বিষন্ন, হাঁয়াচ্ছন্ন প্ৰকৃতি আৰু জীৱনৰপৰা তেওঁ দক্ষিণৰ উজ্জল বৌদ্দালোকিত প্ৰকৃতি আৰু জীৱনলৈ যাত্ৰা কৰিলে—য'ত তেওঁ বিচাৰি পালে true naked love—উজ্জল ইন্দ্ৰিয়-চেতনাৰ শিহৰণ, দেহ আৰু আত্মাৰ সুষম সমন্বয়ৰ পথ, জীৱন আৰু শিল্প-কলাৰ এটা স্তৰৰপৰা আন এটা স্তৰলৈ উত্তৰণৰ সোপান। ইটালীৰপৰা ঘূৰি আহি ক্ৰিষ্টিয়েন্ ডুল্পিয়াছৰ লগত সহবাস কৰিবৰ সময়ত তেওঁ ৰচনা কৰিলে 'বোমান্ ইলিজী'—তেওঁৰ অমৃতম সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কাব্য-কৃতি—যি কবিতামালা বৌদ্দালোকিত ইটালীৰ নাৰী আৰু প্ৰকৃতিৰ মধুৰ স্মৃতিৰে উজ্জল আৰু মদিৰ, যি কবিতামালাত তেওঁ দেহ আৰু আত্মাক, আধুনিক জীৱন-ভাবনা আৰু প্ৰাচীন পেগান জীৱনাদৰ্শক এক-সূত্ৰত গ্ৰথিত কৰিছে। দহ বছৰৰ কঠোৰ আত্মনিগ্ৰহ আৰু ইন্দ্ৰিয়-সংযমৰ বন্ধনৰপৰা মুক্ত হৈ তেওঁ ইন্দ্ৰিয়-চেতনাৰ আনন্দত এনেভাৱে গা চালি দিলে যে 'বোমান্ ইলিজী'ৰ বহুতো কবিতাত প্ৰকাশ পোৱা উদাম ইন্দ্ৰিয়-বিলাসৰ বৰ্ণনাই সেই সময়ৰ পাঠক-সকলক সচকিত কৰি তুলিলে, আনকি ছটা কবিতাৰ প্ৰকাশেই বন্ধ কৰি দিব লগা হ'ল। 'বোমান্ ইলিজী'ৰ পাঁচ নম্বৰ ইলিজীটোত তেওঁ লেখিছিল :

“এই ক্লাছিকেল্ ভূমিৰ ওপৰত থিয় হৈ মই এতিয়া কিমান আনন্দিত আৰু অনুপ্ৰাণিত অনুভৱ কৰিছোঁ ! অতীত আৰু বৰ্তমানৰ ছয়োখন জগতেই ইয়াত মোৰ কাণৰ কাষত অধিক স্পষ্ট আৰু মধুৰভাৱে কথা কব ধৰিছে। মই যিভাৱে উপদিষ্ট হৈছিলোঁ ঠিক সেইভাৱেই মই ইয়াত ব্যস্ত হাতেৰে প্ৰাচীন কবিসকলৰ কাব্যগ্ৰন্থৰ পাত লুটিয়াব ধৰিছোঁ আৰু প্ৰতিদিনেই নতুন নতুন আনন্দ পাব ধৰিছোঁ। কিন্তু বাতিৰ সময়খিনিত কামদেৱে মোক বেলেগ ধৰণেৰে ব্যস্ত কৰি ৰাখে। তেতিয়া মোৰ পণ্ডিতালি আধা কমি, যায়, কিন্তু মোৰ স্মৃতি ছুগুণে বাঢ়ি যায়। মইয়ে তেওঁৰ স্মৃতিৰ স্তনযুগলৰ আকৃতি

সুন্দৰভাৱে নিৰীক্ষণ কৰো আৰু তেওঁৰ উৰু-বৃগলত হাত বুলাই থাকো, সিও এটা বিজ্ঞান নহয়নে? কাৰণ মই তেতিয়া মাৰ্বলৰ বহু আৰু বেছি ভালকৈ বুজি পাওঁ; গভীৰভাৱে চিন্তা কৰি আৰু তুলনা কৰি মই এনে দৃষ্টিৰে চাওঁ—যি দৃষ্টিয়ে অহুভৱ কৰিব পাৰে, আৰু হাতেৰে এনেকৈ অহুভৱ কৰো যে হাতেও দৃষ্টি-শক্তি লাভ কৰে। মই যেনিবা দিনৰ ভাগত মোৰ প্ৰিয়তমক বেছি সময় নাপায়েই, তাৰপৰা নো কি ক্ষতি হয়? বাতি তেওঁ মোৰ সকলো ক্ষতিপূৰণ কৰি দিয়ে। আমিহো গোটেই সময়খিনি পৰস্পৰক কেৱল চুমা খায়েই পাৰ কৰি নিদিওঁ; তাৰ মাজে মাজে আমি নানা ভাল কথা-বাৰ্তাও পাতে। আৰু টোপনিয়ে যেতিয়া তেওঁক হেঁচা মাৰি ধৰে, মই তেতিয়া নানা কথা চিন্তা কৰি কৰি সাৰ পাই থাকো। মই আনকি বহুসময়ত তেওঁৰ বাহু-বন্ধনত সোমাই থাকি কবিতাও ৰচনা কৰো, আৰু আলফলকৈ তেওঁৰ পিঠিত আঙুলি বুলাই মড়পদী কবিতাৰ পৰ্ব-মাত্ৰও হিচাপ কৰো; মধুৰভাৱে তেওঁ শুই থাকে আৰু দীঘল দীঘলকৈ উশাহ লয়, আৰু তেওঁৰ উশাহবোৰ জুইৰ শিখাৰ দৰে মোৰ বুকুৱেদি সৰকি গৈ মোৰ হৃদয়ৰ গভীৰতম মৰ্মমূলত প্ৰবেশ কৰেগৈ। কামদেৱে ইতিমধ্যে চাকিৰ শলিতা কমাই দিয়ে, আৰু তেওঁ নিশ্চয় স্বৰণ কৰে বলদুৰ অতীতৰ সেইসময়ৰ কথা—যেতিয়া তেওঁ প্ৰেমৰ তিনিজন সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবিৰ* কাৰণে ঠিক সেই একেটা কামকে কৰিছিল।”

তৰুণ জাৰ্মানীৰ ভাব-বিপ্লৱৰ নায়ক, ৱাইমাৰৰ ৰাজসভাৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বক্তা, আৰু শুচিত্ৰতা বিদূষী চাৰ্লছ ফন্ ষ্টেইনৰ দীৰ্ঘকালৰ প্ৰেমিক গোটেই ইটালীলৈ গৈ তেওঁৰ নৈল-সংগিনীৰ উদং পিঠিত আঙুলিৰে মড়পদী কবিতা ৰচনা কৰাৰ এনে অসংকোচ স্বীকাৰোক্তি শুনি ৱাইমাৰৰ বিস্ময়-সমাজ কেনেভাৱে শকড় হৈছিল—সেই

তিনিজন প্ৰাচীন লেটিন কবি : প্ৰপাৰটিয়াছ, কেটুলাছ আৰু ট্ৰুভাছ।

কথা হৃৎকবছৰৰ পিছতো আমাৰ কাৰণেও কল্পনা কৰা কঠিন নহয়।

কিন্তু উজ্জ্বল ইন্ডিয়-বিলাসৰ এই কবিতাত আৰু এটা গভীৰতৰ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কথা আছে। গ্যেটেই তেওঁৰ আগবয়সৰ সাহিত্য-শুক হেৰুওঁবৰপৰা এই শিক্ষা লাভ কৰিছিল যে দৃষ্টি আৰু শ্ৰুতিৰ দৰে স্পৰ্শয়ো মানসিক বিকাশত সহায় কৰে, সৌন্দৰ্যৰ সন্ভোগ পূৰ্ণতৰ কবি তোলে। সুল্লৰ নাৰী-সেহ বা সুল্লৰ মাৰ্বলৰ মূৰ্তিৰ সৌন্দৰ্য আৰু অস্তুনিহিত বাণী কেৱল দৰ্শনেন্দ্ৰিয়ৰ দ্বাৰাই সম্পূৰ্ণভাৱে উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰি; তাৰ লগতে স্পৰ্শাত্মভূক্তিকো যোগ দিলেহে সেই সৌন্দৰ্যৰ উপলব্ধিয়ে পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰে। ইটালীলৈ গৈ গ্যেটেই হেৰুওঁবৰ এই শিক্ষা সম্পূৰ্ণভাৱে কামত লগাবলৈ সূযোগ পালে; সুল্লৰী ইটালী-বালাৰ সোনোৱালী শৰীৰ আৰু প্ৰাচীন জগতৰ অনুপম শিল্প-সৃষ্টি মাৰ্বলৰ মূৰ্তিবোৰৰ গাত হাত বুলাই বুলাই হয়োটাৰে সৌন্দৰ্য-মদিবা তেওঁ নিঃশেষ কৰি পান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। সেই কাৰণেই তেওঁ লেখিব পাৰিলে : "And is this not learning, to study the forms of her lovely bosom, and slide my hands over her hips ? For I understand marble then all the better : reflecting, comparing, I see with an eye that feels and feel with a hand that sees."

গ্যেটে ইটালীলৈ যোৱাৰ লগে লগেই চাৰ্লট্ ফন্ ষ্টেইনৰ লগত তেওঁৰ সকলো সম্পৰ্ক ছিন্ন হ'ল। চাৰ্লটক নজ্জনোৱাকৈ ইটালীলৈ পলাই যোৱাৰ কাৰণে আৰু তাৰপৰা ঘূৰি আহি ক্ৰিষ্টিয়েন্ ডুল্পিয়াছৰ লগত সহবাস কৰিবলৈ গোৱাৰ কাৰণে চাৰ্লটে গ্যেটেক কেতিয়াও ক্ষমা কৰিব নোৱাৰিলে। তাৰ পিছতো গ্যেটেৰ জীৱনলৈ বহুতো তীব্ৰতা আহিল। সেইসকলৰ ভিতৰত West-Eastern Divan কবিতামালাৰ নায়িকা আৰু নিজেও এগৰাকী প্ৰতিভা-শালিনী কবি মেৰিয়ান্ ফন্ ৱিলেমাবৰ নিচিনা বিদূষী তিব্ৰতাও

আছিল। তথাপি জীৱনৰ শেষ প্ৰান্তত উপনীত হৈ গ্যেটেই ঘোষণা কৰিলে—তেওঁৰ জীৱনত আটাইতকৈ বেছি প্ৰভাৱ পেলোৱা ছুগৰাকী ব্যক্তি হ'ল—শ্বেগ্গপীয়েৰ আৰু চাৰ্লট্ ফন্ ষ্টেইন।

গ্যেটেৰ জীৱনলৈ যে বহুতো তীব্ৰতা আহিছিল তাৰ অৰ্থ এইটো নহয় যে তেওঁ এজন ডন্ জুৱান্ আছিল বা তেওঁৰ ইন্দ্ৰিয়াসক্তি আছিল দুৰ্দমনীয়। জীৱনৰ সমস্ত অভিজ্ঞতাকে এটা কেন্দ্ৰীয় উদ্দেশ্যৰ কাৰণে সংহত আৰু সমন্বিত কৰাৰ আৰু লগতে নিজৰ ব্যক্তিসীমাক বাৰম্বাৰ অতিক্ৰম কৰিব পৰাৰ অতি-মানবিক ক্ষমতা আছিল গ্যেটেৰ। জীৱনৰ সমস্ত কৰ্ম, বাসনা, অহুভূতি আৰু অভিজ্ঞতাক সংহত কৰি এক বিপুল মহা-সংগীতৰ এক্যতানত পৰিণত কৰাটোৱেই আছিল তেওঁৰ সমগ্ৰ জীৱনৰ সাধনা আৰু এই সাধনাত সিদ্ধি লাভ কৰি তেওঁ অতিমানবিক প্ৰজ্ঞাৰ অধিকাৰী হৈছিল। কিন্তু তথাপি তেওঁ জীৱনৰ শেষ দিন পৰ্যন্ত প্ৰেমৰ পৰম আনন্দ আৰু হুঃসহ বেদনাৰ ওচৰত নিজকে সমৰ্পণ কৰিবলৈ সদা-সৰ্বদা প্ৰস্তুত হৈ আছিল। তেওঁ আছিল সৌন্দৰ্যৰ পূজাৰী, প্ৰকৃতি আৰু শিল্পকলাৰ সৌন্দৰ্যই তেওঁক চিৰমুগ্ধ কৰি ৰাখিছিল, কিন্তু তেওঁৰ মতে পৃথিৱীৰ সুন্দৰতম বস্তু আছিল নাবী-দেহৰ সৌন্দৰ্য (গ্যেটে ডি প'য়েট : কাৰ্ল ভিয়েটৰ)। এই সৌন্দৰ্যৰ পোহৰত পৃথিৱীক চিৰসুন্দৰ ৰূপত দেখি থাকিবলৈকে তেওঁ বাৰম্বাৰ নাবীৰ প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্যৰ অভিজ্ঞতা বিচাৰিছিল।

“What saved Goethe as a human being, thinker, and poet ? Tact ; inexhaustible energy ; and above all, perhaps, the continued readiness to love. This lust is not so much a question of the number (exaggerated by popular and romanticizing biographers) of ‘women in Goethe’s life’, or of the fact that youthful incarnation of the eternal feminine could fill him with agonies and

ecstasies even in old age, or of how often or how seldom he was loved in return. It is simply that Goethe appears to have continued to be prepared to give himself to this kind of experience in one way or another—to find the world of visible creatures, specially of personal creatures, lovable and beautiful……?” (*David Luke*).

গোটেৰ সৰ্বশেষ প্ৰেমৰ কবিতা

গোটেৰ বয়স এতিয়া ৭৩ বছৰ। ডেকা বয়সত তেওঁৰ চেহেৰা আছিল গ্ৰীক দেৱতাব নিচিনা সুন্দৰ। সেই যৌৱন-সুলভ কমনীয়তা এতিয়া আক হয়তো নাই, তথাপি তেওঁৰ দেহত্ৰী এতিয়াও সযত্ন-বক্ষিত আৰু সুন্দৰ। মানুহৰ দৈহিক বিকৃতি তেওঁ সহ কৰিব নোৱাৰে। সেই কাৰণেই মৃত্যু-শয্যাৰ শায়িতা ৰুগ্না বৃদ্ধা মাকক চাবলৈকে তেওঁ অস্বীকাৰ কৰিছিল। তেওঁ জানে যে ভীত্ৰ হৃদয়াবেগে মানুহৰ মুখত্ৰী বিকৃত কৰি তোলে। সেইকাৰণে তেওঁ গোটেই জীৱন ধৰি তেনে হৃদয়াবেগৰ আক্ৰমণ পৰিহাৰ কৰি চলিবলৈ চেষ্টা কৰি আহিছে। নিৰৱচ্ছিন্ন সাধনাৰ দ্বাৰা তেওঁ নিজৰ জীৱনটোকেই এটা সুন্দৰ নিটোল শিল্প-কৰ্মত পৰিণত কৰি তুলিছে। সেই কাৰণেই আজি ৭৩ বছৰ বয়সতো তেওঁৰ উন্নত ঋজু দেহ আৰু সুন্দৰ প্ৰশান্ত মুখত বাৰ্ৰক্যই দ্ৰাণতম ছায়াও পেলাব পৰা নাই।

অৱশ্যে তেওঁৰ দৰ্শন বিচাৰি অহা সকলো মানুহেই তেওঁৰ মুখত প্ৰশান্তি নেদেখে ; দেখে উদ্ধত কাঠিগু, আনকি নিচুৰতাও। তাৰ কাৰণে নোহোৱা নহয়। আজিৰেপৰা ৪৮ বছৰৰ আগতে, ১৭৭৫ চনত, ৱাইমাৰৰ ডিউক কাল' আউগুস্তৰ দ্বাৰা নিমজ্জিত হৈ তেওঁ ৱাইমাৰলৈ আহিছিল। তেতিয়া, মাত্ৰ ২৫ বছৰ বয়সতে, তেওঁ আছিল য়ুৰোপৰ আটাইতকৈ বিখ্যাত লিখক। 'পেকৰপৰা কেথেলৈকে ব্লু-প্লেগ্, বিয়পাই দিয়া' তেওঁৰ প্ৰথম আত্মজীৱনীমূলক উপন্যাস 'ডেকা ৱেৰ্ণেৰৰ বিষাদ'ত (Sorrows of Young Werther) সমসাময়িক য়ুৰোপে বিচাৰি পাইছিল সেই যুগৰ নামহীন বিষাদ আৰু অনিৰ্বচনীয়া অতৃপ্তিৰ পৰিপূৰ্ণ অভিব্যক্তি।

কিন্তু তাৰ পিছৰেপৰা সুদীৰ্ঘ পথ অতিক্ৰম কৰি তেওঁ আজি সমগ্ৰ পৃথিবীৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ জীৱিত লিখকত পৰিণত হৈছে, আৰু তেওঁৰ বাসভূমি ৱাইমাৰ পৰিণত হৈছে সমগ্ৰ সভ্য জগতৰ ভীৰ্ষক্ষেত্ৰত। দেশ-দেশান্তৰবৰপৰা অজস্ৰ মানুহ আহে তেওঁক এবাৰ চাবলৈ, তেওঁৰ মুখৰ কথা শুনিবলৈ, তেওঁৰ সান্নিধ্যত কেইটামান মুহূৰ্ত্ত যাপন কৰিবলৈ। দৰ্শনাৰ্থীৰ অবিৰাম অত্যাচাৰত অতিষ্ঠ হৈ তেওঁ এতিয়া বাধ্যত পৰি কৃত্ৰিম কাঠিন্যৰ এখন মুখা পিন্ধি লব লগা হৈছে। কিন্তু তেওঁ নিজে যি কেইজন মুষ্টিমেয় বন্ধুৰ সংগ কামনা কৰে, তেওঁলোক আহিলে সেই মুখা আপোনা-আপুনি খহি পৰে। তেতিয়া ওলাই পৰে তেওঁৰ হাস্তপৰিহাস-উজ্জ্বল, বন্ধু-বৎসল, মানৱিক মুখ।

কিন্তু গ্যেট্‌ৰ ব্যক্তিত্ব আৰু খ্যাতিয়ে সম্প্ৰতি এনে এটা ৰূপ লৈছেগৈ যে তেওঁৰ ঘনিষ্ঠতম বন্ধুসকলেও তেওঁক নিজৰ লগৰ একে শাৰীৰে তেজ-মাংসৰ মানুহ বুলি গণ্য নকৰে। গ্ৰীক পুৰাণৰ দেৱতা-সকলে যেনেকৈ অলিম্পিয়া পৰ্বতত বাস কৰি বহুত ওপৰবৰপৰা পাৰ্থিব মানুহৰ জীৱন-যাত্ৰা আৰু ভাগ্য অবলোকন কৰে, গ্যেট্‌কো মানুহে তেনেকৈ অভি-মানৱিক প্ৰজ্ঞাৰ অধিকাৰী দেৱতা বুলি ভাৱিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে। 'কাউষ্ট'ৰ দ্বিতীয় খণ্ডৰ বাহিৰে গ্যেট্‌ই ইতিমধ্যেই তেওঁৰ সকলো সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গ্ৰন্থ লেখি শেষ কৰিছে। সেইবোৰৰ ভিতৰত আছে 'ডিভাইন কমেডী'ৰ পিছতেই বিশ্ব-সাহিত্যৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গোটীয়া কবিতা 'কাউষ্ট'ৰ প্ৰথম খণ্ড, ষষ্ঠৰ শতিকাৰ মানবতাবাদৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ চানেকী 'ইফিগেনী আউফ্ টাউৰিছ' নামৰ কাব্য-নাট্য, বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা আৰু আত্মোৎকৰ্ষৰ সাধনাৰ জৰিয়তে মানুহে পূৰ্ণতা আৰু বিশ্বজনীনতা অৰ্জন কৰাৰ কাহিনী 'ৱিল্‌হেল্ম্ মাইষ্টেৰৰ শিক্ষানবিছী', আধুনিক কালৰ প্ৰথম মনস্তাত্ত্বিক উপন্যাস 'নিয়তিৰ নিৰ্বাচন' (ইলেক্‌টিভ্ এফিনিটি),—আৰু সৰ্বোপৰি 'সমুদ্ৰ-ভীৰৰ সীমা-সংখ্যা নোহোৱা ৰালিৰ নিচিনা' তেওঁৰ অসংখ্য গীতি-কবিতা। কিন্তু গ্যেট্‌ কেৱল কবি আৰু নাট্যকাৰ নহয়। তেওঁ একাধাৰে সংগীতজ্ঞ,

চিত্ৰকৰ, বিজ্ঞানী, শিক্ষাবিদ, ঔপন্যাসিক, প্ৰশাসক, মঞ্চ পৰিচালক, দাৰ্শনিক—একে আধাৰে ক'বলৈ গ'লে তেওঁ বেণেছা-বুগৰ 'পূৰ্ণ-মানৱ'ৰ সৰ্বশেষ প্ৰতিভা। লিওনাৰ্ডো ডা ভিন্চিৰ পিছত এনে দ্বিতীয় এজন বিচিত্ৰ প্ৰতিভাসম্পন্ন পুৰুষ পৃথিৱীয়ে তেতিয়ালৈকে দেখা নাই। অন্তিমিত সূৰ্যৰ শেষ কিৰণমালাই বৃক্ষ-শীৰ্ষ যেনেকৈ স্বৰ্ণবৰ্জিত কৰি থৈ যায়, ঠিক তেনেকৈ 'নব-জাগৰণ'ৰ অন্তিমিত সূৰ্য্যো যেন গ্যেটেৰ উচ্চশিৰত তাৰ সৰ্বশেষ সমস্ত বৰ্ণসূক্ষমা বৰ্ণন কৰি থৈ গ'ল। এই সকলোবোৰেই সত্য। কিন্তু গ্যেটেৰ বিষয়ে শেষ সত্য নহয়। অসামান্য খ্যাতি আৰু অলৌকিক প্ৰজ্ঞাৰ উচ্চ গিৰিশীৰ্ষত অকলে অধিস্থান কৰা গ্যেটেৰ ফালে চাই চাই সমসাময়িক পৃথিৱীয়ে মুক্ত বিশ্বয়েবে আৱিষ্কাৰ কৰিলে—'তোমাৰ কীৰ্তিৰ চেয়ে তুমি যে মহৎ'। গ্যেটেৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ মাষ্টাৰপিছ তেওঁৰ গ্ৰন্থবাজি নহয়, সেইটো হ'ল তেওঁৰ জীৱন। তেওঁৰ সাহিত্য-সাধনাও আছিল তেওঁৰ জীৱন-সাধনাৰেই এটা অংশ মাত্ৰ—যাৰ কাৰণে তেওঁ ক'ব পাৰিছিল যে তেওঁৰ সমস্ত ৰচনাই হ'ল fragments of a large confession—এক বিৰাট স্বীকাৰোক্তিৰ অংশ-বিশেষ মাত্ৰ।

তেসমূহৰ বছৰ বয়সত এয়েই আছিল গ্যেটেৰ ব্যক্তিত্বৰ ৰূপ। 'মৰ্ত-সীমান্ত বন্দী ক্ষুদ্ৰ মাহুৰে বাবুৰ আৰু অন্তহীনভাৱে নিজকে অতিক্ৰম কৰি যায়, আৰু 'ভাতেই মাহুৰৰ মহত্ব'—পাঙ্কেলৰ এই বিখ্যাত উক্তি গ্যেটেই নিজৰ জীৱনত সত্য বুলি প্ৰমাণ কৰিছিল। কিন্তু এনেহেঁচা গ্যেটেয়ো এক বিশেষ ক্ষেত্ৰত মৰ্তসীমাৰ বন্ধনৰপৰা মুক্তি বিচৰা নাছিল, বৰং খেচ্ছাই তেওঁ সেই ভয়ংকৰ পাৰ্থিব যন্ত্ৰণাৰ গুচৰত বাবুৰ আত্ম-সমৰ্পণ কৰিছিল। সেই যন্ত্ৰণা আছিল নাবীৰ প্ৰেম।

তেসমূহৰ বছৰ বয়সত ভবি দি গ্যেটেই অতীতলৈ ঘূৰি চাই ভাবিলে : শেষৰাৰ তেওঁ কেতিয়া প্ৰেমত পৰিছিল ? আজিবেপৰা ৮ বছৰৰ আগতে, ১৮১৪ চনত। তেতিয়া গ্যেটেৰ বয়স ৬৫ বছৰ।

তেওঁৰ পত্নী ক্ৰিষ্টিয়েন্, ডুল্‌গিয়াছ, তেতিয়াও জীয়াই আছে ; আৰু ছুবছৰৰ পিছতে ভগ্ন-হৃদয়ৰ যত্নগাত অকালতে তেওঁৰ মৃত্যু হ'ব। মেৰিয়ান্, নামৰ এগৰাকী অষ্ট্ৰিয়ান্, অভিনেত্ৰী আৰু নৰ্ত্তকীৰ লগত গ্যেটেলৰ পৰিচয় হ'ল। শ্বন্দৰী চতুৰিকা মেৰিয়ান্, কেৱল অভিনেত্ৰীয়েই নাছিল, মাজে মাজে তেওঁ কবিতাও লেখিছিল। মেৰিয়ানৰ লগত দেখা হোৱা মাজে গ্যেটে তেওঁৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হ'ল। সেই আকৰ্ষণক গ্যেটেই প্ৰথমতে এটা খন্তেকীয়া মোহ বুলি ভুল কৰিছিল ; অলপ দিনৰ ভিতৰতে যে সি এক হৃদয়জাতী গভীৰ প্ৰেমত পৰিণত হব, সেই কথা গ্যেটেই কল্পনাই কৰিব পৰা নাছিল। কিন্তু কাৰ্যক্ৰমত সিয়েই হ'ল। যিহওক, গ্যেটেক লগ পোৱাৰ অলপ দিনৰ পিছতে মেৰিয়ানে ফন্, ৱিলেমাব্, নামৰ গ্যেটেলৰ বন্ধু এজনক বিয়া কৰিলে। উদাৰহৃদয় ফন্, ৱিলেমাবে তেওঁৰ নববিবাহিতা পত্নীৰ লগত গ্যেটেলৰ বন্ধুত্ব বা প্ৰণয়ত একো বাধা নিদিলে। অৱশ্যে গ্যেটেয়ো মেৰিয়ানৰ লগত তেওঁৰ প্ৰণয়-সম্পৰ্কক প্লেটনিক্ পৰ্যায়তে সীমাবদ্ধ ৰাখিছিল। কিন্তু হ'লেও দিন যোৱাৰ লগে লগে গ্যেটেই অনুভৱ কৰিবলৈ ধৰিলে যে তেওঁৰ হৃদয়ে লাহে লাহে শাসন নমনা হৈ আহিছে, মেৰিয়ানৰ প্ৰতি তেওঁৰ প্ৰেমানুভূতিয়ে এক প্ৰচণ্ড ৰূপ ল'বলৈ আৰম্ভ কৰিছে। গ্যেটে আতংকিত হ'ল, প্ৰায় ছুবছৰমান এনে সম্পৰ্ক চলাব পিছত গ্যেটেই মেৰিয়ানক দেখা-সাক্ষাৎ কৰিবলৈ এৰি দিলে। অৱশ্যে ছয়োজনৰ মাজত পত্ৰালাপ কিছুদিনলৈ চলি থাকিল।

অতৃপ্ত প্ৰেমৰ এই ছঃসহ যত্নগাৰপৰা গ্যেটেই কেনেকৈ পৰিত্ৰাণ পাইছিল ? সৰ্ববিষহৰ এটা মহোষধ তেওঁ আৱিষ্কাৰ কৰিছিল ; সেইটো আছিল হৃদয়ৰ সমস্ত আবেগ, সমস্ত যত্নগা কাগজৰ ওপৰত লেখাৰ মাজত ঢালি দিয়া।

“He possessed to an exceptional, even an eccentric degree, the gift of being able to sublimate his emotions, and to rid himself of his most

disturbing passions by describing them on paper. Once he has written about his own 'Sturm und Drang', it ceased to worry him and he resumed the wonderful intellectual and emotional quietude that has rendered him one of the mightiest and most comforting of human influences." (*Harold Nicolson : The Age of Reason*, pp. 456-57)

জীৱনত অসংখ্যবাৰ তেওঁ প্ৰেমত পৰিছে, কিন্তু কোনো এটা প্ৰেমৰ অভিজ্ঞতাই তেওঁক অবিমিশ্ৰ আনন্দ দিয়া নাই। বৰং তেওঁৰ হৃদয়ৰ পাত্ৰ বাবস্থাৰ উপচি পৰিছে ছুঃসহভম যত্নগাৰ গবলেৰে। আন সকলো প্ৰকাৰে গ্যেটে আছিল বিখ্যাতৰ বৰপুত্ৰ; ভাগ্যই অকুপণ হাতেৰে তাৰ সমস্ত দান আৰু আশীৰ্বাদ গ্যেটেৰ শিৰত বৰ্ধণ কৰিছিল। কিন্তু সেই গ্যেটেয়ো তেওঁৰ ডায়েৰিত লেখিছিল : “সকলোৱেই মোক পৃথিৱীৰ ভিতৰত সবাতোকৈ ভাগ্যৱান মানুহ বুলি ভাবে। কিন্তু মোৰ জীৱন আচলতে হুশ্চিন্তা আৰু পৰিশ্ৰমেৰেই পৰিপূৰ্ণ। মোৰ এই দীৰ্ঘলীয়া ৭৫ বছৰৰ জীৱনত মই মাত্ৰ চাৰিটা সপ্তাহৰ কাৰণেও প্ৰকৃত সুখৰ মুখ দেখা নাই।” অৱশ্যে এনে সুখ হয়তো তেওঁৰ প্ৰাৰ্থিতও নাছিল; ‘The Harper’s Song’ নামৰ এটি ক্ষুদ্ৰ কবিতাত তেওঁ লেখিছে : “যি মানুহে চকুপানী টুকি টুকি নিজৰ আহাৰ খোৱা নাই, যি মানুহে চকুপানী টুকি টুকি গোটেই ৰাতি উজাগৰে কটাই পোৱা নাই, হে দিব্যশক্তি, তেনে মানুহে কেতিয়াও তোমাক জানিব নোৱাৰে।” গ্যেটেৰ জীৱনৰ বেছিভাগ হৃদয়-পেষক যত্নগা আহিছিল তেওঁৰ বেদনাময় প্ৰেমৰ অভিজ্ঞতাৰপৰা। বাবস্থাৰ প্ৰেমে তেওঁৰ হৃদয় পিষ্ট আৰু বক্তাক্ত কৰি থৈ গৈছে, বাবস্থাৰ তেওঁ সেই যত্নগাৰ ওচৰত খেছাই আত্মসমৰ্পণ কৰিছে। কিয় ? কাৰণ এই প্ৰেমেই আছিল তেওঁৰ কাব্যসৃষ্টিৰ প্ৰধান উদ্দীপিকা শক্তি। প্ৰেম-সজ্জাত সমস্ত যত্নগাক তেওঁ প্ৰতিভাৰ যাত্ৰুপাৰ্শ্বেৰে কপান্তৰিত কৰিছিল অকুপণ শিল্প-

সৃষ্টিলৈ। ‘নিয়তিৰ নিৰ্বাচন’ উপস্থাসত তেওঁ অ’টিলিৰ ডায়েৰিত এযাব কথা লেখিছে (যিযাব আচলতে তেওঁৰ নিজবেই কথা) : “একমাত্ৰ কলাৰ যোগেদি পৃথিৱীখনক সম্পূৰ্ণভাৱে পৰিহাৰ কৰি চলিব পাৰি ; একমাত্ৰ কলাৰ যোগেদি পৃথিৱীৰ লগত নিবিড়ভৱন-ভাৱে সংযুক্ত হব পাৰি।” ইয়েই আছিল গ্যেটেৰ জীৱনৰ মূল-মন্ত্ৰ ; ইয়াকে অহুসৰণ কৰি তেওঁ জীৱনটো যাপন কৰিছিল।

পয়ষষ্ঠি বছৰ বয়সত গ্যেটে মেৰিয়ানৰ প্ৰেমত পৰিল। প্ৰেমৰ প্ৰতিদানে তেওঁ পালে, কিন্তু মিলনৰ মাজত তাৰ তৃপ্তি বা পৰিপূৰ্ণতা নঘটিল। অতৃপ্ত প্ৰেমৰ এই দুঃসহ যন্ত্ৰণাৰ ভাৱ তেওঁ বহন কৰে কেনেকৈ ?

ইয়াৰ কেইবছৰমানৰ আগতে গ্যেটেৰ মনত বিশ্ব-সাহিত্যৰ কল্পনাই ঠাই পাইছিল, (তেৱেঁই সৰ্বপ্ৰথমে বিশ্বসাহিত্যৰ ধাৰণাৰ জন্ম দিয়ে) আৰু তেওঁ প্ৰাচ্যৰ সাহিত্যসম্পদৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈছিল। গ্যেটেই বিশ্বাস কৰিছিল যে সাহিত্য আৰু শিল্পকলাৰ কোনো সীমান্ত নাই ; মানসলোকত পৃথিৱীৰ সকলো মানুহ একেখন বিশ্বৰ অধিবাসী। অহুবাদ আৰু বসগ্ৰাহীৰ সমালোচনাৰ দ্বাৰা পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সাহিত্যৰ মাজত পাৰস্পৰিক আদান-প্ৰদানে মানৱ সভ্যতাৰ বিকাশত সহায় কৰিব, এয়েই আছিল তেওঁৰ বিশ্বাস। যুৰোপৰ সমগ্ৰ প্ৰাচীন আৰু আধুনিক সাহিত্য আত্মসাৎ কৰাৰ পিছত চিন্তা-লোকৰ নতুন দিগন্ত উন্মোচন কৰাৰ আশাৰে তেওঁ প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰু মিছৰীয় সাহিত্য আৰু শিল্প-কলাৰ ফালে চকু দিলে। ভাৰতীয় সাহিত্য, বিশেষকৈ কালিদাসৰ শকুন্তলাই কিছুদিনৰ কাৰণে তেওঁক অতিশয় মুগ্ধ কৰিছিল ; কিন্তু অতি সোনকালেই তেওঁৰ মোহভংগ হ’ল। গ্যেটেই কালিদাসৰ শকুন্তলাৰ বিষয়ে কৰা সপ্ৰশংস উক্তি ভাৰতীয়সকলে জপমন্ত্ৰৰ নিচিনাকৈ আওবাই থাকে, কিন্তু ভাৰতীয় সাহিত্যই যে অতি সোনকালেই তেওঁক আমুৱাবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল সেই কথা কোনেও মনত পেলাবলৈ ইচ্ছা নকৰে। “While he

felt that Indian and Egyptian mythology was grotesque, he found the Persian myths graceful and orderly, and thus at least relatively classic. (*Goethe : Henry Hatfield*, pp. 113-14) এই প্ৰসংগতে কাল ভিয়েটৰৰ *Goethe The Poet* গ্ৰন্থ উল্লেখ্য। এই কথা সঁচা যে জাৰ্মানীৰ বিষয়বস্তুক অৱলম্বন কৰি গ্যোটেই কেইবাটাও বিখ্যাত কবিতা বচনা কৰিছিল (*The Pariah* নামৰ কবিতা-গুচ্ছ উল্লেখযোগ্য), কিন্তু এই সময়ত তেওঁৰ সৃষ্টিশীল কল্পনাক প্ৰবলতম-ভাৱে উদ্দীপিত কৰিলে পাৰ্ছী কবিতাই, বিশেষকৈ হাফিজৰ কাব্যই। পাৰ্ছী কবিতাই তেওঁৰ কল্পনাত নতুনকৈ পাখি গজালে, আৰু ১৮১৪ চনত বচনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে *The West-Eastern Divan* নামৰ কবিতাগুচ্ছ। সমগ্ৰ উন্নয়ন শতিকা জুৰি এই কবিতা-গুচ্ছ অৱহেলিত হৈ আছিল; কিন্তু বিংশ শতাব্দীৰ কাব্য-বসিক-সকলে আৱিষ্কাৰ কৰিছে যে গ্যোটেৰ এই *The West-Eastern Divan* তেওঁৰ মহত্তম কাব্যসৃষ্টিসমূহৰ ভিতৰত অন্যতম।

১৮১৪ চনত গ্যোটেই এই কবিতাগুচ্ছ লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল, ঠিক সেইসময়তে আৰম্ভ হ'ল মেৰিয়ানৰ লগত তেওঁৰ প্ৰথম সম্পৰ্ক। গ্যোটেই 'হাটেম' নাম লৈ এই কবিতাগুচ্ছত তেওঁৰ বক্তব্য ক'বলৈ আৰম্ভ কৰিছিল, এনেতে তেওঁৰ জীৱনলৈ আহিল মেৰিয়ান, আৰু মেৰিয়ানে 'জুলেখা' নাম লৈ 'হাটেম'ৰ লগত কথোপকথনত প্ৰবৃত্ত হ'ল। এই সমগ্ৰ কাব্যগুচ্ছ হাটেম আৰু জুলেখাৰ প্ৰেমালাপ; 'হাটেম' গ্যোটে নিজে, 'জুলেখা' হ'ল মেৰিয়ান। আগতেই কৈ অহা হৈছে যে মেৰিয়ানে অভিনয় আৰু নৃত্যচৰ্চা কৰাৰ উপৰিও মাজে মাজে কবিতাও লেখিছিল। কিন্তু গ্যোটেৰ লগত মেৰিয়ানৰ প্ৰেমে মেৰিয়ানৰ জীৱনত এটা আশ্চৰ্য মিবাকুল ঘটালে। *The West-Eastern Divan* কাব্যগুচ্ছত 'জুলেখা'ৰ মুখত যিমানবোৰ কাব্যোক্তি দিয়া হৈছে, সেইবোৰৰ বেছিভাগেই মেৰিয়ানৰ নিজৰ

বচনা। শ্ৰেয়ৰ সংজ্ঞাতীত বাহুমন্ত্ৰই মেৰিয়ানক এনে এক আচৰিত কাব্য-প্ৰতিভা দিলে যে তেওঁ জুলেখা নাম লৈ লেখা কবিতাবোৰৰ-পৰা গ্যেটেই হাটেম নাম লৈ লেখা কবিতাবোৰৰ পাৰ্থক্য বুজিবলৈ একো উপায় নাই, অনেক ক্ষেত্ৰত মেৰিয়ানৰ বচিত কবিতা গ্যেটেৰ কবিতাতকৈয়ো সুন্দৰতৰ। কিন্তু তাতোকৈ আচৰিত কথা এয়েহে যে যিমানদিন গ্যেটেৰ লগত মেৰিয়ানৰ প্ৰণয়সম্পৰ্ক আছিল, ঠিক সিমান দিনলৈকেহে মেৰিয়ানৰ কাব্যপ্ৰতিভা স্থায়ী হ'ল; গ্যেটেৰ লগত সম্পৰ্কচ্যুত হোৱাৰ পিছৰপৰাই মেৰিয়ানে কবিতাৰ নামত আক এটা শব্দও লেখিব নোৱৰা হ'ল।

মেৰিয়ানৰ লগত গ্যেটেৰ শ্ৰেয়ৰ ফলশ্ৰুতি হ'ল সেই অমৰ অনবদ্য কবিতাগুচ্ছ : *The West-Eastern Divan*। গ্যেটেই আক দুব অতীতলৈ ঘূৰি চালে। আক কিমানবাৰ তেওঁ শ্ৰেয়ত পৰিছিল? কোন কোন তিবোতা তেওঁৰ জীৱনলৈ আহিছিল? কি আনিছিল তেওঁলোকে? শ্ৰেয়ৰপৰা গ্যেটেই কি পালে? শ্ৰেয়ক গ্যেটেই কি দিলে?

অসংখ্য তিবোতাৰ ভিতৰত অস্তুতঃ কেইটামান নাম অতি সহজেই তেওঁৰ মনলৈ আহে। ১৮০৯ চনত তেওঁৰ জীৱনলৈ আহিছিল মীনা হাৰ্জ্‌লিয়েৰ। গ্যেটেই তেতিয়া লেখিলে 'নিয়তিৰ নিৰ্বাচন' (*The Elective Affinity*) "The boldest and deepest novel of adultery produced by the moral culture of the West"—*Thomas Mann* সেই একে বছৰতে তেওঁৰ জীৱনলৈ আহিল বেটিনা ব্ৰেণ্টানো—গ্যেটেৰ পত্নী ক্ৰিষ্টিয়েন্ ডুল্পিয়াছৰ লগত যাৰ চুলিয়াচুলি লাগিল। সেই বেটিনাও কিন্তু গ্যেটেৰ জীৱনৰপৰা সম্পূৰ্ণৰূপে হেৰাই নগ'ল; তেওঁৰ আত্মজীৱনী 'কবিতা আক সত্য'ত তেওঁ অমৰ হৈ থাকিল। গ্যেটেৰ বিখ্যাত উক্তি স্মৰ্তব্য: "An event in our life has no value insofar as it is true, but only insofar as it has been significant." ১৭৮৮

চনত তেওঁৰ জীৱনলৈ আহিল ক্ৰিষ্টিয়েন্ ফুল্পিয়াছ—রাইমাৰৰ ৰাজসভাই যাক হাঁহিছিল গাহৰি-পোৱালি বুলি ; গ্যেটেৰ মাকে যাৰ নাম দিছিল গ্যেটেৰ bed-treasure । কিন্তু ক্ৰিষ্টিয়েন্ ফুল্পিয়াছে দিয়া উজ্জ্বল ইন্দ্ৰিয়চেতনাৰ স্মৃতি বোম্বুছন কৰি গ্যেটেই ৰচনা কৰিলে এক অভ্যাশ্ৰয় অমৰ কবিতাগুচ্ছ ‘বোমান্ ইলিজী’ । ক্ৰিষ্টিয়েন্ ফুল্পিয়াছৰ আগমনৰ লগে লগে গ্যেটেৰ জীৱনৰপৰা বিদায় লৈছিল চাৰ্লট্ কন্ ষ্টেইনে—যিগৰাকী তিবোতা আহিল তেওঁৰ জীৱনৰ ‘সূৰ্য’, ‘দেবী’, ‘অভিভাবিকা’—গ্যেটেৰ জীৱনত যাৰ প্ৰভাৱ একমাত্ৰ শ্বেল্পপীয়েবন লগতেই তুলনীয় । চাৰ্লট্ৰ আগতেও তেওঁৰ জীৱনলৈ আহিছিল লিলি স্বনেমান্—একমাত্ৰ তিবোতা, যি গ্যেটেৰ লগত বাগ্দস্তা হৈছিল—কিন্তু ৰচকী পখিলা সেই চপলা বালিকাই গ্যেটেৰ মনত তিবোতাৰ প্ৰেমৰ বিষয়ে মোহভংগ খটাই তেওঁক ঠেলি দিছিল প্ৰকৃতিৰ কোলালৈ । লিলি অহাৰ আগতে চাৰ্লট্ বুক্,—‘ডেকা ৱেৰ্ণেৰৰ বিষাদ’ৰ নায়িকা ; তাৰো আগতে ফ্ৰিয়েড্‌বিক্ ড্ৰিয়’ ; তাৰো আগতে গ্ৰেংচেন—যি অমৰ হৈ থাকিল ফাউষ্টৰ মাৰ্গাৰেট্ ৰূপে……।

সেইসকল স্মৃন্দবী মোহময়ী তিবোতা—কালৰ সৌতত সকলোৱেই তেওঁৰ জীৱনৰপৰা হেৰাই গ’ল । অথবা কোনোৱেই আচলতে হেৰাই নগ’ল, প্ৰত্যেকেই ৰূপান্তৰিত হ’ল একোগুচ্ছ অমৰ কবিতালৈ । নিশ্চয় সেইটো খুব ভাল কথা হ’ল । গ্যেটেই পালে সেইসকল স্মৃন্দবী মোহময়ী তিবোতা, তেওঁ পালে প্ৰেমৰ সেই অনিৰ্বচনীয় বিষাদ আৰু যন্ত্ৰণা, আৰু আমি পালো গ্যেটেৰ অমৰ কবিতা । নিক’ছ্ কাৰ্জনস্কিয়ে তেওঁৰ The Odyssey : A Modern Sequel-ত প্ৰাচীন মিছৰীয় ৰাজসভাৰ বৰ্ণনা কৰি লেখিছে—

“The court fools kicked their caps and bells to the high beams,/the plump pale pageboys giggled shyly, the slaves smiled,/and from a golden cage

that hung beneath an arch,/a tiny parrot awoke
and cried out, "Grandpapa!" / The shrivelled
young king sighed and called his jesters close : /
"Fools, art is a heavy task, more heavy than
gold crowns ; / it's more, far more difficult to
match firm words than armies,/they're disciplined
troops, unconquered, to be placed in rhythm,/
the mind's most mighty foe, and not disperse in
air. / I'd give, believe me, a whole land for one
good song,/for I know well that only words, that
words alone,/like the high mountains, have no
fear of age or death." (কিমন্ ফ্ৰায়াৰ-কৃত অনুবাদ)

মৰ্ত-সীমান্ত বন্দী সাধাৰণ মানুহৰ কাৰণে তিবোতাৰ দেহ কেৱল
তিবোতাৰ দেহ ; কিন্তু স্বয়ং ঈশ্বৰৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত যিসকল লোক,
chosen people of God, তেওঁলোকৰ কাৰণে.তিবোতাৰ দেহ
বা তিবোতাৰ সৌন্দৰ্য জীৱনৰ অনন্ত বহুশাস্ত্ৰভূতিৰ সংকেত-চিহ্ন-
মাত্ৰ । গ্যেটেই তিবোতাক সেই চকুবেই চাইছিল ; সেইকাৰণেই
তেওঁ বাবদ্বাৰ, বৃদ্ধ বয়স পৰ্যন্ত, তিবোতাৰ প্ৰেম আৰু সৌন্দৰ্যৰ
দ্বাৰা নিজৰ হৃদয় বিদ্ধ আৰু বক্তাজ্ঞ হ'বলৈ এৰি দিছিল । প্ৰেমৰ-
পৰা বেছিভাগ সময়তে তেওঁ পাইছিল-ছঃসহ যত্নগা, কিন্তু সেই
যত্নগাৰ বুকুৰপৰা তেওঁ আজুৰি আনিছিল চিৰ-অবিনাশী কবিতা ।
জীৱন নশ্বৰ, তিবোতাৰ সৌন্দৰ্য নশ্বৰতৰ । কিন্তু সেই সৌন্দৰ্যই
জগাই তোলা সঙ্গীত পৰ্বতমালাৰদৰেই জবাহীন আৰু মৃত্যুহীন ।
মেৰিয়ান্ তথা জুলেখাই আয়নাৰ সমুখত বহি ভাবিছে : আৰু
হৃদিনৰ পিছতে মোৰ এই ৰূপ-লারণ্য জৰ্হি-খহি যাব, কিন্তু ঠিক এই
মুহূৰ্ত্ত ই সময়হীন সৌন্দৰ্যৰ প্ৰতিকলন । সেই সময়হীন সৌন্দৰ্য
চিৰকালৰ কাৰণে বন্দী হৈ ব'ল গ্যেটেৰ কবিতাত ।

কিন্তু এতিয়া গ্যেটেৰ বয়স ৭৩ বছৰ । তেওঁৰ জীৱনলৈ আৰু

কোনোবা নতুন তিবোভা আহিবনে ? আহিবৰ সময় আছেনে ? মাত্ৰ নবছৰৰ আগতে তেওঁ অৱশ্যে লেখিছিল : “ভোম্বাৰ চুলি পকিলে কি হ’ব ? এতিয়াও তুমি ভাল পাব পাৰা।” কিন্তু……

স্বাস্থ্য ভালে থাকিলে কি হ’ব ? তেওঁ এতিয়া বুঢ়া হৈছে। তেওঁৰ যৌৱনকালে বন্ধু, সংগী, সতীৰ্থ—ওৱেইলেণ্ড, শ্বিলেৰ, হেৰ্ডেৰ, লেভেটেৰ,—সকলোৱেই এজন এজনকৈ পৃথিৱীৰপৰা বিদায় ললে। এতিয়া তেওঁ এজন নিঃসংগ বৃদ্ধ। যিসকল দৰ্শনাৰ্থীয়ে তেওঁক অষ্টপ্ৰহৰ বিবস্ত্ৰ কৰি থাকে, সেইসকলৰ লগত কথা পাতিবলৈ তেওঁ সন্মুলি ইচ্ছা অহুভৱ নকৰে। তেওঁৰ মুখৰ এবাৰ কথা শুনিবলৈ যিসকল লোক পৰম আশা কৰি দূৰ-দূৰণিৰপৰা আহে, তেওঁলোক নিৰাশ হৈ উভতি যায়। গ্যেটেই আজিকালি কাৰো লগত বিশেষ কথা নাপাতে, কেৱল আনৰ কথা শুনে। একমাত্ৰ ব্যতিক্ৰম একাৰ্‌মান্। গ্যেটেৰ পৰম ভক্ত এই ৩১ বছৰীয়া ডেকাজনে ১৮২৩ চনৰেপৰা গ্যেটেৰ ঘৰত আছি থাকিবলৈ লৈছে, আৰু বিভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত গ্যেটেই যেতিয়া যি কথা কয় সেই সকলোবোৰ তেওঁ এখন বহীত টুকি ৰাখিছে। তেওঁৰ এই টোকা বহীখন Conversations with Goethe নামেৰে এদিন জগদ্বিখ্যাত হ’ব।

ৱাইমাৰৰ ব্যস্ত বিদগ্ধ নাগৰিক জীৱনৰপৰা গ্যেটেৰ মাজে মাজে পলাবৰ প্ৰয়োজন হয়। বহু বছৰ ধৰি তেওঁৰ প্ৰিয় অৱসৰ বিনোদৰ ঠাই আছিল কাল’ছ’বাদ্। কিন্তু ১৮২১ চনৰপৰা তেওঁ চোং সলাই মেৰিয়েনবাদলৈ যাবলৈ আবদ্ধ কৰিলে। ১৮২৩ চনত তেওঁ তেনেকৈ মেৰিয়েনবাদলৈ গৈ এটা বিৰাট অট্টালিকা ভাড়া কৰি থাকিবলৈ ল’লে। ঘৰটোৰ গৰাকীৰ জীয়েক ফ্ৰ্‌ল্ডেৰ্‌জ্‌—১৯ বছৰ বয়সত তেওঁৰ বিয়া হবৰ সময়ত গ্যেটেই তেওঁক প্ৰথম লগ পাইছিল। তিনিজনী অনূঢ়া কন্যাৰে সৈতে তেওঁ এতিয়া বিধবা। প্ৰথম কন্যা উল্ৰিকে—বয়স ১৭ বছৰ—গ্যেটে যে এজন মস্ত ডাঙৰ মানুহ সেই কথা লোকশ্ৰুতিৰপৰা তেওঁ জানে, কিন্তু গ্যেটেৰ বিপুল বচনাৰাজিৰ

এটা শব্দ, এটা বৰ্ণ-বিসৰ্গও তেওঁ পঢ়ি পোৱা নাই। ৭৩ বছৰীয়া বৃদ্ধ কবি গ্যোটে এই সপ্তদশী বালিকাৰ প্ৰেমত পৰিল।

বুঢ়া হ'লে বোলে মানুহৰ 'পৰ্ণকিত্তি লবে' ; গ্যোটেৰো লবিল। নাতিনিৰ বয়সৰ ছোৱালীজনীৰ প্ৰেমত পৰিয়েই ক্ৰান্ত নাথাকি গ্যোটেই উল্ৰিকেক বিয়া কৰিবলৈ পাগল হৈ পৰিল। গ্যোটেই ৱাইমাৰলৈ ঘূৰি আহি তেওঁৰ বন্ধু আৰু পৃষ্ঠপোষক ডিউক কাৰ্ল আউগুস্তক খাটনি ধৰিলে—ঘটকালি কবি বিয়াখন বন্দবস্ত কৰি দিব লাগে। ডিউকে কথাষাৰ শুনি প্ৰথমে ঠাট্টা বুলি ভাবি হাঁহি উকৰায়েই দিব খুজিছিল : “তিনিকাল গৈ একালত পৰিছে, তথাপি এতিয়াও ছোৱালী দেখিলে ব'ব নোৱাৰা।” কিন্তু গ্যোটে নাছোৰ-বান্দা ! উপায়ান্তৰ হৈ অৱশেষত ডিউকে উল্ৰিকেক মাৰৰ ওচৰলৈ গৈ বিয়াৰ প্ৰস্তাৱ দিলে। কোন মাকে এজন ৭৩ বছৰীয়া বুঢ়ালৈ নিজৰ সোতৰ বছৰীয়া ফুলকুমলীয়া ছোৱালীক বিয়া দিব পাৰে ? এটা অস্বস্তিকৰ পৰিস্থিতিৰপৰা উদ্ধাৰ পাবলৈ ফন্ লভেট্জউৱে তি নি-কন্সাক লৈ মেৰিয়েনবাদ পৰিত্যাগ কৰিলে।

উল্ৰিকেক লগত গ্যোটেৰ জীৱনত আৰু দ্বিতীয়বাৰ দেখা নহ'ল। ভগ্ন-হৃদয় লৈ তেওঁ ৱাইমাৰলৈ ঘূৰি আহিল। কিন্তু বহুশয় কথা—উল্ৰিকেক জীৱনত কাকো বিয়া নকৰিলে। তেওঁ মঠৰ সন্ন্যাসিনী হ'ল, আৰু প্ৰায় এশ বছৰ বয়সত তেওঁৰ মৃত্যু হ'ল। হৃদয়ৰ নিভৃত্তম অন্ধকাৰত কোনো কোনো বিৰল মুহূৰ্ত্তত সেই সন্ন্যাসিনীয়ে আপোন সত্তাৰ মুখামুখি হৈ গ্যোটেৰ প্ৰেমনিবেদনৰ স্মৃতি কিভাৱে বোম্বুন্দ কৰিছিল, সেই কথা সংসাৰে কোনোদিন নাজানিব।

কিন্তু গ্যোটেই কি ভাবিছিল সেই কথা আজি সমস্ত সংসাৰে জানে। অশ্বয়ানত উঠি তেওঁ ৱাইমাৰ অভিমুখে মেৰিয়ান্বাদ ত্যাগ কৰিলে। সমস্ত জীৱন ধৰি তেওঁ অজ্ঞপ্তবাৰ প্ৰেমৰ বক্তাক্ত যত্নাৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰিছে, কিন্তু এইবাৰৰ অভিজ্ঞতাৰ লগত পূৰ্বৰ কোনো অভিজ্ঞতাৰ তুলনা নাই। যৌৱনৰ যি অমিত শক্তিকে তেওঁ-

অভীভৱ সকলো প্ৰচণ্ড আঘাত গ্ৰহণ কৰিছিল, সেই আঘাত বাৰ্ধক্যই নিশ্চয় ঠিক একেভাৱে গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে। গোটেই বুদ্ধি পালে—তেওঁৰ এই বিদায় কেৱল মেৰিয়েনবাদৰপৰা বিদায় নহয়, কেৱল উল্ৰিকৈৰপৰা বিদায় নহয়, ই আচলতে নাৰীসৌন্দৰ্যৰ ধ্যান আৰু প্ৰেমাত্মভূক্তিয়ে অনিৰ্বচনীয় আনন্দ-বিষাদেৰে মণ্ডিত কৰি তোলা জীৱনৰপৰাই চিৰবিদায়। তেওঁ হয়তো আৰু কেইবছৰমান জীয়াই থাকিব, সমস্ত জীৱন ধৰি বচনা কৰা 'কাউণ্ট'ৰ অসমাপ্ত দ্বিতীয় খণ্ডত তেওঁ হয়তো আৰু কিছু যোগ-বিয়েগ কৰিব, কিন্তু তেওঁৰ জীৱনলৈ আৰু কেতিয়াও নাহিব কোনো নাৰী ছুঃসহ যন্ত্ৰণাৰ নিমিত্ত হৈ, অনিৰ্বচনীয় আনন্দৰ উৎস হৈ, অসীম বহুশ্লোকৰ দূতী হৈ। গোটেই তেওঁৰ হৃদয়ত এক নিঃসীম শূণ্ণতা আৰু পৰম বিষাদ অনুভব কৰিলে। আৰু মনৰ এনে অৱস্থাত তেওঁ সদায় যি কৰে, আজিও ঠিক তাকেই কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। মেৰিয়েনবাদ এবাৰ লগে লগে তেওঁ গাড়ীত বহি এটা কবিতা বচনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে, আৰু ৱাইমাৰ আহি পোৱাৰ আগে আগেই কবিতাটোৰ বচনা সম্পূৰ্ণ হ'ল। *Marienbad Elegy* বা *Trilogy of Passion* নামেৰে প্ৰসিদ্ধ এই কবিতাটো বিশ্বসাহিত্যৰ অশ্ৰুতম সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ প্ৰেমৰ কবিতা।

মেৰিয়েনবাদ এবাৰ লগে লগেই গোটেই অশ্ৰুমান্ত বহি লেখিবলৈ ধৰিলে :

শোক-স্মৃতি-বিজড়িত হৈ ছায়া, আকৌ এবাৰ দিনৰ পোহৰত
তুমি চুচুক-চামাককৈ মুখ দেখা দিছা ; নতুনকৈ ফুল ফুলিব ধৰা
বাহনিডৰাত মোৰ লগত তোমাৰ ভেটাভেটি হৈছে, কিন্তু মোক দেখি
তুমি লাজত সংকুচিত হৈ উঠা নাই। তুমি মোৰ মনত জগাই
তুলিছা তাহানিৰ সেই পুৰণি দিনবোৰৰ জীৱন্ত স্মৃতি—যেতিয়া
একেখন পথাৰৰ নিয়ৰে আমাৰ ছয়োকে সঞ্জীৱিত কৰি তুলিছিল,
আৰু দিনটোৰ ক্লাস্তিকৰ পৰিশ্ৰমৰ অন্তত অন্তগামী সূৰ্যৰ শেষ
ৰশ্মি-বেধাই আমাক আনন্দৰ আৱেশত বিহ্বল কৰি তুলিছিল।

মই থাকি যাম, তুমি বিদায় লবা—এয়েই আছিল নিয়তিৰ বিধান ।
মোক এৰি থৈ তুমি আগ বাঢ়ি গুচি গ'লা, অৱশ্যে তাৰ ফলত
তোমাৰ একো হানি-বিঘিনি নহ'ল ।

মহুগ্ন-জীৱন পোৱাটো নিশ্চয় ভাগ্যৰ কথা ; দিনটো কিমান মধুৰ
যেন লাগে, আৰু বাতিটো কিমান মনোহৰ । কিন্তু আনন্দৰ স্বৰ্গত
প্ৰোথিত হৈ আমি গৰীয়ান আৰু প্ৰোন্নত সূৰ্যক উপভোগ কৰিবলৈ
আৰম্ভ কৰিছোহে মাত্ৰ, ঠিক তেনেতেই এক জটিল আৰু হতবুদ্ধি
সুদয়াবেগৰ লগত একোবাৰ আমাৰ নিজৰ আৰু একোবাৰ আমাৰ
পৰিবেশৰ সংঘৰ্ষ আৰম্ভ হৈ যায় ; আমি যিমানেই ইচ্ছা নকৰো কিয়,
ছয়োটাৰে মাজত সামঞ্জস্য স্থাপিত নহয় ; ভিতৰত যেতিয়া উজ্জল
পোহৰ বিৰাজ কৰে, বাহিৰত তেতিয়া অন্ধকাৰ ঘনীভূত হয়, আৰু
আমাৰ মেঘাচ্ছন্ন দৃষ্টিৰপৰা এক উজ্জল বহির্দৃশ্য গোপন হৈ ৰয় । ঠিক
এনেকৈয়ে হাততে পোৱা সুখে আমি চিনি নোপোৱা হৈ পৰো ।

তথাপি এতিয়া আমি ভাবো যে সেই সুখ আমাৰ কৰায়ত্ত
হৈছে ; এগৰাকী তিবোতাৰ মধুসুৰা শৰীৰে আমাক মত্তমুগ্ধ কৰে ;
শৈশৱৰ কুসুমকোৰকত পৰিপূৰ্ণভাৱে সুখা হৈ থকা বুকুৰুজনে বসন্ত-
কালত প্ৰবেশ কৰে আৰু তেওঁ নিজেই হৈ পৰে বসন্ত ; তেওঁ
আনন্দিত হয়, বিস্মিত হয়, অৰাক হৈ তেওঁ ভাবে : কোনে বাক
তেওঁৰ জীৱনত সজ্জৰ কৰি তুলিলে এই গোটেইবোৰ ঘটনা ?
চাৰিওফালে তেওঁ চকু ফুৰাই চায় আৰু দেখে যে সমগ্ৰ পৃথিৱীখন
তেওঁৰেই । সুদয়ৰ প্ৰৱল উচ্চাসে তেওঁক দূৰ-দূৰণিলৈ টানি নিয়ে,
প্ৰাচীৰ বা প্ৰাসাদ একোৱেই তেওঁক বাধা দি ৰাখিব নোৱাৰে ।
অবণাচ্ছাদিত গিৰি-শীৰ্ষৰ চাৰিওফালে চৰাইবোৰে ঘূৰি থকাৰ
নিচিনাকৈ তেৱেঁ নিজৰ প্ৰিয়তমাৰ চাৰিওফালে ঘূৰি ফুৰে ; আকাশৰ
বহু ওপৰৰপৰা চৰায়ে চোঁ মাৰি নামিবলৈ সাজু হৈ থকাৰ নিচিনাকৈ
তেৱেঁ প্ৰিয়াৰ সপ্ৰেম দৃষ্টিক বিচাৰি থাকে, আৰু তেওঁক বন্দী কৰি
বাখে সেই দৃষ্টিয়ে ।

কিন্তু তেওঁ সাহসধান-বাণী পায় হয় খুব আগভীয়াকৈ, নহয় খুব পলমকৈ ; তেওঁ অনুভব কৰে যে তেওঁৰ উৰণ বাবে বাবে বাধাপ্ৰাপ্ত হৈছে, তেওঁ জ্বলন্ত বান্ধ খাইছে। প্ৰিয়াক আকৌ দেখিবলৈ পালেই পৰম সুখ অনুভব হয়, বিদায় লব লগা হ'লেই হৃদয় ভাগি যায়, পুনৰ্দৰ্শনে আনি দিয়ে অধিকতৰ আনন্দ, বহুতো বহুবৰ কৃতিপূৰণ হয় এটামাত্ৰ মুহূৰ্ততেই ; কিন্তু অৱশেষত তেওঁৰ কাৰণে অপেক্ষা কৰি আছে বুকুভঙা চিৰ-বিচ্ছেদে।

মোৰ বন্ধু, তুমি হাঁহিছা, আৰু হাঁহিছা যথোচিত অনুভূতিৰে সৈতেই ; কাৰণ এক ভয়ংকৰ বিচ্ছেদে তোমাক কৰি তুলিছে বহু-জ্ঞাত। তোমাৰ সকলক ভাগ্য আমি স্মৰণীয় কবি ৰাখিছো, আৰু শুভাশুভ যিহৰ কাৰণেই নহওক কিয়, আমাক এৰি থৈ তুমি গুচি গ'লা। প্ৰচণ্ড হৃদয়াবেগৰ অনিশ্চিত কুটিল আবৰ্তই আকৌ এবাৰ আমাক তাৰ বুকুলৈ টানি নিছে : আমাৰ কাৰণে আছে বাৰম্বাৰ ঘূৰি অহা সেই জটিল মৰ্মপীড়া, আৰু অৱশেষত চিৰবিদায়—সেই বিচ্ছেদ, মৃত্যু যাৰ নামাস্তব ! এই বিচ্ছেদৰ মৃত্যুতুল্য আঘাতৰ কথা অগ্ৰাহ্য কৰি কবিসকলে কিমান মৰ্মস্পৰ্শীভাৱে তাৰ বিষয়ে গান বচনা কৰে ! সেই যন্ত্ৰণাৰ জ্বলন্ত নিজেই বন্দী আৰু তাৰ কাৰণে অন্ততঃ আধা দোষৰ ভাগী সেই কবিসকলক যেন কোনোবা দেৱতাই এনে বাণী দান কৰিব পাৰে—যি বাণীৰে তেওঁলোকে নিজৰ অপ্ৰতিহাৰ্য যন্ত্ৰণাৰ অভিজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিব পাৰে।

ইলিজী

নিপীড়িত মানবাত্মা যদি বাণীহীন, মুক,
কোনোবা দেৱতাই মোক দিছে মোৰ যন্ত্ৰণা প্ৰকাশ কৰাৰ বাণী।
এই পুনৰ্মিলনৰপৰা, এতিয়াও অপ্ৰস্কুচিত এই দিনটোৰপৰা
মোৰ আশা কৰিবলৈ কি আছে ? স্বৰ্গ আৰু নৰকৰ চূৱাৰ মোৰ

সমুখত মুকলি হৈ আছে ; কি সংকোচে মোৰ হৃদয় কৰি তুলিছে
বিচলিত। দুৰীভূত হোৱা সকলো সংশয়! স্বৰ্গৰ ছৱাব-দলিত
আহি তেওঁ থিয় দিছেহি আৰু তেওঁ মোক তুলি লৈছে তেওঁৰ বাহ-
বন্ধনৰ মাজলৈ।

ঠিক এনেদৰেই কোনো কোনো মানুহক স্বৰ্গই নিজৰ কোলালৈ
চপাই লয়—যেন তেওঁ অনন্ত কালৰ কাৰণে শূন্যৰ জীৱন লাভ
কৰিবৰ যোগ্য ; কোনো এটা ইচ্ছা, কোনো এটা আশা, কোনো
বাসনা অপূৰ্ণ নাথাকে—ইয়েই হ'ল মানুহৰ অন্তৰতম আকাংক্ষাৰ
অন্তিম লক্ষ্য, আৰু এই অপূৰ্ণ সৌন্দৰ্যৰ দৰ্শন লাভ কৰা মাত্ৰকতে
মানুহৰ ব্যাকুল অশ্ৰুধাৰা উৎস মুহূৰ্ততে শুকাই যায়।

দিনটোৱে কিমান ভীৰ বেগেৰে তাত ডেউকা কোবায়, আৰু
মুহূৰ্তবোৰক তাৰ আগে আগে খেদি নিয়া যেন লাগে। সন্ধ্যাবেলাৰ
চুমাটো, এটা বিশ্বস্ত বন্ধন, পিছদিনাৰ সূৰ্যোদয়লৈকে যাতে এই
বন্ধন অটুট থাকে তাৰেই এটা প্ৰতীক। প্ৰহৰবোৰ মধুৰ গতিৰে
আগবাঢ়ে ; সহোদৰা বাই-ভনীৰ দৰে সিহঁত দেখিবলৈ একে, কিন্তু
আচলতে এটা প্ৰহৰবো আন এটা প্ৰহৰৰ লগত সম্পূৰ্ণ মিল নাই।

সৰ্বশেষ চুমাটো, নিৰ্মমভাৱে মধুৰ, অংগাংগীভাৱে জড়িত বিচ্ছিন্ন
বাসনাৰ দৃঢ় পেশী সি বিদীৰ্ণ কৰি থৈ যায়। ভৰিটোৱে স্থলিত—
দ্ৰুতভাবে সেই ছৱাবদলি পাব হৈ পলাই যায়, যেন এক দ্ৰুত
দেৱদূতে ইয়াৰপৰা তাক খেদিহে নিছে ; অন্ধকাৰে আচ্ছন্ন কৰি
অন্য পথটোৰ কালে চকুৱে হতাশাবে সৈতে চাই থাকে, আৰু
যেতিয়া সি ঘূৰি চায়, যেতিয়াও পদূলিৰ জপানখন বন্ধ হৈয়ে আছে।

আৰু এতিয়া হৃদয়খন নিজৰ ভিতৰতেই বন্দী—কেতিয়াও যেন
সি খোল খোৱা নাছিল, কেতিয়াও যেন সি প্ৰিয়াৰ কাষত সেই স্বৰ্গীয়
প্ৰহৰবোৰ যাপন কৰি পোৱা নাছিল, আৰু সেইবোৰ মুহূৰ্তত সি
যেন আকাশৰ সমস্ত ভাৰ উজ্জলভাৱে লগত কেব মাৰি পোৱা
নাছিল ; যত্নশা, অমৃত্যুপ, আত্মগ্ৰানি আৰু হৃষ্টিক্তাৰ বোজাই এতিয়া

তাক হেঁচা মাৰি ধৰিছে, আৰু ভাপত সিজাব ধৰা গোমা গৰমক বতৰে তাক ধৰি ধৰিছে।

কিন্তু এতিয়াও জানো পৃথিৱীখন নাই ? শিলাময় গিৰি-শীৰ্ষবোৰ আৰু কি পবিত্ৰ ছাঁয়াই আৱৰি বখা নাই ? শব্দবোৰ আৰু আগৰ দৰে পকি হুঠেনে ? পথাৰ আৰু হাবি-বননিৰে সৈতে মেউজীয়া গাঁও-ভূঁইবোৰ নৈৰ পাৰে পাৰে শোভা পাই থকা নাই ? আৰু সেই বিশাল উত্তুঙ্গ ভোৰণাকৃতিৰ অন্ধৰ এতিয়াও বিচিত্ৰ কায়াৰে পূৰ্ণ হৈ পিছ মুহূর্তেৰ্ত পুনৰ শূন্য হৈ হুঠেনে ?

মেঘমালাৰ গস্ত্ৰীৰ বৃক্ষগানৰপৰা কোনোবাই যেন আলফুলকৈ, সুকোমলকৈ, সুস্পষ্টভাৱে আৰু পৰম আদৰেৰে এজন উৰণীয়া দেৱ-দূতৰ আহি তাক গঢ়ি তুলিছে—উজ্জ্বল কুঁৱলীৰ এনে এটা ক্ষীণ মূৰ্তি বহু দূৰত আৰু ওপৰত নীল আকাশৰ বিপৰীতে লাহে লাহে উঠি আহিছে—সেই মূৰ্তিটো যেন তেওঁৱেই—এনেকৈয়ে তুমি তেওঁক আনন্দৰ উল্লাসত নাচি থকা দেখা পাইছিলি, বিশ্ব জগতত যাৰ সৌন্দৰ্যৰ কোনা তুলনা নাই।

কিন্তু তেওঁৰ পৰিবৰ্তে এটা বায়বীয় মূৰ্তিকে নিবিড় আলিঙ্গনত ধৰি থকা বুলি মাত্ৰ কেই মুহূৰ্তমানতকৈ বেছি সময় তুমি ভুল কৰি নাথাকিবা ; নিজৰ হৃদয়লৈ ঘূৰি আহাঁ, কাৰণ তাতহে বেছি সহজে তুমি তেওঁক পাবা। তোমাৰ হৃদয়ৰ মাজত তেওঁ নিত্য-নব ৰূপত বিৰাজ কৰে আৰু বিচৰণ কৰে : যদিও তেওঁ মূলতে সদায় একেই, তথাপি তেওঁ বিচিত্ৰ ৰূপত আত্ম-প্ৰকাশ কৰে, হাজাৰবাৰ নিজৰ ৰূপ পৰিবৰ্তন কৰে, আৰু প্ৰত্যেকবাৰেই তেওঁ আগতকৈ প্ৰিয়তৰ হয়।

মোক আদৰি লবলৈ তেওঁ পদূলিমুখত বাট চাই আছিল, তাৰ পিছৰেপৰাই প্ৰতি খোজে খোজে তেওঁ মোৰ আনন্দৰ পৰিমাণ বঢ়াই নি আছে। আনকি সৰ্বশেষ চূমাটো দিয়াৰ পিছতো তেওঁ মোৰ পিছে পিছে দৌৰি আহি মোক সাৱটি ধৰিলে আৰু মোৰ ওঁঠত আৰু এটা শেষ চূমা হেঁচি দিলে—মোৰ প্ৰিয়তমাৰ এই ৰূপ, স্পষ্ট

আৰু জীৱন্ত, মোৰ বিশ্বন্ত হৃদয়ৰ ওপৰত জুইৰ আখৰেৰে চিৰকালৰ কাৰণে সি লেখা হৈ ব'ল।

লেখা হৈ ব'ল মোৰ হৃদয়ৰ ওপৰত, যি নিজকে সাঁচি ৰাখিছে তেওঁৰ কাৰণে আৰু তেওঁক সাঁচি ৰাখিছে নিজৰ মাজত ; সু-উচ্চ দুৰ্গ-প্ৰাকাৰৰ দৰে অবিচলিত মোৰ এই হৃদয় ; তেওঁ আছে, কেৱল এই কাৰণেই মোৰ হৃদয় নিজৰ অস্তিত্বৰ কাৰণে আনন্দিত ; তেওঁ আছে, কেৱল এই বুলি জানিলেহে মোৰ হৃদয়ে নিজৰ অস্তিত্ব অসুভব কৰে, কেৱল তেওঁৰ লগত প্ৰেমৰ বন্ধনেই এই হৃদয়ক মুক্তি দিছে, আৰু এতিয়া জীৱনৰ প্ৰতিটো কথাৰ কাৰণে তেওঁৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞতাৰ বাহিৰে এই হৃদয়ত আন একো স্পন্দন নাই।

এই হৃদয়ৰ ভাল পাবৰ যি শক্তি আছিল আৰু প্ৰতিদানত ভালপোৱা পোৱাৰ যি প্ৰয়োজন আছিল, সেই সকলোবোৰেই পুৰি ছাই হৈ নিশ্চিহ্ন হৈ গ'ল ; কিন্তু পিছ যুহুৰ্ত্ততে মই আকৌ নতুনকৈ আশা কৰিবলৈ, পৰিকল্পনা কৰিবলৈ, সিদ্ধান্ত লবলৈ আৰু সেইমতে ক্ৰমত গতিৰে কাম কৰিবলৈ আনন্দময় প্ৰেৰণা ঘূৰাই পালো ! কাৰণ প্ৰেমে যদি কেতিয়াবা প্ৰেমিকক প্ৰেৰণা দিছিল, তেন্তে মোৰ ক্ষেত্ৰত সি দিছিল সবাতোকৈ আনন্দিত হৃদয়েৰে :

আৰু সি আছিল কেৱল মোৰ প্ৰিয়তমাবেই দান। অস্তবৰ এক গভীৰ ব্যাকুলতাই ছৰ্ব্ব পামাণ-ভাৰৰ দৰে মোৰ দেহ-মন পিষ্ট কৰি পেলাইছিল : মোৰ স্বাসকক শূন্য হৃদয়ৰ মক-প্ৰান্তবৰ যিফালেই চাওঁ, সেইফালেই দেখা পাইছিলো কেৱল আতংক ! কিন্তু এতিয়া এটা পৰিচিত ছুৱাবদলিত আশাই পুনৰ ভূমুকি মাৰিছে : তেওঁ নিজেই আহি দেখা দিছেহি সূৰ্য-কিৰণৰ কোমল উজ্জলতাৰ মাজত।

যিজনো আমাৰ হৃদয়ত পৰিপূৰ্ণ প্ৰেম জগাই তোলে, তেওঁৰ উপস্থিতিত আমি প্ৰেমৰ যি সৌম্য প্ৰশান্তি অসুভব কৰো, সেই প্ৰশান্তিৰ লগত মই তুলনা কৰিব পাৰো ঈশ্বৰে দান কৰা শান্তিক— যি শান্তিয়ে (আমি পঢ়িবলৈ পাইছো) এই পৃথিবীলৈ নমাই আনে

সকলো বোধশক্তিৰ অতীত এক মঙ্গলময় আশীৰ্বাদ। হৃদয় তেতিয়া শান্ত হয়, আৰু আন একোৱেই তেতিয়া হৃদয়ৰ সেই গভীৰতম অনুভবক বিস্তৃত কৰিব নোৱাৰে যে প্ৰিয়তমৰ লগত আমি সম্পূৰ্ণ একায়।

আমাৰ আত্মাৰ নিৰ্মল গভীৰতাত জাগি উঠে এনে এটা বাসনা— যি বাসনাই আমাক উদ্ধৃত্ত কৰে আমাতকৈ এটা উচ্চতৰ, পবিত্ৰতৰ আৰু অজ্ঞাত শক্তিৰ ওচৰত নিজকে মুক্তভাৱে আৰু পৰম কৃতজ্ঞতাৰে উছৰ্গা কৰিবলৈ, আৰু তাকে কবি সেই চিৰন্তন সংজ্ঞা-হীনৰ বহুস্ত ভেদ কৰিবলৈ; তাকেই আমি অভিহিত কৰো ধৰ্মিষ্ঠতা বুলি। তেতিয়া মই মোৰ প্ৰিয়াৰ সমুখত থিয় হওঁ, তেতিয়া মই এনে এক দিব্য মঙ্গলানুভূতিৰেই অংশ পোৱা যেন অনুভব কৰো।

সূৰ্যৰ প্ৰভাপৰ দৰে তেওঁৰ দৃষ্টিৰ সমুখত, বসন্তৰ তপ্ত সমীপৰ দৰে তেওঁৰ প্ৰশ্বাসৰ সমুখত আমাৰ তুহিন-শীতল দীৰ্ঘ অনমনীয় অহংবোধ গলি গলি নোহোৱা হৈ যায়, কোনো অহং-ইচ্ছা, কোনো স্বাৰ্থবুদ্ধি তিষ্ঠি থাকিব নোৱাৰে—তেওঁৰ আগমনৰ লগে লগেই সেই সকলোবোৰ মৰহি নিশ্চিহ্ন হৈ যায়।

তেওঁ যেন আমাক কয়, “প্ৰতিটো দয়াবান প্ৰহৰে প্ৰহৰে আমালৈ আগ বঢ়োৱা হৈছে জীৱনৰ উপহাৰ; আমাৰ পাৰ হৈ যোৱা দিনবোৰে পিছলৈ বুলি বিশেষ একো চিন ৰাখি থৈ নাযায়, আহিব ধৰা দিনবোৰ কেনেকুৱা হব সেই বিষয়ে জানিবলৈকো অধিকাৰ নাই। আৰু যদি কেতিয়াবা, সন্ধিয়া পৰত, মোৰ হৃদয়ে মোক বিভ্ৰান্ত কৰে, তেতিয়াও মোক এসময়ত আনন্দিত কৰা সমস্ত দৃশ্যৰাজিৰ ওপৰত বৰ্ষিত হয় অন্তিমিত সূৰ্যৰ কিৰণপ্ৰপাত।

“তেন্তে মই যি কৰো তুমিও ঠিক তাকেই কৰা—আনন্দ আৰু সজ্ঞান আগ্ৰহেৰে সৈতে, দীৰ্ঘসূত্ৰিতা পৰিহাৰ কৰি, মুহূৰ্তটোৰ মুখামুখি হোৱা। কৰ্ম বা সজ্ঞোগ, যিহব মাজতেই নহওক কিয়— নিৰ্মল আৰু জীৱন্ত ইচ্ছাবে সৈতে তুবন্তে তাৰ মুখামুখি হোৱা। হে

শ্ৰিয়, তুমি ব'ভেই আছা ভাভেই থাক, আৰু ভাভেই থাক
সমগ্ৰভাৱে,—চিৰকাল তুমি শিশুৰ নিচিনা হোৱা, ভেঙিয়াই তুমি
হবা সৰ্বাস্বা আৰু অপৰাজেয়।

তুমি অৱশ্যে নিশ্চয় তেনেকৈ ক'ব পাৰা (মই ভাবিলো) :
কোনোবা দেৱতাৰ আশীৰ্বাদত তোমাৰ দৃষ্টিত বৰ্ধিত হয় পুণ্যশ্ৰেণী,
আৰু তোমাৰ মধুৰ উপস্থিতিত, তোমাৰ দৃষ্টিৰ বিছাৰ্চমকত,
প্ৰত্যেক মানুহেই নিজকে অহুভৱ কৰে বিধাতাৰ বৰপুত্ৰ বুলি। কিন্তু
মোৰ কাৰণে এতিয়া আহিব ধৰিছে তোমাৰপৰা চিৰবিচ্ছেদৰ সেই
ভয়ংকৰ মুহূৰ্ত্ত,—তেনে স্থগত এই সমস্ত জ্ঞান-গম্ভীৰ কথা শিকি
মোৰনো বাক কিটো লাভ হ'ব ?

মই তোমাৰপৰা এতিয়া বহু নিলগত। এই বৰ্ত্তমানৰ মুহূৰ্ত্তটো
—কি দাবী কৰে সি ? মই ক'ব নোৱাৰো। মোটলৈ সি আগবঢ়াইছে
বহুতো ভাল আৰু সুন্দৰ উপহাৰ ; কিন্তু সেই সকলোবোৰেই একো
একোটা বোজা মাত্ৰ, আৰু সেইবোৰ মই প্ৰত্যাখ্যান কৰিবই
লাগিব। এটা অপ্ৰতিবোধ্য বাসনাই মোক ইফালে সিফালে খেদি
ফুৰিছে ; অন্তহীন অশ্ৰুধাৰাই মোৰ একমাত্ৰ সাথুনা।

ভেসে, হে অশ্ৰুধাৰা, তুমি অন্তহীনভাৱে বৈয়েই থাক—যদিও
তুমি কেতিয়াও মোৰ বুকুৰ মাজৰ জুইকুৰা ছুয়ুৱাব নোৱাৰা।
ইতিমধ্যেই এক ভয়ংকৰ যন্ত্ৰণাই, এক মৰ্মহাতী জীৱন-মৰণ সংগ্ৰামে
মোৰ হৃদয় চিৰাচিৰ কৰি পেলাইছে। দেহৰ যন্ত্ৰণা প্ৰশমিত
কৰিব পৰা কিবা বনৌষধি থাকিব পাৰে, কিন্তু নিজে কিবা এটা
ইচ্ছা কৰিবলৈ বা সিদ্ধান্ত লবলৈ মনৰ কোনো শক্তি নাই।

অথবা মনৰ শক্তি নাই তেওঁৰ অবিহনে জীয়াই থকাৰ কথা
কল্পনা কৰিবলৈ। সহস্ৰবাৰ ই নিজৰ ভিতৰতে জগাই তোলে
তেওঁৰ মূৰ্ত্তি—কেতিয়াবা সি উদয় হয় খুব ধীৰে ধীৰে, কেতিয়াবা
সি পলকতে অদৃশ্য হৈ যায়, কেতিয়াবা সি অস্পষ্ট, কেতিয়াবা

উজ্জলভাৱে স্পষ্ট। এই জোৱাৰ আৰু ভাটাই, এই অহা আৰু যোৱাই কেনেকৈ বাক দিব পাৰে সামান্যতম সাক্ষ্যনা ?

মোৰ বিশ্বস্ত সংগীসকল, তোমালোকে মোক ইয়াতেই এৰি থৈ যোৱা। মোক অকলে এৰি থৈ যোৱা শিলনি আৰু পিটনি আৰু শেলুৱৈৰ মাজত। নিজৰ বাটত তোমালোক আগ বাঢ়ি গৈ থাক। তোমালোকৰ কাৰণে উন্মুক্ত হৈ আছে বিশ্ব-চৰাচৰ, বিপুল। এই পৃথিৱী, জ্যোতিৰ্ময় আৰু সুবিশাল নভোমণ্ডল; পৰীক্ষা কৰা, অনুসন্ধান কৰা, পুংখানুপুংখ তথ্য সংগ্ৰহ কৰা, আৰু ধৈৰ্য-সহকাৰে উদ্ঘাটন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা প্ৰকৃতিৰ বহুস্ত।

মই হেকৱালো! সমগ্ৰ বিশ্ব-জগত, মই হেকৱালো নিজকে—সেই মই, যি মাত্ৰ সৌ সিদিনালৈকে আছিলো দেৱতাসকলৰ নয়ন-মণি। তেওঁলোকে মোৰ পৰীক্ষা চাইছিল, তেওঁলোকে মোক দিছিল পাণ্ডোৰাক (Pandora) তেওঁৰ অজস্ৰ মঙ্গলময় উপহাৰ আৰু ততোধিক অজস্ৰ ভয়ংকৰ বিপদবাজিৰে সৈতে। তেওঁলোকে মোক বিশাল ঐশ্বৰ্যৰ ওষ্ঠ-লগ্ন কৰিছিল, তাৰ পিছত তেওঁলোকেই মোক তাৰপৰা টানি-আজুৰি আনি ধ্বংস কৰিলে।

শাস্তি

শ্ৰেয়স প্ৰচণ্ড আবেগে সদায় লগত লৈ আহে যজ্ঞণ। অ' মোৰ বেদনা-বিধূৰ হৃদয়, তুমিয়ে কিমান কি হেকৱালা, তোমাক সাক্ষ্যনা দিব কোনে ? কাঁড়ৰ বেগেৰে যিবোৰ প্ৰহৰ পাৰ হৈ অদৃশ্য হৈ গ'ল, সেই প্ৰহৰবোৰ এতিয়া ক'ত ? বৃথাই তোমাক সেই পৰমতম সৌন্দৰ্যই জীৱনত এবাৰ দৰ্শন দিছিল ! এতিয়া তোমাৰ হৃদয় অসাৰ, তোমাৰ উদ্দেশ্য বিভ্ৰান্ত। আৰু জগতৰ সমস্ত সৌন্দৰ্য-গৰিমা, কেনেকৈ সি তোমাৰ চেতনাৰপৰা ক্ৰমে ক্ৰমে অস্পষ্ট হৈ নিশ্চিহ্ন হৈ গ'ল !

কিন্তু এতিয়া দেৱদূতৰ ডেউকাত ভৰ দি ওপৰলৈ উঠি আহিছে

সংগীত ; সি সৃষ্টি কৰিছে লক্ষ লক্ষ সুব-সমলয়, মানুহৰ অন্তৰতম সন্তাত সি প্ৰবেশ কৰিছে, পাৰাপাৰ প্লাবিত কৰা অনন্ত সৌন্দৰ্যেৰে সি তেওঁক কৰি তুলিছে পৰিপূৰ্ণ। তেওঁৰ ছন্দয়ন ভবি উঠিছে অশ্ৰুধাৰা আৰু অনুভবেৰে, মহতী বাসনাৰে, সংগীত আৰু অশ্ৰুধাৰাৰ স্বৰ্গীয়তাবে।

আৰু এইদৰে ভাবমুক্ত হোৱা তেওঁৰ হৃদয়ে হঠাৎ লক্ষ্য কৰিছে যে ই এতিয়াও জীৱন্ত আৰু স্পন্দমান, স্পন্দিত হৈ থাকিবলৈ ই এতিয়াও ইচ্ছুক, আৰু এই উদাৰ উপহাৰৰ প্ৰতিদানত ই নিজকে নিৰ্মল কৃতজ্ঞতাত উৰ্গা কৰিবলৈ প্ৰস্তুত। আৰু ঠিক এনে অৱস্থাতে ই অনুভব কৰিছে যে হৃদয়ৰ এই অভিজ্ঞতা যেন চিৰকাল স্থায়ী হয়! সংগীত আৰু প্ৰেমৰ এই যুগল আনন্দানুভূতি।”

এইটোৱেই হ’ল গোটেৰ ‘মেৰিয়েনবাদ ইলিজী’—সকলো কাব্য-বসিকৰ মতে বিশ্ব-সাহিত্যৰ অশ্ৰুতম সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ প্ৰেমৰ কবিতা। টিকা-টিপ্পনী নিপ্প্ৰয়োজন। কেৱল ছটামান কথালৈ পাঠকসকলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিব খোজে। গোটে আধুনিক কালৰ একমাত্ৰ কবি—যাক হোমাৰ, ডাণ্টে আৰু শ্বেকছ্‌পীয়েৰৰ লগত একেশাৰীভে বহুৱাব পাৰি। কিন্তু এটা বিষয়ত গোটেৰ লগত আমাৰ আত্মীয়তা নিবিড়তৰ। পশ্চিমৰ সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ সুপ্ৰাচীন আৰু মহত্তম ঐতিহ্য সম্পূৰ্ণভাৱে আত্মসাৎ কৰিও তেওঁ বিশ্বকবভাৱে আধুনিক। তেওঁৰ বচনাত প্ৰতিকলিত হৈছে আধুনিক মানুহৰ অভিজ্ঞতা, বিশ্ব-বীক্ষা আৰু জীৱন-জিজ্ঞাসা। মধ্যযুগৰ মুখপাত্ৰ হ’ল ডাণ্টে, বেণেছো বা নবজাগৰণৰ যুগৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি শ্বেকছ্‌পীয়েৰ, আৰু বোমাষ্টিক আন্দোলন সূচনা কৰা আধুনিক যুগৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি গোটে। তেওঁক যদিও একে আধাৰে বোমাষ্টিক কবি বুলি অভিহিত কৰিব নোৱাৰি, তেওঁ নিজেই ঘোষণা কৰিছিল যে *Classicism is health and Romanticism is sickness*, তথাপি তেওঁৰ জীৱন আৰু

বচনাতেই বোমাটিক আন্দোলনৰ মহত্তম বৈশিষ্ট্যবোৰৰ পৰিপূৰ্ণ প্ৰকাশ ঘটিছিল। তেওঁ আছিল ব্যক্তিত্ববানৰ পূজাৰী। কিন্তু তেওঁ ব্যক্তিৰ মাজত বিচাৰিছিল সৌন্দৰ্য, মহত্ব আৰু ভাবসাম্য। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে জীৱনৰ ঘাই চালিকা-শক্তি হ'ল অনুভূতি। তেওঁৰ জীৱনৰ লক্ষ্য আছিল বিশ্ব-প্ৰকৃতি আৰু মানৱ-প্ৰকৃতিৰ চিৰন্তন বহুশৰ অন্বেষণ আৰু ছয়োটাৰ মাজত:সম্বন্ধ-সাধন। এই কাৰণেই তেওঁ সাহিত্য আৰু বিজ্ঞানৰ সাধনাৰ মাজত কোনো বিবাদ বা পাৰ্থক্য বখা নাছিল। এজন লিখকে কোৱাৰ দৰে সমস্ত জীৱন তেওঁ বিজ্ঞান আৰু সাহিত্যক হুই বাহবে আশিঙ্গন কৰি ধৰি ৰাখিছিল। বোমাটিকসকলে প্ৰকৃতিক নতুন ৰূপত আৰু অৰ্থত আৱিষ্কাৰ কৰিছিল, প্ৰকৃতিৰ লগত মানৱ-জীৱনৰ অবিচ্ছেদ্য সংলগ্নতা বিচাৰি পাইছিল। সেই প্ৰকৃতিৰ মহত্তম বন্দনা ধ্বনিত হৈছিল গ্যেটেৰ কাব্যত। এমার্ছনে কৈছিল যে প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে কব লগা সকলো কথা গ্যেটেই কৈ শেষ কৰি গৈছে, সেই বিষয়ে নতুনকৈ কৰিলে কাৰো একো কথা নাই। ফাউষ্টৰ মুখেদি গ্যেটেই যি প্ৰকৃতি-বন্দনা গোৱাইছে, সেই চিন্তোদ্গামী কবিতা পঢ়ি আঁত্ৰে জিন্দেই জীৱনৰ নতুন অৰ্থ আৱিষ্কাৰ কৰিছিল, তেওঁ উপলব্ধি কৰিছিল যে ইন্দ্ৰিয়ৰ যোগেদিও ঈশ্বৰে কথা কব পাৰে। কিন্তু অন্যান্য বোমাটিক কবিসকলৰ লগত গ্যেটেৰ এটা ডাঙৰ মৌলিক পাৰ্থক্য আছিল। শ্বেলী, কীটছ্ আৰু ওৱড্ছ্-ৱৰ্থৰ নিচিনা সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বোমাটিক কবিসকলৰো দৃষ্টিভঙ্গী আছিল সংকীৰ্ণ, জীৱনৰ দৰ্শন আৰু অভিজ্ঞতা খণ্ডিত। আনহাতে গ্যেটেৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰিধি আছিল বিশাল আৰু বৈচিত্ৰ্য-ময়,—এক বিৰাট আশিঙ্গনেৰে তেওঁ জীৱন আৰু প্ৰকৃতিৰ সকলো বৈপৰীত্যক আঁকোৱালি লৈ সেইবোৰক এটা অখণ্ড আৰু সুসংহত ৰূপ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ জীৱনৰ দৰ্শন আছিল সুগভীৰ আৰু সৰ্বাঙ্গক। মানুহৰ জীৱনটো হ'ল নানা বিপৰীতমুখী শক্তি আৰু প্ৰকৃতিৰ অন্তৰ্হীন ৰণক্ষেত্ৰ। গ্যেটেই বিশ্ব-প্ৰকৃতিত যেনেকৈ 'বহু

মাজত এক'ৰ সন্ধান কৰিছিল, ঠিক তেনেকৈ তেওঁ নিজৰ মাজতো এনে এক গোপন মূল-কেন্দ্ৰ আৱিষ্কাৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল— য'ত সকলো বিবোধ আৰু বৈপৰীত্যৰ অৱসান ঘটি এক শ্ৰেণীত ঐক্যতান বা সুব-সমলয়ৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে। গ্যেটে-সাহিত্যৰ এজন পণ্ডিতে সম্প্ৰতি আঙুলিয়াই দিছে যে গ্যেটেৰ সেই সাধনাই মানৱ-মনৰ অন্ধকাৰ অন্তৰ্লোকলৈ এনে কিছুমান নতুন পথ নিৰ্মাণ কৰিছিল—যিবোৰ পথেদি আগবাঢ়ি এক শতাব্দীৰ পিছত ব্ৰয়েড আদি মনোজগতৰ আধুনিক অভিযাত্ৰীসকলে এখন নতুন অন্ধকাৰ মহাদেশ আৱিষ্কাৰ কৰিছিল। বোমাষ্টিক আলোচনৰ চৌ কেতিয়াবাই মাৰ গ'ল যদিও সি পেলাই থৈ যোৱা পলসৰ বুকুতেই বিংশ শতাব্দীৰ সবহভাগ চিন্তা আৰু জীৱন-দৰ্শনৰ বীজ অংকুৰিত হৈছিল। ফলত পৃথিৱীৰ সকলো 'মহাকাবি'ৰ ভিতৰত গ্যেটেই হ'ল সম্পূৰ্ণভাৱে আধুনিক মানুহৰ কবি।

* * *

ওপৰত সম্পূৰ্ণভাৱে উদ্ধৃত কৰা গ্যেটেৰ প্ৰেমৰ কবিতাটিত দুটা কথা বিশেষভাৱে লক্ষ্যণীয়। পৃথিৱীৰ বহু কবিয়ে ব্যৰ্থ প্ৰেমৰ মৰ্মখাতী যন্ত্ৰণা তেওঁলোকৰ কবিতাত প্ৰকাশ কৰিছে। গ্যেটেৰ কবিতাতো সেই যন্ত্ৰণাৰ উন্মুক্ত প্ৰকাশ ঘটিছে, কিন্তু তেওঁৰ কাৰণে যন্ত্ৰণাই শেষ কথা নহয়। আত্মে মালবোৱে তেওঁৰ আত্ম-জীৱনীত লিখিছিল : "The metamorphosis of a fate undergone into a fate transcended-is one of the most profound that man can create."—সেইটো কৰাৰ অন্যতম উপায় হ'ল শিল্পৰ সৃষ্টি বা সন্তোষৰ জৰিয়তে জীৱনৰ এক ভিন্নতৰ বা উচ্চতৰ স্তৰলৈ উত্তৰণ। তাৰ মাজতেই কলাৰ মুক্তিদায়িনী শক্তি প্ৰমাণিত হয়। গ্যেটেই যেতিয়া কৈছিল—“একমাত্ৰ কলাৰ সহায়তেই পৃথিৱীক সম্পূৰ্ণভাৱে পৰিহাৰ কৰি চলিব পাৰি, আৰু একমাত্ৰ কলাৰ যোগেদিয়েই পৃথিৱীৰ লগত নিবিড়তমভাৱে সংযুক্ত হ'ব

পাৰি"—ভেওঁ তেতিয়া ভিন্ন ভাষাৰে ঠিক এই কথাৰেই বুজাব খুজিছিল। গ্যেটেই ভেওঁৰ সৰ্বশেষ প্ৰেমৰ কবিতাত নিজৰ ভগ্ন হৃদয়ৰ সমস্ত দুঃসহ যন্ত্ৰণা ঢালি দিছে, কিন্তু সামৰণিত ভেওঁ নিজেই ঘোষণা কৰিছে যে সংগীত-মুখা পান কৰি ভেওঁৰ যুতপ্ৰায় হৃদয় পুনৰ সঞ্জীৱিত হৈ উঠিছে।

সমস্ত জীৱন ধৰি সংগীত আছিল গ্যেটেৰ আত্মাৰ নিভৃত আশ্ৰয়। (প্ৰসংগত: উল্লেখ্য যে গ্যেটেই যন্ত্ৰ-সংগীত বিশেষ ভাল নাপাইছিল, ভেওঁৰ প্ৰধান আকৰ্ষণ আছিল কণ্ঠ-সংগীতৰ প্ৰতি।) লগৰীয়াৰ লগত বা প্ৰকৃতিৰ কোলাত খেল-ধেমালি কৰি আপোন-পাহৰা হৈ থকা শিশুৱে কাৰোবাৰ লগত কান্দিয়া কৰি বা কেনেবাকৈ আঘাত পাই কান্দি-কাটি ঘৰলৈ ঘূৰি আহি মাকৰ কোলাত আশ্ৰয় বিচৰাব দৰে গ্যেটেয়ো বাহিৰৰ সংসাবত পোৱা ছুখ-বেদনাৰ সাক্ষ্য আৰু উপশৰ্ম বিচাৰিছিল সংগীতৰ মাজত। এই অৰ্থত ভেওঁৰ কবিতাৰ সামৰণিত উল্লেখিত সংগীতৰ সঞ্জীৱনী-শক্তি ভেওঁৰ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰ আক্ষৰিক প্ৰকাশ মাত্ৰ। কিন্তু গভীৰতৰ অৰ্থত ই হ'ল জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ স্তৰবৰণা কলাৰ অভিজ্ঞতাৰ স্তৰলৈ উত্তৰণৰ প্ৰতীক। গ্যেটেৰ ব্যৰ্থ প্ৰেমৰ কবিতাত বোমাটিক বেদনাৰ চীংকৃত প্ৰকাশ নাই, আছে আনন্দ-বেদনা, ছুখ-মুখ আদি সমস্ত অভিজ্ঞতাক আত্মসাৎ আৰু অতিক্ৰম কৰি এক পৰম প্ৰশান্তিৰ স্তৰলৈ উত্তৰণৰ মহতী বাসনা—যি উত্তৰণ মহৎ কলা আৰু মহৎ প্ৰেমৰ মাজেদি সম্ভৱ।

দ্বিতীয় যিটো কথা লক্ষ্যণীয়, সেইটো হ'ল মানবতাৰ লগত গ্যেটেৰ গভীৰ একাত্মবোধ, মানুহৰ অসুস্থীন বিকাশ আৰু সম্ভাবনাৰ প্ৰতি ভেওঁৰ চিৰসজাগ দৃষ্টি। ওপৰতে কৈ অহা হৈছে যে গ্যেটেই ওবে জীৱন সমান নিষ্ঠাৰে সৈতে সাহিত্য আৰু বিজ্ঞানৰ সাধনা কৰিছিল, বিজ্ঞান আৰু সাহিত্যক ভেওঁ ছুই বাহুৰে আলিঙ্গন কৰি ৰাখিছিল। এইক্ষেত্ৰত একমাত্ৰ লিওনাৰ্ডো দা-ভিঞ্চিৰ লগতেই ভেওঁ

ভুলনীয়। ব্যাপক অধ্যয়ন আৰু সূক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণ—এই দুটাই আছিল তেওঁৰ জীৱনৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। বাল্যকালতেই তেওঁৰ এই বিজ্ঞান-নিষ্ঠা প্ৰকাশ পাইছিল। তেওঁ যেতিয়া এটা সৰু ল'ৰা, তেতিয়াই তেওঁ এদিন ক'ববাৰপৰা এটা হাতীৰ লাওখোলা বিচাৰি আনি তাক পৰীক্ষা কৰিবলৈ লাগিল। কিন্তু জানোছা তেওঁৰ গৱৰ্ণেছে হাতীৰ লাওখোলাটো দেখি তেওঁক পাগল বুলি ভাবে, সেইকাৰণে তেওঁ লাওখোলাটো অতি সযতনে লুকুৱাই ৰাখিছিল। সেইয়ে তেওঁৰ বিজ্ঞানৰ সাধনা আৰম্ভ হ'ল, মৃত্যুৰ দিনলৈকে তাৰ বিৰাম নঘটিল। ভাষিলে বিশ্বয়ত হতভম্ব নহৈ নোৱাৰি যে যিজন মানুহ আছিল আধুনিক যুগৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ মহাকবি, যিজন মানুহ ৰাজ-বিষয়া ৰূপে নানা কামত ব্যস্ত হৈ থাকিব লগা হৈছিল, যিজন মানুহে ছবি আঁকিছিল, সংগীত-চৰ্চা কৰিছিল, মঞ্চ-পৰিচালনা কৰিছিল, সেই একেজন মানুহেই শব্দ-বিজ্ঞান, প্ৰাণী-বিজ্ঞান, ভূ-তত্ত্ব, কৃষি-বিজ্ঞান আৰু পোহৰতত্ত্ব আদি বিজ্ঞানৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত সমস্ত জীৱন বিচৰণ কৰি ফুৰিবলৈ সময় পাইছিল। কেৱল সিয়েই নহয়, বিজ্ঞানৰ একাধিক ক্ষেত্ৰত তেওঁ কেইবাটাও মৌলিক আৱিষ্কাৰ কৰি যাবলৈকো সমৰ্থ হৈছিল। সেইবোৰৰ ভিতৰত বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য হ'ল ১৭৮৪ চনত তেওঁ কৰা মানৱ-দেহত intermaxillary bone-ৰ আৱিষ্কাৰ। এই আৱিষ্কাৰে গ্যেটেক ডাৰউইনৰ জন্মৰ বহু আগতেই ডাৰউইনৰ বিবৰ্তনবাদৰ বাটকটীয়াকৈ প্ৰতিষ্ঠিত কৰিছিল। ১৫০টা খণ্ডত বিভক্ত গ্যেটৰ সমস্ত ৰচনাৱলীৰ ভিতৰত ১৪টা খণ্ডই হ'ল বিজ্ঞানবিষয়ক ৰচনা।

তেসমূহৰ বহু বয়সত সৰ্বশেষবাৰৰ কাৰণে গ্যেটে প্ৰেমত পৰিল। প্ৰেমৰ প্ৰতিদান তেওঁ নাপালে, ব্যৰ্থ প্ৰেমৰ যন্ত্ৰণাই তেওঁৰ বৃদ্ধ হৃদয় ৰক্তাক্ত আৰু ক্ষত-বিক্ষত কৰি পেলালে। সেই যন্ত্ৰণাপৰা পৰিত্ৰাণ পাবৰ মনেৰে তেওঁ ৰচনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে তেওঁৰ বৰ্শেষ প্ৰেমৰ কবিতা, তেওঁৰ বিদায়-সংগীত। এই কবিতা তেওঁৰ

সমস্ত জীৱনৰ প্ৰেমৰ অভিজ্ঞতাৰ নিৰ্বাস। তাত তেওঁ অকপটভাৱে প্ৰকাশ কৰিছে ব্যৰ্থ প্ৰেমৰ ছঃসহ যত্নগা, লগতে প্ৰকাশ কৰিছে সেই পাৰ্থিব যত্নগাময় অভিজ্ঞতাৰ স্তবৰপৰা এক উচ্চতৰ আধ্যাত্মিক অভিজ্ঞতাৰ স্তৰলৈ উত্তৰণৰ মহতী বাসনা। যত্নগাই মানুহক সম্পূৰ্ণ নিঃসংগ কৰি তোলে। গ্যেটেই ভেনে এটা অৱস্থাতে জীৱনৰপৰা আৰু পৃথিবীৰপৰা বিদায় মাগিছে। তেওঁ কৈছে, "Leave me here, faithful Comrades ! leave me alone amid rocks and marsh and moss !" কিন্তু সেই পৰম বেদনাৰ মুহূৰ্ত্ততো গ্যেটে কেৱল ব্যক্তিগত যত্নগাৰ বন্ধ-পংকতে নিমজ্জিত হৈ আছিলনে ? যত্নগাৰ ঘন-কুঁৱলীয়ে তেওঁৰ অশ্ৰু-পূৰ্ণ দৃষ্টিৰ সমুখৰপৰা মানুহ আৰু প্ৰকৃতিৰ এই বিশাল জগতখন অদৃশ্য কৰি পেলাইছিলনে ? সেই প্ৰশ্নৰ উত্তৰ বিচাৰিবলৈকে এই দীঘল প্ৰসংগৰ অৱতাৰণা। গ্যেটে যে গ্যেটে, তেওঁয়ে সৰ্ব-মানবৰ কবি, যি মানুহে বাৰম্বাৰ নিজকে নিঃসীমভাৱে আৰু অন্তহীনভাৱে অতিক্ৰম কৰি যায়, তেওঁ সেই মানুহৰ কবি, মানুহৰ ভৱিষ্ণুতৰ কবি—সেই কাৰণে ব্যক্তিগত যত্নগত আত্মবিশ্বাস হৈ নাথাকি গ্যেটেই জীৱনৰপৰা বিদায় লোৱাৰ পৰম বেদনাময় মুহূৰ্ত্ততো সমস্ত মানুহক উদ্দেশ্য কৰি কলে : "Leave me here, faithful Comrades ! leave me alone amid rocks and marsh and moss ! Hold to your course ! To you the world lies open, the earth is wide, the heavens splendid and great ; examine, investigate, collect details, and slowly spell out Nature's mystery."

গ্যেটেৰ এই কবিতা কিয় বিশ্ব-সাহিত্যৰ অন্যতম সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ প্ৰেমৰ কবিতা, সেই কথা ইয়াৰ পিছত আৰু বুজাই কোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই।

হাইন্‌ৰিখ্ হাইনে

মৰা মাহুহৰদৰে নিঠৰ হৈ তেওঁ বিচনাত শুই আছে। ছুইটা চকু মুদ-খোৱা, মুখৰ মাংসপেশীত লেশমাত্ৰে জীৱনৰ স্পন্দন নাই, ডিঙিলৈকে কাপোৰেৰে ঢাক খাই থকা দেহটো মৰা-শবদৰে নিষ্কল। কেৱল তেওঁ কাণ ছুখন থিয় কৰি ৰাখিছে—ছূৱাৰ-মুখত কাৰোবাৰ ভৰিৰ খোজৰ শব্দ শুনিবলৈ পোৱাৰ আশাত।

বহুপৰ ধৰি এটা কবিতা তেওঁৰ মনলৈ আহি আছে, কেৱল মনলৈকে, জিভালৈ নহয়। মুখৰ ভিতৰতে কবিতাটো যে বিব্‌বিবকৈ আবৃত্তি কৰিব, তাৰো উপায় নাই। পক্ষাঘাতে তেওঁৰ গোটেই মুখমণ্ডল অসাব কৰি এতিয়া জিভাখনো আক্ৰমণ কৰিছে। ইতিমধ্যেই জিভাৰ সোৱাদ লোৱা শক্তি লোপ পাইছে। এতিয়া কথা ক'বলৈকো জিভাখন ঘূৰিব নোখোজে। তথাপি কবিতাৰ শ্ৰুতলিপি দিবৰ সময়ত তেওঁ কিছু সময়ৰ কাৰণে এটা অমাহুষিক শক্তি ঘূৰাই পায়। অক্ষয় শব্দ আহি তেওঁৰ মনৰ মাজত ভিব কৰিছে, কিন্তু এজাক অবাধ্য চঞ্চল ল'ৰা-ছোৱালীৰদৰে সিহঁতে চাৰিওফালে পিয়াপি দি ঘূৰি ফুৰিছে। অৱশ্যে এবাৰ শ্ৰুতলিপি দিবলৈ আৱস্ত কৰিলেই সকলো ঠিক হৈ যাব, শব্দবোৰে ড়িল কৰা সৈনিকৰদৰে শাৰী পাতি পাতি যথাস্থানত থিয় হৈ পৰিব। শ্ৰুতলিপি দিবলৈ তেওঁ অধীৰ হৈ পৰিছে, কিন্তু এতিয়ালৈকে কেমিলিব দেখা-সাক্ষাৎ নাই।

অৱশেষত ছূৱাৰখন মেল খোৱাৰ শব্দ আহি তেওঁৰ কাণত পৰিল। তেওঁৰ পক্ষাঘাত-গ্ৰস্ত অৰ্ধমৃত শৰীৰৰ মাজেদি এটা আনন্দৰ শিহৰণ বৈ গ'ল। নিষ্কয় কেমিলি আহিছে। কিন্তু সেই বিষয়ে স্তুনিশ্চিত

হ'বলৈ ছুৱাৰৰ ফালে চাবলৈকে তেওঁৰ শক্তি নাই। তেওঁ যে কেবল গাটোকেই লবচৰ কবিতা নোৱাৰে এনে নহয়। চকু ছুটায়ো তেওঁক সহায় নকৰে। এটা চকু ইতিমধ্যেই সম্পূৰ্ণ অন্ধ হৈ পৰিছে। সামান্য দৃষ্টিশক্তি অৱশিষ্ট থকা আনটো চকুৰো অৱস্থা তেওঁৰ। চকুটোৰ পতা নিজে নিজে মেল নাখায়, চকুটো ব্যৱহাৰ কবিতাৰ সময়ত হাতেৰে পতাখন দাঙি ধৰিব লাগে। অৱশ্যে চকুৰে নেদেখিলেও তেওঁ কোঠাটোৰ ভিতৰত কেমিলিৰ উপস্থিতি সম্পূৰ্ণভাৱে অনুভৱ কৰিলে। সেই পৰিচিত পদধ্বনি, সেই পৰিচিত দেহগন্ধ, সেই নব-জীৱন-সঞ্চাৰিণী উষাৰ উদ্ভাস। হৃদয়ৰ আনন্দ প্ৰকাশ কৰিবলৈ তেওঁ কাপোৰৰ তলৰপৰা অগ্নি-চৰ্মসাৰ হাতখন উলিয়াই চকুৰ মণিটো ঢাকি বন্ধা পতাখন দাঙি ধৰিলে। কেমিলি বিচনাৰ ওচৰত আহি থিয় হ'ল। পক্ষাঘাতত আক্ৰান্ত হৈ যিজন মানুহ যোৱা আঠবছৰে এফালৰপৰা ক্ৰমে ক্ৰমে মৰি আহিছে, সুদীৰ্ঘ আঠটা বছৰ ধৰি বিচনাত ওপৰ-মূৱা হৈ শুই থকাৰ ফলত যিজন মানুহৰ গোটেই পিঠিত বখলা-বখলে ঘা লাগিছে, যিজন মানুহৰ শৰীৰৰ প্ৰতিটো লোম-কূপত কেৱল যন্ত্ৰণাৰ আৰ্তনাদ, সেই মানুহজনৰ মুখলৈ কেমিলিয়ে চাই পঠিয়ালে। এটা অবিদ্বান্য দৃশ্য! আঠ বছৰ ধৰি নিজৰ 'matress grave'—শয্যা-সমাধিত শুই শুই জীয়াতে মৰি থকা মানুহজনে হাতৰ শুকান আঙুলিৰে চকুৰ পতাখন মেলি ধৰিছে, মুখত এটা ছুটামিৰ হাঁহি, নিস্পন্দ, শিলীভূত মুখত মৃত্যু আৰু যন্ত্ৰণাৰ প্ৰতি এটা বেপৰোৱা উজ্জ্বল প্ৰত্যাহ্বান, লগতে কোমলতম মধুৰতম প্ৰেমৰ নিমন্ত্ৰণ। সেই নিমন্ত্ৰণ কেমিলি ছেল্‌ডেনৰ প্ৰতি।

মানুহজনে ইমান পৰে মনতে বচনা কৰি থকা কবিতাটো এইবাবৰ শ্ৰুতলিপি দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে :

“বিদায় বেলাত : মোৰ বুকুৰ মাজত সমস্ত নিঃফল বাসনাৰ এতিয়া মৃত্যু ঘটিছে। আনকি সমস্ত অমঙ্গলৰ প্ৰতি হুশা, আনকি মোৰ নিজৰ আৰু আনৰ হৃৎ-যন্ত্ৰণাৰ প্ৰতি অনুভূতি—এই সকলো-

বোবৰে মৃত্যু ঘটিছে। মোৰ মাজত এতিয়া জীয়াই থকা একমাত্ৰ বস্তুটো হ'ল মৃত্যু।

“আঁৰ-পট পেলাই দিয়া হ'ল, নাটক সমাপ্ত হ'ল, আৰু মোৰ শ্ৰিয় জাৰ্মান দৰ্শকসকলে হামি-হিকডি কাঢ়ি ঘৰমুৱা হৈ খোজ লৈছে। ভাল মানুহ এই জাৰ্মানসকল, তেওঁলোক মুৰ্খ নহয়, তেওঁলোকে এতিয়া সুখেৰে বাতিৰ আহাৰ খাইছে, ঢোকা-ঢোকে মদ খাই গলা চাফা কৰিছে, হাঁহি-মাতি গল্প-গুজব কৰিছে। হোমাৰৰ কাব্যত সেই মহৎ বীৰ-পুৰুষজনে কেইবা হাজাৰ বছৰৰ আগতে কোৱা কথা-যাৰেই সঁচা। তেওঁ কৈছিল,—‘মই, পেলিউছৰ পুত্ৰ, মৃত চেম্পিয়ন, পাতালৰ অন্ধকাৰৰ সম্ৰাট, মোতকৈ নেকাৰৰ পাবৰ ষ্টুটগাৰ্টত বাস কৰা দৰিদ্ৰতম ফিলিষ্টিনজনে অনেকগুণে বেছি সুখী।’”

হয়, অসহ্য শাৰীৰিক যন্ত্ৰণাই মন দুৰ্বল কৰি তোলা মুহূৰ্তবোৰত মাজে মাজে তেওঁ এনেকুৱা দুখৰ কবিতা লেখে, যেনেকৈ মাত্ৰ কেইদিনমানৰ আগতে ‘মৰ্কিন’ নামৰ এটা কবিতাত তেওঁ লেখিছিল :

“টোপনি ভাল, কিন্তু মৃত্যু তাতোকৈ বেছি ভাল। কিন্তু আটাইতকৈ বেছি ভাল হ'লহেঁতেন—যদি মোৰ কেতিয়াও জন্মই নহ'লহেঁতেন।……মোৰ বাহুখন ক্ৰমে ক্ৰমে নিশ্চকতীয়া হৈ আহিছে, পাণ্ডুৰ মৃত্যুৱে একালৰপৰা মোক গ্ৰাস কৰি আনিছে।”

কিন্তু এনে দুৰ্বল মুহূৰ্তবোৰ আছিল নিচেই ক্ষণস্থায়ী। এই কথা আজি সকলোৱেই জানে যে পৃথিৱীৰ অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ কবি হাইন্‌ৰিখ্‌ হাইনেই তেওঁৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবিতাবোৰ লেখিছিল তেতিয়া—যেতিয়া তেওঁ পক্ষাঘাতগ্ৰস্ত হৈ শ্বুদীৰ্ঘ আঠোটা বছৰ শয্যাশায়ী হৈ পৰি আছিল। অসহ্য মূৰৰ বিষে একমুহূৰ্তৰ কাৰণেও তেওঁক লগ এৰা দিয়া নাছিল, একেবাহে আঠটা বছৰ বিচনাত পৰি থকাৰ ফলত তেওঁৰ গোটেই পিঠিখন পৰিণত হৈছিল এডোখৰ শ্ৰেকাণ্ড বক্তাক্ত ষাড। কিন্তু অন্তহীন যন্ত্ৰণাৰ সেই দীঘল বাতিত তেওঁ পবাক্ৰয়, হতাশা, আত্মসমৰ্পণ বা বিষাদৰ কবিতা লেখা নাছিল, তেওঁ কবিতা লেখিছিল

অপৰাজেয় মানবাত্মাৰ জয়গান গাই, পৃথিৱীৰ সকলো দেশৰ সকলো যুগৰ মানুহৰ মুক্তিৰ কাৰণে অবিৰাম সংগ্ৰাম চলাই যাবলৈ সকলো মানুহকে উদাত্ত আহ্বান জনাই। মানুহৰ মুক্তি-সংগ্ৰামৰ অক্ষতম সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ চাৰণ-কবি আছিল হাইনৰিখ্ হাইনে, আৰু জীৱনৰ শেষ মুহূৰ্ত্ত পৰ্যন্ত তেওঁৰ সংগ্ৰামী আত্মা নীৰব বা ক্লান্ত হৈ পৰা নাছিল। আত্মাৰ বলেৰে বলীয়ান হৈ যি মানুহে মৃত্যুক জয় কৰে, যজ্ঞগাক জয় কৰে, নিজৰ মৰ্তসীমাক অতিক্ৰম কৰে, তেনে মানুহৰ এটা মহৎ চানেকি আছিল হাইনৰিখ্ হাইনে।

জাৰ্মানীৰ তিনিজন মহৎ কবি হ'ল গ্যেটে, হাইনে আৰু বিল্কে। ১৭৯৭ চনত জাৰ্মানীৰ ডুছেল্দৰ্ফ' চহৰৰ এটা ইহুদী পৰিয়ালত হাইনেৰ জন্ম হয়। হাইনেৰ জন্মৰ সময়ত গ্যেটেৰ বয়স ৪৯ বছৰ। গ্যেটেই তেতিয়া কেৱল জাৰ্মানীৰে নহয়, সমগ্ৰ বিশ্বসাহিত্যৰ আকাশত মধ্যাহ্ন-সূৰ্যবদৰে বিৰাজ কৰিছে। আন এখন আকাশত প্ৰচণ্ড দীপ্তিৰে সৈতে বিৰাজ কৰিছিল নেপোলিয়ন। নেপোলিয়নৰ প্ৰতি গ্যেটেবো প্ৰশংসাৰ সীমা নাছিল; তেওঁ নেপোলিয়নৰ মাজত দেখা পাইছিল প্ৰকৃতিৰ এক বিৰাট অন্ধ শক্তিৰ দৰে দুৰ্দমনীয় মানবিক শক্তিৰ প্ৰকাশ। কিশোৰ হাইনেই নেপোলিয়নক দেৱতাৰ দৰে পূজা কৰিছিল। তাৰ অৱশ্যে এটা ব্যক্তিগত কাৰণে আছিল। যুৰোপত যুগ যুগ ধৰি নিৰ্বাতিত হৈ থকা ইহুদীসকলে নেপোলিয়নৰ শাসনত কিছু পৰিমাণে স্বস্তিৰ নিশ্বাস ল'ব পাৰিছিল। তেওঁ আইন কৰি ইহুদীসকলৰ ওপৰত থকা বহুতো সামাজিক বাধা-নিষেধ তুলি দিছিল। নেপোলিয়নৰ এই কাৰ্যই মানুহৰ মুক্তিৰ পূজাৰী হাইনেৰ মনত তেওঁৰ প্ৰতি ব্ৰহ্মা শতগুণে বঢ়াই তুলিছিল।

অতি সৰু বয়সতে হাইনেৰ দেউতাকৰ মৃত্যু হয়। তেওঁৰ এজন ধনী খুড়াকে হাইনেৰ সকলো ভাৰ গ্ৰহণ কৰে। কিন্তু হাইনেৰ ভাৰ লোৱা বা তেওঁক তুলি-তালি মানুহ কৰা বৰ সহজ কাম নাছিল। সৰু বয়সৰেপৰা তেওঁ আছিল নিশকতীয়া, নিঃসংগতা-প্ৰিয় আৰু

উদ্ভূংখল। নিজৰ সংকুচিত প্ৰকৃতিৰ কাৰণে তেওঁ কাব্যে লগত সহজভাৱে মিলা-মিছা কৰিব নোৱাৰিছিল। পঢ়া-শুনাত তেওঁ বেচ চোকা-বুদ্ধিৰ পৰিচয় দিছিল, কিন্তু পঢ়াশালিৰ পৰীক্ষাত সুনাম অৰ্জন কৰাতকৈ সাহিত্যৰ অধ্যয়ন আৰু কাব্য-ৰচনাৰ প্ৰতি তেওঁৰ অনুৰাগ আছিল বেছি। চাৰ্ত্তেটিছৰ 'ডন কিখতে' আৰু জ'নাথন ছুইকটৰ 'গালিভাৰৰ ভ্ৰমণ-কাহিনী' আছিল তেওঁৰ বিশেষ প্ৰিয় গ্ৰন্থ। পঢ়াশলীয়া শিক্ষাত তেওঁ বিশেষ কৃতিত্ব দেখুৱাব নোৱাৰিলে, কিন্তু সেই বয়সতে তেওঁ ফৰাচী আৰু ইংৰাজী ভাষা ভালকৈ আয়ত্ত কৰিলে। ভালে-বেয়াই পঢ়াশলীয়া শিক্ষা সমাপ্ত কৰাৰ পিছতে খুড়াকে তেওঁক পৰিয়ালৰ ব্যৱসায়ত এজন কৰ্মচাৰী হিচাপে নিযুক্ত কৰিলে, কিন্তু কবিতা-পাগল হাইনেই ব্যৱসায়লৈ সম্পূৰ্ণ পিঠি দি কবিতা ৰচনাতে সবহভাগ সময় খৰচ কৰিবলৈ ধৰিলে।

ব্যৱসায়ত ফেল মাৰি হাইনেই বন, বিশ্ববিদ্যালয়ত আইন পঢ়িবলৈ গ'ল। কিন্তু আইনৰ অধ্যয়নেও তেওঁৰ মন ভৰাব নোৱাৰিলে। ইতিমধ্যেই তেওঁ আন এজন ধনী খুড়াকৰ জীয়েকৰ প্ৰেমত পৰিছিল। কিন্তু সেই সুলভী কিশোৰীৰ দ্বাৰা নিৰ্মমভাৱে প্ৰত্যাখ্যাত হৈ হাইনেৰ হৃদয় ভাগি গ'ল। ব্যৰ্থ প্ৰেমৰ সেই বুগমীয়া যন্ত্ৰণা তেওঁ গোটেই জীৱন বুকুৰ মাজত নীৰৱে বহন কৰি লৈ কুৰিছিল। বিশ্ববিদ্যালয়ত আইনৰ পৰিবৰ্তে তেওঁ সাহিত্য আৰু ইতিহাসৰ অধ্যয়নতে বেছিভাগ সময় ডুবি থাকিল। লগতে ৰচনা কৰিবলৈ ধৰিলে কবিতাৰ পিছত কবিতা। তাৰে এটা কবিতা তেওঁ গ্যেটেলৈকো পঠাইছিল, কিন্তু গ্যেটেই কোনো উত্তৰ বা মন্তব্য দিয়াৰ প্ৰয়োজন অনুভৱ নকৰিলে। হাইনেৰ এই সময়ৰ ৰচনা 'গ্ৰেনেডিয়াৰ্ছ' নামৰ কবিতাটো জাৰ্মান ভাষাৰ অশ্ৰুতম সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবিতা।

খুড়াকৰ প্ৰতি কৰ্তব্যবোধৰ দ্বাৰা জড়িত হৈ হাইনেই অৱশেষত আইনৰ পৰীক্ষা পাছ কৰিলে আৰু আইনৰ উপাধি লৈ গটিংগেনলৈ ঘূৰি আহিল। আইন-ব্যৱসায়ৰ অধিকাৰ অৰ্জন কৰিবৰ কাৰণে

তেওঁ স্বধৰ্ম ত্যাগ কৰি খ্ৰীষ্টান ধৰ্মত দীক্ষিত হব লগা হ'ল, কিন্তু তাৰ ফলত তেওঁ মনে মনে এটা তীব্ৰ অপবাদবোধ আৰু অনুশোচনা অনুভব কৰিবলৈ ধৰিলে যে গোটেই জীৱনতে তেওঁ তাৰপৰা মুক্তি নাপালে। কিন্তু যি আইন-ব্যৱসায়ৰ কাৰণে, তেওঁ স্বধৰ্ম ত্যাগ কৰিলে, সেই আইন-ব্যৱসায়তো তেওঁ কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰিব নোৱাৰিলে। ব্যৱসায়ৰ দৰে আইন ব্যৱসায়তো তেওঁ ফেল মাৰিলে। এইবাৰ তেওঁ এখন স্কুলত শিক্ষকতাৰ চাকৰি ল'লে। কিন্তু কোনো নীতি-নিয়ম আৰু অনুশাসন মানি চলাটো হাইনেৰ ধৰ্ম নাছিল, দন্দুৰা আৰু স্পৰ্শ-কাতৰ স্বভাৱৰ কাৰণে তেওঁ কাৰো লগত মিলি চলিব নোৱাৰিছিল। কিছুদিন কাম কৰাৰ পিছতে তেওঁ শিক্ষকৰ চাকৰিৰপৰাও খেদা খালে। জীৱিকা-অৰ্জনৰ সকলো চেষ্টাত ব্যৰ্থ হৈ তেওঁ অৱশেষত সাহিত্য-ৰচনা আৰু সাংবাদিকতাকেই শেষ আশ্ৰয় হিচাপে গ্ৰহণ কৰিলে।

সাংবাদিক হিচাপে হাইনে আছিল অসাধাৰণ প্ৰতিভাৰ অধিকাৰী। *General Political Annals* নামৰ এখন জাৰ্মান পত্ৰিকাৰ সহযোগী সম্পাদক ৰূপে তেওঁ বিপুল খ্যাতি অৰ্জন কৰিলে। সেই সময়তে তেওঁ জাৰ্মানীত বিপ্লৱী ভাব-ধাৰা প্ৰচাৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা 'ভৰুণ জাৰ্মান পাৰ্টি' নামৰ এটা বিপ্লৱী সংগঠনৰো সদস্য হ'ল। 'মানব জাতিৰ মুক্তি-সংগ্ৰামেই' আছিল হাইনেৰ একমাত্ৰ ব্ৰত, একমাত্ৰ ধ্যান-ধাৰণা। অগ্নিবৰ্ষী ভাষাৰে তেওঁ বিভিন্ন আলোচনী আৰু বাতৰি কাকতত বাষ্ট্ৰ, ধৰ্ম, পোড়ামী আৰু প্ৰতিক্ৰিয়াশীল শক্তিসমূহৰ বিৰুদ্ধে অবিৰামভাৱে প্ৰৱন্ধ লেখিবলৈ ধৰিলে। সেই সময়ৰ কাৰণে তেওঁৰ লেখনী ইমান উগ্ৰ বিপ্লৱী ভাবাপন্ন আছিল যে উন্নৈশ শক্তিকাৰ মাজ ভাগৰ জাৰ্মানীৰ কাৰণে তেওঁৰ ৰচনা হত্বম কৰা টান হৈ পৰিল। জাৰ্মানীৰ শাসক-চক্ৰ তেওঁৰ বিৰুদ্ধে ইমান খড়্গ-হস্ত হৈ পৰিল যে তেওঁ স্বদেশৰপৰা পলাই কিছুদিনৰ কাৰণে ইংলেণ্ডত আশ্ৰয় লব লগা হ'ল।

১৮২৭ চনত হাইনেই ইংলেণ্ডৰ মাটিত ভৰি দিলে। কিন্তু প্ৰথম দৰ্শনতেই তেওঁ ইংলেণ্ডৰ প্ৰতি এটা প্ৰবল বিৰাগ অনুভৱ কৰিলে। “বৃটিছসকলৰ সংকীৰ্ণতাক মই ঘৃণা কৰো”—তেওঁ ঘোষণা কৰিলে— “ইয়াত ছটা বস্তু নথকা হ’লে মই ইংলেণ্ডতেই স্থায়ীভাৱে বসবাস কৰিব পাৰিলোহেঁতেন; বস্তু ছটা হ’ল কয়লাৰ ধোঁৱা আৰু ইংৰাজসকল। এই ছটাৰ এটাকো মই সহ্য কৰিব নোৱাৰো।” তেওঁ আকৌ জাৰ্মানীলৈ ঘূৰি আহিল আৰু তাত ১৭৮৯ চনৰ ফৰাচী-বিপ্লৱৰ মৃতপ্ৰায় আদৰ্শ পুনৰুজ্জীৱিত কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে।

এইবাৰ আগতকৈ দুগুণ তেজৰে সৈতে হাইনেই প্ৰতিক্ৰিয়াশীল ৰাষ্ট্ৰ-যত্ন, সামাজিক শোষণ আৰু ধৰ্মীয় গোড়ামীৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ জেহাদ আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু তেওঁৰ লেখনী যিমানেই হিংস্ৰ হৈ উঠিল, সিমানেই তেওঁৰ বিৰুদ্ধে আক্ৰমণো প্ৰবল হৈ উঠিল। সকলো পৰাই হাইনেৰ স্বাস্থ্য আৰু প্ৰাণু আছিল অতি দুৰ্বল, এতিয়া তেওঁৰ বিৰুদ্ধে হোৱা এই প্ৰবল প্ৰতিৰোধত ঠাৱৰিব নোৱাৰি হাইনেই মদ আৰু উচ্চুংখল জীৱনৰ মাজত আশ্ৰয় ললে। ফলত তেওঁৰ স্বাস্থ্য সম্পূৰ্ণৰূপে ভাগি পৰিল। তেওঁৰ হাওঁফাওঁ কঠিন বোগত আক্ৰান্ত হ’ল। ঠিক সেই সময়তে জাৰ্মানীত তেওঁৰ বচনা নিষিদ্ধ কৰি দিয়া হ’ল। চৰকাৰীভাৱে ঘোষণা কৰা হ’ল যে হাইনে “নাস্তিক, অগ্নীল আৰু ৰাষ্ট্ৰদ্ৰোহী”। তেওঁ দ্বিতীয়বাৰৰ কাৰণে জাৰ্মানীৰপৰা পলাবলৈ বাধ্য হ’ল।

১৮৩১ চনত হাইনেই স্বদেশৰপৰা পলাই এইবাৰ আশ্ৰয় বিচাৰিলেহি পেৰিছত—“সাম্য, মুক্তি আৰু ভ্ৰাতৃত্ব”ৰ আদৰ্শৰ পুণ্য-পীঠ যি পেৰিছে তেওঁক চিৰকাল প্ৰবলভাৱে আকৰ্ষণ কৰি আহিছিল। পেৰিছৰ মাটিত ভৰি দিয়েই তেওঁ এক বিৰাট মুক্তি আৰু আনন্দৰ উল্লাস অনুভৱ কৰিলে। ইংলেণ্ডত তৰি দি তেওঁ ঘোষণা কৰিছিল: “মই ইংৰাজসকলক ঘিণ কৰো”। পেৰিছত তৰি দি তেওঁ কলে, “ফৰাচীসকল হ’ল নব্য-ধৰ্মৰ নিৰ্বাচিত উদ্গাতা। তেওঁলোকৰ

ভাষাতেই এই নব্য-ধৰ্মৰ প্ৰথম নীতি আৰু বাণীবোৰ বচিত হৈছে। পেৰিছেই হ'ল নতুন জেকজালেম, আৰু হাইন নদীয়েই হ'ল স্বাধীনতাৰ পুণ্য-পীঠক ফিলিষ্টিনসকলৰ দেশবপৰা পৃথক কৰি বখা জৰ্দ্দান নদী।”

পেৰিছৰ জীৱনে হাইনেক যি সীমাহীন মুক্তি আৰু আনন্দৰ আশ্বাদ দিলে, সেই অভিজ্ঞতা পৰম উচ্চাসপূৰ্ণ ভাষাত তেওঁৰ নিজৰ ‘স্বভিকথা’ত লিপিবদ্ধ কৰি থৈ গৈছে। পেৰিছত তেওঁৰ কাব্য-সাধনাৰ এটা নতুন অধ্যায়ৰ সূচনা হ'ল। তেওঁ তাত প্ৰেম আৰু ইন্দ্ৰিয়সন্তোগৰ অবৰ্ণনীয় আনন্দ আবিষ্কাৰ কৰিলে, তেওঁ আবিষ্কাৰ কৰিলে সৌন্দৰ্যৰ দিব্য-শুচিতা। হাইনেৰ যি প্ৰেম-গীতিকা বিশ্ব-সাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ, সেইবোৰ কবিতা তেওঁ ৰচনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে পেৰিছত। ‘আছ’ৰ জনজাতীয় ডেকাজন’ নামৰ এটি অকণমানি কবিতাত হাইনেই লেখিছিল :

“উজ্জানৰ যিটো ফোৱাবাত শ্বেত জল-ধাৰা উৎসাৰিত হয়,
প্ৰতিদিন সন্ধিয়া তাৰ পাবত চুলতানৰ সুল্লবী কন্ডাই খোজ কাঢ়ি
যুৰি ফুৰে।

শ্বেত জল-ধাৰা উৎসাৰিত হোৱা সেই ফোৱাবাৰ কাষত প্ৰতিদিন সন্ধিয়া ডেকা ক্ৰীতদাসজন থিয় হৈ বৈ থাকে ; দিনে দিনে তেওঁ আগন্তকৈ শেঁতা পৰি গৈ থাকে।

এদিন সন্ধিয়া চুলতানৰ সুল্লবী কন্ডাই তেওঁৰ ওচৰলৈ গৈ হঠাতে স্মিলিলে : ‘তোমাৰ নাম কি, ধাম কি, কুল কি, মই জানিব খোজো।’

আৰু ক্ৰীতদাসজনে উত্তৰ দিলে : ‘মোৰ নাম মহম্মদ, মোৰ ঘৰ ইয়েমেনত, আৰু মোৰ কুল হ'ল সেই আছ'বাসকল—প্ৰেমত পৰিলেই যিবোৰ মানুহৰ মৃত্যু ঘটে।’

পেৰিছত হাইনেই আবিষ্কাৰ কৰিলে মৃত্যুক প্ৰত্যাহ্বান জনাব পৰা প্ৰেমৰ সংবাগ, নাবীদেহৰ অনিৰ্বচনীয় সৌন্দৰ্য, ইন্দ্ৰিয়-সন্তোগৰ

নতুন উজ্জ্বল মহাদেশ। লগতে তেওঁ আবিষ্কাৰ কৰিলে পেৰিছৰ গুপী-জ্ঞানী বিদগ্ধ সমাজখন। বিশ্বজগতৰ ৰাজধানী পেৰিছৰ কবি, শিল্পী আৰু বুদ্ধিজীৱীসকলৰ ঘনিষ্ঠ সংস্পৰ্শলৈ আহি হাইনেৰ আত্মা নতুন তেজ আৰু প্ৰেৰণাবে সজীৱিত হৈ উঠিল। পেৰিছেও এই অল্পময় প্ৰতিভাশালী, তেজশালী বিদ্ৰোহী মানুহজনক পৰম আদৰেৰে নিজৰ এজন বুলি আঁকোৱালি ললে। আনকি হাইনেই যাতে নিশ্চিন্তমনে সাহিত্য-সাধনা কৰিব পাবে, তাৰ কাৰণে তেওঁক এটা পেনছনো দিয়া হ'ল। তেতিয়াবপৰা পেৰিছেই হ'ল হাইনেৰ ঘৰ। ইয়াৰ পিছত মাত্ৰ ছুবাৰ তেওঁ স্বদেশ জাৰ্মানীলৈ ফুৰিবলৈ গৈছিল।

পেৰিছত হাইনেই আৰু এটা বস্তু আবিষ্কাৰ কৰিলে। সেইটো হ'ল তেওঁৰ ভাৰী-পত্নী। এদিন এখন জোতাৰ দোকানত জোতা কিনিবলৈ গৈ হাইনেই তাত কাম কৰা এজনী ছোৱালী লগ পালে। ছোৱালীজনীৰ নাম ক্ৰিষ্চেষ্টিয়া ইউজিনি মিবাট্। ছোৱালীজনীৰ বয়স মাত্ৰ উনৈশ বছৰ। হাইনেৰ বয়স তেতিয়া ৩৭ বছৰ। প্ৰথম দৰ্শনতেই হাইনে ছোৱালীজনীৰ প্ৰতি প্ৰেমত পাগল হৈ উঠিল। ছয়ো একেলগে কাম কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু কিছুদিনৰ ভিতৰতে হাইনেই আবিষ্কাৰ কৰিলে যে যাৰ প্ৰেমত পাগল হৈ তেওঁ জীৱন-ধোৱন সকলো সমৰ্পণ কৰি দিলে সেই গাভৰু গৰাকীৰ দেহৰ ৰূপৰ বাহিৰে আন একোৱেই নাই; ক্ৰিষ্চেষ্টিয়া সম্পূৰ্ণভাবে নিৰ্বোধ, দন্দুৰী, ঈৰ্ষাপৰায়ণ আৰু ধোৱাখুলীয়া। নানাবিধ বোগ-ব্যাদি আৰু দুৰ্বল প্ৰায়ুৰ কাৰণে হাইনে এনেয়ে অতি স্পৰ্শকাভৰ, কোন সময়তে মুৰব্বি বিষে তেওঁক লগ এৰা নিদিয়ে, আনকি বেবৰ ঘড়ীটোৰ টিক্‌টিক শব্দটোও তেওঁ সহ কৰিব নোৱাৰে, তেনেহেঁচা মানুহজনৰ প্ৰেমিকা আৰু সংগিনী হ'ল ক্ৰিষ্চেষ্টিয়াৰ নিচিনা এজনী দন্দুৰী, মুখচোকা, হৃদয়হীন তিৰোতা। হাইনেৰ মোহভংগ হ'ল; তেওঁ ক্ৰিষ্চেষ্টিয়াৰপৰা পলাই সাৰিবলৈ বাৰম্বাৰ চেষ্টা কৰিবলৈ ধৰিলে। কিন্তু ক্ৰিষ্চেষ্টিয়াই কোনোপধ্যেই তেওঁক নিষ্কৃতি নিদিলে।

চিৰ-কণ স্পৰ্শকাতৰ হাইনেৰ জীৱন ছবিবিশিষ্ট কবিও তেওঁ হাইনেৰ লগতেই থাকি ব'ল। এনেদৰে সাতবছৰ একেলগে থকাৰ পিছত হাইনেই অৱশেষত তেওঁক বিয়া কৰালে। তেতিয়া হাইনেৰ বয়স ৪৪ বছৰ। উচ্চুংখল প্ৰতিভা আৰু উচ্চুংখল নিবুদ্ধিতাৰ এনে ধৰণৰ বিবাহৰ আৰু এটা মাত্ৰ উদাহৰণ ৰাউকতে মনলৈ আহে—সেইটো হ'ল এগৰাকী নিৰ্বোধ ৰাফ্ৰনী লিগিবীৰ লগত কছোৰ বিবাহিত জীৱন।

১৮৪৮ চনৰ বিপ্লৱৰ বছৰত হাইনেৰ ৫৩ বছৰ পূৰ্ণ হ'ল। ভাগ্যৰ কি কৰণ পৰিহাস! সেই বছৰতে তেওঁক কঠিন হৃদৰোগে আক্ৰমণ কৰি পক্ষাঘাতগ্ৰস্ত কৰি পেলালে। সেই যে তেওঁ বিচনাৰ আশ্ৰয় ললে, তাৰপৰা তেওঁ আৰু কোনোদিন মুৰ দাঙি উঠিব নোৱাৰিলে। ভবিষ্যতৰ আৰম্ভ কৰি এফালৰপৰা তেওঁৰ দেহটো মৰি আহিবলৈ ধৰিলে। ক্ৰমে ক্ৰমে তেওঁৰ সৰ্বাংগ অসাৰ হ'ল, গাটো ইকাটি সিকাটি পৰ্যন্ত কবিতা নোৱাৰা হৈ পৰিল, গোটেই পিঠিত ঘা লাগিবলৈ ধৰিলে, অৱশেষত তেওঁৰ মুখমণ্ডলো পক্ষাঘাত-গ্ৰস্ত হৈ পৰিল। এটা চকু কণা হ'ল, আনটো চকুৰ পতা নিজে নিজে মেল নোখোৱা হ'ল। জিভাৰ স্বাদ-শক্তি লোপ পালে। আটাইতকৈ শোকাবহ ঘটনা হ'ল—যিখন জিভাৰে এদিন আঠৈ ফুটাৰ দৰে কথা কুটিছিল, প্ৰেম, সৌন্দৰ্য আৰু মানৱ-মুক্তিৰ বন্দনাগান উচ্চাৰিত হৈছিল, সেই জিভাৰ বাক-শক্তিও তেতিয়া প্ৰায় লোপ পালে। সমস্ত জীৱনৰ অনাচাৰ-অত্যাচাৰৰ ভয়াবহ পৰিণাম হাইনেই এতিয়া ভোগ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। বনু বিশ্ববিদ্যালয়ত ছাত্ৰ হৈ থাকোঁতে তেওঁ নিজৰ লাজকুবীয়া স্বভাৱৰ কাৰণে কোনো ভিবোতাৰ কাষ চাপিব নোৱাৰিছিল, ফলত দেহৰ তাড়নাত তেওঁ গণিকাৰ সংসৰ্গ বিচাৰি ফুৰিছিল। খুব সম্ভৱ তেতিয়া তেওঁৰ দেহ যৌনৰোগৰ দ্বাৰাই আক্ৰান্ত হৈছিল। তত্পৰি তেওঁ জন্মাবধি আছিল কণ। তেওঁৰ প্ৰায় আছিল অতিশয় দুৰ্বল। শৰীৰৰ সেই দুৰ্বল অৱস্থাতেই

ডেকা বয়সত তেওঁ নিজৰ ওপৰত ভীষণ অত্যাচাৰ কৰিছিল। মদ-মাইকী সন্তোষ কৰি বে-পৰোৱা আৰু বে-হিচাপীভাৱে নিজৰ দেহ ক্ষয় কৰিছিল। এতিয়া সেই অত্যাচাৰ আৰু আত্মশয্যাৰ মাহুল দিয়াৰ পালা আৰম্ভ হ'ল।

কিন্তু এইখিনিতেই হাইনেৰ বীৰত্ব যে অসহ্য বোগ-যন্ত্রণাই তেওঁক বিন্দুমাত্রও কাবু কৰিব নোৱাৰিলে। জীৱনৰ সৰ্বশেষ যি আঠটা বছৰ তেওঁ পক্ষাঘাতগ্ৰস্ত হৈ অৰ্ধমৃত জীৱন যাপন কৰিছিল, সেই আঠটা বছৰতেই তেওঁৰ আত্মা পৰিপূৰ্ণভাৱে জীৱন্ত হৈ উঠিছিল, তেওঁৰ সৃজনী-শক্তিয়ে সু-উচ্চ আধ্যাত্মিক মহিমা লাভ কৰিছিল। প্ৰচণ্ড সাহস আৰু মনোবলেৰে সৈতে তেওঁ ক্ষয়ংকৰ বোগ আৰু যন্ত্রণাৰ সন্মুখীন হৈছিল, বিচনাত শুই শুই তেওঁ নিজৰ বেমাৰৰ বিষয়ে অজস্ৰ মেডিকেল কিতাপ অধ্যয়ন কৰিছিল। অল্পান হাঁহি-মুখেৰে সৈতে তেওঁ কৈছিল: “নিজৰ বেমাৰৰ বিষয়ে ইমানবোৰ কিতাপ পঢ়ি মোৰনো কিটো লাভ হৈছে সেই কথা মই কব নোৱাৰো। এটা লাভ অৱশ্যে হৈছে। স্বৰ্গলৈ গৈ মই ডাক্তৰ-সকলক মাগুহৰ ৰাজহাড়ৰ বেমাৰৰ বিষয়ে এলানি বক্তৃতা নিশ্চয় দিব পাৰিম।”

পক্ষাঘাতগ্ৰস্ত হৈ শয্যাশায়ী হৈ থকা সময়তে হাইনেৰ জীৱনত আৰু এটা আচৰিত ঘটনা ঘটিল। তেওঁৰ কবিতা পঢ়ি মুঞ্চ হোৱা কেমিলি ছেল্‌ডেন নামৰ এগৰাকী জাৰ্মান গাভৰুৱে তেওঁকসেই অৱস্থাতে এদিন দেখা কৰিবলৈ আহিল। প্ৰথম দেখা হোৱাৰ মুহূৰ্ত্ত-পৰাই কাব্যানুৰাগিণী সুন্দৰী যুবতী কেমিলি আৰু পক্ষাঘাত-গ্ৰস্ত অৰ্ধমৃত কবি হাইনেৰ মাজত এক বহুশয় গভীৰ প্ৰেমৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠিল। তাৰ পিছৰেপৰা কেমিলিয়েই হৈ পৰিল হাইনেৰ জীৱনৰ একমাত্র অবলম্বন। কেমিলি হৈ পৰিল তেওঁৰ মাতৃ, ৰাভ্ৰী আৰু আত্মাৰ সংগিনী। চলচ্ছক্তি-হীন হাইনেই তেওঁৰ জীৱনৰ শেষ বয়সৰ সকলো কবিতা কেমিলিক শ্ৰুতলিপি দিছিল। সেই কবিতা-পুঞ্জৰ

মাজত আছে জগতৰ গীতি-কাব্যৰ অমূল্য সম্পদ Romancero, Nouste Gedichte আৰু কেমিলিৰ উদ্দেশ্যে ৰচিত অপাৰ্ণিৰ প্ৰেমৰ কবিতা-মালা।

প্ৰেমেই আছিল হাইনেৰ জীৱনৰ একমাত্ৰ ধ্যেয় বিষয়। জিবোতাৰ প্ৰতি প্ৰেম, সৌন্দৰ্যৰ প্ৰতি প্ৰেম, মানুহৰ প্ৰতি প্ৰেম। প্ৰেমৰ কবি হিচাপেই হাইনে অমৰ। কিন্তু সৰ্বমানবৰ মুক্তিৰ আকাংক্ষাই গোটেই জীৱন ধৰি হাইনেক এনেভাৱে উদ্ধুদ্ধ কৰি ৰাখিছিল যে তেওঁ এবাৰ কৈছিল : “কবি হিচাপে মোৰ খ্যাতি বা গোৰৱক মই বিশেষ একো মূল্য নিদিওঁ। মই ৰচা গীতবোৰ মানুহে প্ৰশংসাই কবিলে নে নিন্দাই কবিলে তাৰ প্ৰতি মই জৰ্জৰিত নকৰো। কিন্তু মোৰ শৰাধাৰৰ ওপৰত যেন এখন তবোৱাল ৰাখিবলৈ নাৰ্পাহবা, কাৰণ মানুহৰ মুক্তিসংগ্ৰামত মই আছিলো এজন উৎসৰ্গী-কৃত সৈনিক।”

হাইনেৰ সেই ইচ্ছা অপূৰণ হৈ থকা নাই। হাইনেৰ কথা মনত পৰিলেই মানুহৰ মনলৈ আহে এখন তবোৱালৰ কথা—যিখন তবোৱাল মানুহৰ মুক্তিৰ হকে আৰু মানুহৰ সকলো শত্ৰুৰ বিৰুদ্ধে সদা-সৰ্বদা উত্তত। মানুহৰ সেই মুক্তি-সংগ্ৰাম হাইনেৰ জীৱন-কালত আধৰুৱা হৈ ব’ল, আজিও সি সম্পূৰ্ণ হোৱা নাই। মানুহৰ মুক্তি-সংগ্ৰামৰ চূড়ান্ত বিজয় দেখি যাবলৈ নাপাই হাইনেৰ হৃদয় ভাগি গৈছিল, কিন্তু সেই ভগ্ন-হৃদয়ৰ বেদনা আৰু মোহভংগ আৰু কোনে হাইনেৰ নিচিনাকৈ এনে বীৰ্যবান ভাষাত প্ৰকাশ কৰিছে ?

হাইনেই তেওঁৰ এটা কবিতাত লেখিছিল :

“সুদীৰ্ঘ ত্ৰিশ বছৰ ধৰি মই স্বাধীনতাৰ গৌৰৱময় সংগ্ৰামত সকলো আশা-ভৱসা ত্যাগ কৰিও অংশ লৈ আহিছো। মই জানো যে মই কেতিয়াও জয়ী হব নোৱাৰো। কিন্তু মই ঘূৰি আহিব লাগিব বগ-ক্লান্ত আৰু ক্ষত-বিক্ষত হৈ।

“অহর্নিশে মই জাগি আছিলো। ওসুৰ আনসকল লগবীয়াই যেনেকৈ টোপনি যাব পাৰিছিল, তেনেকৈ টোপনি যাব পৰাটো মোৰ ভাগ্যত নাছিল। (মোৰ লগবীয়াসকল, ভাল মানুহ বেচেৰাইত, টোপনিত সিহঁতৰ নাক বজাব শব্দই মোৰ শবীবৰ অবসন্ন অৱস্থাতো মোৰ চকুৰপৰা টোপনিক দূৰতে খেদি বাখিছিল)।

“শ্ৰাস্ত-ক্লাস্ত হৈ মই যেতিয়া বাতি পহৰা দি আছিলো, তেতিয়া মাজে মাজে মই ভয়ত আতংকিত হৈ পৰিছিলো। (কেবল মুখইহে কেতিয়াও ভয় নোখোৱাকৈ থাকিব পাৰে)। সেই মুহূৰ্ত্তত ভয়ক দূৰত বাখিবলৈ মই কৃত্ৰিম সাহ দেখুৱাই মুহুৰি বজাই গান গাইছিলো।

“কিন্তু তথাপি মই সদা-সতৰ্ক হৈ পহৰা দিয়াৰ কামত নিযুক্ত আছিলো। কোনোবা সন্দেহজনক মানুহ চকুত পৰিলেই তেওঁৰ বন্ধা নাছিল। মোৰ অব্যৰ্থ গুলীৰ আঘাতত তেওঁ খিতাতে ধৰাশায়ী হৈছিল।

“কিন্তু এই কথাও স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে সেই শিয়ান মানুহ-বোৰেও বন্দুকৰ বিচা ভালকৈয়ে জানিছিল। সেই কথা গোপন কৰি লাভ নাই। মোৰ শবীবৰ ঘাবোৰে মুখ মেলি আছে, তাৰপৰা হোলোকা-হোলোকে তেজ ওলাইছে।

“ঘাবোৰে বহলকৈ মুখ মেলিছে, খালি হোৱা পহৰাৰ চকীবোৰে চিঞৰি মাতিছে। এজন পৰিলেই আনজনে ততালিকে তেওঁৰ ঠাই লয়। কিন্তু একমাত্ৰ ময়েই পৰিলো অপবাজিত হৈ, একমাত্ৰ মোৰেই তবোৱাল হৈ ব’ল অভগ্ন। মোৰ একমাত্ৰ যিটো বস্ত্ৰ ভাগিল, সি হ’ল মোৰ হৃদয়।”

সংগ্ৰাম অসমাপ্ত হৈ বোৱাৰ বেদনাত হাইনেৰ হৃদয় ভাগিব পাৰে, কিন্তু তেওঁৰ তবোৱাল নাভাগিল। যিমান দিন ধৰি মানুহৰ মুক্তিৰ সংগ্ৰাম চলিব, সিমান দিনলৈ সেই তবোৱাল মুক্তি-সৈনিকৰ

হাতে হাতে দেখা যাব। সেই ভবোৱালেই হাইনেৰ চিবযুগমীয়া
শ্বুতি-চিহ্ন।

১৮৫৬ চনত, ভাৰতৰ চিপাহী বিদ্ৰোহৰ ঠিক আগৰ বছৰত,
হাইনেৰ মৃত্যু হ'ল। বে-পৰোৱা, বে-হিচাপী, চিব-বিদ্ৰোহী হাইনেই
চিবকাললৈ চকু মুদাৰ আগ মুহূৰ্ত্ততো ক'লে, “ঈশ্বৰে নিশ্চয় মোক
ক্ষমা কৰিব, কাৰণ ক্ষমা কবাই তেওঁৰ কাম।”

ডাগ্ হেমাৰ্শ্বল্ড

১৯৫৩ চনত ডাগ্ হেমাৰ্শ্বল্ড সম্মিলিত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ সচিবপ্ৰধান নিযুক্ত হয়। তেতিয়া তেওঁৰ বয়স হৈছিল মাত্ৰ ৪৭ বছৰ। ১৯৬১ চনত এটা বিমান দুৰ্ঘটনাত তেওঁৰ মৃত্যু হয়। সেই সময়ত কংগোত (এতিয়া জায়াৰ) বক্তান্ত গৃহ-যুদ্ধ চলি আছিল। ৰাষ্ট্ৰসংঘই তাত শান্তি-স্থাপনৰ চেষ্টা কৰিছিল। কংগোত শান্তি-স্থাপনৰ কামত নিযুক্ত ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ বিষয়াসকলৰ কাম-কাজ পৰিদৰ্শন কৰি ঘূৰি আহোঁতে ডাগ্ হেমাৰ্শ্বল্ডৰ বিমানখন উত্তৰ বোভেছিয়াৰ পাৰ্বত্য-অঞ্চলত ভূপতিত হয় আৰু হেমাৰ্শ্বল্ডকে ধৰি আটাইকেইজন আৰোহীয়ে প্ৰাণ হেৰুৱায়। এই বিমান-দুৰ্ঘটনাৰ কাৰণ বহুস্বাত্ৰ বুলি বহুতে অনুমান কৰে আৰু সেই সম্পৰ্কে বিভিন্নজনৰ নানা পৰাম্পৰ-বিৰোধী মতামত ইতিমধ্যেই প্ৰকাশ পাইছে। কিন্তু আলোচ্য প্ৰসংগত সেইবোৰ কথা অবাস্তব।

হেমাৰ্শ্বল্ডৰ এই আকস্মিক মৃত্যুৰ কেইদিনমানৰ পিছত তেওঁৰ নিউইয়ৰ্কৰ বাস-গৃহৰ বস্ত্ৰ-বাহানিবোৰ ঠান-ধিত লগাবলৈ পৰীক্ষা কৰোঁতে সেইবোৰৰ মাজত এখন ডায়েৰী-জাতীয় কিতাপৰ পাণ্ডুলিপি পোৱা গ'ল। ছুইডিছ ভাষাত লিখা কিতাপখনৰ নাম আছিল Vagmarken—ইংৰাজী অনুবাদত Markings। ডায়েৰীখনৰ লগতে আছিল এখন তাৰিখ নোহোৱা চিঠি। হেমাৰ্শ্বল্ডে তেওঁৰ বন্ধু আৰু ছুইডেনৰ পৰবাসী বিভাগৰ স্থায়ী আশুৰ-চেক্ৰেটাৰী লেইফ্ বেল্ফ্ৰেজলৈ সেই চিঠিত লেখি থৈ গৈছিল :

“প্ৰিয় লেইফ্,

এসময়ত মই তোমাক কৈছিলো যে মোৰ সমস্ত কাম-কাজৰ

মাজতো মই এখন ডায়েৰী লেখি আছিলো আৰু সেই ডায়েৰীখনৰ দায়িত্ব এদিন তুমি লোৱাটো মই বিচাৰিছিলো। এই কথা তোমাৰ বোধহয় মনত আছে।

“কোনোবাই এদিন এই ডায়েৰী পঢ়িব সেই কথা ভাবি মই ডায়েৰীখন লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰা নাছিলো। কিন্তু মোৰ জীৱনৰ পৰবৰ্তী ইতিহাস আৰু মোৰ বিষয়ে বিভিন্ন মানুহে কোৱা আৰু লেখা নানা কথাই গোটেই পৰিস্থিতিটো সলনি কৰি দিলে। এই ডায়েৰীখনত লিপিবদ্ধ কথাবোৰৰপৰাহে মোৰ একমাত্ৰ সত্য ‘আলেখ্য’ অংকন কৰাটো সম্ভৱ। সেই কাৰণেই যোৱা কেইবছৰমানত মই ডায়েৰীখন প্ৰকাশ কৰাৰ সম্ভাৱনাৰ বিষয়ে চিন্তা কৰি চাইছো— যদিও মই আন কাৰো কাৰণে নহয়, কেৱল মোৰ নিজৰ কাৰণেহে ডায়েৰীখন লেখি আছিলো।

“যদি তুমি ডায়েৰীখন প্ৰকাশৰ উপযোগী বুলি ভাবা, তেন্তে সেইখন প্ৰকাশ কৰিবলৈ মই তোমাক অনুমতি দিলো। তুমি ধৰি ল’বা যে এই ডায়েৰীখন হ’ল মোৰ নিজৰ লগত—আৰু লগতে ঈশ্বৰৰ লগত, মোৰ বুজাবুজি স্থাপনৰ চেষ্টাৰ এখন প্ৰামাণ্য দলিল।”

হেমাৰ শ্বল্ডৰ অনুবোধ ৰক্ষা কৰি লেইফ্, বেল্ফ্ৰেজে সেই ডায়েৰীখন প্ৰকাশ কৰিলে। বিখ্যাত কবি ডব্লিউ এইচ্ছ্ অ’ডেনে কৰা অনবদ্য ইংৰাজী অনুবাদৰ যোগেদি আমিও এতিয়া আমাৰ যুগৰ এজন অসাধাৰণ মানুহৰ আধ্যাত্মিক আত্মজীৱনী বা স্বীকাৰোক্তিৰ সোৱাদ লব পৰা হৈছো। সাহিত্য-সৃষ্টি হিচাপে ইয়াৰ মূল্য কি— সেই বিষয়ে মতভেদৰ অবকাশ থাকিব পাৰে; কিন্তু চক্ৰেটিছৰ আশু-বাক্য স্মৰণ কৰি যিসকল লোকে বিশ্বাস কৰে যে *Unexamined life is not worth living*, অৰ্থাৎ অপৰীক্ষিত জীৱন জীয়াই থাকিবৰ যোগ্য নহয়, তেওঁলোকে ডাগ্ হেমাৰ শ্বল্ডৰ এই অস্বৰ্জীৱনৰ ইতিহাসৰ মাজত বিচাৰি পাব নিজৰ অজস্ৰ বক্তাক্ত জীৱন-জিজ্ঞাসা,

অনুভব কবিব জীৱনৰ কণ্টকাকীৰ্ণ পথৰ এজন ক্লান্ত কিন্তু অকুতোভয় পথিকৰ লগত নিবিড় একাত্মতা ।

বাহিবৰপৰা দেখি আমি এজন মানুহৰ অন্তৰ্জীৱনৰ প্ৰকৃত স্বৰূপ কল্পনা কৰিব পাবোনে ? এডুইন্ আব্‌লিংটন ববিনছনে তেওঁৰ 'বিচাৰ্ড ক'বী' নামৰ এটা কবিতাত লেখিছে : "যেতিয়াই বিচাৰ্ড ক'বীয়ে চহৰৰ বাস্তাইদি ফুৰিবলৈ যায়, আমি পেম্‌মেণ্টৰ মানুহবোৰে তেওঁৰ ফালে ব লাগি চাই থাকো। লাহী, স্মুঠাম, চিকন দেহেৰে সৈতে তেওঁ আছিল মূৰৰ তালুৰপৰা ভৰিব তলুৱালৈকে এজন ভদ্ৰলোক । তেওঁৰ পোছাক-পৰিচ্ছদ আছিল অতি সাধাৰণ ধৰণৰ, তেওঁৰ কথাবাৰ্তা আছিল অতি বিনয়ী । তথাপি তেওঁ কাবোবাক 'সুপ্ৰভাত' বুলি সম্ভাষণ কৰিলেই মানুহৰ দেহত শিহৰণ জাগিছিল, খোজ কাঢ়ি গৈ থাকোতে তেওঁৰ গাৰপৰা এটা জেউতি ওলাইছিল । আৰু তেওঁ আছিল খুব ধনী, এজন বজ্জাতকৈয়ো বেছি ধনী । তেওঁ আছিল সকলো ধৰণৰ স্নকচি আৰু সুশোভনতাৰ প্ৰতিমূৰ্তি । সংক্ষেপে কবলৈ গ'লে, মানুহে জীৱনত পাবলৈ বিচৰা সকলোবোৰ গুণ আৰু সম্পদেই তেওঁৰ আছিল । তেওঁৰ তুলনাত আমি আছিলো কিমান দুৰ্বলীয়া ! গতিকে সুদিনৰ আশাত আমি কেৱল কাম কৰি গৈছিলো, জীৱনত সু-খাণ্ডব জুতি লৈ পোৱা নাছিলো, শুকান কটিক দিছিলো সদায় অভিলাপ । আৰু বিচাৰ্ড ক'বীয়ে কি কবিলে ? এদিন গ্ৰীষ্মকালৰ শান্ত বাতি তেওঁ ঘৰলৈ গ'ল আৰু মূৰৰ মাজেদি এটা পিষ্টলৰ গুলী মাৰি পঠিয়ালে ।"

ডাগ্ হেমাৰখল্ডৰ জীৱনটো আছিল সাংসায়িক কৃতকাৰ্যতাৰ জীৱন্ত প্ৰতীক । ছুইডেনৰ এটা অভিজাত বংশত তেওঁৰ জন্ম হয় । চাৰিশ বছৰ ধৰি তেওঁৰ পৰিয়ালে ছুইডেনৰ সামাজিক আৰু বাজ-নৈতিক জীৱনত উচ্চতম পদমৰ্যাদা আৰু প্ৰতিপত্তি ভোগ কৰি আহিছে । প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধৰ ঠিক আগে আগে ডাগ্ হেমাৰখল্ডৰ দেউতাক আছিল ছুইডেনৰ প্ৰধানমন্ত্ৰী । উপ ছালা বিশ্ববিদ্যালয়ত

অতি সুখ্যাতিৰে অৰ্থনীতিৰ অধ্যয়ন সমাপ্ত কৰাৰ পিছত মাত্ৰ ত্ৰিশ বছৰ বয়সতে ডাগ্ হেমাৰ্খল্ড ছুইডেনৰ বিস্তৃত বিভাগৰ প্ৰধান সচিবৰ পদত নিযুক্ত হয়। প্ৰশাসক হিছাপে হেমাৰ্খল্ডৰ দক্ষতা প্ৰায় কিস্বদন্তীত পৰিণত হৈছে। ছুইডেনৰ যি ওৱেলফেয়াৰ ষ্টেট বা জন-কল্যাণমূলক বাষ্ট্ৰ-ব্যৱস্থা সমগ্ৰ পশ্চিম য়ুৰোপৰ ঈৰ্ষাৰ বস্তু, তাৰ নিৰ্মাণত হেমাৰ্খল্ডৰ অবদানেই আছিল সৰ্বাধিক। ৩৬ বছৰ বয়সত তেওঁ ছুইডেনৰ ৰাষ্ট্ৰীয় বেংকৰ চেয়াৰমেন নিযুক্ত হয়। হেমাৰ্খল্ডৰ বিষয়ে লেখা এটা প্ৰৱন্ধত ইংৰাজ লেখক চি. পি. প্ল'ই মন্তব্য কৰিছে যে ইমান কম বয়সতে এনেবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ পোৱাটো ছুইডেনৰ বাহিৰে য়ুৰোপৰ আন কোনো দেশতে সম্ভৱ নহয়, ইংলেণ্ডতো এনে কথা কল্পনাই কৰিব নোৱাৰি। কিন্তু হেমাৰ্খল্ডৰ কাবণে ই আছিল এটা সফল গৌৰবোজ্জ্বল কেৰিয়াৰৰ আৰম্ভণি মাত্ৰ। ৪১ বছৰ বয়সত তেওঁ য়ুৰোপীয় অৰ্থ নৈতিক পৰিষদত ছুইডেনৰ প্ৰতিনিধি নিযুক্ত হ'ল, ৪৩ বছৰ বয়সত নিযুক্ত হ'ল বৈদেশিক দপ্তৰৰ চেক্ৰেটাৰী-জেনেৰেল আৰু ৪৬ বছৰ বয়সত ছুইডেনৰ মন্ত্ৰীপৰিষদৰ অন্যতম সদস্য। তাৰ পিছৰ বছৰতে, ৪৭ বছৰ বয়সত, ডাগ্ হেমাৰ্খল্ড হ'ল সন্মিলিত জাতিসংঘৰ চেক্ৰেটাৰী-জেনেৰেল।

হেমাৰ্খল্ডৰ এই ব্যস্ততাপূৰ্ণ কৰ্মজীৱন বিলম্বণ কৰি চালে দেখা যায় যে তেওঁ সংসাব-বিবাগী সন্ন্যাসী বা কৰ্ম-বিমুখ ভাবুক নাছিল। তেওঁ আছিল অকল্পনীয় পৰিশ্ৰম-শক্তিৰ অধিকাৰী, তেওঁ সদায় কামৰ মাজত ডুবি থাকিব খুজিছিল, আৰু ক্ষমতাৰ প্ৰতি আছিল তেওঁৰ বিশেষ মোহ। সৌভাগ্য, প্ৰতিভা আৰু পৰিশ্ৰম-শক্তিৰ বিৰল সমন্বয়ে অৰ্জন কৰিব পৰা সমস্ত প্ৰকাৰৰ পাৰ্থিব কৃতকাৰ্যতা—ঘৰ, খ্যাতি, ক্ষমতা, পদমৰ্যাদা—তেওঁ লাভ কৰিছিল। অৰ্থাৎ এক কথাত কবলৈ গ'লে ই আছিল একজন অতি ভাগ্যবান মানুহৰ এটা অতি সাধাৰণ জীৱন।

কিন্তু আচল হেমাৰ্শ্বল্ড এইজন মানুহ নাছিল। তেওঁ নিজেই কৈ গৈছে যে কেবল তেওঁৰ ডায়েৰীখনত লেখি থৈ যোৱা কথা-খিনিবপৰাহে তেওঁৰ প্ৰকৃত 'আলেখ্য' অংকন কৰাটো সম্ভৱ হ'ব। অৰ্থাৎ তেওঁ অসম্ভৱ গভীৰত এটা সুকীয়া গোপন জীৱন যাপন কৰিছিল, সেই জীৱনটোৱেই আছিল তেওঁৰ আচল জীৱন, আৰু তাৰ ইতিহাস লিপিবদ্ধ হৈ আছে তেওঁৰ ডায়েৰীখনত। শীৰ্ষস্থানীয় আন্তৰ্জাতিক চিভিল চাৰ্ভেণ্ট হিচাপে তেওঁ সমগ্ৰ পৃথিবীৰ হাজাৰ হাজাৰ মাইল পথ ঘূৰি ফুৰিছিল, কিন্তু তেওঁৰ কাৰণে 'দীৰ্ঘতম ভ্ৰমণ আছিল নিজৰ অসম্ভৱ ভিতৰলৈ কৰা ভ্ৰমণ' (The longest journey is the journey inwards)। হেমাৰ্শ্বল্ডৰ ডায়েৰীত তেওঁৰ অসম্ভৱ জীৱনৰ কি ছবি ফুটি উঠিছে? তেওঁৰ 'দীৰ্ঘতম ভ্ৰমণ'ৰ কি অভিজ্ঞতা ইয়াত লিপিবদ্ধ হৈ আছে?

হেমাৰ্শ্বল্ডে তেওঁৰ এই ডায়েৰী বা অসম্ভৱ জীৱনৰ ইতিহাস (My negotiations with myself—and with God) লেখিবলৈ আৰম্ভ কৰে তেওঁৰ ১৯ বছৰ বয়সত—যেতিয়া তেওঁ আছিল উপ্‌ছালা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বিবল প্ৰতিভাবান আণ্ডাৰ-গ্ৰেজুৱেণ্ট ছাত্ৰ। স্নদীৰ্ঘ ৩৬ বছৰ ধৰি, বিমান দুৰ্ঘটনাত মৃত্যুৰ মাত্ৰ কেইদিনমান আগলৈকে, তেওঁ এই ডায়েৰী লেখি আছিল। তেওঁ যেতিয়া ডায়েৰীখন প্ৰকাশ কৰাব কথা চিন্তা কৰিলে, তেতিয়া তেওঁ নিশ্চয় ডায়েৰীখন নিজে সম্পাদনা কৰি কেতবোৰ নিৰ্বাচিত অংশহে প্ৰকাশৰ কাৰণে এৰি থৈ গৈছিল। কাৰণ Markings নামত গ্ৰন্থাকাৰে প্ৰকাশিত ডায়েৰীখনৰ কলেবৰ নিচেই ক্ষুদ্ৰ।

ছুইডেনৰ অভিজাত বংশৰ সন্তান ডাগ্ হেমাৰ্শ্বল্ড যেতিয়া যুৰোপৰ অগ্ৰতম শ্ৰেষ্ঠ শিক্ষা-কেন্দ্ৰ উপ্‌ছালা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰতিভাবান গ্ৰেমাৰাছ ছাত্ৰ, বয়স মাত্ৰ উনৈশ বছৰ, সমুখত উজ্জ্বল সোণালী ভৱিষ্যতৰ নিমন্ত্ৰণ, সেই সময়তে তেওঁ তেওঁৰ গোপন ডায়েৰী আৰম্ভ কৰিলে এটা কবিতাৰে—

“এখন অজ্ঞাত দেশলৈ মোক কোনোবাই খেদি নি আছে।
সংকীৰ্ণ গিৰি-পথ ক্ৰমাৎ উচ্চতৰ হৈ গৈ আছে, বতাহ হৈছে শীতলতৰ
আৰু তীক্ষ্ণতৰ। কোনো এক অজ্ঞাত লক্ষ্য-স্থলৰপৰা বৈ অহা বতাহে
প্ৰত্যাশাৰ তন্ত্ৰীবোৰ কৰি তুলিছে ঝংকৃত।

তথাপি প্ৰশ্ন :

মই তাত গৈ উপনীত হমানে কেতিয়াবা?

তাত—য’ত জীৱন কলবৰ-মুখৰ,

নীৰৱতাৰ মাজত

এটা স্পষ্ট বিস্তৃক বাগী।

* * *

হাস্য-মুখৰ, আন্তৰিক, অপাপবিন্দু—

সংযম-সুন্দ আৰু দৃঢ়-পেশী তেওঁৰ শৰীৰ।

তেওঁৰ যি হ’ব পৰাৰ ক্ষমতা আছিল তাকেই হ’ল তেওঁ,

তেওঁ যি আছিল সিয়েই হৈ থাকিল,

এনে এজন মানুহ আছিল তেওঁ—

জীৱনৰ সমস্ত সম্পদ এটা সহজ উৎসৰ্গত পৰিণত কৰিবলৈ

তেওঁ আছিল প্ৰত্যেক মুহূৰ্ত্তেই শ্ৰদ্ধত।

* * *

কালিলৈ আমি মুখামুখি হম,

মৃত্যু আৰু মই—।

আৰু তেওঁৰ তবোৱালৈ বিন্দু কৰিব এনে এজন মানুহৰ

হৃদপিণ্ড—

যি সম্পূৰ্ণৰূপে জাগ্ৰত।

কিন্তু ইতিমধ্যে কিমান মৰ্মস্কদ

অজ্ঞত অপচয়িত প্ৰহৰৰ স্মৃতি।” (১৯২৫)

সুদীৰ্ঘ ৩৫ বছৰৰ পিছত, বিমান-দুৰ্ঘটনাত মৃত্যুৰ মাত্ৰ কেইটামান

মুহূৰ্ত্তৰ আগতে, হেমাৰখন্ডে তেওঁৰ ডায়েৰীত সৰ্বশেষ বাৰৰ কাৰণে
লেখিছিল :

“ই কি এখন নতুন দেশ

দিনতকৈ বেলেগ

বাস্তৱতাৰ আন এখন জগতত যাৰ অৱস্থিতি ?

অথবা দিন যেতিয়া আছিল তাৰ আগতেই

মই কি তাত বাস কৰিছিলো ?

বাস্তাৰপৰা প্ৰতিকলিত ধূসৰ পোহৰৰ

এটা সাধাৰণ বাতিপুৱাত

মই সাৰ পাই উঠিলো,

কিন্তু তথাপি মোৰ মনত আছিল

অৰণ্য-শীৰ্ষৰ ওপৰৰ

কৃষ্ণ-নীল বাতি,

জোনাকত মুকলি শূন্য প্ৰাস্তৰ,

ছায়াৰ মাজত গিৰি-শীৰ্ষ ।

মনত আছিল সেই পাৰ্বত্য-দেশৰ

আৰু অন্যান্য বহুতো স্বপ্ন :

ছবাব মই ইয়াৰ শীৰ্ষত থিয় দিছিলো,

ইয়াৰ দূৰতম ত্ৰুদৰ পাবত মই আছিলো,

আৰু অহুসৰণ কৰিছিলো নৈখন

তাৰ আদিম উৎসলৈকে ।

ঋতুবোৰ সলনি হৈছে,

আৰু পোহৰ,

আৰু বস্তৰ,

আৰু প্ৰেহৰ ।

কিন্তু তথাপি ই একেখনেই দেশ ।

আৰু মই মানচিত্ৰখন চিনি পাবলৈ আৰম্ভ কৰিছো

আৰু বিচাৰি পাইছো মোৰ গন্তব্য-স্থলৰ দিক্-চিহ্ন ।

* * *

কালিলৈ আমি মুখামুখি হ'ম—

মৃত্যু আৰু মই— ।”

উনৈশ বছৰ বয়সত, যৌৱনৰ সোণালী প্ৰভাতত, হেমাৰ স্বপ্নে মৃত্যুৰ লগত এই এপইণ্টমেণ্ট ঠিক কৰিছিল, আৰু তেওঁৰ বাকী সমগ্ৰ জীৱনৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্ত আছিল এই মৃত্যুৰ কাৰণে প্ৰতীক্ষা । তেওঁৰ ডায়েৰীৰ এটা বৃহৎ অংশৰ শিৰোনামা হ'ল Night is drawing nigh— ‘ৰাতি ওচৰ চাপি আহিছে’ । কিন্তু ই সেই মৃত্যু নহয়— যি মৃত্যুৱে মানুহক আতংকিত কৰে, ভূত-শ্ৰেণী কৰে, জীৱনৰ অৰ্থহীনতাৰ উপলদ্ধিৰে মানুহক উদ্ভাদ কৰি তোলে । ১৯৫৭ চনৰ ৬ অক্টোবৰত তেওঁ লেখিছিল : ‘মৃত্যুক বিচাৰি হুঁফুৰিবা । মৃত্যুৱে নিজেই তোমাক বিচাৰি উলিয়াব । কিন্তু বিচাৰিবলৈ চেষ্টা কৰা সেই পথ— যিটো পথে মৃত্যুৰ মাজত তোমাক জীৱনৰ পৰিপূৰ্ণতা দিব ।’ আন এঠাইত তেওঁ লেখিছে : ‘পুৰণি দিনবোৰত মৃত্যু আছিল বহুতৰ মাজত এজন মাত্ৰ । কিন্তু এতিয়া আহাৰৰ টেবুলত তোমাৰ কাষৰ আসনখনতেই তেওঁ বহি আছে : মই তেওঁৰ লগত বন্ধুত্ব কৰিব লাগিব ।’

আৰ্থাৰ কোৱেণ্ট্‌লাৰে লেখিছে : “আধ্যাত্মিক জীৱন হ'ল মৃত্যুক গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰশিক্ষণ মাত্ৰ ।” হেমাৰ স্বপ্নৰ গোটেই জীৱনটো আছিল এনে এটা প্ৰস্তুতি । কিন্তু তেওঁৰ এই মৃত্যুৰ-চেতনাৰ প্ৰকৃত ব্যাখ্যা পাবলৈ হ'লে আমি এটা কথা মনত ৰাখিব লাগিব যে হেমাৰ স্বপ্ন আছিল এজন নিষ্ঠাবান খ্ৰীষ্টীয়ান, এজন God-intoxicated বা ঈশ্বৰোদ্ভাদ মানুহ, খ্ৰীষ্টীয় জীৱন-দৰ্শনতেই তেওঁ জীৱনৰ অৰ্থ আৰু পথ বিচাৰি পাইছিল । তেওঁৰ মাকৰ ধৰ্মৰ প্ৰতি আছিল অচল আৰু গভীৰ আনুগত্য । গভীৰ ধৰ্মীয় বিশ্বাসৰ পৰিৱেশত হেমাৰ স্বপ্নৰ বাল্যকাল অতিবাহিত হৈছিল, কিন্তু ডেকাকালত তেওঁ ঈশ্বৰ-বিশ্বাস

সম্পূৰ্ণৰূপে হেৰুৱাই পেলাইছিল। জাৱনৰ মাজ বয়সত তেওঁ পুনৰ ধৰ্ম আৰু ঈশ্বৰ-বিশ্বাসৰ মাজতেই জীৱনৰ একমাত্ৰ সাস্থনা আৰু অৰ্থ বিচাৰি পালে। কিন্তু তেওঁৰ ধৰ্ম-বিশ্বাসত সন্ন্যাস, সংসাৰ-বিমুক্ততা বা ভক্তি-ভাবোন্মাদনাৰ কোন স্থান নাছিল। তেওঁ আছিল এজন কৰ্ম-যোগী। তেওঁৰ ডায়েৰীৰ আটাইতকৈ তাৎপৰ্যপূৰ্ণ এটা বাক্য হ'ল : "In our era the road to holiness necessarily passes through the world of action."—ভল্টেয়ৰ্ আৰু গ্যোটেয়ো তেওঁলোকৰ নিজৰ নিজৰ পথেৰে আগবাঢ়ি এই সত্যতেই উপনীত হৈছিল। কিন্তু হেমাৰ্খন্দৰ ক্ষেত্ৰত অধিক প্ৰাসংগিক হ'ব আঁত্ৰে জিদৰ লগত তেওঁৰ তুলনা। জিদেও জীৱনৰ বাটবিহৰ ধৰি এখন জাৰ্ণাল বা অন্তৰ্জীবনৰ ইতিহাস লেখিছিল। জিদৰ জাৰ্ণালৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি আলফ্ৰেড কাৰ্জিনে লেখিছে : "কামেই সকলো শূন্যতা পূৰ্ণ কৰে আৰু তেওঁ (জিদে) যদি কাম কৰিব নোৱাৰে, তেন্তে কাম কৰিব নোৱাৰাৰ কাৰণ তেওঁ অক্লান্তভাৱে বিশ্লেষণ কৰিবলগা হয়। আধুনিক মানুহৰ জীৱনত ইহলোকৰ কামে পৰলোকত বিশ্বাসৰ ঠাই কিমান গভীৰভাৱে অধিকাৰ কৰিছে, সেই কথা জিদৰ নিচিনাকৈ দীৰ্ঘ জীৱন যাপন নকৰা মানুহৰ পক্ষে উপলব্ধি কৰা সঁচাকৈয়ে কঠিন ; জিদ আটাইতকৈ প্ৰেটেষ্টাণ্ট তেতিয়া—যেতিয়া তেওঁ জীৱনৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্তৰ হিচাপ লয় ; আটাইতকৈ আধুনিক তেতিয়া—যেতিয়া তেওঁ বিশ্বাস কৰে যে একমাত্ৰ কামেইহে মানুহৰ আধ্যাত্মিক শূন্যতাক পূৰ্ণ কৰিব পাৰে।"

হেমাৰ্খন্দেও জাৱনৰ সমস্ত শূন্যতাক পূৰ্ণ কৰিব খুজিছিল কামেৰে। অস্তিত্ববাদীসকলে বিশ্বাস কৰে যে জীৱনটো অৰ্থহীন হ'ব পাৰে, কিন্তু তাক অৰ্থপূৰ্ণ কৰি তোলাৰ দায়িত্ব একান্তভাৱে মানুহৰ। কিন্তু ছেক্সলাৰ অস্তিত্ববাদীসকলৰ লগত হেমাৰ্খন্দৰ জীৱন-দৰ্শনৰ পাৰ্থক্য আছে। এইসকল অস্তিত্ববাদীয়ে ভাবে যে

মানুহে স্বাধীন ইচ্ছাবে নিজৰ পথ বাছি ল'ব পাৰে আৰু তাকে কবি মানুহে নিজেই নিজকে বা নিজৰ ভাগ্যক গঢ় দিয়ে। কিন্তু হেমাৰ্শ্বল্ডে তেওঁৰ ডায়েৰীৰ এঠাইত লেখিছে : “আমাৰ ভাগ্যৰ আধাৰ কি হ'ব তাক বাছি ল'বলৈ আমাক অনুমতি দিয়া হোৱা নাই। কিন্তু সেই আধাৰ আমি যিহেবে পূৰ্ণ কৰো সেই গোটেইখিনি আমাৰ নিজৰ। অভিযান কৰিবলৈ যাৰ ইচ্ছাশক্তি আছে, তেওঁ অভিযানৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰিব—আৰু তাকে কবিৰ নিজৰ সাহসৰ অনুপাতে। যি আত্মোৎসৰ্গ কৰিব বিচাবে—তেওঁ উৎসৰ্গিত হ'ব, নিজৰ হৃদয়ৰ পবিত্ৰতাৰ অনুপাতে।”

নিজৰ ধৰ্ম-বিশ্বাস ব্যক্ত কৰি হেমাৰ্শ্বল্ড ৫৯ বছৰ বয়সত লেখিছিল : “মোৰ মাতৃৰ ফালৰ পণ্ডিত আৰু যাজকসকলৰপৰা মই এই বিশ্বাস উত্তৰাধিকাৰ হিচাপে লাভ কৰিছিলো যে ‘গছপেল’ৰ অতি-বৈপ্লৱিক বা মৌলিক অৰ্থত ঈশ্বৰৰ সন্তান হিচাপে সকলো মানুহেই সমান, আৰু আমি তেওঁলোকক সেই চকুৰেই চাব লাগিব আৰু আমাৰ শ্ৰদ্ধা বুলি গণ্য কৰিব লাগিব। উত্তৰাধিকাৰ হিচাপে লাভ কৰা এই বিশ্বাসবোৰ মই এতিয়া মনৰ কোনো সন্দেহ বা সংশয় নোহোৱাকৈ সম্পূৰ্ণভাৱে সত্য বুলি গ্ৰহণ কৰিছো। ধৰ্মৰ ভাষা হ'ল এলানি মূলমূত্ৰ, আৰু সেইবোৰৰ মাজত বিধৃত হৈ আছে এটা মৌলিক আধাত্মিক অভিজ্ঞতা। দাৰ্শনিক পৰিভাষাত সি সংজ্ঞায়িত হ'ব নোৱাৰে, সি কেৱল ইন্দ্ৰিয়-গ্ৰাহ্য বাস্তবতা নহয়, বা বুদ্ধিৰ সঁজুলিৰে আমি তাক বিশ্লেষণ কৰিবও নোৱাৰো। ইয়াৰ অৰ্থ বুজোতে মোৰ বহুতো পলম হ'ল। যেতিয়া অৱশেষত মই বুজাৰ অৱস্থাত উপনীত হ'লো, তেতিয়া মই অনুভৱ কৰিলো যে যিবোৰ বিশ্বাসৰ মাজত এসময়ত মই লালিত হৈছিলো, আৰু মোৰ বুদ্ধিয়ে সেইবোৰৰ অভ্যন্তৰত বাবে বাবে শ্ৰেত্যাহ্বান জনোৱা সত্ত্বেও যিবোৰ বিশ্বাসে মোৰ জীৱনক দিক্-দৰ্শন দিছিল, আজি সেইবোৰ বিশ্বাসক মই নিজৰ স্বাধীন ইচ্ছাবে আৰু সেইবোৰৰ স্থায় অধিকাৰতে মোৰ

বুলি গ্ৰহণ কৰিছো। আধ্যাত্মিক বিশ্বাস-সম্পন্ন লোক-সংঘৰ এজন সদস্য হিচাপে নিজৰ লগত সম্পূৰ্ণ সামঞ্জস্য বক্ষা কৰি এজন মানুহে কেনেকৈ সক্ৰিয় সমাজ-সেৱাৰ জীৱন যাপন কৰিব পাৰে, তাৰ ব্যাখ্যা মই বিচাৰি পালো মধ্যযুগৰ বহুশাস্ত্ৰবাদী সন্তসকলৰ লেখনীত ; তেওঁলোকৰ কাৰণে ‘আত্ম-সমৰ্পণে’ই আছিল আত্মোপলক্ষিৰ পথ ; একনিষ্ঠতা আৰু অন্তৰ্ভুক্তিৰ জোৰতে তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ প্ৰতিবেশীৰ সমস্ত প্ৰয়োজনৰ দাবীৰ প্ৰতি সঁহাৰি জনাবলৈ আৰু ভাগ্যই তেওঁলোকৰ কাৰণে যিহকে কঢ়িয়াই আনে তাকে গ্ৰহণ কৰিবলৈ শক্তি পাইছিল।”

‘অন্তৰ্ভুক্তি’ শব্দটোৰ ওপৰত হেমাৰখন্ডে আৰোপ কৰা গুৰুত্ব বিশেষভাৱে লক্ষ্যণীয়।

কৰ্ম-সাধনা বা ‘সক্ৰিয় সমাজ-সেৱা’ক হেমাৰখন্ডে গভীৰ আধ্যাত্মিক তাৎপৰ্যৰে মণ্ডিত কৰি লৈছিল। কামেই একমাত্ৰ পৰিত্ৰাণ। মানুহে নিশ্চয় কাম কৰিব লাগিব। কিন্তু কেনেকৈ কাম কৰিব লাগিব ? কিয় কৰিব লাগিব ?

বিভিন্ন সময়ত তেওঁ ডায়েৰীত লেখিছে :

“তোমাৰ যিমানখিনি শক্তি আছে, জীৱনে কেৱল যিমানখিনিয়েই দাবী কৰে। এটা মাত্ৰ বীৰত্ব তোমাৰ পক্ষে সম্ভৱ—কেতিয়াও পলাই নাযাব।”

“সম্পূৰ্ণতা আয়ত্ত কৰিবলৈ হ’লে আমি প্ৰত্যেকেই এজন এজনকৈ আত্ম-বিলুপ্তিৰ মৃত্যুৰ মাজেদি পাব হৈ যাব লাগিব।”

“কেৱল জীৱনেহে জীৱনৰ দাবী পূৰ্ণ কৰিব পাৰে। মোৰ জীৱনৰ ক্ষুধা সহজেই তৃপ্ত কৰিব পাৰি। তাৰ সহজ মুক্তি হ’ল— জীৱনৰ প্ৰকৃতি এনেকুৱাই যে মই আনৰ কাৰণে সেতু-বন্ধনৰ কাম কৰি, সদাচাৰ্যৰ মন্দিৰত এটুকুৰা শিল হৈ, মোৰ ব্যক্তিত্বক বাস্তব ৰূপ দিব পাৰো।”

“নিজকে কেতিয়াও ভয় নকৰিবা, জীৱন-যাপনৰ প্ৰক্ৰিয়াত

নিজৰ ব্যক্তিত্বক সম্পূৰ্ণৰূপে বিকশিত কৰি তুলিবা—কিন্তু তাকে কৰিবা আনৰ মঙ্গলৰ কাৰণে।”

“নিসংগতাৰ যন্ত্ৰণা-নাশক প্ৰতিবেধক হিচাপে কাম, মানুহৰ সংগৰ বিকল্প হিচাপে কিতাপ। তুমি কব খোজা যে তুমি অপেক্ষা কৰিছা, কব খোজা যে ছুৱাৰখন মুকলি হৈ আছে। কিহৰ কাৰণে ? মানুহৰ কাৰণে ? যি এটনাৰ কাৰণে এম্পিডকুল্ছে অপেক্ষা কৰি আছে, সি মানবীয় সংগীত্বই চুকি পোৱাৰ অতীতৰ এটা ভাগ্য নহয়নে ?”

“সততা এটা অতিশয় সৰল বস্তু : সদায় আনৰ কাৰণে জীয়াই থাকিবা, কেতিয়াও নিজৰ সুবিধা নিবিচাৰিবা।”

“হিসকল লোকে ঈশ্বৰৰ মাজত আৰু ঈশ্বৰৰ দ্বাৰাই জীয়াই থাকে, তেওঁলোকৰ মনলৈ কেতিয়াও অহংকাৰৰ ভাব আহিব নোৱাৰে ; কাৰণ তেওঁলোকে ঈশ্বৰে দিয়া দান ঈশ্বৰকেই পুনৰ ঘূৰাই দিয়ে, তেওঁলোকে পৰম্পৰৰ গুণানুকীৰ্তন নকৰে, কিন্তু সকলো কাম কেৱল ঈশ্বৰৰ গৰিমা-বৃদ্ধিৰ কাৰণেই কৰে।” (টমাছ একিনাছ ১১ : ১০)”

“মই হ’লো পাত্ৰ। জল হ’ল ঈশ্বৰৰ। তুমি হ’ল ঈশ্বৰ।”

“টমাছ একিনাছ : তুমি বিশ্ৰাম বিচাৰিছা কিয় ? কেৱল কাম কৰিবলৈকে তোমাৰ সৃষ্টি হৈছে।”

“‘বহুশব্দবাদী অভিজ্ঞতা’। সদায় : ইয়াত আৰু এতিয়াই—। সেই অভিজ্ঞতা অজিত হয় সেই স্বাধীনতাৰ মাজত—যি স্বাধীনতা নীৰবতাৰপৰা ওপজা স্তব্ধতাৰ মাজত দূৰত্বৰ সৈতে একান্ত। কিন্তু ই হ’ল এনে এক স্বাধীনতা—যাৰ অৱস্থিতি কৰ্ম-প্ৰবাহৰ কেন্দ্ৰস্থলত ; ই হ’ল এনে এক স্তব্ধতা—যি বিৰাজ কৰে জন-সমাগমৰ সৌ-মাজত।

“আমাৰ যুগত পুণ্যৰ পথ অৱশ্যেই আগ ৰাঢ়িব লাগিব কামৰ জগতৰ মাজেদি।”

“‘মহৎ’ দায়বদ্ধতাই অতি সহজেই ‘ক্ষুদ্ৰ’ দায়বদ্ধতাক অদৃশ্য

বা নিশ্চিন্ত কৰি দিয়ে। কিন্তু বি কেইজন সীমিত-সংখ্যক মানুহৰ লগত তুমি ব্যক্তিগতভাৱে জড়িত, তেওঁলোকৰ লগত যদি তোমাৰ নম্ৰতা আৰু মমতাৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি হুঠে, তেন্তে তুমি বহুত মানুহৰ কাৰণে কেতিয়াও কোনো কাম কৰিব নোৱাৰিবা। তেওঁলোকক বাদ দি তুমি বাস কৰিবা কেৱল এখন বিমূৰ্ত্ত ধাৰণাৰ জগতত— য'ত তোমাৰ অহং-বোধ, তোমাৰ ক্ষমতা-লিপ্সা আৰু তোমাৰ মৃত্যু-কামনাই সিহঁততকৈ অধিক পৰাক্ৰমী বিৰুদ্ধ-শক্তিৰ মুখামুখি হ'বলৈ কেতিয়াও সুযোগ নাপাব। সেই শক্তি হ'ল প্ৰেম। যি প্ৰেমৰ কোনো লক্ষ্য বা আধাৰ নাই, যি প্ৰেম আত্মসমৰ্পণৰপৰা নিগৰি চাৰিওফালে উপচি পৰা এটা শক্তি—সি কেৱল হৈ ৰব এক ধৰণৰ মহৎ অতি-মানবিক আত্ম-ঘোষণা মাত্ৰ—যদিহে তাৰ মানুহৰ লগত ঘনিষ্ঠ সাহচৰ্য বা বন্ধুত্বৰ সুঁৱলিৰে পোহ মনোৱা নাযায় আৰু কৰণৰ দ্বাৰা তাক অভিসিঞ্চিত কৰা নাযায়। তোমাৰ নিজৰ ভিতৰতে থকা নেতি-বাচক শক্তিবোৰৰ বিৰুদ্ধে সেই প্ৰেম হব সম্পূৰ্ণৰূপে শক্তিহীন। 'সমগ্ৰ মানবজাতিৰ কাৰণে নিজকে উছৰ্গা কৰাতকৈ, এজন মাত্ৰ মানুহৰ মঙ্গল কৰাটোও আত্মাৰ স্বাস্থ্যৰ কাৰণে বেছি ভাল।'

মুঠতে কামৰ মাজত হেমাৰখন্ডে জীৱনৰ অৰ্থ আৰু জীৱনটোক সহনীয় কৰি তোলাৰ শক্তি বিচাৰি পাইছে। ই কোনো এটা অভিনব মৌলিক জীৱন-দৰ্শন নহয়। তেওঁৰ উপলক্ষিয়ে যদি আমাৰ হৃদয় নতুনকৈ আলোড়িত কৰে, তেন্তে তাৰ একমাত্ৰ কাৰণ হ'ল সেই উপলক্ষিৰ মাজত তেওঁ সঞ্চাৰিত কৰি দিয়া তীব্ৰ ব্যক্তিগত অনুভূতি। কেৱল বাস্তৱ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাইহে সত্যৰ বিমূৰ্ত্ত ধাৰণা আৰু নৈতিক আদৰ্শক চিব-নতুন আৰু হৃদয়-সংবেত্ত কৰি ৰাখিব পাৰে। কৰ্মসাধনাক তেওঁ যদি আধ্যাত্মিক তাৎপৰ্যৰে মণ্ডিত কৰিব খুজিছে, নিজকে 'ঈশ্বৰৰ হাতৰ সঁজুলি' বুলি কল্পনা কৰিছে, সিও একো নতুন আধ্যাত্মিক সত্য নহয়। হিন্দুৰ গীতায়ো মানুহক ঠিক তেনেকৈয়ে কৰ্মত প্ৰবৃত্ত হবলৈ শিক্ষা দিছে : "হে

ঈশ্বৰ। তুমি মোৰ হৃদয়ত থাকি যিভাৱে মোক কৰ্মত নিবৃত্ত কৰিবা, ঠিক সেইভাৱেই মই কাম কৰিম।” ওপৰত এবাৰ আঁত্ৰে জিঙ্গৰ কথা উল্লেখ কৰি অহা হৈছে। আঁত্ৰে জিঙ্গৰ তেওঁৰ ‘জাৰ্ণাল’ত নিজৰ কাৰণে এখন আচৰণ-বিধি তৈয়াৰ কৰিছে এনেভাৱে :

প্ৰথম কথা : এটা নিয়মৰ প্ৰয়োজনীয়তা।

২। নৈতিকতা হ’ল বিভিন্ন কথা বা আদৰ্শৰ মাজত ক্ৰমান্বয়ে অগ্ৰাধিকাৰ নিৰূপণ কৰা আৰু ডাঙৰটোক লাভ কৰিবৰ কাৰণে সৰুটোক ব্যৱহাৰ কৰা। ই এটা আদৰ্শনীয় কৌশল।

৩। লক্ষ্যৰ কথা কেতিয়াও পাহৰি নাখাৰিবা। লক্ষ্যতকৈ উপায়ক বেছি গুৰুত্ব নিদিবা।

৪। নিজকে সদায় এটা উপায় বুলি গণ্য কৰিবা। সেই কাৰণে যিটো লক্ষ্য বা যিটো কাম বাছি লোৱা, তাতকৈ নিজকে বেছি গুৰুত্ব নিদিবা।

(এইখিনিতে এডোখৰ খালি ঠাই আহি পৰে—য’ত প্ৰশ্ন উঠে কামৰ বাছনিৰ বিষয়ে, আৰু সেই কামৰ স্বাধীন ইচ্ছাপ্ৰসূত বাছনিৰ বিষয়ে।……মানুহে নিজে কিবা বাছি লব পাৰেনে ?)

মানুহৰ চিৰন্তন অভিজ্ঞতাৰ নিৰ্যাস আৰু আধ্যাত্মিক জিজ্ঞাসাৰ আটাইতকৈ অৰ্থপূৰ্ণ উত্তৰ হ’ল এইটোৱেই যে একমাত্ৰ পৰাৰ্থে জীৱন পাত কৰাৰ মাজতেই মানুহে শাস্তি আৰু জীৱনৰ অৰ্থ বিচাৰি পাব পাৰে। ঈশ্বৰক পাবলৈ হ’লে যে মানুহে নিজকে হেৰুৱাব লাগিব, তাৰো একমাত্ৰ বুদ্ধি-গ্ৰাহ্য ব্যাখ্যা এইটোৱেই হব পাৰে। গভীৰ ধ্যান আৰু ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰ মাজেদি হেমাৰ্থল্ডে এই সত্য নতুনকৈ আবিষ্কাৰ কৰিছে। কিন্তু চি. পি. স্ন’ই কবৰ দৰে—“ধৰ্মীয় অনুসংগ বাদ দি চালে বিংশ-শতাব্দীৰ বহুতো মানুহৰ কাৰণে হেমাৰ্থল্ডৰ এই উক্তিৰ (In our era the road to

holiness necessarily passes through the world of action) এটা গভীৰ অৰ্থ আছে । নিজৰ সাধ্য অনুসৰি কামৰ মাজেদি কিবা এটা কৰিবলৈ চেষ্টা নকৰাকৈ আমাৰ জগতত কোনোবা মানুহে আনকি দূৰ্বতমভাৱেও নিজৰ লগত আত্মীয়তা অনুভব কৰিব পাৰেনে ? ই এনে এটা প্ৰশ্ন—যিটো প্ৰশ্নই আমাৰ বহুতৰেপৰা উত্তৰ দাবী কৰে : ই আধুনিক মানুহৰ পৰিস্থিতিৰ এটা অংশ । ই অৱশ্যে এটা নতুন প্ৰশ্ন নহয় । গোটেই এই প্ৰশ্ন তুলিছিল, একেটা প্ৰশ্ন উচ্চাৰিত হৈছিল ভিক্টোৰিয়ান বুদ্ধিজীৱী-সকলৰ মুখতো । ”

হেমাৰ্খল্ডে নিজৰ জীৱনৰ আৰু অন্তৰ্জীৱনৰ ইতিহাসেৰে আধুনিক মানুহৰ হৈ এই প্ৰশ্নৰ এটা উত্তৰ দিবলৈ চেষ্টা কৰিছে ।

* * *

কিছুমান মানুহ ভাবুক, কিছুমান কৰ্মী । কৰ্মীয়ে যে চিন্তা নকৰে বা ভাবুকে কাম নকৰে সেই কথা নহয় । কিন্তু বাহিৰৰ জগতত সীমাহীন কৰ্ম-বাস্তৱতা আৰু অন্তৰৰ জগতত নিবিড়তম অশুভ্যান— দুয়োটা সাধাৰণতে একেলগে নঘটে । হেমাৰ্খল্ডৰ জীৱনৰ আটাইতকৈ মন কৰিবলগীয়া বৈশিষ্ট্য এইটোৱেই যে তেওঁ একেটা জীৱনৰ মাজতে কৰ্মীৰ আৰু ভাবুকৰ জীৱনৰ সময় ঘটাবলৈ চেষ্টা কৰিছিল । যিজন মানুহে প্ৰায় সমগ্ৰ জীৱন ধৰি দিনে সোণ্ডব-ওঠৰ ঘণ্টাকৈ কাম কৰিছিল আৰু জীৱনৰ প্ৰতিটো মুহূৰ্ত জটিলতম বাৰ্জনৈতিক আৱৰ্ত আৰু সংকটৰ মাজত যাপন কৰিছিল, তেওঁ কিন্তু মুহূৰ্ততে নিজকে বাহিৰৰ জগতৰপৰা সম্পূৰ্ণৰূপে বিচ্ছিন্ন কৰি ধ্যানৰ দ্বৈপায়ন হৃদয় তলদেশত আশ্ৰয় লব পাৰিছিল । আৰব-ইজ্ৰায়েলৰ সংঘৰ্ষৰ সময়ত যেতিয়া চুয়েজ-সংকটে এখন তৃতীয় বিশ্বযুদ্ধ প্ৰায় আসন্ন কৰি তুলিছিল আৰু বাষ্ট্ৰসংঘৰ সচিব-প্ৰধান হিচাপে হেমাৰ্খল্ডে চৌবিশ ঘণ্টাৰ প্ৰায় প্ৰতিটো মুহূৰ্ত সেই সংকটৰ সমাধানৰ কাৰণে কাম কৰিব লগা হৈছিল, তেতিয়াও বাতি তেওঁ

ঘৰলৈ গৈ ছুৱাৰ বন্ধ কৰি দিয়াৰ লগে লগে মুহূৰ্ততে তেওঁৰ চেতনাৰ-
পৰা বাহিৰৰ জগতখন বিলুপ্ত হৈ গৈছিল। ঘৰলৈ গৈ তেওঁ
ডায়েৰীত লেখিছিল :

“শত্ৰুৰ শেষ ঘাটি। যি আমাৰ চুকি পোৱাৰ বাহিৰত, যি
আমাৰ বহু ওপৰত, তাৰ কাৰণে আমি নিজকে সম্পূৰ্ণৰূপে উছৰ্গা
কৰিব পাৰো—আৰু তেতিয়াও আমি আশা কৰিব পাৰো যে আমি
নিজে বাছি লোৱা স্মৃতি আমাৰ নামৰ লগত সংযুক্ত হৈ থাকিব, বা
অন্ততঃ আমি কিয় আৰু কেনেকৈ কাম কৰিছিলো সেই কথা উত্তৰ-
পুৰুষে উপলব্ধি কৰিব পাৰিব। যদি তুমি তেনে আশা কৰা,
তেন্তে এই কথা একেবাৰেই স্পষ্ট হৈ নপৰেনে যে তুমি এতিয়াও
তোমাৰ কামৰ ক্ষেত্ৰত ‘উত্তৰ-পুৰুষ’ৰ বিষয়ে সেই নিষ্ফল মৃত স্বপ্নৰ
দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈছা ?”

প্ৰশ্নটো উত্থাপন কৰি তেওঁ নিজেই তাৰ উত্তৰ দিছে :

“মই বিশ্বাস কৰো যে আমি এনে স্মৃতিসম্ভাৱে মৃত্যু বৰণ
কৰা উচিত—যাতে অন্ততঃ স্মৃতি জীয়াই থাকে।”

‘স্মৃতিসম্ভাৱে মৃত্যু’! হেমাৰম্বল্ডে শ্বুদীৰ্ঘ পয়ত্ৰিশ বছৰ ধৰি
অন্তৰ্জীৱনৰ যি ইতিহাস লেখিছিল, তাৰ এটা প্ৰধান ধ্যেয় বিষয়
আছিল মৃত্যু। মৃত্যুৰ চিন্তা বা মৃত্যুৰ ধ্যানে জীৱনত এক মুহূৰ্তৰ
কাৰণেও তেওঁক লগ এৰা দিয়া নাছিল। তেওঁৰ এই অবিৰাম মৃত্যু-
চেতনা আৰু লগতে কৰ্মীৰ ‘জীৱনৰ লগত ধ্যানী বা ভাবুকৰ জীৱনক
সমন্বিত কৰা তেওঁৰ চেষ্টাই ইতিহাসৰ আৰু এজন মাত্ৰ মানুহৰ
কথা আমাক মনত পেলাই দিয়ে। তেওঁ হ’ল ৰোমান সাম্ৰাট মাৰ্কাছ
অবেলিয়াছ। মাৰ্কাছ অবেলিয়াছ আছিল সাম্ৰাট, যোদ্ধা, প্ৰশাসক
আৰু সংস্কাৰক। তেওঁৰ প্ৰায় সমগ্ৰ জীৱন অতিবাহিত হৈছিল
যুদ্ধক্ষেত্ৰত। বিদেশী শত্ৰুৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ, আভ্যন্তৰীণ বিদ্ৰোহ দমন
কৰিবৰ কাৰণে কৰা যুদ্ধ। তত্পৰি তেওঁৰ ৰাজত্বকালতে গ্ৰেগ্ৰ মহা-
মাৰীয়ে ৰোমান সাম্ৰাজ্য প্ৰায় বিধ্বস্ত কৰাৰ উপক্ৰম কৰিছিল।

কিন্তু এই বক্তাক্ত কৰ্মব্যস্ততাব মাজতো তেওঁ প্ৰশান্ত-চিন্তেৰে লেখি
 আছিল তেওঁৰ Meditations—‘ষ্টইক দৰ্শনৰ পূৰ্ণ-প্ৰস্তুটিও আৰু
 সুন্দৰতম নিৰ্যাস’। তেওঁৰ Meditations-ৰ বিষয়েও জেক্ছ
 কৰণে লেখিছে : “মৃত্যুৱে তেওঁৰ সমগ্ৰ বিশ্ব-বীক্ষাক ছায়াচ্ছন্ন কৰি
 বাধিছিল আৰু সি ব্যক্তিগত নিয়তিৰ চিন্তা অতিক্ৰম কৰি সমগ্ৰ
 মানব জাতিৰ নিয়তিকে সামৰি লৈছিল।……তেওঁৰ ধ্যান মৃত্যুৰ
 বাহিৰে আন একোৰে বিষয়েই ধ্যান নাছিল।”

অৰ্ধ-পশু অৰ্ধ-দেৱতা

১

মানুহজনৰ ভৰিত এডোখৰ সৰু ঘা হৈছিল, তেওঁ ভাবিছিল যে দৰব-জাতি দিলে দুদিনমানৰ ভিতৰতে ঘা ডোখৰ শুকাই যাব। কিন্তু দিনৰ পিছত দিন যাবলৈ ধৰিলে, ঘা শুকোৱাৰ কোনো লক্ষণেই নাই! বৰং সি বেছিকৈহে উৱলি-বিয়লি যাবলৈ ধৰিলে। অৱশেষত তেওঁৰ চিকিৎসকে ৰায় দিলে—মানুহজনে দীৰ্ঘ দিন ধৰি গোপনে তেওঁৰ শৰীৰত যি মাৰাত্মক ছিফিলিছ ৰোগ লালন কৰিছে, তাৰেই শেষ পৰিণাম হ'ল এই ছৰাবোগ্য ছুষ্ট-ক্ষত। এই ঘা কেতিয়াও হুঙকায়, গতিকে ভৰিখন কাটি পেলোৱাৰ বাহিৰে আন কোনো উপায় নাই।

ভৰিখন কটোৱাবলৈ তেওঁ যাব লাগিব য়ুৰোপলৈ। উন্নৈশ শতিকাৰ নৱম দশকৰ আবিহিনিয়াত তেনে উন্নত শল্য-চিকিৎসাৰ ব্যৱস্থা স্বপ্নৰো অগোচৰ।

প্ৰায় বাৰ বছৰৰ আগতে তেওঁ য়ুৰোপৰপৰা, ফ্ৰান্সৰপৰা—ঐতিহ্য ভাৰ-ক্ৰান্ত পাশ্চাত্য সভ্যতাৰপৰা আৰু সৰ্বোপৰি নিজৰপৰা পলাই আহিছিল অন্ধকাৰ মহাদেশ আফ্ৰিকালৈ : তেওঁ আশ্ৰয় লৈছিল দুৰ্গম অৰণ্যৰ কোলাত আৰু আপোন হৃদয়ৰ গভীৰ অন্ধকাৰত। সমস্ত অতীত আৰু তাৰ লগতে য়ুৰোপকে তেওঁ নিজৰ চেতনাৰপৰা সম্পূৰ্ণভাবে মচি পেলাইছিল। এতিয়া তেওঁ ঘূৰি যাব লাগিব সেই য়ুৰোপলৈকে ?

বিচিত্ৰ জীৱন আৰু জীৱিকাৰ অভিজ্ঞতাবে তেওঁৰ অতীত ভাবাজ্ঞাস্ত জীৱনৰ বিভিন্ন সময়ত তেওঁ আছিল শিক্ষক, সৈনিক,

শিল ভাঙা বহুৱা, চাৰ্কাছৰ লগুৱা, বন্দৰ ভ্ৰমিক—অৱশেষত ভাগ্যব সন্ধানত তেওঁ আহি পালেহি আফ্ৰিকা। তেতিয়া তেওঁৰ বয়স পঁচিশ পাৰ হৈছে মাত্ৰ। আন বছতো য়ুৰোপীয় ভাগ্যাঘেৰীৰ দৰে তেৱোঁ আবস্ত কৰিলে সোণ আৰু হাতী-দাঁতৰ ব্যৱসায়। কৰ্মক্ষেত্ৰ হিছাপে তেওঁ বাছি ললে আৰিছিনিয়াৰ ওৱেব নদীৰ বিস্তীৰ্ণ তীৰভূমি আৰু ওগাদেন অঞ্চল। অৱশ্যে কেৱল সোণ আৰু হাতী-দাঁতৰ ব্যৱসায় কৰিয়েই তেওঁ বেছিদিন সন্তুষ্ট হৈ নাথাকিল; প্ৰায় লগে লগেই তেওঁ আবস্ত কৰিলে দাস-ব্যৱসায় আৰু ধলুৱা আফ্ৰিকানসকলক চোৰাং বন্দুক-বাৰুদ যোগান দিয়াৰ ব্যৱসায়। অতি সোনকালেই তেওঁ বেছ ধনী মাতুহ হৈ উঠিল। এটা প্ৰাসাদোপম ঘৰত আমীৰী চালত তেওঁ জীৱন কটাবলৈ আবস্ত কৰিলে, শয্যা-সংগিনী হিছাপে তেওঁ বাছি ললে এগবাকী আৰিছিনিয়ান গাভৰু।

এনেকুৱা শ শ য়ুৰোপীয় ভাগ্যাঘেৰী সেই সময়ত অন্ধকাৰ আফ্ৰিকাৰ গহন অৱণাত পিয়াপি দি ঘূৰি ফুৰিছিল। এই ভক্তলোকো মাত্ৰ সেইসকলৰ ভিতৰে একজন আছিলনে? তাৰ বেছি তেওঁ একো নাছিলনে? স্পিৰ'চিটা পেলিদাই (Spirochaeta Pallida—the parasite of syphilis) ওফালবপৰা পচাই পেলোৱা ভবিখন কটোৱাই ছিঙাই পেলাবৰ কাৰণে তেওঁ যেতিয়া য়ুৰোপলৈ যোৱাৰ কথা চিন্তা কৰিব লগা হ'ল, তেতিয়াও অতীতৰ কোনো স্মৃতিয়েই আহি তেওঁৰ মনত জুমুৰি দি ধৰা নাছিলনে? অথবা হেৰমান্ বেছৰ Flute Dream গল্পৰ নায়কৰ দৰে তেওঁৰো অহুভৱ হৈছিলনে যে তেওঁৰ সমস্ত অতীত জীৱন এটা স্বপ্ন মাত্ৰ, একমাত্ৰ বাস্তৱ হ'ল তেওঁৰ বৰ্তমানৰ দিবা-স্বপ্ন? “মোৰ ধাৰণা হ'ল যে এনি-ভেনি ভ্ৰমি ফুৰাৰ সেই শুলৰ দিনটো আৰু ব্ৰিজিট্ আৰু মোৰ দেউতা আৰু মোৰ জন্মভূমি এই সকলোবোৰেই সপোন মাত্ৰ, আৰু মই বৃদ্ধ আৰু শোকাৰ্ত, আৰু এই নৈশ নদীত মই অনন্ত কাল ধৰি নাও বাই গৈ আছোঁ!”

খুব সম্ভৱ অতীতৰ কোনো কথাই তেওঁৰ মনত পৰা নাছিল, কাৰণ নিজৰ অতীতক এনে সম্পূৰ্ণভাৱে বিসৰ্জন দিয়া দ্বিতীয় এজন মানুহ পৃথিৱীত কেতিয়াবা আছিল বুলি ধাৰণা নহয়। আৰু তেওঁৰেই বোধহয় পৃথিৱীৰ একমাত্ৰ মানুহ যিজনো মাত্ৰ উনৈশ বছৰ বয়সতে যুগান্তকাৰী কবিতা লেখি তাৰ পিছত জীৱনৰ অবশিষ্ট ঠাট্টাটী বছৰত কবিতাৰ নামত এটা শব্দও নিলিখিলে। নতুনকৈ কবিতা লেখা দুবৰ কথা, উনৈশ বছৰ বয়সতে লিখি সমাপ্ত কৰা নিজৰ অমৰ কবিতাৰ অন্তিম পৰ্যন্ত তেওঁ পাহৰি গ'ল। ভূ-গৰ্ভস্থ মন্ত-ভাণ্ডাৰত স্মৃদীৰ্ঘ বিশ বছৰ ধৰি কবিতাৰ পাণ্ডুলিপিখন অযত্নত পৰি থকাৰ পিছত হঠাৎ কেনেকৈ সি আবিষ্কৃত হৈ প্ৰকাশ হ'ল— 'Une Saison en Enfer' 'নবকল্প এটা ঋতু'। ফৰাচী ছুব-বিয়ালিষ্ট বা অতি-বাস্তৱবাদী কবিসকলৰ বাইবেল। কবিজনৰ নাম হ'ল আৰ্থাৰ ৰ'য়াবো।

ৰ'য়াবো য়ুৰোপলৈ ঘূৰি গৈছিল, তেওঁৰ ভৱিত কৰা অস্ত্ৰোপচাৰো কৃতকাৰ্য হৈছিল, কিন্তু লগে লগে সত্য বুলি প্ৰমাণিত হৈছিল চিকিৎসকসকলৰ মাজত প্ৰচলিত সেই প্ৰাচীন কৰুণ আশু বাক্য : 'The operation was successful but the patient is dead.—ৰ'য়াবোৰ অযত্ন-লালিত দেহত ছিকিলিছৰ ৰাজত্ব ইমান বেছি বিস্তৃত হৈছিল যে তেওঁৰ বোগ-দুঃস্থ ভবিৰ ওপৰত কৰা অস্ত্ৰোপচাৰ সফলভাৱে সম্পন্ন হোৱাৰ পিছতো তেওঁ পুনৰ হাস্পতালৰ বাসিন্দা হব লগা হ'ল। কিছুদিনৰ ভিতৰতে মাৰ্ছাইব এখন হাস্পতালত ৰ'য়াবোৰ বিভীষিকাময় জীৱনৰ অবসান ঘটিল, 'মাতাল ভবণী'য়ে অৱশেষত নদী-গৰ্ভত চিৰ শাস্তি লাভ কৰিলে। তেতিয়া তেওঁৰ বয়স মাত্ৰ ৩৭ বছৰ।

১৮৯১ চনত ৰ'য়াবোৰ মৃত্যু হৈছিল। যোছেফ কন্বাডৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ গল্প Heart of Darkness প্ৰথম প্ৰকাশ হয় ১৯০২ চনত। কন্বাডৰ গল্পৰ নায়ক ক্ৰুৎক্ষণ আছিল আফ্ৰিকাৰ অৰণ্যত হাতী-

দাঁতৰ ব্যৱসায় কৰা এজন বহুশ্ৰময় প্ৰকৃতিৰ যুৱোপীয়। বাবোৰ আবিহিনিয়ান প্ৰেমিকাৰ নিচিনাকৈ ক্ৰুংজৰো আছিল এগৰাকী কৃষ্ণাংগী আফ্ৰিকান সংগিনী। বাবোকে মডেল হিছাপে লৈ কন্বাডে ক্ৰুংজৰ চৰিত্ৰ অংকন কৰিছিল নেকি বা তেওঁৰ দৃষ্টিৰ সন্মুখত আন কোনোবা জীৱন্ত মডেল আছিল নে নাই, সেই বিষয়ে নিশ্চিতভাৱে কব পৰাকৈ ইংৰাজী সাহিত্য সম্পৰ্কে বিস্তৃত জ্ঞান মোৰ নাই। কিন্তু কন্বাডৰ এই বিখ্যাত গল্পটো পঢ়িলেই মোৰ ধাৰণা হয় যে জ্ঞাত বা অজ্ঞাতসাৰে কন্বাডে যেন বাবোৰ আৰ্হিতেই—সেই ত্ৰুটা, কবি, দিৱ্য উদ্গাদ, ইন্দ্ৰিয়পৰায়ণ, দাস ব্যৱসায়ী বাবোৰ আৰ্হিতেই তেওঁৰ ভয়ংকৰ ক্ৰুংজৰ চৰিত্ৰ নিৰ্মাণ কৰিছিল। ‘নবকৰ এক ঝড়’ৰ উনৈশ বছৰীয়া সুলভৰ শুকুমাৰ তৰুণজন কেনেকৈ আফ্ৰিকাৰ অৰণ্যত চিৰন্তন নবকৰ সম্ৰাটত পৰিণত হৈছিল—তাৰ এটা ব্যাখ্যা যেন কন্বাডৰ গল্পতেই বিচাৰি পাওঁ : “I tried to break the spell—the heavy, mute spell of the wilderness—that seemed to draw him to its pitiless breast by the awakening of forgotten and brutal instincts, by the memory of gratified and monstrous passions. This alone, I was convinced, had driven him out to the edge of the forest, to the bush, towards the gleam of fires, the throb of drums, the drone of weird incantations; this alone had beguiled his unlawful soul beyond the bounds of permitted aspirations. And don’t you see, the terror of the position was not in being knocked on the head—though I had a very lively sense of that danger, too—but in this, that I had to deal with a being to whom I could not appeal in the name of anything high or low. I had, even like the niggers, to invoke himself

—his own exalted and incredible degradation. There was nothing either above or below him, and I knew it. He had kicked himself loose of the earth. Confound the mad! he had kicked the very earth to pieces. He was alone.....”

২

ঠিক যি সময়ত বাঁবোৰ দেহ আৰু আত্মা আফ্ৰিকাৰ অবগ্যত পঢ়িবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল, সেই একে সময়তে পেৰিচৰ কুখ্যাততম কাফেবোৰত এজন প্ৰায় ৫০ বছৰীয়া ভগ্ন-স্বাস্থ্য মানুহে ভিক্ষা কৰি কৰি ঘূৰি ফুৰিছিল। তেওঁৰ প্ৰাৰ্থনীয় বস্তু মাত্ৰ দুটা : হয় অলপ মদ, নহ'লে এটা ডাক-টিকট। ডাক-টিকট কিয় ? কাৰণ ডাক-টিকট এটা পালেই তেওঁ কোনোবা সহৃদয় বন্ধুলৈ অৰ্থ ভিক্ষা কৰি বা আৰু ছুটামান ডাক টিকট খুজি চিঠি লেখিব পাবিব। যোৱা দহ-বাৰ বছৰ ধৰি এয়েই তেওঁৰ জীৱন। ভগ্ন-স্বাস্থ্য উচ্ছৃংখল জীৱন, অত্যধিক সুবাপান—এই সকলো মিলি তেওঁৰ মুখৰ চেহেৰা এনে হৈছিল যে তিবোতা মানুহে তেওঁক দেখিলেই ভয়তে কান্দি পেলাইছিল। তেওঁৰ এনে অৱস্থা হোৱাৰ অন্ততম কাৰণ আছিল আমি ওপৰত যাব বিষয়ে কৈ আহিছো সেই মানুহজন—বাঁবো। মাত্ৰ ২০ বছৰ বয়সতে বিখ্যাত ‘পাৰ্নেছিয়ান্ছ’ গোষ্ঠীৰ অন্ততম কবি হিছাপে পল ভেব্লেইন ক্ৰান্তত বিখ্যাত হৈ উঠিছিল। কেৱল শব্দ-বিন্যাসৰ দ্বাৰাই কি পবমাশ্চৰ্য মোহময় সংগীত সৃষ্টি কৰিব পাৰি আৰু কেৱল তাৰ দ্বাৰাই কেনেকৈ ৰূপ-বস-গন্ধ-শব্দ-স্পৰ্শৰ অভিজ্ঞতাক ইন্দ্ৰিয়-গ্ৰাহ কৰি তুলিব পাৰি, ভেব্লেইনৰ কবিতা আছিল তাৰ অল্পম চানেকি। (“বিষয় কৰণ উচুপনিৰ শব্দ কৰি বহু দুৰবপবা বৈ অহা বতাহৰ বেহেলাৰ নিচিনা যি শব্দই স্মৃতি-বোম্বনত মগ্ন হৃদয়ত বেধনাৰ হাঁহাকাৰ তোলে, ভেব্লেইনৰ কবিতাত তাৰ আভাসেই মাত্ৰ ফুটি উঠা নাছিল, তেওঁৰ কবিতাৰ

বিশ্বয়কৰ ধৰ্মি-সাদৃশ্যই বতাহৰ সেই শব্দ পাঠকৰ শ্ৰুতিগ্ৰাহ্যও কবি তুলিছিল।”—সুই উষ্টাব্-মেয়াৰ)

কুৰিৰ দেওনা পাৰ নৌ হওঁতেই বিশ্বয়কৰ কবি-প্ৰতিভাৰ পৰিচয় দিলেও মাহুহ হিচাপে কিন্তু ভেৰ্লেইন আছিল এজন সম্পূৰ্ণ-ৰূপে নষ্ট-চবিত্ৰ যুবক। দেউতাকৰ মৃত্যুৰ পিছত মাকৰপৰা অস্ত্ৰহীন প্ৰশ্ৰয় পাই তেওঁৰ স্বভাৱৰ আটাইবোৰ বদগুণ কলা কলাকৈ বাঢ়ি গৈছিল। সেইবোৰৰ ভিতৰত ভেৰ্লেইনৰ জীৱনত আটাইতকৈ সৰ্বনশীয়া বুলি প্ৰমাণিত হৈছিল তেওঁৰ অত্যধিক সুবাসক্তি আৰু সমকামিতা।

২৫ বছৰ বয়সত ভেৰ্লেইনে মেথিল্‌ডে নামৰ এগৰাকী সুন্দৰী গাভৰুক লগ পালে। ছয়োৰে মাজত প্ৰেম হ'ল আৰু লগে লগে বিয়াও হ'ল। বিয়াৰ প্ৰথমটো বছৰ পৰম সুখত অতিবাহিত হ'ল। ভেৰ্লেইনে আনকি মদ খাবলৈকো এৰি দিলে। সুন্দৰী আৰু পতি-পৰায়ণা মেথিল্‌ডেৰ আদৰ সোহাগে তেওঁক বেলেগ এবিধ সুখ আৰু আনন্দৰ আশ্বাদ দিলে।

ইংৰাজ প্ৰাৱন্ধিক হেজ্‌লীটৰ জীৱনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি ববাৰ্ট লীণ্ডে এটা প্ৰবন্ধত লেখিছে : “Hazlitt was not born for good fortune. He was the possessor of a demon that fought against his happiness.”—কিন্তু কেৱল হেজ্‌লীট কিয়, আৰু বহু মাহুহৰ বিষয়েই এই কথা কব পাৰি। ভেৰ্লেইনৰ বুকুতো স্থায়ী বাসিন্দাৰূপে বিবাজ কৰিছিল এনে এজন পিশাচ বা অপদেৱতা। মাত্ৰ এবছৰৰ নিববচ্ছিন্ন সুখেই তেওঁক আমুৱাবলৈ ধৰিলে। পুনৰ তেওঁ মদত ধৰিলে প্ৰচণ্ডভাৱে। ছদিনমানৰ ভিতৰতে তেওঁ কেৰাণীৰ চাকৰিটোৰপৰাও খেদা খালে। ঠিক এনে সময়তে তেওঁৰ জীৱনৰ ভয়ংকৰ দুৰ্ভাগ্যৰ আগজাননী-ৰূপে তেওঁলৈ আহিল এখন চিঠি। লিখিছে এজন অচিনাকী চেঙেলীয়া ডেকাই। চিঠিখনৰ লগতে কেইটামান কবিতা।

কবিতা কেইটা পঢ়ি ভেৰ্লেইন ইমান চমৎকৃত হ'ল যে তেওঁ ততালিকে সেই অচিনাকী ডেকাজনক তেওঁৰ ঘৰলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰি এখন চিঠি লিখিলে।

ভেৰ্লেইনৰ নিমন্ত্ৰণ বন্ধা কৰিবলৈ দিনদিয়েকৰ ভিতৰত সেই ডেকাজন তেওঁৰ ঘৰ ওলালহি। নিষ্পাপ, সুন্দৰ যুথজীৱ এজন সুন্দৰ কিশোৰ। নাম আৰ্থাৰ ৰ'য়াবো। অদূৰ ভবিষ্যতত এদিন তেৱেঁই 'নৰকত এক ঋতু' নামৰ অল্পপম আৰু বহুশ্লয় কবিতা-গুচ্ছৰ কবি ৰূপে জগদ্বিখ্যাত হব। কিন্তু সত্ত্বহতে তেওঁ হ'ল ভেৰ্লেইনৰ জীৱনৰ চৰমতম চূৰ্ভাগ্যৰ নিমিত্ত। সমকামী ভেৰ্লেইন ৰ'য়াবোক দেখা মাতেই উন্মত্তভাৱে তেওঁৰ প্ৰেমত পৰিল।

ইয়াৰ পিছৰ ইতিহাস যেনে কৰুণ, তেনে অবিশ্বাস্য। ৰ'য়াবোৰ লগত ভেৰ্লেইন এনে প্ৰকাশ্যভাৱেই বিকৃত যৌনাচাৰত লিপ্ত হ'ল যে তেওঁৰ পক্ষে ঘৰত থকা অসম্ভৱ হৈ পৰিল। এদিন ৰ'য়াবোক লগত লৈ তেওঁ ঘৰ ত্যাগ কৰিলে। এই বহুশ্লয় 'দম্পতী'য়ে কিছুদিন দিহিঙে-দিপাঙে ঘূৰি ফুৰাৰ পিছত অৱশেষত তেওঁলোক বেলজিয়ামৰ ৰাজধানী ব্ৰুছেলছ ওলালগৈ। ইতিমধ্যে প্ৰায় এটা বছৰ পাৰ হৈ গৈছে। অবিৰাম সুৰাপান, প্ৰচণ্ড ঈৰ্ষা-জনিত মান-অভিমান, হিংস্ৰ হাই-কাজিয়া, তাৰ মাজে মাজে কবিতা ৰচনা—এয়েই আছিল প্ৰেমিক-সুগলৰ জীৱন। ভেৰ্লেইন ৰ'য়াবো সঘনো ইমান বেছি ঈৰ্ষা-পৰায়ণ আছিল যে কোনো পুৰুষৰ পক্ষেও নিজৰ সুন্দৰী প্ৰেমিকাৰ ক্ষেত্ৰত ইমান ঈৰ্ষাপৰায়ণ হোৱা সম্ভৱ নহয়। ঈৰ্ষাত উন্মাদ হৈ এদিন ভেৰ্লেইনে ব্ৰুছেলছৰ এখন হোটেলত ৰ'য়াবোক গুলী কৰিলে। এইবাৰ গুলীৰ আঘাত খুব বেছি নহ'ল। কিন্তু তাৰ কেই দিনমানৰ পিছত যেতিয়া তেওঁৰ মাক আৰু ঘৈণীয়েক আহি ভেৰ্লেইনক পেৰিছলৈ ঘূৰাই নিবৰ কাৰণে ট্ৰেইনত তুলিলে, তেতিয়া তেওঁ তেওঁলোকক ষ্টেশ্বনত বিদায় জনাবলৈ অহা ৰ'য়াবোক লক্ষ্য কৰি পুনৰ গুলী কৰিলে।

ভেৰ্লেইনৰ দুবছৰ কাৰাদণ্ড হ'ল। তেওঁ কাৰাগাৰত থাকোঁতেই

ষষ্ঠীয়েকে তেওঁৰ লগত বিবাহ-বিচ্ছেদ কৰিলে। একত্ৰিশ বছৰ বয়সত ফাটেকৰপৰা ওলাই আহি ভেৰ্লেইনে একৈশ বছৰীয়া ব্যাবোক জাৰ্মানীত বিচাৰি উলিয়ালে। কিন্তু ব্যাবোৱে তেওঁৰ লগত আগৰ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰিবলৈ ৰাজী নহ'ল। তাৰ পিছৰপৰাই আৰম্ভ হ'ল ভেৰ্লেইনৰ তিল তিলকৈ আত্ম-হননৰ পৰ্ব। উজ্জ্বল জীৱনৰ উদ্যম সোঁতত তেওঁ নিজকে সম্পূৰ্ণভাৱে এৰি দিলে। দিনে-ৰাতিয়ে তেওঁ ডুবি থাকিবলৈ ধৰিলে আব্ছিথেৰ মাজত। (আব্ছিথে হ'ল পৃথিৱীৰ উগ্ৰতম সুৰা, শতকৰা ৮৫ ভাগ এল্কহল। বাঙালী লেখক হৈয়দ মুজ্তবা আলীৰ এটা প্ৰৱন্ধত পঢ়িছিলো যে নিয়মিতভাৱে আব্ছিথে খোৱা মানুহ তিনি বছৰতকৈ বেছি জীয়াই নাথাকে। কিন্তু ভেৰ্লেইনে তেওঁৰ জীৱনৰ শেষ কুৰিটা বছৰ কেৱল আব্ছিথে খায়েই জীয়াই আছিল)। এদিন মদৰ নিচাত তেওঁ নিজৰ মাককেই এনেভাবে পিটিলে যে প্ৰায় এমাহ কাল তেওঁ ফাটেকত থাকিব লগা হ'ল। ফাটেক, হাস্পতাল, কাফে, নৰ্দমা—ভেৰ্লেইনৰ সমস্ত যৌবনকাল আৰু মধ্যবয়স আৱৰ্তিত হ'ল কেৱল এই চাৰিখন ঠাইৰ মাজত। অৱশেষত ১৮৯৬ চনৰ ৮ জানুৱাৰীৰ দিনা ৫১ বছৰ বয়সত যেতিয়া পল ভেৰ্লেইনৰ অৱদয় আৰু ভূতপ্ৰস্ত জীৱনে মৃত্যুৰ মাজত চিৰশান্তি লাভ কৰিলে, তেতিয়া তেওঁ পৰিণত হৈছিল নামহীন, খ্যাতিহীন, কপৰ্দকহীন, সকলোৰে পুৰ্তো আৰু ঘৃণাৰ পাত্ৰ এটা কংকাল-সদৃশ ভিক্কাৰীত। সেইদিনা খুব কম মানুহেই কল্পনা কৰিব পাৰিছিল যে এদিন এই মানুহজনেই আধুনিক জগতৰ অস্বতম শ্ৰেষ্ঠ কবিক্ৰমে পৰিগণিত হব আৰু তেওঁৰ প্ৰভাৱ পৰিব দেশ-দেশান্তৰৰ বহু কবিৰ ওপৰত।

৩

মানুহতো নহয়, যেন পশু ; কিন্তু এই পশুৱে গান গাইছিল দেৱতাৰ দৰে, সৃষ্টি কৰিছিল স্বৰ্গীয় সুৰ-মদিৰা। সেয়েহে আনাতোল-

ফ্রাঁই তেওঁক আখ্যায়িত কৰিছিল 'half brute and half demigod'—'অৰ্ধ-পশু আৰু অৰ্ধ-উপদেৱতা' বুলি।

মানুহৰ ইতিহাসৰ এইটো এটা অতি আচৰিত বহুশয়ময় কথা যে তেওঁলোকৰ মাজত যিসকল লোক সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি, গায়ক আৰু চিত্ৰকৰ, যিসকলৰ সৃষ্টিয়ে মানুহৰ আত্মাক ঋদ্ধ কৰিছে, তেওঁলোকৰ বহুতৰেই নিজৰ জীৱন অংকুৰিত বীজৰ দৰে পচি যায়। তেওঁলোকৰ শিল্পী-সত্তাই যেন সঞ্জীৱনী বস আহৰণ কৰে যন্ত্ৰণাৰ এক অন্তহীন উৎসবপৰা। মধ্যযুগৰ এজন মহান কবি টাচ্ছোৰ কৰুণ জীৱন-কাহিনীক কেন্দ্ৰ কৰি ৰচনা কৰা 'টৰকুৱেটো টাচ্ছো' নামৰ নাট্য কাব্যত গোটেই এক শ্ৰেণীৰ শিল্পীৰ এই মৌল সমস্যাৰ বিষয়েই আলোচনা কৰিছে; তেওঁলোকৰ সমস্যা হ'ল যন্ত্ৰণাদীৰ্ণ স্বাধীনতাৰ সমস্যা, সমাজৰ আইন-কাৰুণ্য মানি সমাজত বাস কৰাৰ অক্ষমতাৰ সমস্যা। তেওঁলোকৰ জীৱনত দুখ-যন্ত্ৰণা অনিবাৰ্য, অবধাৰিত; কিন্তু তথাপি তেওঁলোকৰ গোঁৱৰ আৰু সান্দ্যনা এয়েই যে যিস্থলত আন সকলো মানুহেই তেওঁলোকৰ সমস্ত যন্ত্ৰণা সহ্য কৰিব লগা হয় নীৰবে, তেনেস্থলত ঈশ্বৰে একমাত্ৰ এই কবিসকলকেই দিছে তেওঁলোকৰ যন্ত্ৰণা কবিতাত, গানত, ছবিত প্ৰকাশ কৰাৰ বাণী। আনকি ইয়েটোকে যেতিয়া কয় :

I could recover if I shrieked
My heart's agony
To passing bird, but I am
Dumb from human dignity.

তেতিয়াও জানো তেওঁ নিজৰ যন্ত্ৰণা আৰু বেছি হৃদয়-ডাৱী ৰূপত প্ৰকাশ নকৰে ?

অৱশ্যে উন্নৈশ শক্তিকাৰ কৰাটী কবি-শিল্পীসকলৰ কথা আছিল সম্পূৰ্ণ শূন্য। বাঁবো, বোড্লেয়ৰ, ভেৰ্লেইন, মোপীছা, পেৰিছ-নিবাসী ওলন্দাজ শিল্পী ভেন গগ্—বক্তাক্ত, কৃত-বিকৃত, যন্ত্ৰণা-

বিলাসী এই জীৱনৰ মিছিল এক ভয়ংকৰ দৃশ্য। পাৰ্শ্বীয় যত্নপাৰ চৰম সীমা বুলি কলে মোৰ মনটো আছে মাত্ৰ এটা দৃশ্য : উনৈশ শতিকাৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি আৰু সাহিত্যত আধুনিক যুগৰ উৎসাতা বোড্লেয়ৰ সুদীৰ্ঘ ছবছৰ ধৰি পক্ষাঘাত-গ্ৰস্ত হৈ পেৰিছৰ এখন হাস্পাতালত পৰি আছে ; দীৰ্ঘদিন ধৰি লাগিত ছিকিলিছৰ শেষ প্ৰতিশোধ এই পক্ষাঘাত। তেওঁ মুখেৰে কথা কব নোৱাৰে, গাটো অকণো লৰচৰ কৰিব নোৱাৰে। এদিন এখন আয়না আনি তেওঁৰ মুখৰ আগত দাঙি ধৰা হ'ল। আয়নাত প্ৰতিবিম্বিত হ'ল বোড্লেয়ৰবৰ মুখ, কিন্তু সেই মুখ তেওঁ চিনি নাপালে।

এই ভয়ংকৰ ভাগ্য! অথচ এই কথাও কব নোৱাৰি যে ভেৰ্লেইন বা বোড্লেয়ৰে নিজৰ অসংযত আচৰণৰ দ্বাৰা কণায়ুনাকৈ এই ভাগ্যৰ কান্দত ধৰা দিছিল। বৰং এইটোৱেই সত্য যে বিস্কক জীৱন-শিল্পীৰ নিৰ্মল অকুতোভয় কল্পদৃষ্টিৰে তেওঁলোকে নিজৰ ভৱিতব্য আগতেই দেখা পাইছিল। আত্মে মাল্‌বোৱে তেওঁৰ আত্ম-জীৱনীৰ এঠাইত লিখিছে—“Nobody needs to be reminded that Victor Hugo wrote Marion Delorme before meeting Juliette Drouet. No doubt that whatever prompted him to write it made him more susceptible to the life of Juliette Drouet than a man who kept actresses would have been. But are such premonitory creations to be explained by the fact that the virus of day-dreaming also stimulates to action, as T. E. Lawrence affirms? And what if there is no action, but simply those prophetic lines which claudel so agonisingly garnered or in which Baudelaire or Verlaine presage their disasters? ‘My soul sets sail towards terrible shipwrecks.’”

গ্যেট্‌ৰ নাটকতো সাগৰত জাহাজ ডুবাৰ পিছত শিলাবৰ

পাহাৰেই টাচ্ছেৰ শেষ আশা—য'ত আছাৰ ৰাই পৰি তেওঁ প্ৰাণ হেৰুৱাব।

উনৈশ শতিকাৰ কবি-শিল্পীসকলৰ বিষয়ে কবি-সমালোচক অডেনে কৰা এয়াৰ মন্তব্যও এইধিনিতে উল্লেখ কৰি খোৱাটো প্ৰাসংগিক হ'ব। 'ভিনচেণ্ট ভেঙ্ গগৰ পত্ৰগুচ্ছ' নামৰ গ্ৰন্থৰ আলোচনা প্ৰসংগত অডেনে কৈছিল :

“The 19th century created the myth of the artist as hero, the man who sacrifices his health and happiness to his art and in compensation claims exemption from all social responsibilities and norms of behaviour.”

৪

সকলো বসবেস্তাৰ মতেই ভেব্লেইনৰ কবিতাৰ ভাষান্তৰ অসম্ভৱ, কাৰণ তেওঁৰ কবিতাৰ আবেদন সম্পূৰ্ণৰূপে ধ্বনি-নিৰ্ভৰ। কিন্তু তথাপি ভেব্লেইনৰ সমসাময়িক ইংৰাজ কবি আৰ্ণেষ্ট ডছনে কৰা ইংৰাজী অনুবাদে সামান্য পৰিমাণে হ'লেও ভেব্লেইনৰ কবিতাৰ সৌন্দৰ্য আভাসিত কৰিব পাৰিছে বুলি বহুতে কয়।

ভেব্লেইনক প্ৰায়েই ফৰাচী সাহিত্যৰ প্ৰথম মহৎ কবি ফ্ৰাচোঁৱা ভিয়োঁৰ (Francois Villon) লগত তুলনা কৰা হয়—যদিও তেওঁ নিজে সেই তুলনা সমূলি ভাল পোৱা নাছিল। অৱশ্যে এনে তুলনা সমূলি অসংগত নহয়। ভিয়োঁৱেও:ডেকা বয়সত নবহত্যাৰ অপৰাধত অভিযুক্ত হৈ কাৰাগাৰত থাকিব লগা হৈছিল আৰু তেওঁৰ স্বীকাৰোক্তিমূলক সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবিতাবোৰ ৰচিত হৈছিল কাৰাগাৰত। ভেব্লেইনবো কবি-প্ৰতিভাৰ মহত্তম বিকাশ ঘটিছিল কাৰাগাৰৰ অন্ধকাৰত। ছয়োজন কবি সমগ্ৰ জীৱন ধৰি নানাবিধৰ পাপ, অনাচাৰ আৰু অপকৰ্মত লিপ্ত আছিল, আৰু ছয়োজন কবিয়ে নিজৰ

কবিতাত আৰ্তনাদ কৰি উঠিছিল অনুশোচনাৰ গ্লানিত। ভেব্লেইন অৱশ্যে ঘড়ীৰ দোলকৰ দৰে সদায় দোলায়িত হৈ আছিল ছটা জীৱনৰ মাজত : কিছুদিন যদি তেওঁ আবহিখেত আকণ্ঠ ডুব গৈ থাকে, তাৰ পিছৰ কিছুদিন অশ্রু-গদগদ হৈ পৰি থাকে ভাজিন মেৰীৰ পদপ্ৰাস্তত ; কিছুদিন যদি তেওঁ ঘূৰি ফুৰে পেৰিছৰ গগিকা-অধ্যুষিত কুখ্যাত কাফেবোৰৰ ছুৱাবে ছুৱাবে, তাৰ পিছৰ কিছুদিন ঘূৰি ফুৰে নিজৰ পাপৰ স্বীকাৰোক্তি কৰিবৰ কাৰণে ধৰ্ম-মাজকৰ ছুৱাবে ছুৱাবে। তেওঁৰ জীৱন আৰু তেওঁৰ আত্মা পৰিণত হৈছিল এক অন্তহীন কুক্লেত্ৰত।

নিজৰ গভীৰ মৰ্ম-পীড়া আৰু নিৰাশা প্ৰকাশ কৰি ভেব্লেইনে এটা কবিতাত লেখিছিল :

“প্ৰকৃতি, তুমি মোৰ হৃদয়ক অকণো আলোড়িত কৰিব নোৱাৰা,
মাহুহৰ পালন-কৰ্ত্তী শশুক্লেত্ৰবোৰ, দক্ষিণৰপৰা ভাহি অহা কোমল
বনগীতৰ গুলপীয়া প্ৰতিধ্বনিবোৰ, উজ্জল মেকপ্ৰভা, পূৰ্ণাস্তৰ বিষাদ-
গম্ভীৰ প্ৰশান্তি—তোমালোকেও মোৰ হৃদয়ক বিন্দুমাত্ৰ বিচলিত
কৰিব নোৱাৰা।

“মই কলাক উপহাস কৰো, আৰু ঘৃণা কৰো মাহুহক, কবিতাক,
গানক, গ্ৰীক মন্দিৰবোৰক, গিৰ্জাৰ গগন-চুম্বী চূড়াবোৰক ; মোৰ
কাৰণে সৎ আৰু অসৎৰ কোনো পাৰ্থক্য নাই।

“ঈশ্বৰত মোৰ বিশ্বাস নাই। চিন্তাক মই ঘিণ কৰো আৰু
পৰিহাৰ কৰি চলো ; আৰু প্ৰেম—সেই প্ৰাচীন অসত্য কাহিনী—
তাৰ কথা নোকোৱাই বেছি ভাল।

“মই জীৱনৰ ঘাৰা ক্লান্ত, মৃত্যুৰ ভয়ত আতংকিত ; সমুদ্ৰত
দিশহাৰা হৈ এটা অকণমানি পুতলাৰ দৰে জোৱাৰ আৰু উপকূলৰ
মাজত নিষ্কিণ্ণ হৈ থকা জাহাজ এখনৰ দৰে মোৰ আত্মাও এতিয়া
ভাগ্যৰ সৰ্বশেষ ধুমুহাৰ লগত যুঁজ কৰিবলৈ প্ৰস্তুত হৈছে।”

पत्रिणिष्ठे

গ্যেটে

('কাউষ্ট'ৰপৰা অংশ-বিশেষ)

(গতানুবাদ)

পঢ়া-কোঠাত কাউষ্ট

মই দৰ্শন, ব্যৱহাৰশাস্ত্ৰ, চিকিৎসাবিজ্ঞা, আৰু হাঁয়, লগতে ধৰ্ম-
তত্ত্বও আদিবপৰা অন্তৰ্গতকৈ অশেষ কষ্ট স্বীকাৰ কৰি আৰু পৰম
নিষ্ঠাৰে সৈতে অধ্যয়ন কৰিলো। কিন্তু মহামুৰ্খ মই, মই আগতে
যি আছিলো, এতিয়াও সেই একেই থাকিলো। আচাৰ্য, পণ্ডিত
আদি উপাধিৰে মই বিভূষিত ; আৰু প্ৰায় দহবছৰ ধৰি মই মোৰ
ছাত্ৰসকলক নাকত ধৰি চাকত ঘূৰাই ফুৰিছো। কিন্তু আজি মই
উপলব্ধি কৰিছো যে আমি প্ৰকৃততে একোকেই জানিব নোৱাৰো !
এই উপলব্ধিয়ে মোৰ হৃদয় প্ৰায় ভাঙি পেলাইছে।

এই কথা সঁচা যে সেই মুৰ্খসকলতকৈ— সেই আচাৰ্য, পণ্ডিত
আৰু পুৰোহিতসকলতকৈ মোৰ বোধশক্তি কিছু বেছি আছে।
কোনো ধৰণৰ নৈতিক দ্বিধা বা সন্দেহে মোক পীড়িত নকৰে ; মই
নৰক বা ছয়তান কাকো ভয় নকৰো ; —কিন্তু ঠিক সেই কাৰণেইতো
মোৰ মাজত কোনো আনন্দও অৱশিষ্ট নাই। মই নিজকে এই বুলি
কঁকি দিব নোৱাৰো যে জনাব যোগ্য কিবা কথা মই জানো ; মই
কঁকি দিব নোৱাৰো যে মোৰ শিক্ষাই মানব-সমাজক অধিক সং
আৰু মৰ্হৎ কৰিব পাৰিব। তহুপৰি, মোৰ নাই ধন, নাই সম্পত্তি,
নাই একো পাৰ্থিব গৌৰৱ আৰু সন্মান। বাটৰ ফপৰা কুকুৰবো
যেন এনে এটা জীৱন নহওক ! সেই কাৰণেই মই এতিয়া যাত্ন-
বিজ্ঞাৰ সাধনা কৰিছো ; মই পৰীক্ষা কৰি চাব খুজিছো—অশৰীৰী

দেৱতাসকলকৰ ক্ৰমতা আৰু অভিজ্ঞাৰকহই মোক এনে কিবা বহুস্ত-
বিজ্ঞাৰ শিক্ষা দিবনে— যাৰ ফলত মই আৰু গলদধৰ্ম হৈ সন্মূলি
নজনা কথাবোৰৰ বিষয়ে একো কথা ক'ব লগা নহব ; যাৰ ফলত
মই বুজিব পাৰিম কি অন্তঃশক্তিয়ে পৃথিবীখনক একেলগ কৰি ধৰি
ৰাখিছে ; যাৰ ফলত মই জীৱনৰ বীজ আৰু শক্তিৰ নিচয় নিজ চকুৰে
দেখিম আৰু শব্দপুঞ্জক চালনা আৰু ধেৰি কৰি ফুৰাৰ ব্যৱসায়
চিবকাললৈ ত্যাগ কৰিব পাৰিম ।

অ' পুৰ্ণিমাৰ জ্ঞানাক, মই কি কাতৰভাবে প্ৰাৰ্থনা কৰিছো মোৰ
যজ্ঞাৰ ওপৰত তুমি যেন সৰ্বশেষবাবৰ কাৰণে দৃষ্টিপাত কৰিছা !
অ' মোৰ বিষন্ন বন্ধু, মোৰ এই কিভাপ-কাকতৰ স্তূপ পাৰ হৈ তুমি
মোৰ চকুৰ আগত উদয় নোহোৱালৈকে মই কতদিন মাজৰাতি এই
মেজৰ কামতে বহি বহি তোমালৈ বাট চাই আছিলো ! মোৰ প্ৰবল
ইচ্ছা হৈছে— মই যেন তোমাৰ মধুৰ স্নিগ্ধ পোহৰত পৰ্বতৰ শিখৰে
শিখৰে খোজ কাঢ়ি ঘূৰি ফুৰিম, পৰ্বতৰ কুকংবোৰৰ চাৰিওফালে
বিদেহী আত্মাবোৰৰ লগত বতাহত ভাহি ফুৰিম, তোমাৰ আধা-
পোহৰত বননিৰ ওপৰত বাগৰি ফুৰিম, মোক হেঁচি ধৰা জ্ঞানৰ
এই ঘন কুঁৱলী জোকাৰি পেলাম, আৰু তোমাৰ নিয়ন্ত্ৰিত নিজকে
নিৰাময় কৰিম, ধৌত কৰিম !

ফাউষ্ট আৰু গ্ৰেৎচেন

গ্ৰেৎচেন : তুমি ঈশ্বৰত বিশ্বাস কৰানে ?

ফাউষ্ট : মোৰ চেনেহীজনী, “মই ঈশ্বৰত বিশ্বাস কৰো”—এনে কথা
কোনে সঁচাকৈয়ে ক'ব পাৰে ? যি কোনো পুৰোহিত বা
জানী মানুহক সোধা, দেখিবা যে ভেৰ্তলোকৰ উত্তৰ
প্ৰশ্নকৰ্তাক কৰা ভেঙুচালিৰ বাহিৰে আন একো নহয় ।

গ্ৰেৎচেন : তেন্তে তুমি ঈশ্বৰত বিশ্বাস নকৰা ?

কাউট : মোৰ আদৰ্শী প্ৰিয়া, তুমি মোক ভুল হুবুজিবা ! কাৰ এনে সাধ্য আছে যে তেওঁক এটা নাম দিব আৰু ঘোষণা কৰিব—“মই তেওঁত বিশ্বাস কৰো” ? কোন এনে মানুহ আছে—যি অনুভব কৰে আৰু ক’বলৈ সাহস কৰে—“মই তেওঁত বিশ্বাস নকৰো” ? যিজনো সমস্তকে ধাৰণ আৰু বক্ষণ কৰি আছে, তেওঁ তোমাক, মোক আৰু নিজকো ধাৰণ আৰু পালন কৰি থকা নাইনে ? আমাৰ মূৰৰ ওপৰত স্বৰ্গৰ ধনুকাঙ্কিত বিশাল খিলান আৰু ভবিৰ তলত সূদৃঢ় পৃথিবী থকা নাইনে ? স্তম্ভদয় প্ৰভা বিকিৰণ কৰি স্বাৰ্ছত তাৰকা-মণ্ডলী উদ্ভিত নহয়নে ? মোৰ চকু-মূৰিয়ে তোমাৰ চকুমূৰিলৈ নাচায়নে, আৰু তোমাৰ হৃদয়-মন গ্ৰাস কৰি নধৰেনে, আৰু দৃশ্য আৰু অদৃশ্য, চিৰন্তন আৰু বহুশ্ৰময়, তোমাৰ চাৰিওফালে সিহঁতে প্ৰদক্ষিণ কৰি নাথাকেনে ? এই বৃহৎ অনুভৱ, ইয়াৰে তোমাৰ অস্তৰ ভৰাই লোৱা, আৰু তোমাৰ মাজত সি-যেতিয়া পৰিপূৰ্ণ আনন্দৰ ৰূপ ল’ব, তেতিয়া তোমাৰ যেনে খুচি যেই নামেৰেই তাক মাতা— তাক নাম দিয়া মুখ ! হৃদয় ! প্ৰেম ! ঈশ্বৰ ! মোৰ কিন্তু তাৰ কাৰণে কোনো নাম নাই ! অনুভৱেই সকলো : নাম স্বৰ্গৰ পোহৰ আবিষ্কাৰ কৰি তোলা ধ্বনি আৰু ধুম্বৰ বাহিৰে আন একো নহয় ।

গ্ৰেণ্‌চেন : তুমি কোৱা সকলো কথাই খুব ভাল আৰু খুব চমৎকাৰ ; আমাৰ গীৰ্জাৰ যাজকজনেও ঠিক একে কথাকেই কয়— যদিও তেওঁ ঠিক একেবোৰ শব্দকে ব্যৱহাৰ নকৰে ।

কাউট : পৃথিবীৰ প্ৰতিখন হৃদয়েই, স্বৰ্গৰ আলোক-দীপ্ত প্ৰতিটো দিনতে, সৰ্বত্ৰ ঠিক এই কথাকেই কয় নিজৰ নিজৰ ভাষাত ; মই তেন্তে কিয় নকম মোৰ নিজৰ ভাষাত ?

ইষ্টাবৰ বাতপুৱা—কাউণ্ট

বসন্তৰ মধুৰ আৰু জীৱন-দায়িনী দীপ্তিত নৈ আৰু জান-জুৰি-বোৰে বৰফৰ গ্ৰাসৰপৰা মুক্তি লাভ কৰিলে। সমগ্ৰ উপত্যকা আশা আৰু সুখেৰে শ্যামল হৈ উঠিছে। দুৰ্বল হৈ পৰা বৃক্ষ শীতে অৰণ্যাচ্ছাদিত পৰ্বতৰ আঁৰত গৈ আত্মগোপন কৰিছে, আৰু তাৰ-পৰা সি হৰিৎ শস্ত্ৰ-ক্ষেত্ৰৰ ওপৰত আক্ৰমণ চলাবলৈ পঠিয়াব পাৰে কেৱল অক্ষম শিলাবৃষ্টি। কিন্তু শুভ্ৰ একো বস্তুৰেই অস্তিত্ব সূৰ্যই এতিয়া আৰু সহ্য নকৰে: দশোদিশ আলোড়িত হৈ উঠিছে বৃদ্ধি আৰু সৃজনৰ কৰ্ম-চাঞ্চল্যৰে, আৰু সূৰ্যই প্ৰত্যেকটো বস্তুকে বিচিত্ৰ বৰ্ণচ্ছটাৰে জীৱন্ত কৰি তুলিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। গ্ৰামাঞ্চলত বেচি ফুল পাবলৈ নাই, সেই কাৰণে তাত ফুলৰ পৰিবৰ্তে বং-বেৰঙৰ সাজপাৰ পিন্ধা মানুহকে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। চাৰিওফালে চকু ফুৰাই চোৱা, সেই ওখ ঠাইখিনিৰপৰা চহৰখনলৈ ঘূৰি চোৱা! ছায়াচ্ছন্ন প্ৰবেশ-পথৰপৰা এজাক আনন্দ-মুখৰ মানুহ ওলাই আহিছে। প্ৰত্যেকৰে মনত আজি সূৰ্যটোক সম্পূৰ্ণৰূপে পাবলৈ ব্যাকুল বাসনা জাগিছে:। তেওঁলোকে আজি পুনৰুজ্জীৱিত প্ৰভুৰ তিথি উদ্‌যাপন কৰিছে, কাৰণ তেওঁলোকৰ নিজৰেই পুনৰুজ্জীৱন ঘটিছে। সকলোৰে ঘৰৰ কন্ধখাস কোঠালীবোৰৰপৰা, জীৱিকাৰ কাৰণে কৰিব লগা হোৱা নানা শ্ৰমৰ দাসত্ব-বন্ধনৰপৰা, বেৰ আৰু ছালৰ নিষ্পেষণৰপৰা, টেটু চেপি ধৰিব খোজা ঠেক আলিবাট-বোৰৰপৰা, গীৰ্জাৰ ভক্তিবাজন বিমৰ্ষ অন্ধকাৰৰপৰা তেওঁলোক সকলোকে আজি পোহৰলৈ উলিয়াই অনা হৈছে। চোৱা, কেৱল চাই থাক! ফুলৰ বাগিছা আৰু মুকলি পথাৰবোৰত মানুহৰ জাক-বোৰ কিমান ক্ৰতগতিৰে সিঁচৰতি হৈ পৰিছে, নৈখনৰ ইপাৰৰপৰা সিপাৰলৈ আৰু ভাটিলৈ প্ৰাণ-চঞ্চল নাওবোৰ অহা-যোৱা কৰিছে,

আক একেবাৰে শেষত এৰা এই নাওখনবতৌ মানুহৰ ভবত ডুবো ডুবো অৱস্থা ! আনকি সৌ দূৰণিৰ পাহাৰেদি নামি অহা বাটটোতো আমি দেখিবলৈ পাইছো বিচিত্ৰ-বৰ্ণ সাজ-পোছাকৰ দীপ্তিৰেখা । গাঁৱৰপৰা ভাহি অহা কোলাহল মই ইতিমধ্যেই স্পষ্টভাবে শুনিবলৈ পাইছো । এইখনেই হ'ল মানুহৰ প্ৰকৃত স্বৰ্গ—সক-বৰ সকলোৱেই পবিত্ৰপু, সকলোৱেই আনন্দত চিঞৰি উঠিছে : “ইয়াত মই মানুহ, ইয়াত মই মানুহ হ'ব পাবো !”

ওৱেগ্নাৰৰ লগত ফাউণ্ট

এই ভয় আৰু সংশয়ৰ সমুদ্ৰৰপৰা উত্তৰণ লাভ কৰিবলৈ যি মানুহে আশা কৰিব পাবে, তেওঁ নিশ্চয় ভাগ্যবান । কোনো মানুহেই যি কথা নাজানে, কেৱল সেই কথাইহে আমাক জ্ঞানী কৰিব পাবে ; আমি যিবোৰ কথা জানো সেই জ্ঞান আমাৰ নহ'লেও হয় । কিন্তু সেই কথা এতিয়া থাকক ; এই মধুৰ আনন্দৰ মুহূৰ্তবোৰ পাৰ্থিব ছুংখ-কষ্টৰ চিন্তাবে মই নষ্ট কৰিব নোখোজো । চোৱাচোন, সৌ দূৰত, সূৰ্যাস্তৰ সোণালী পোহৰত, গছে-বনে ঢাকি ৰখা ঘৰবোৰ কেনেকৈ জ্বলমলাই উঠিছে ! এতিয়া সেই জ্বলন্ত দেৱতা দ্ৰুতগতিৰে পশ্চিমৰ ফালে ধাবিত হৈছে, দূৰৱৰ্তী কোনো নতুন জীৱন তেওঁৰ কাম্য । ময়ো যেন ক্ৰান্তিহীন কোনো ডেউকাত এই ভূ-পৃষ্ঠৰপৰা উঠি তেওঁৰ অভিযানত যোগ দিম । ভেতিয়া মই চিবস্তন সান্ধা-আলোকত সদায় দেখিবলৈ পালোহেঁতেন মোৰ পদপ্ৰান্তত মুচ্ছিত হৈ পৰি থকা পৃথিৱীখন, আৰু দেখিবলৈ পালোহেঁতেন শাস্ত উপত্যকা-বোৰ, অগ্নি-স্পৃশ্ত গিৰিশীৰ্ষবোৰ, স্বৰ্ণশ্ৰোতা নদীৰ লগত মিলি যোৱা ৰূপালী নিজৰাবোৰ । ভেতিয়া পৰ্বতবোৰে সিহঁতৰ ভয়াল গিৰিসংকট আৰু দুৰ্গম গিৰিপথেৰে মোৰ এই দেৱতাসদৃশ অভিযানক কেতিয়াও

বাধা দিব নোৱাৰিলেহেঁতেন। মোৰ বিশ্মিত দৃষ্টিৰ সন্মুখত সন্মুখই তাৰ উষ্ণ আৰু শান্ত উপসিদ্ধুৰে সৈতে তাৰ সমস্ত সৌন্দৰ্য উন্মোচিত কৰি ধৰিলেহেঁতেন। সূৰ্য-দেৱতাই এতিয়া ধীৰে ধীৰে বিদায় লৈছে, কিন্তু তেওঁ মোৰ হৃদয় আলোড়িত কৰি থৈ গৈছে নব-জাগ্ৰত শক্তিবৰে; মই পান কৰিবলৈ বিচাৰোঁ সেই অক্ষুবন্ত আলোক-ধাৰা, মোৰ সন্মুখত দিন, বহুত পিছত নিশা, মূৰৰ ওপৰত নীল গগন, তলত উৰ্ধ্বমালা : এটা স্নানৰ সপোন, কিন্তু সূৰ্যাস্তৰ লগে লগে সিও বিদায় ল'লে। হাঁয়, মানবাত্মাৰ এই বলবান কল্পনাৰ লগত সমানে উৰিবলৈ মানুহৰ দেহতো ডেউকা নাই কিয় ? যেতিয়া ভৰত-পক্ষীয়ে উজ্জ্বল নীল গগনৰ বহু ওপৰত, দৃষ্টিৰ অগোচৰত, চাৰিওফালে গানৰ শব্দ নিক্ষেপ কৰে, অথবা যেতিয়া দেবদাক আৰু অগ্ৰাণ্য পাৰ্বত্য বৃক্ষ-মাণ্ডাৰ বহু ওপৰত ঈগল চৰায়ে বিশাল পক্ষ বিস্তাৰ কৰি আকাশত উৰি ফুৰে, উগ্ৰুক্ৰ প্ৰাস্তৰ আৰু সাগৰৰ ওপৰেদি বহু দূৰবৰণা হংস-বলাকা আপোন নীড়লৈ ঘূৰি আহে, তেতিয়া এটা সহজাত আবেগে এটা বলবান আৰু অবিচল আকাংক্ষাৰে আমাকো উদ্দীপিত কৰি তোলে ওপৰলৈ, আৰু ওপৰলৈ উঠিবলৈ।

ফাউণ্টে আৰু মেফিষ্টোফেলিছ

মেফিষ্টোফেলিছ : তোমাৰ সকলো মানসিক বিকাৰ আৰু বিমৰ্ষতা যাতে দূৰ কৰি দিব পাবো, সেই উদ্দেশ্যে মই আজি এজন অভিজাত পুৰুষৰ পোছাক পিন্ধি আহিছো; বস্তাৰ ওপৰত সোণালী গুণাৰে বন-কৰা মোৰ এই কোট, মহামূল্য বেচমৰ এই আলখাল্লা, মূৰৰ ওপৰত চৰাইৰ পাখীৰ টুপি, আৰু কঁকালত তবোৱাল। তুমিও ঠিক এই ধৰণে এটা পোছাক পৰিধান কৰা উচিত। বন্ধন-মুক্ত হৈ দেৱ-দত্ত স্বাধীনভাবে

মোৰ লগত ভ্ৰমণত ওলোৱা, জীয়াই থকাৰ আনন্দ
তেতিয়াহে আবিষ্কাৰ কৰিব পাৰিবা।

কাউণ্ট : জীৱনৰ যি যন্ত্ৰণাই আমাৰ সংকীৰ্ণ পথ আকীৰ্ণ কৰি ৰাখে,
কোনো পোছাক পিন্ধিয়েই মই তাৰপৰা নিস্তাৰ পাব
নোৱাৰো। মোৰ বয়স ইমান বাঢ়িছে যে কেৱল খেলা
কৰিয়েই মই সন্তুষ্ট হৈ থাকিব নোৱাৰো; এতিয়াও মই
ইমান তৰুণ হৈ আছো যে বাসনাৰ যন্ত্ৰণাৰপৰা মই এতিয়াও
মুক্ত হ'ব পৰা নাই। এই অগভীৰ জগতখনে মোক কি
সাধুনা দিব পাৰে? ত্যাগ! ত্যাগ কৰিবলৈ শিকা!
সকলোৰে কাণৰ কাষত অহবহ গুঞ্জিত হৈ থাকে কেৱল
এই গান; সোনকালেই হওক বা পলমকৈয়ে হওক, সি
তাৰ শক্তিৰ পৰিচয় দিবই; সি লুকাই থাকে আমাৰ
সকলো স্বপ্নৰ মাজত, সি কৰ্কশভাৱে ধ্বনিত হয় জীৱনৰ
প্ৰতিটো প্ৰহৰৰ কণ্ঠত। অথচ প্ৰত্যেকটো নতুন বাতি-
পুৱাতে মই যেতিয়া সাৰ পাই উঠো আৰু তিস্ত অশ্ৰুৰে
অবিচল মোৰ দৃষ্টিৰ সমুখত সূৰ্যই দেখা দিয়ে, তেতিয়া
মোৰ সৰ্বদেহ কঁপি উঠে; কাৰণ মই জানো যে সূৰ্যৰ
আজিৰ এই ভ্ৰমণকালত মোৰ এটা মাত্ৰ আশাও পূৰণ
নহ'ব, এটা মাত্ৰ সপোনো পৰিণত নহ'ব দিঠকত। হৃদয়ত
আনন্দৰ বিলুপ্তমাত্ৰ উন্মেষ হোৱা মাত্ৰে মনৰ আত্ম-সচেতন
তাৰ-স্বৰূপ সংশয়ৰ দ্বাৰা সি বিনষ্ট হোৱা দেখিবলৈ পোৱা
আৰু সৃষ্টিৰ আবেগত উদাৰ-হৃদয় আলোড়িত হোৱা মাত্ৰে
জীৱনৰ বিক্ৰম-মুখৰ জ্বালা-যন্ত্ৰণাৰ ওচৰত তাৰ পৰাভৱ
অনুভৱ কৰা—এয়েই হ'ল মোৰ ভাগ্য। কোমল বাতিয়ে
যেতিয়া পশ্চিম আকাশ লাহে লাহে ঢাকি ধৰে, মোৰ ক্লান্ত
হৃদয়ে তেতিয়া প্ৰাৰ্থনা কৰে কেৱল চৰম শান্তি; কিন্তু
শান্তি মোৰ অধৰা হৈ ৰয়, কাৰণ মই যি উদ্দাম জয়ংকৰ

সপোন দেখে, সিয়েই মোৰ বিশ্ৰাম কৰি তোলে চূৰ্ণীকৃত ;
 মোৰ হৃদয়-সিংহাসনত মিজন দেৱতা অধিষ্ঠিত, তেওঁ মোৰ
 হৃদয়ৰ গোপনতম স্বপ্নৰ গভীৰতম উৎস খুলি দিব পাৰে ;
 কিন্তু মোৰ সমস্ত শক্তি যাৰ নিৰ্দেশৰ অধীন, বাহিৰৰ
 কোনো শক্তিৰ ওপৰত তেওঁৰ নিয়ন্ত্ৰণ নাই। হৃৎক ভাবাক্ৰান্ত
 এই জীৱনে এই ভাবেই মোক শিকাইছে যুতুক কামনা
 কৰিবলৈ আৰু জীৱন-দায়িনী পোহৰক ঘৃণা কৰিবলৈ।

* * * *

মেফিষ্টোফেলিছ : সকলো ভয় বা অশুভ্ৰহৰ অতীত বিপুল ঐশ্বৰ্য
 মই তোমাক দান কৰিম। উৰি উৰি তুমি সেই সমস্ত
 আনন্দ ভোগ কৰা। যিয়েই তোমাৰ ইন্দ্রিয়ক পুলকিত
 কৰে, তাকেই তুমি ভোগ কৰা আৰু ভোগ কৰি সুখী
 হোৱা। তোমাৰ মনে যিহকে বিচাৰে তাকেই মোৰপৰা
 খুজি লোৱা, খুজিবলৈ অকণো সংকোচ নকৰিবা।

ফাউষ্ট : তুমি কি শুনা নাই ?— মই আনন্দ নিবিচাবো। মই
 লব খোজো সেই পথ— যি পথত আছে তীব্ৰতম অশান্তি
 আৰু চাঞ্চল্য, আছে প্ৰেমাকুল ঘৃণা, যন্ত্ৰণাৰ মূল্য দি কিনা
 ইন্দ্রিয়ৰ জাগৰণ। বিভীষিকাৰ দাসত্ব-বন্ধনৰপৰা মুক্ত মোৰ
 হৃদয়ে আৰু কেতিয়াও বেদনাৰ অন্তৰ্ভূতিক পৰিহাৰ কৰি
 নচলিব, বৰং সি মাহুহৰ ভাগ্যত লক্ষ সকলো হৃৎক-হৃদশা
 বৰণ কৰি ল'ব আৰু মোৰ আত্মাৰ পাৰ্থিব বিষাদক পৰিপূৰ্ত্ত
 কৰিব। মাহুহে জানিব পৰা সমস্ত উচ্চতা আৰু গভীৰতাক
 মই আয়ত্ত কৰিম, আৰু সৰ্ব-মানবৰ আত্মা মোৰ লগত
 একাত্ম হ'ব ; মোৰ অন্তৰ মই ভৰাই তুলিম সমস্ত মানব-
 কুলৰ হৃৎক আৰু বেদনাবে, আৰু অৱশেষত মই হ'ম
 তেওঁলোকৰ চৰম সৰ্বনাশৰ অংশীদাৰ।

মেফিষ্টোফেলিছ : যুগৰ পিছত যুগ ধৰি মই বিচৰণ কৰি ফুৰিছো

আক এই সুকঠিন খাচ চৰ্বণ কৰিছো ; মোৰ কথা শুনা :
 জন্মৰপৰা অস্তিম মুহূৰ্তলৈকে কোনো মৰণশীল মানুহেই
 এই তিক্ত খাচ পৰিপাক কৰিব নোৱাৰে ; কেৱলমাত্ৰ
 দেৱতাৰ পক্ষেহে এই ঐক্যবোধ ধাৰণ কৰা সম্ভব ।
 একমাত্ৰ ঈশ্বৰেই এক শাখত আলোকচ্ছটাৰ সমগ্ৰৰ প্ৰশাস্ত
 ৰূপ দেখিবলৈ পায় ; আমাক তেওঁ পৰিচালিত কৰে
 অন্ধকাৰ বন্ধুৰ পথত, আক তোমালোকৰ কাৰণে তেওঁ সৃষ্টি
 কৰিছে বাতিৰ দ্বাৰা ধণ্ডিত ভগ্ন দিন ।

ফাউষ্ট : তথাপি মই কৃতসংকল্প ।

ফাউষ্ট

পৃথিৱীত কেৱল মই ঢপলিয়ায়েই ফুৰিলো ! প্ৰত্যেকটো ভোগৰ
 সামগ্ৰীক মই খামুচি ধৰিছিলো ; যি মোক তৃপ্ত কৰিব পৰা নাছিল,
 তাক মই ত্যাগ কৰিছিলো ; যি মোৰ হাতৰ মুঠিৰপৰা সৰকি
 গৈছিল, তাক মই যাবলৈ দিছিলো । মই কেৱল কামনা কৰিছিলো,
 কাম্য-বস্তুক আয়ত্ব কৰিছিলো, তাৰ পিছত আকৌ নতুনকৈ কামনা
 কৰিছিলো । ঠিক এইদৰে এটা প্ৰচণ্ড ধুমুহাৰ দৰে মই জীৱনৰ
 মাজেৰে প্ৰবল বেগেৰে আগ বাঢ়িছিলো : প্ৰথমতে বিশাল আক
 বলবান, কিন্তু এ তয়া মই জ্ঞানী, এতিয়া মই জাপ দিয়াৰ আগতে
 ভালকৈ চাই লওঁ । পৃথিৱীখন এতিয়া মোৰ কাৰণে খুব ভালকৈ
 পৰিচিত । পৃথিৱীৰ লিপাবলৈ আমাৰ দৃষ্টি প্ৰতিহত ; কেৱল
 মুৰ্খবোৰেহে দুবৰ উৰ্বলৈ সিহঁতৰ লোভাতুব দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰে,
 আক মেঘৰ ওপৰত মানব ৰূপ লৈয়েই বিবাজ কৰি থকাৰ সপোন
 দেখে ! আহাঁ, আমি ইয়াতেই দৃঢ়ভাবে ঠিয় হওঁ আক আমাৰ
 চাৰিওফালে চকু ফুৰাই চাওঁ : যিজন দেখে-মনে সন্দ্ব, তেওঁক কবলৈ-

এই পৃথিবীৰ বহুত কথা আছে ! কিয় আমি অনন্তৰ মাজলৈ ফালবি ফাটি যাব লাগে ? আমাৰ মনে যি কথা চুকি পায়, আমাৰ হাতে তাকেই খামুচি ধৰিব পাৰে । মাহুহে এইদৰে পৃথিবী-আৰু-দিবা-লোকৰ পথেদিয়েই আগবাঢ়ি গৈ থাকক ; ভূত-প্ৰেতে যি কৰে কৰক, কিন্তু মাহুহ তাৰ গম্ভব্য-পথত আগবাঢ়ি গৈ থাকক ; আগ-বাঢ়ি গৈ থকাৰ মাজতেই মাহুহে তাৰ আনন্দ আৰু বেদনা বিচাৰি পাওক,—এই মাহুহ—যাক একোৱেই চিৰকালৰ কাৰণে সজুট কৰিব নোৱাৰে !

এ'ল্ফ্‌সকলৰ গান

চাৰিওফালে সেউজায়া হাবিয়ে ঘেৰি বধা মুকলি ঠাইখিনিত যেতিয়া মূছ আৰু মধুৰ বতাহ ব'বলৈ ধৰে, গধূলিৰ লগে লগে মধুৰ সুবাসি আৰু কুৰুলীৰ ওবণি নামি আহে, আৰু সি অফুট মাতেৰে মধুৰ শাস্তিৰ কথা কয়, তেতিয়া সি হৃদয়খনক এটি শিশুৰ দৰে দোন্ডা দি দি গুৱাই দিয়ে আৰু এই মানৱ-পথিকৰ চকুৰ ওপৰত দিনটোৰ ছুৱাবখন জপাই দিয়ে ।

ইয়াত ইতিমধ্যেই সঁজু লাগি ভাগিল ; এটা গুচি বিগ্ৰাসত তৰাৰ লগত তৰাবোৰ যোগ হৈছে, বিশাল জ্যোতিঃপুঞ্জ আৰু ক্ষুদ্ৰ দীপ্তি-কণিকাবোৰে ওচৰবপৰা তিব্বিৰাইছে আৰু দূৰৈবপৰা পোহৰ বিলাইছে ; সৰোবৰত প্ৰতিবিম্বিত হৈ সিহঁতে ওচৰত তিব্বিৰাইছে আৰু উৰ্ধ্বৰ নিৰ্গম নৈশ গগনবপৰা পোহৰ বিলাইছে ; আৰু গভীৰতম প্ৰশাস্তিৰ আনন্দক আবেষ্টন কৰি চন্দ্ৰৰ পৰিপূৰ্ণ উজ্জল গৰিমা চাৰিওফালে বিয়পি পৰিছে ।

প্ৰহৰবোৰ ইতিমধ্যে অতিক্ৰান্ত হ'ল, আৰু যত্না আৰু আনন্দও পাৰ হৈ গ'ল ; ঘটনাটো ঘটাৰ আগতে এতিয়াই অনুভব

কৰা যে তুমি নিৰাময় লাভ কৰিবা ! নতুন দিনৰ মঙ্গল-প্ৰভাতক
বিশ্বাস কৰা ! উপত্যকাবোৰে শ্যামল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে, দূৰৈত
পাহাৰবোৰ ছঁয়াময়াকৈ দেখা গৈছে, জিৰণি লব পৰাকৈ ছাঁৰে সৈতে
জোপোহা গছবোৰ পাহাৰৰ ওপৰত গজি উঠিছে, আৰু কণ কণ
ৰূপোৱালী ঢউ তুলি শস্যবোৰ পৰিপূৰ্ণতাৰ ফালে প্ৰবাহিত হৈছে ।

ভাত দেখা দিয়া উজ্জলতাৰ ফালে একান্ত দৃষ্টিৰে চাই থাকোচোন !
তোমাৰ প্ৰত্যেকটো মনোবধ সিদ্ধ হব । নিজা কেৱল এটা বহিৰা-
বৰণ মাত্ৰ, তাক অঁজুৰি দলিয়াই দিয়া ! যেতিয়া সাধাৰণ ইত্তৰ
মানুহবোৰে বিধাগ্ৰস্ত হ হৈকালে-সিফালে ঘূৰি ফুৰে, তুমি সেই
সময়ত দুঃসাহসী অভিযানৰ পথত দ্ৰুতগতিৰে আগবাঢ়া ! মহৎ-
হৃদয় মানুহে কৰিব নোৱৰা কাম একোৱেই নাই—যদিহে তেওঁ
তেওঁৰ সুযোগবোৰ বুজি পায় আৰু তাৰ সদ্ব্যৱহাৰ কৰে ।

কেইটামান কবিতা

প্ৰকৃতি আৰু কলা

প্ৰকৃতি আৰু কলা : যি মুহূৰ্ততে সিহঁত পৰস্পৰৰপৰা বিচ্ছিন্ন হৈ যোৱা যেন লাগে, ঠিক সেই মুহূৰ্ততে সিহঁত পৰস্পৰৰ লগত মিলিত হয়। মোৰ মাজতে প্ৰকৃতি আৰু কলাৰ পৰস্পৰ-বিবোধিতা নোহোৱা হৈছে, আৰু সিহঁতে মোক সমান জোৰেৰে আকৰ্ষণ কৰিছে।

সমগ্ৰ বহুশ্ৰুটো হ'ল, মোৰ মতে, সৎ আৰু আন্তৰিক পৰিশ্ৰম। আমি যদি নিয়মিতভাৱে আৰু বুদ্ধি-সহকাৰে কঠোৰ শ্ৰম কৰি কেইটামান সময় কলাৰ সাধনাত উছৰ্গা কৰো, তেন্তে তাৰ পিছত আমি প্ৰকৃতিক আমাৰ হৃদয়ৰ মাজত উজ্জ্বল আনন্দত খেলা কৰিবলৈ দিব পাৰো।

সকলো সাধনাৰ ক্ষেত্ৰত সেই একেই কথা খাটে : অশৃংখলিত আত্মাই পৰোৎকৰ্ষৰ বিমলিন শীৰ্ষ-দেশত আবোহণ কৰিবলৈ কৰা সকলো চেষ্টা ব্যৰ্থ হবলৈ বাধ্য।

মহৎ কাৰ্য সাধিবলৈ মন মেলাজনে কঁকালত টঙালি বান্ধিবই লাগিব ; কেৱল সীমাৱদ্ধতাৰ মাজতেই কৰ্তৃত্বৰ পৰিচয় ফুটি উঠে, আৰু কেৱল আইনেহে আমাক দিব পাৰে স্বাধীনতা।

আনন্দ আৰু বাসনা

আনন্দজনৰ বাহিৰে আন কাকো এই কথা নকৰা, কাৰণ ইতৰজনৰ এই কথা শুনি জেঙুচালিহে কৰিব। যিসকল জীৱন্ত

বস্ত্ৰে অগ্নিদগ্ধ হৈ মৰিবলৈ কামনা কৰে, মই সেইবোৰ বস্ত্ৰৰ গুণানুকীৰ্তন কৰিম।

প্ৰেমৰ যিবোৰ বাতিয়ে তোমাক জন্ম দিছিল আৰু যিবোৰ বাতিত তুমি জননী হৈছিলি, সেইবোৰ বাতিত তোমাৰ আবেগ আৰু বাসনা শীতল হৈ অহাৰ পৰত নীৰব মম-বাতিডালৰ মুছ পোহৰে তোমাৰ অন্তৰ এক আচহুৱা বহুশস্য আবেগেৰে ভৰাই তুলিছিল।

তুমি আৰু তেতিয়া অন্ধকাৰৰ দীৰ্ঘায়িত ছায়াত বন্দিনী হৈ থকা নাছিলি; এক নতুন বাসনাই এক মহন্তৰ মিলনৰ কাৰণে তোমাক ওপৰলৈ তুলি লৈ গৈ আছিল।

কোনো দুৰত্বই তোমাক দ্বিধাগ্ৰস্ত কবিব পৰা নাছিল, মোহাবিষ্ট হৈ তুমি লবি আহিছিলি, আৰু অৱশেষত, পোহৰৰ পিয়াসী এটি চগা, তুমি জীৱন্ততে দগ্ধ হৈছিলি।

“মৃত্যু বৰণ কৰা আৰু নতুনকৈ ৰূপ লোৱা”—এই অনুজ্ঞাৰ অৰ্থ যেতিয়ালৈকে তুমি হৃদয়ঙ্গম কৰিব নোৱাৰিবা, তেতিয়ালৈকে তুমি এই বিষাদ-গম্ভীৰ পৃথিৱীত হৈ থাকিবা মাত্ৰ এজন বিষন্ন অতিথি।

অনিত্যৰ মাজত নিত্য

বস্তবৰ প্ৰথম এই ৰাশি ৰাশি ফুল মাত্ৰ এটা প্ৰহৰৰ কাৰণেও যদি স্থায়ী হ'লহেঁতেন! কিন্তু তপত পছোৱা বতাহে ইতিমধ্যেই সিহঁতক জ্বোকাৰি পেলাইছে আৰু বৰহুণৰ দৰে মূষলধাবেৰে সিহঁত লবি পৰিছে। মাত্ৰ সিদিনাও যি সেউজীয়া পাতবোৰৰ হাঁত মই ঠিয় হৈছিলো, সেই পাতবোৰক লৈ মই এতিয়া আনন্দ কৰিমনে? শব্দৰ স্পৰ্শত অতি সোনকালেই সিহঁতে বিবৰ্ণ হৈ ৰূপিবলৈ

আবস্তু কবিৰ আৰু ধুমুহাই সিহঁতকো এনি-ভেনি সিঁচৰতি কৰি পেলাব।

যদি তুমি ফল খাবলৈ ইচ্ছা কৰা, তেন্তে তোমাৰ ভাগটো লবলৈ খৰ-খেদা কৰা। কাৰণ কিছুমান ফল পকিবলৈ আবস্তু কৰিছে আৰু কিছুমানৰ মতুনকৈ গজালিয়েই ওলাইছে। প্ৰত্যেক জাক বৰষুণৰ লগে লগে তোমাৰ মধুৰ উপত্যকাটোৱে দ্ৰুতগতিৰে ৰূপ সলাইছে; আৰু হাঁয়, একেখন নদীতে তুমিতো কেতিয়াও দ্বিতীয়বাৰ সঁতুৰিবলৈ নোপোৱা।

আৰু তুমি নিজে! যিবোৰ বস্তু কঠিন শিলাখণ্ডৰ দৰে তোমাৰ সমুখত ঠিয় হৈ আছে, সেই সকলোবোৰ প্ৰাসাদ আৰু প্ৰাকাৰকে তুমি নিত্যপৰিবৰ্তনশীল দৃষ্টিৰে নিৰীক্ষণ কৰিছা। যি ছটি ওঁঠৰ ব্যথা এদিন তুমি চুমাৰে নিৰাময় কৰিছিল, যি দুখনি ভৰিয়ে এদিন পৰ্বতীয়া ছাগলীৰ সাহসেৰে গিৰিশীৰ্ষৰ প্ৰত্যাহ্বান গ্ৰহণ কৰিছিল, সিহঁত কেতিয়াবাই নিশ্চিত হৈ গৈছে।

সেই হাতখন, সেই বাহ্যিক ৰূপবন্ধ, এদিন যি আনক সুখ দিবলৈ উদাৰ আৰু আনন্দিতভাৱে প্ৰসাৰিত হৈছিল, আজি সি এটা সম্পূৰ্ণ বেলেগ বস্তু। তাৰ ঠাইত আজি যিটো বস্ত্ৰে নিজকে তোমাৰ নামেৰে পৰিচয় দিয়ে, সি ইয়ালৈ আহিছিল এটা চউৰ নিচিনাকৈ, আৰু চউৰ নিচিনাকৈয়ে সি তাৰ উৎসৰ লগত মিলি যাবলৈ ল'ৰালৰিকৈ আঁতৰি গ'ল।

এতেকে আবস্তুগি আৰু সমাপ্তিক একেটা মাত্ৰ বিন্দুত মিলিত হ'বলৈ দিয়া আৰু তুমি নিজে এই বস্তুপুঞ্জতকৈ অধিক দ্ৰুতবেগেৰে পাৰ হৈ যোৱা। কলাৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেবীৰ কৃপাক এই কাৰণেই ধন্যবাদ দিয়া যে তেওঁ তোমাক এক অবিদ্যৰ উপহাৰৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছে : তোমাৰ হৃদয়ত অৰ্থ আৰু তোমাৰ মনত ৰূপবন্ধ।

প্ৰেম আৰু কৰ্তব্য

যিহেতু সকলোবিধৰ কবিতাবে এটা প্ৰধান উদ্দেশ্য হৈছে আমাৰ মানসিক উৎকৰ্ষ-সাধন, সেই কাৰণে যোৱা সেই জনশ্ৰিয় পন্থাকে অনুসৰণ কৰিম আৰু এই কবিতাবোৰৰ প্ৰকৃত অৰ্থ মই স্বেচ্ছাই তোমাৰ আগত বাক্য কৰিম : জীৱনৰ যাত্ৰাপথত মাজে মাজে আমাৰ পদ-স্থলন হ'ব পাবে, কিন্তু তথাপি এই উন্নাদ পৃথিবীত দুটা প্ৰবল শক্তি মানৱ-জীৱনত নিবন্তৰ ক্ৰিয়াশীল ; কৰ্তব্যৰ অমোঘ শক্তি আৰু তাতোকৈ অনন্ত-গুণ অধিক প্ৰবলতৰ প্ৰেমৰ শক্তি !

বিচিত্ৰা

প্ৰকৃতিৰ বহুশ-উদ্ঘাটনৰ লক্ষ্য কি হোৱা উচিত ? বাহিৰত আৰু ভিতৰত ঈশ্বৰৰ আবিষ্কাৰ।

তুমি যদি অনন্তৰ মাজত প্ৰবেশ কৰিব খোজা, তেন্তে সকলো দিশতে সান্ত্বন অনুসৰণ কৰা।

বাতি যেতিয়া পুণ্যাশ্বাসকলে উৰ্ধ্ৱ গগনত বিচৰণ কৰি ফুৰে আৰু তোমাৰ চকুৰপৰা টোপনি মচি দিয়ে, আৰু যেতিয়া নিত্যকালৰ এই বিশ্ব-ভুবন জোনৰ পোহৰত আৰু তৰাৰ তিববিবৰ্ণিৰ মাজত তোমাৰ চাৰিওফালে জ্বলমল কৰি উঠে, তুমি তেতিয়া ইতিমধ্যেই দেহৰ বন্ধন-মুক্ত হোৱা যেন অনুভৱ কৰা আৰু ঈশ্বৰৰ সিংহাসনৰ কাষ চাপিবলৈ তোমাৰ মনত হৰ্জয় সাহসৰ সঞ্চাৰ হয়।

কিন্তু দিনৰ পোহৰত জগতখন যেতিয়া পুনৰ কৰ্মব্যস্ত হৈ পৰে, তেতিয়া প্ৰভাতৰ সমস্ত সদিচ্ছাবে সৈতেও জগতৰ পক্ষে তোমাৰ আকাংক্ষা পূৰণ কৰা কঠিন হৈ পৰে ; দিনাৰন্তৰ সকলো সপোন ছপৰীয়াই চিনিব নোৱৰাকৈ সলনি কৰি পেলায়।

চকু যদি সূৰ্য-সদৃশ নহয়, তেন্তে সি সূৰ্যক দেখা নাপায় ; আমি যদি নিজৰ মাজতে দেৱতাৰ শক্তি বহন নকৰো, তেন্তে দেৱতা-সদৃশ যি কোনো বস্তুৱে আমাক আনন্দ দিব কেনেকৈ ?

যেনে মানুহে তেনে ঈশ্বৰ ; সেইটোৱেই হ'ল ঈশ্বৰ প্ৰায়েই উপহাসৰ পাত্ৰ হোৱাৰ কাৰণ ।

মানুহে নিজৰ অসুৰতম সত্তাক বাহিৰলৈ উলিয়াই আনি তাকেই ঈশ্বৰ বুলি পূজা কৰে ।

“তেন্তে তোমাৰ পাপৰ সংজ্ঞা কি ?” “সকলোৰে যি সংজ্ঞা, মোৰো সেই একেই : যিটো কাম মানুহে নকৰাকৈ থাকিব নোৱাৰে, দিয়েই হ'ল পাপ ।”

গভীৰতম অৰ্থত জীৱনটো হ'ল আনন্দ-দায়ক চিন্তা আৰু মধুৰ স্মৃতি-বোম্বুছন ।

“যি সং তাৰ স্মৃতিয়ে আমাৰ চিন্তক প্ৰফুল্লিত কৰি ৰাখে । যি স্মৃতি তাৰ স্মৃতিয়েই নশ্বৰ মানুহৰ মুক্তি । যি প্ৰিয় তাৰ স্মৃতিয়েই সুখ । সেই একমেবাদ্বিতীয়মৰ স্মৃতিয়েই হ'ল মই জনাৰ ভিতৰত সৰ্বোত্তম সুখ ।

তুমি যদি মোৰ সমান দীঘল আয়ুস পাইছা, তেন্তে মোৰ নিচিনাকৈয়ে জীৱনটোক ভাল পাবলৈ চেষ্টা কৰা ।

মৃত্যুক পৰিহাৰ কৰিবলৈ যেতিয়া কোনো উপায়েই নাই, তেন্তে জীৱনটোক ছুখেৰে পূৰ্ণ কৰি লাভ কি ?

যদি তুমি নিজৰ কাৰণে জীৱনটো স্মৃতি কৰি তুলিব খোজা, তেন্তে তুমি অতীতৰ কথা পাহৰি যাবই লাগিব ; আনকি যদি তুমি কিবা হেৰুৱাইছাও, তেতিয়াও তুমি আচৰণ কৰিব লাগিব নতুনকৈ জন্ম হোৱা মানুহৰ দৰে । নিজকে তুমি স্মৃতি লাগিব : প্ৰত্যেকটো দিনেই তোমাৰপৰা কি দাবী কৰে ? প্ৰত্যেকটো দিনে তোমাৰপৰা কি দাবী কৰে, সেই কথা সি নিজেই তোমাক কৈ দিব । তুমি নিজে যিবোৰ কাম কৰা, সেইবোৰত তুমি আনন্দ পাবলৈ শিকিব

লাগিব,—তেতিয়া তুমি আনৰ কামক মূল্য দিবলৈ শিকিবা।
সৰ্বোপৰি, তুমি কোনো মানুহকে ঘৃণা কৰিব নালাগিব, আৰু বাকী
সকলো কথা ঈশ্বৰলৈ এৰি দিব লাগিব।

লেঠাৰি নিছিগা সুখৰ দিনবোৰৰ বাহিৰে পৃথিবীত আন যি
কোনো কথাকেই সহ কৰিব পাৰি।

যি মানুহে জীৱনটোক লৈ খেলা কৰে, তেওঁ জীৱনত কেতিয়াও
উন্নতি কৰিব নোৱাৰে। যি মানুহে নিজকে শাসন কৰিব নোৱাৰে
তেওঁ সদায় দাস হৈয়েই থাকিব।

দাপোনখনে তোমাক কি জগৰ লগালে? দাপোনখনলৈ এনেকৈ
পোন্দোৱাকৈ নাচাবা।

যি মানুহে হতাশ হব নেজানে, তেওঁৰ জীয়াই ধকাবো একো
সকাম নাই।

সম্পত্তি হেৰালে কিবা অলপ হেৰায়; খৰকৈ চিন্তা কৰি তুমি
তাক নতুনকৈ ঘটি লব লাগিব। সন্মান হেৰালে বহুখিনি হেৰায়;
তুমি যশস্তা আৰ্জিব লাগিব, আৰু তেতিয়া মানুহে পুনৰ তোমাক
বেলেগ চকুৰে চাব। সাহস হেৰালে সকলো হেৰায়; তেনে মানুহে
জন্য নোলোৱাই বেচি ভাল আছিল।

বাৰ্ধক্য এজন সদাচাৰী ভদ্ৰলোক : তেওঁ ছুৱাৰত ছুৱাৰ টোকৰ
মাবে, কিন্তু কোনেও তেওঁক 'ভিতৰলৈ সোমাই আহক' বুলি নকয়।
কিন্তু তেওঁ বাহিৰত ঠিয় হৈ থাকিব নোখোজে। সেই কাৰণে
তেওঁ ল'বালবিতৈ ছুৱাৰখন খুলি ভিতৰলৈ সোমাই আহে।
তেতিয়া মানুহে কয় যে তেওঁ সজু আচৰণ নজননা এজন অমাজিত
মানুহ।

অতৃপ্ত প্ৰেমৰ বিশ্বয়কৰ বিষ-ক্ৰিয়াৰ বিষয়ে কিবা জানানে?
ই দহ কৰে আৰু পুনৰ্জীৱিত কৰে, ই মজ্জা ভক্ষণ কৰে আৰু
তাক নতুনকৈ সৃষ্টি কৰে।

অৱশেষত যি প্ৰেম তৃপ্ত হ'ল, তাৰ চমৎকাৰ পৰিণামৰ বিষয়ে

কিবা জানানে? ই এক সুন্দৰ বন্ধনেৰে সেহক বন্দী কৰে আৰু আত্মাক মুক্ত কৰি দিয়ে।

নিজৰ প্ৰাৰ্থনা পূৰ হওক বা নহওক, যি প্ৰেম চিৰকাল একেই থাকে সিয়েই শ্ৰুত প্ৰেম।

মই পৃথিৱীৰ সকলো বস্তুৰে গৰাকী হব খোজো—যাতে মোৰ প্ৰিয়াক সকলো বস্তুৰে ভাগ দিব পাবো; মোৰ জীৱন-সৰ্বস্ব প্ৰিয়াক যদি নিজৰ কৰি পাওঁ, তেন্তে মই সকলো বস্তুকে বিসৰ্জন দিব পাবো।

সৌন্দৰ্যই প্ৰশ্ন কৰিলে: “মোৰ কিয় বিনাশ হবই লাগিব, হে দেৱাধিৰাজ?” “কাৰণ কেৱল নশ্বৰ বস্তুকেই মই সৌন্দৰ্য দান কৰো।”—দেৱতাই উত্তৰ দিলে।

যি সমগ্ৰ সিয়েই সদায় হওক তোমাৰ লক্ষ্য; তুমি নিজে যদি সমগ্ৰ হব নোৱাৰা, তেন্তে যি কোনো এটা সমগ্ৰৰ লগত নিজকে জড়িত কৰা আৰু তাৰ সেৱা কৰা।

মানুহে কাক বিশ্বাস কৰিবই লাগিব? মোৰ সৎ বন্ধু, মই তোমাক কওঁ শুনা: জীৱনক বিশ্বাস কৰিবা; বক্তা বা গ্ৰন্থতকৈ জীৱন শ্ৰেষ্ঠতৰ শিক্ষক।

ফল যাতে এদিন আনন্দ-দায়ক হব পাৰে সেই অৰ্থে ফুল জৰি-খহি যাবই লাগিব; হে কলাৰ অধিষ্ঠাত্ৰী দেৱী, একমাত্ৰ তুমিয়েই একেসময়তে ফুল আৰু ফল দান কৰিব পাৰা।

এটা দৰকাৰী ভুলতকৈ ক্ষতিকাবক সত্যকেই মই বেচি পছন্দ কৰো। সত্যই যদি আমাক যত্ননা দিয়ে, তেন্তে সি সেই যত্ননাৰ নিৰাময়ো কৰে।

কোনোৱেই আন কাৰো নিচিনা হব নালাগে; প্ৰত্যেকেই হওক সেই উচ্চতমৰ নিচিনা। সেইটো কেনেকৈ কৰিব পাৰি? প্ৰত্যেকেই নিজৰ ভিতৰতে পৰোৎকৰ্ষ সাধন কৰি।

তুমি যদি নিজে কিবা মৌলিক আবিষ্কাৰ কৰিব পাৰা, সেইটো

বৰ স্মৃতিৰ কথা ; কিন্তু ভাগ্যৰ বলত আন কোনোবাই যদি কিবা এটা নতুন বস্তু আবিষ্কাৰ কৰে আৰু তুমি যদি সানন্দ-চিন্তে তাক প্ৰশংসা কৰিব আৰু মূল্য দিব পাবা, তেন্তে সেই বস্তুটোও তোমাৰ নিজৰেই নহ'লনে ?

আটাইতকৈ সুখী মানুহ কোন ? যি মানুহে আনৰ প্ৰতিভাৰ মৌল বুজে আৰু আনৰ আনন্দক নিজৰ আনন্দৰ দৰেই উপভোগ কৰে ।

হাইনৰিখ্ হাইনে

অকলশৰীয়া পাইন গছজোপা

সুন্দৰ উত্তৰৰ গিৰি-শিখৰত এজোপা পাইন গছ অকলে ঠিয় হৈ আছে। চাৰিওফালে চপৰা-চপৰে শুকুলা বৰফ পৰিব ধৰিছে, আৰু তাৰ মাজত গছজোপাই টোপনিয়াই আছে।

আৰু পাইন গছজোপাই স্বপ্ন দেখিছে এজোপা ভালগছৰ—যি জোপা ভালগছ নীৰৱে আৰু অকলে ঠিয় হৈ আছে দক্ষিণৰ কোনো এখন দেশৰ জুই-যেন বালিৰ মাজত।

লৰেলী

কি অমঙ্গলীয়া ঘটনা ঘটিব ধৰিছে মই নাজানো, কিন্তু মোৰ মন বিষাদেৰে ভৰি পৰিছে। পূৰ্ণি দিনৰ এটি গীত্তি-কাহিনী মোৰ মূৰৰ মাজত গুণগুণাই ঘূৰি ফুৰিছে, কোনোমতেই মই তাক বাহিৰ কৰিব পৰা নাই।

বতাহ জুৰ পৰিছে, সন্ধিয়া নামি আহিছে, আৰু বাহিন নৈ শান্তভাৱে বৈ গৈছে। সান্ধা-বৰিৰ সোণালী পোহৰত পৰ্বতৰ শিখৰবোৰ জ্বলমলাই উঠিছে।

আটাইতকৈ ধুনীয়া সাজ পিন্ধা ৰূপহী গাভৰুগৰাকী ওপৰত বহি আছে; তেওঁৰ সোণৰ গহনাবোৰ তিব্বিৰাই আছে আৰু তেওঁ তেওঁৰ সোণালী চুলিবোৰ আঁচুৰি আছে।

এখন সোণালী কাঠেৰে তেওঁ মূৰ আঁচুৰিছে আৰু লগে লগে এটা গান গাই আছে। অতি সুমধুৰ আৰু মায়াময় সেই গানৰ সুৰ।

গানৰ সুবে নাৱৰীয়াজনক মন্ত্ৰমুগ্ধ কৰি পেলালে ; তেওঁৰ বুকুত জাগি উঠিল এক বশ্য বিষাদময় প্ৰেম । পানীৰ তলত লুকাই থকা ডাঙৰ শিলবোৰ তেওঁৰ চকুত নপৰিল, তেওঁৰ দৃষ্টি নিৱন্ধ হৈ ব'ল কেৱল ওপৰৰ কপহী গাভৰু গৰাকীৰ ওপৰত ।

অৱশেষত, যদিহে মোৰ ঠিককৈ মনত আছে, চউবোৰে নাও আৰু নাৱৰীয়া ছয়োকে গিলি পেলালে । লৰেলী আৰু তেওঁৰ স্তমধুৰ গানৰ এয়েই হ'ল পৰিণাম ।

তাঁতী

সিহঁতৰ চকুৰ পতাবোৰ ওলমি পৰিছে, তাৰ তলত এটোপাও পানী নাই ; তাঁতশালৰ ওচৰত ঠিয় হৈ থাকি সিহঁতে দাঁত কৰ্তাচছে ; “যি ছুবাৰকৈ মৰিছে সিহঁতৰ কাৰণে আমি শ-চাকনী বৈছো, আৰু ইয়াৰ প্ৰত্যেকডাল স্তূতাতে আছে তিনিটাকৈ অভিশাপ ;—আমি তাঁত বৈছো, এতিয়াও বৈয়েই আছে ।

“শ-চাকনীত আমি সেই ঈশ্বৰৰ কাৰণে এটা অভিশাপ বৈ দিছো—যাৰ আগত দুখা আৰু শীতৰ জ্বালাত আমি মূৰ দৌৱাইছিলো ; বৃথাই আমি আশা কৰিছিলো আৰু বৃথাই প্ৰাৰ্থনা কৰিছিলো ; তেওঁ আমাক কেৱল ভেঙুচালি কৰিলে আৰু উপহাস কৰিলে, বিক্ৰী কৰিলে আৰু বিশ্বাসঘাতকতা কৰিলে ;—আমি তাঁত বৈছো, এতিয়াও বৈয়েই আছে ।”

“শ-চাকনীত আমি ধনী আৰু গৰিত সেই বজাৰ কাৰণে এটা অভিশাপ বৈ দিছো—যাৰ হৃদয়ত আমাৰ কাৰণে নাই কোনো কৰুণা ; আমি যেতিয়া কুকুৰবদৰে মৰো, তেতিয়া আমাৰ সৰ্বশেষ কপৰ্দক-টোকো তেওঁ কাঢ়ি লৈ যায় নিজৰ ধনৰ মোনা স্ফীততৰ কৰিবলৈ ;—হয়—এটা অভিশাপ—আমি তাঁত বৈছো, এতিয়াও বৈয়েই আছে ।”

“শ-ঢাকনীত আমি আমাৰ সেই দেশৰ কাৰণে এটা অভিশাপ
বৈ দিছো—যিখন দেশৰ কাণুকষ জনগণে দেশৰ লজ্জাকেই সম্মানৰ
আসনত অধিষ্ঠিত কৰে ; যি দেশৰ ফুলবোৰ কলিতেই বিনাশ আৰু
নিধন কৰা হয়, যি দেশৰ ময়লা আৰু ছূৰ্ণীতিয়ে কেৱল কৃষিৰ জন্ম
দিয়ে—আমি তাঁত বৈছো, এতিয়াও বৈয়েই আছো।”

“তাঁতৰ মাকে ইচ্ছালবপৰা সিফাললৈ বিজুলী বেগেৰে চলি
থাকে, তাৰ চলাৰ কোনো বিৰাম নাই ; দিনে-ৰাতিয়ে আমি এই
শ-ঢাকনী বব ধৰিছো ; যুতকতকৈয়ো যিসকল লোক নিকৃষ্টতৰ, আমি
এই শ-ঢাকনী বব ধৰিছো তেওঁলোকৰ কাৰণে ; আৰু ইয়াৰ প্ৰত্যেক-
ডাল সূতাতেই আছে তিনিটাকৈ অভিশাপ—আমি তাঁত বৈছো,
এতিয়াও বৈয়েই আছো।”

জৰ্জ লুই বৰ্বোছ

মেথু ২৫ : ৩০

কনষ্টিটিউচনৰ ওপৰত শ্ৰেণমখন দলং । মোৰ ভবিৰ তলত
লাইন সলোৱা বেলগাডীবোৰে
স্পিল লৌহ পথ-সমষ্টিৰ মাজত পাক-ঘূৰণি খাই ঘূৰি ফুৰিছে ।
ধোঁৱাবোৰ ফুচ্‌ফুচাই উঠি গৈছে ওপৰলৈ, ওপৰলৈ, বাতিৰ মাজলৈ—
সেই বাতি একেটা আঘাততে হৈ পৰিছে শেষ বিচাৰৰ বাতি ।
অদৃশ্য দিগন্তৰপৰা,

আৰু মোৰ সন্ধ্যাৰ গভীৰ কেন্দ্ৰৰপৰা,

এক অসীম কণ্ঠস্বৰে ঘোষণা কৰিলে এই বস্তুখিনি—

শব্দ নহয়, বস্তু । যি আছিল একেটামাত্ৰ সীমাহীন শব্দ,
এয়া তাৰেই মই ক'ব খুঁৱল অগ্নিবাদ, সময়ৰ দ্বাৰা সীমিত :
“তৰাবোৰ, কটি, পূব আৰু পশ্চিমৰ পুখি-ভঁৰালবোৰ,
তাচপাত, ডবাখেলৰ কলি, গেলেবি, স্কাইলাইট, চেলাৰ,
পুখিৱীত খোজ কাটি ফুৰিবলৈ এটা মানব-শৰীৰ,
আঙুলিৰ নখ, বাতি আৰু মৃত্যুৰ মাজত ক্ৰমবৃদ্ধি,
পাহৰি যাবলৈ ছাঁবোৰ, নিজকে অস্তহীনভাৱে বঢ়াই নি থকা

আয়নাবোৰ,

সংগীতৰ অববোধন, সময়ৰ নব্ৰতম অবয়ব,

ব্ৰাজিল, উৰুগোৱেৰ সীমান্ত, ধোঁৱা আৰু বাতিপুৱাবোৰ,

এটা ব্ৰহ্মৰ ওৱেইট, ‘গ্ৰেট্টিৰ গাথা’ৰ এটা কপি,

বীজগণিত আৰু জুই, ভোমাৰ বস্তুত জুনিৰ বণকেন্দ্ৰৰ দামামা,
বাল্‌জাকতকৈয়ো বেছি জনাকীৰ্ণ দিনবোৰ, বনফুলৰ সুবতি,

প্ৰেম আৰু প্ৰেমৰ আসন্নতা, আৰু অসহনীয় সৌন্দৰ্য,
 পুষ্টি খোৱা সম্পত্তিবদৰে সপোনবোৰ, সুপ্ৰসন্ন ভাগ্য,
 আৰু স্বয়ং স্মৃতি, য'ত এটা ডুমুকিয়েই মাহুহক কবি তুলিব পাৰে
 হতবুদ্ধি—

এই সকলোবোৰেই দিয়া হৈছিল তোমাক, আৰু লগতে,
 বীৰ্য পুষ্টিৰ প্ৰাচীন উপাদানবোৰ—
 বিশ্বাসঘাতকতা, পৰাজয়, অবমাননা।
 সপ্ত-সমুদ্ৰৰ জলবাশি তোমাৰ কাৰণে অপচয় কৰা হ'ল বৃথাই,
 বৃথাই অপচয় কৰা হ'ল হাইটমেনৰ বিন্ময়-বিমুক্ত চকুৰে দেখা সূৰ্যক।
 তুমি বছৰবোৰ ব্যৱহাৰ কৰি শেষ কৰিলা আৰু সিহঁতে ব্যৱহাৰ কৰি
 শেষ কৰিলে তোমাক,
 আৰু-এতিয়াও, আৰু এতিয়াও, তুমি নিলিখিলা সেই কবিতাটো।

সীমা

ভাৰ্লেইনৰ এশাব্দী কবিতা আছে যাক আৰু মই
 কেতিয়াও মনত নেপেলাম,
 ওচৰতে এটা বাস্তৱ আছে য'ত আৰু মোৰ ভবিৰ খোজ নপৰিব,
 এখন আয়না আছে যি মোক সৰ্বশেষবাৰৰ কাৰণে দেখিছিল,
 এখন ছুৱাৰ আছে যাক মই শেষ প্ৰায়ৰ দিনলৈকে
 ছপাই পেলালো।
 মোৰ পুথিভঁৰালৰ কিতাপবোৰৰ মাজত (মোৰ সমুখতে আছে
 সেইবোৰ)
 কিছুমান কিতাপ আছে যিবোৰ মই আৰু কেতিয়াও মুখলি।
 এই গ্ৰীষ্মকালত মোৰ পঞ্চাশ বছৰ পূৰ্ণ হ'ল :
 যুত্বেৰে মোক কয় কবি আনিছে অবিৰামভাবে।

আনটো বাঘ

And the craft createth a semblance,

—Morris, Sigurd the Volsung (1876).

মই এটা বাঘৰ কথা ভাবিছো। আধৰুৱা পোহৰে বিশাল আৰু
কষ্টসহিষ্ণু পুথিৰ্ভালটোৰ আকাৰ বঢ়াই তুলিছে আৰু কিতাপৰ
খাপবোৰ দূৰলৈ লৈ যোৱা যেন লাগিছে ;

সবল, নিষ্পাপ, নব-নিৰ্মিত, বস্ত্ৰ-বজ্জিত,

ই বিচৰণ কৰি ফুৰিব তাৰ অৰণ্য আৰু তাৰ বাতিপুৱাৰ মাজেৰে,
আৰু এখন অজ্ঞাত, নামহীন নদীৰ (তাৰ জগতখনত কোনো নাম
নাই, অতীত নাই, ভবিষ্যৎ নাই, আছে মাত্ৰ পাৰ হৈ যোৱা
মুহূৰ্তটোৰ নিশ্চয়তা) বোকা পানী-বুলিত বাধি যাব তাৰ পদচিহ্ন ;
আৰু ই দূৰত্বৰ অৰণ্য অতিক্ৰম কৰি যাব আৰু ঘনকৈ বোৱা
গন্ধৰ নিৰ্গমন-পথহীন জটাজালত স্মৃতি ফুৰিব বাতিপুৱাৰ বিশেষ
গোন্ধটো আৰু তৃপ্তিদায়ক হৰিণৰ গোন্ধ। বাঁহৰ ফালিবোৰৰ
মাজত মই দেখিছো ইয়াৰ বঙীন ডোবা, আৰু ঈষৎ কঁপি থকা
ছালখনৰ উজ্জল গৰিমাৰ অন্তৰালত মই অসুমান কৰিব পাৰিছো
ইয়াৰ কংকালটো। উত্তল (convex) সমুদ্ৰ আৰু মৰুভূমিয়ে
বুধাই আমাৰ ছয়োৰে মাজত নিজকে সমগ্ৰ পৃথিবীজুৰি ব্যাপ্ত কৰে ;
দক্ষিণ আমেৰিকাৰ এটা শুদু বন্দৰৰ এই এটা ধৰৰপৰা মই
তোমাৰ স্বপ্ন দেখো, তোমাক অনুসৰণ কৰো, গন্ধাৰ তীব্ৰভূমিত
বাস কৰা অ' বাঘ !

মোৰ অন্তৰাত্মাৰ মাজলৈ আবেলিটো বগুৱা বাই সোমাই আহিছে
আৰু মই ভাবি আছো যে মোৰ কবিতাত মন্ত্ৰবলেৰে সৃষ্টি কৰা
বাঘটোৰ উপাদানবোৰ হ'ল শ্ৰেণীক আৰু ছায়া, ছন্দোগত
চৰণৰ এটা অনুক্ৰম, বিশ্বকোষৰপৰা মনত বখা টুকুৰা-টুকুৰ

কথা, আৰু সি সেই ভয়ংকৰ বাঘ, সেই ভাগ্যহত বহু নহয়—
 যি বঙ্গদেশ আৰু সুমাত্ৰাত, পৃথালোকত বা ছলনাময় চম্ৰালোকত,
 প্ৰেমৰ, আলস্যৰ, মৰণৰ পথ অনুসৰণ কৰি ফুৰে। প্ৰভীকী
 বাঘটোৰ বিপৰীতে মই প্ৰকৃত বাঘটোক স্থাপন কৰিলো, সেই
 বাঘটো, যাব ধমনীত উষ্ণ ৰক্তধাৰা প্ৰবাহিত হয়, আৰু আজি,
 ১৯৫৩, তিনি আগষ্ট, বৃক্ষহীন তৃণভূমিৰ ওপৰেদি এটা মন্থৰ ছায়া
 বিয়পি পৰিছে, কিন্তু তথাপি, তাৰ নামকৰণে কিংবা তাৰ প্ৰকৃতি
 আৰু পৰিস্থিতিৰ অমুহানে সৃষ্টি কৰা নাই এটা জীৱন্ত প্ৰাণী,
 পৃথিৱীত বিচৰণ কৰি ফুৰা এটা প্ৰাণী, সৃষ্টি কৰিছে মাত্ৰ এটা
 অলীক কাহিনী।

আহাঁহক আমি এটা তৃতীয় বাঘৰ সন্ধান কৰো।

আন সকলোবোৰৰে

নিচিনাকৈ ই মোৰ সপোনত হ'ব এটা ৰূপবদ্ধ,
 মানবিক ভাষাৰ এটা সূত্ৰবদ্ধ প্ৰণালী আৰু বিজ্ঞান,
 আৰু সি নহব সেই মেকদণ্ডী বাঘ—
 সকলো পুৰাণ-শাস্ত্ৰৰ অগোচৰ যি বাঘে
 পৃথিৱীত বিচৰণ কৰি ফুৰে। এই সকলোবোৰ কথাই মই জানো,
 কিন্তু কিহবাই মোক এই প্ৰাচীন আৰু অস্পষ্ট আৰু অযুক্তিকৰ
 অভিযানৰ মাজলৈ ঠেলি দিছে, আৰু গোটেই আবেলিটো ধৰি
 মই সন্ধান কৰি আছে আনটো বাঘৰ
 আনটো বাঘৰ, যিটো বাঘ এই কবিতাটোত নাই।

এজন বৃদ্ধ কবিলৈ

ভূমি ভ্ৰমি ফুৰা কেস্তিলৰ ভৈয়াম অঞ্চলত
 আৰু কাচিংহে সেই ঠাইবোৰ জোমাৰ চকুত পৰে।

তোমাৰ একান্ত চিন্তাৰ বিষয় হ'ল ছেণ্ট জনৰ
এটা হৃৰ্বোধ্য অধ্যায়, আৰু তুমি কাচিংহে খমকি বোৱা

পীড়িত সূৰ্যাস্তত । অঘৰী পোহৰে বিকিৰণ কৰে
উদ্গাদনা, আৰু স্নুদুব পূবৰ প্ৰত্যাস্তত
ক্ষীত হৈ উঠিছে বিজ্ঞপ-মুখৰ গাঢ় বক্ত-বৰ্ণ চন্দ্ৰ,
আৰু সম্ভবতঃ সি পবিত্ৰ ক্ৰোধৰ দৰ্পণ ।

তুমি চকু তুলি তাৰ ফালে চোৱা । এনেতে,
কিহবাৰ এটা স্মৃতি, এদিন যিটো আছিল তোমাৰ,
জাগি উঠে আৰু বাহিৰ হৈ যায় । তুমি

নত কৰা তোমাৰ বিবৰ্ণ মূৰটো আৰু বিষন্নভাবে
আগবাঢ়ি গৈ থাকা । এবাৰৰ কাৰণেও তোমাৰ মনত নপৰে
এসময়ত তুমি নিজেই লিখা এই শাৰীটো :
'আৰু তেওঁৰ এপিটাফ্ বক্ত-বঞ্জিত চন্দ্ৰটো ।'

বিগ্ৰালফৰ এটা কপিত লিখা কবিতা

বিভিন্ন সময়ত মই নিজকে স্মৃতিছো, যেতিয়া মোৰ
বাত্তিটো নামি আহিছিল, তেতিয়া আনন্দ-লাভৰ বিশেষ
একো আশা নথকা সত্ত্বেও কিবোৰ যুক্তিয়ে মোক
কৰ্কশ-কণ্ঠ এংলো-ছেল্লনসকলৰ ভাষাটো অধ্যয়ন কৰিবলৈ
উৎসাহিত কৰিছিল ?

যিবোৰ শব্দ মই বৃথাই বাবন্দাৰ আওৰাই আছিলো, সেই
শব্দবোৰৰ ওপৰত বছৰবোৰে ব্যৱহাৰ কৰি ক্ষয় কৰা
মোৰ স্মৃতিয়ে নিয়ন্ত্ৰণ হেৰুৱাই পেলাইছিল । মোৰ জীৱনটোৱেও

ঠিক সেইদৰেই গ্ৰথিত আৰু বিচ্ছিন্ন কৰে
তাৰ ক্লাস্ত ইতিহাস।

ভেতিয়া মই নিজকে কওঁ : এই কথা নিশ্চয় সত্য হ'ব লাগিব যে
আত্মাৰ কিবা এটা গোপন বহন আছে, আছে তাৰ এনে
এটা প্ৰশস্ত উপায় যাৰ সহায়েৰে সি জানিব পাৰে যে
সি অমৰ, যে তাৰ বিশাল সৰ্ববেষ্টনকাৰী বৃত্তই
সকলোকে সামৰি ল'ব পাৰে, সকলোকে আয়ত্ত কৰিব পাৰে।

মোৰ চুক্তিস্তাৰ সিপাৰত, এই বচনাখনৰ সিপাৰত,
অপেক্ষা কৰি আছে বিশ্ব-চৰাচৰ, অকুৰন্ত আৰু চিৰ-মনোহৰ।

নিজৰ মুখ

বহুবছৰ ধৰি এজন মানুহে এডোখৰ খালি ঠাই ভৰাই
তুলিছে প্ৰদেশ, ৰাজ্য, পৰ্বত, উপসাগৰ, জাহাজ, দ্বীপ,
মাছ, কোঠালী, সঁজুলি, তৰা, ঘোঁৰা আৰু মানুহৰ
ছবিৰে। মৃত্যুৰ মাত্ৰ কেইমুহূৰ্তমানৰ
আগতে তেওঁ আবিষ্কাৰ কৰিলে যে ধৈৰ্যশীল বেথাৰ
জটাজালে চিত্ৰিত কৰি তুলিছে তেওঁৰ নিজৰ মুখখন।

এড্‌গাৰ লী মাফ্টাৰছ্

আলেকজেণ্ডাৰ ধুক্‌মটন্

যৌবন-কালত মোৰ ডেউকা আছিল শক্তিশালী আৰু অক্লান্ত,
কিন্তু তেতিয়া পৰ্বতবোৰ আছিল মোৰ অজ্ঞাত।
বুঢ়া বয়সত মই পৰ্বতবোৰ চিনি পালো,
কিন্তু তেতিয়া মোৰ দৃষ্টিৰ পিছে পিছে দৌৰিবলৈ
মোৰ ক্লান্ত ডেউকাৰ শক্তি নাছিল।
প্ৰতিভা হ'ল প্ৰজ্ঞা আৰু যৌবনৰ সমাহাৰ।